

sh:»1267

NİSÂ

﴿ ٤ ﴾ سُورَةُ النِّسَاءِ

Cumhuru beyanına göre bu sûrei celile dahi Medenîdir. «

إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا» âyetinden maadası

hicreti seniyyeden sonra nâzil olmuştur. Ancak Nehhas mevkî olduğunu, Nakkaş da Mekke'de Medineye

hicret sırasında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Maamafih bunda Medenî âyetler bulunduğunda hiç ihtilâf

yoktur. En son nâzil olanı sonundaki «

يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ» âyeti olduğu da Buhârîde

mesturdur.

Âyetleri - Kûfî ta'dadında yüz yetmiş beş, Basrî ta'dadında yüz yetmiş altı, Şamî ta'dadında yüz yetmiş

yedidir.

İhtilâflı olanlar - « أَنْ تَضِلُّوا السَّبِيلَ », « عَذَابًا أَلِيمًا » dir.

Fasılları - « ن . م . ل . ا » dördtür ki « ملنا » terkinde toplanmıştır. « lam » bir « سبیل » de; «

نون » bir « مهین » de; « میم » beş yerdedir. Mütebakısı « Elif » tir.

Kelimeleri - Üç bin yediyüz kırk beştir.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
﴿١﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ
وَاحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً
وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ
رَقِيبًا ﴿١﴾

sh:»1268

﴿٢﴾ وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَتَبَدَّلُوا الْخَبِيثَ بِالطَّيِّبِ
﴿٣﴾ وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا ﴿٣﴾

وَأَنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ
النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَّةَ وَرُبَاعَ ۚ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ ذَلِكَ أَدْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا ﴿٤﴾ وَأَتُوا النِّسَاءَ
صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا فَكُلُوهُ هَنِيئًا
مَرِيئًا ﴿٥﴾ وَلَا تُوْثُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ
قِيَامًا وَارْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا ﴿٦﴾
وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ فَإِنْ آنَسْتُمْ مِنْهُمْ
رُشْدًا فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ
يَكْبُرُوا وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ
بِالْمَعْرُوفِ ۚ إِذَا دَفَعْتُمْ إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ فَأَشْهَدُوا عَلَيْهِمْ وَكَفَىٰ
بِاللَّهِ حَسِيبًا ﴿٧﴾

sh:»1269

﴿٧﴾ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَلِلنِّسَاءِ
نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرٌ

نَصِيبًا مَّفْرُوضًا ﴿٨﴾ وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ
وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينُ فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا
﴿٩﴾ وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا
عَلَيْهِمْ فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا ﴿١٠﴾ إِنَّ الَّذِينَ
يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا
وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا ﴿١١﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün insan kömeleri! Sakının o Rabbinize karşı gelmekten ki sizleri bir tek nefisten yarattı, ondan eşini yarattı da ikisinden bir çok erkekler ve dişiler üretti, sakının o Allaha karşı gelmekten ki siz onun ve o rahimlerin hurmetine birbirinizden dilek dilersiniz, çünkü o Allah üzerinizde gözcü bulunuyor 1 Allahdan korkun da yetimlere mallarını verin ve temizi murdara (halâli harama) değişmeyin, onların mallarını kenid mallarınıza katıb yemeyin çünkü o büyük bir vebal bulunuyor 2 eğer yetimlerin haklarını gözetemeyeceğinizden korkarsanız size halâl olan kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâh edin ve eğer bu surette adalet yapamıyacağınızdan korkarsanız o zaman bir tane veya milkiniz cariyeye alın, ağmamanız için

bu daha muvafıktır 3 ve aldığınız kadınlara mihirlerini efendicesine verin, şayed ondan birazını kendileri

gönül hoşluğıle bağışlarsa onu da içinize sine sine yeyin 4 maamafih Allahın sizi başına diktiği

sh:»1270

mallarınızı sefihlere vermeyin de bunlarda yapacağınız tasarruf ile onları besleyin ve geydirin ve

kendilerine güzel güzel nasihat edin 5 ve yetimleri nikâh çağına ermelerine kadar gözedib deneyin, o vakit

kendilerinden bir rüşd hissettiniz mi hemen mallarını kendilerine teslim edin, büyüyecekler de ellerine

alacaklar diye o malları israfla yemeğe kalkmayın ihtiyacı olmiyan tenezzül etmesin, muhtac olan da meşru'

surette bir şey yesin, mallarını kendilerine teslim ettiğiniz zaman da karşılarında şahid bulundurun,

hisabınızı doğru tutmak için Allahın harekâtınızı hisaba çekmekte olması yeter 6 erkeklere bir pay var: ana

baba ve en yakın akrabanın bıraktığından, dişilere de bir pay var: ana bana ve en yakın akrabanın

bıraktığından, azından da çoğundan da, farz kılınmış birer pay 7 miras taksim olunurken uzak karabeti

bulunanlar ve yetimler, miskinler de hazır bulunuyorlarsa hem kendilerine ondan biraz bir şey verin hem

de gönüllerini alacak sözler söyleyin 8 hem titresin o kimseler ki arkalarına elleri ermez, güçleri yetmez bir

zürriyyet bırakacak olsalardı onlara karşı korkacaklardı, o halde Allahdan korksunlar ve sağlam söz

söylesinler 9 yetimlerin zulmen mallarını yiyenler muhakkak karınlarında sırf bir ateş yerler ve yarın bir

çılđın ateşe yaslanırlar 10

_____

Bu sûre dahi bir hayli ahkâm ve tekâlifi müştemeldir. Evvelinde hukukî Rabbanîyye, uhuvveti ammei insaniyye, evlâda, kadınlara, yetimlere re'fet ve şefekat ve hukuklarının edası, mallarının muhafazası, nikâh ve miras gibi hususata müteallık evamir ve ahkâm ile başlamış, âhiri de bu manâ ile hıtam bulmuştur.

Aralıkta da aile terbiyesinden başlaması lâzım gelen taharet, salât, cihad, ülül'emre itaat emirleri gibi tekâlifi tazammun etmiştir. Bütün bunlar fitrati insaniyye ile alâkadâr ve terbiye esasına mübteni bulunduğu cihetle

sûre « يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ » hitabıyla başlamış ve bu mesailde kadının ve

kadınlığa

sh:»1271

pek mühim bir mevki bulunmak haysiyetile de ilk âyetinden itibaren kadının hılkat ve şerefine nazarı

dikkat celb olunmuş, ismine de « سُورَةُ النَّسَاءِ » ıtlak edilmiştir.

1. ﴿يَا أَيُّهَا النَّاسُ﴾ İnsanlık unvaniyle başlayın bu hitabı amm, sûrei Bakarenin

evvelindeki ilk hitabı ammi ihtar ediyor. O hitabı amm ittika gayesiyle « اَعْبُدُوا رَبَّكُمْ » emrini

vermiş ve bunu hılkati beşeriyye delillerile tenvir ederek halden mebdée doğru götürmüşü ve bilhassa hılkati

Âdem bahsini ihtar etmiş idi. Burada ise bu hitabı doğrudan doğru ittika emri ta'kib ediyor. Bunu da

bilhassa hilkati nisvan ile müterafık halk delili velyediyor ki bunda «ey insanlar! artık tamamen devrei

ittikaya girmeniz ve bervechi âti tekâlîfin zevk-u hikmetini idrak etmeniz sırası geldi ve ittika mesailinden en

mühim birisi de kadınlar mes'elesidir» gibi bir iş'arı belîğ vardır. Şayanı dikkattir ki Kur'anda «

يَا أَيُّهَا النَّاسُ» matlaile başlayan iki sûre vardır. Birisi bu, diğeri sûrei Haccdır. Bu sûre

Kur'anın nisfi evvelinden dördünce Sûre olduğu gibi Sûrei Hacc da nisfi saniden dördüncü sûredir. Bu

Sûrenin başında ittika mebdei hilkate celbi nazarla ta'lil edilmiş olduğu gibi orada da âhiri hilkat ve ma'rifeti

mead ile ta'lil olunmuş «ان زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ» buyurulmuştur. Bu suretle bu

iki Sûrenin başları alettertib mebde' ve meadı tanıttırılmış ve bununla her birinde hâkim olan ahkâmın kaydı

haysiyetlerini de göstermiştir. Fahrüddini Razî der ki: «bu bahsin altında esrarı kesire vardır.» İlh.

﴿اتَّقُوا رَبَّكُمْ﴾ Rabbinizin hukmi terbiye ve vikayesine giriniz, emrine muhalefetten sakınıb

umumiyyetle inzıbata tabi' olunuz, ikabından korununuz

﴿الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ﴾ o rabbınız ki sizi tek bir nefisten, bir şahıstan

halketti. Binaenaleyh an'ası hepimiz bir babadan gelme kardeşlersiniz ve hepimiz insansınız ve bir halıkın

mahlûklarısınız. Bu mebadi üzerinde esasatı

hukukîyyenizi insaniyyet hakikatine ve terbiye esasına ibtina ettirerek hukukî uhuvette müraat etmeli ve

rabbınızın emri hilâfına hareketten sakınmalısınız, evet rabbınız bir nefis halk etti

﴿وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا﴾ ve obir nefisten eşini de halk etti.» -Böyle bir ni'met ihsan eyledi. Biri

diğerinin canından kopmuş bir çift meydana getirdi «

«سُبْحَانَ الَّذِي خَلَقَ الْأَزْوَاجَ كُلَّهَا» binaenaleyh bu ni'met ve kudretin kıymet-ü

azametini takdir etmeli ve hılkat, tabiatı eşyanın eseri değil, halıkı eşyanın kudreti Rabbanîyyesi eseri

olduğunu bilmeli ve ona itaat eylemeli, ikabından korkmalıdır.

Müşahede ve tecrîbe ile ma'lûmdur ki bir babadan erkek evlâd olabildiği gibi dişî de olabilir. Halbuki

kudreti hâlika tabiatı eşyada olsa idi ne topraktan insan zuhur edebilirdi, ne de bir erkekten bir dişî evlâd

olabilirdi. Çünkü tabiat ittîrad demek değil ise hiç bir şey değildir. Halbuki ne erkek dişinin bir ittîradı, ne de

dişî erkeğin bir ittîradıdır. Hiç kimse erkeğe dişî, dişîye erkek diyemez, bunlar zatülfelkateyn gibi bir menşe'

de inşîkak etmiş, hassîyyetleri ayrı vazifeleri yekdiğerini mütemmim etmiş, hassîyyetleri ayrı vazifeleri

yekdiğerini mütemmin muhtelif tabiatlı bir çifttirler. Ve aynı zamanda bir aslın tenevvüdüdürler. Binaenaleyh

diğ'er a'razdan tecerrüd ederek sırf fennî ve tabiatı ilmiyye namına düşünen ve söyleyen fûnunî tabiiyye

uleması da tamamen mu'teriffirler ki tabiatı mahza davası içinde bir tenevvü' kabili izah değildir. Ve kudreti

hâlika tabiatın fevkında terbiyevî bir tesir icra eden ve âşârını halk-u ıstıfa ile meydana getiren bir rabbı

a'lâdır. O halde tam ma'nâsile tabiat yoktur. Ve tabiat fikri ile mebdei ilmî olamaz. Çünkü bugün ahzedilen

bir tabiat yarın bir tenevvü' arzedebilir. Ve onun içindir ki mücerred kıyasi ilmî her zaman için mi'yarı ilm

olamıyor. Cereyanı vukuat akılları durduruyor. Netekim İblis de «

أَنَا خَيْرٌ مِنْهُ خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ» diye tabiatı nariyyeye

bina ettiği kıyasla aldanmıştır. Hakikaten

sh:»1273

iş tabiatte olsa idi tabiatı akliyye hiç bir zaman erkekten dışı, dışıdan erkek istintaç edemezdi. Hakikati vakıa

ise böyle değildir. Bütün hıkati beşeriyenin mebdeine çıkıldığı zaman ise mes'ele daha ziyade tebarüz

etmektedir. Akıllar mebdei tesiri ne kendilerinde, ne de tabiatı eşyada görmemeli, hepsinin fekindе hâlık

tealâ da görmelidir. O hâlık tealâ ki nefsi vahideden eşini de halk etmek suretiyle kudreti rabbaniiyesini

gösterdi ﴿وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً﴾ ve bu ikisinden bir çok erkekler

ve kadınlar neşretti, cihana yaydı, ve elyevm mevcud insanlar böyle meydana geldi. Binaenaleyh hiç

yokken topraktan ıstıfa ile insan yaratn ve o insandan eşini yaratan ve iki insandan bittevalüd erkek dışı bir

çok evlâd ve ahfad yaratıb Dünyaya yayan hâlık tealânın rübubiyeti bir şahıstan ordular, milletler

yetiştirebilidiğini bilmeli ve ona göre iymanı tamm ile iyfayı vazife etmeli, Allah yolunda hiç bir fedakârlıktan

çekinmemeli ve kanunı izdivaca riayetle teksiri nüfusa ehemmiyet vermeli ve bunların bir terbiyei

Rabbaniyye ile yetişmesine i'tina eylemeli ve izdivaca saik olan temayülâti fitriyyeyi suiisti'malden

sakinmalı ve bu suretle bu günkü bir kaç insan yarın Dünyaları tutan ve kelimetullahı i'lâ eden bir ümmeti

uzmâ olabilir. Ve Âhirette en büyük saadeti ihraz eder. Bu hakikate binaendir ki Resulullah «

تَنَاقَحُوا تَنَاسَلُوا فَإِنِّي أَبَاهِي بِكُمْ أُمَّمَ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَوْ
بِالسَّقَطِ» buyurmuştur.

Bu nefsi vahideden murad Hazreti Âdem, zevcinden murad da Hazreti Havva olduğunda ittifak ve icma'

vardır. Hazreti Âdem « إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ » ve «

خَلَقَهُ مِنْ تَرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » medlûlü üzere topraktan bil'istifa

halkolunmuş, Hazreti Havva da nefsi Âdemden münşai olarak yaratılmıştır. Bu manâ haberlerde «Havva

Âdemin bir dil'ından yaradıldı» diye nakledilmiştir ki bir inşikak manâsı ifade eder. Ve bu manâ zevciyyet

alâkasının esası demektir,

sh:»1274

bir hadîsi sahihde «kadın bir dilı' gibidir, kadın, bir dilı'dan, bir dilı' a'vec'den halk olundu, onu doğrultmağa

kalkarsan kırarsın, kırılması da talakıdır» buyurulmuştur. Burada dilı' a'vec bu inşikaka işaretle beraber

erkekler kadın beynindeki tehalüfi tabiata ve kadınların erkekleştirilmeğe kalkışılması onları kırıp atmak

demek olduğuna tenbihi havi bir temsildir. Bundan başka bu teşa'ubun Cennetteki iptidai hılkatte vaki'

olduğu da haberler de varid olmuş « اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ » âyeti dahi buna

delâlet etmekte bulunmuş olduğundan Arza hubutları, ya'ni Dünyaya gelişleri bu teşa'ubden sonra demek

olur. Maahaza şunu da ihtar edelim ki nefsi vahide Âdem, zevci de Havva olduğundan şüphe olmamakla

âyet bunu eam bir mefhum ile ifade etmiştir. Zira âyet bu manâyı mücerred ihbar olarak değil, kudreti

rabbaniye delili olmak üzere hali hazırda ma'lûm ve meşhud olan cereyanı hılkati işhad ederek ifade

ettiğine nazaran evvel emirde şöyle bir istidlâli ilmîyi tazammum etmektedir. Görülüyor ki elyevm mevcud

olan insanların hepsinin hılkati evvelâ birer babadan başlıyor, Analar telkîhî babalardan alıyor. Fakat garibi

o ki erkek olan babadan gelen evlâd hep erkek olmuyor. Bunda ıttıradı tabiat kaidesi cereyan etmiyor.

Bil'akis erkek nev'inin eşi olan dişî nev'i de hılâfi tabiat olarak erkekten halkkolunuyor. Ve erkekle dişinin

izdivacından bu sayede erkek ve kadın bir çok zürriyyet meydana geliyor. Ve bu suretle dünkü bir Âdem bir

müddet sonra büyük bir ailenin, bir kabilenin, bir ırkın pederi oluyor, babalar eşsiz evlâd yapamıyor. Fakat

bu babda telkîhî yapan erkek ve alan kadın olmak haysiyyetile erkek mukaddem, kadın tâli bulunuyor.

Binaenaleyh erkeklerin kadınlardan teşa'ubu de emri vaki' olmakla beraber daha evvel hepsi erkekten

teşa'ub ediyor, mebdei tenasül erkek oluyor. Şu halde alel'umum erkek nev'iyle alel'umum kadın nev'i

bittekabül mülâhaza edildiği

sh:»1275

zaman hılkati beşerin her batnındaki mebdeine nazaran erkek rükni evvel, kadın rükni sani bulunduğundan evvel emirde kadının her halde erkekten teşa'ub etmiş olduğu tahlilî bir surette tebeyyün ediyor. Binaenaleyh halden mebde'e ircaı nazar olunduğu zaman tenasülün ikiden dört ve dörtten sekiz gibi bir nisbeti hendesiyye ta'kib etmesi haysiyyetile bu günkü milyarlarla insanların cezri alınınca riyazî bir surette sabit olur ki mebdei beşer Âdem ve Havva diye ifade edilen bir çifte, ya'ni bir erkekle bir kadına raci'dir ve bunlar beyninde vahdeti asliyye ifade eden bir alâkai nefsiyye vardır. Ve bu alâkada erkek evvel, kadın tâlidir. Ve binaenaleyh o kadın o erkeğin nefsinden münşaidir, onun ruhundan kopmuştur. Ancak bu teşa'übde harıka, muza'afır, zira onlar artık bizzarure ana baba ile mesbuk değildirler ve o kadının o erkekten teşa'ubu de bir evlâd teşa'ubu gibi değildir. Hamilülcinseyn bir cüzeyrden çatallanan ve ileride birbirlerine telâkı etmek üzere mütekebil bir incizab besliyen ve müttehid bir gayeye hizmet eden muhtelif hassiyyetli fail ve kabil bir çift vüreykın inşıkakı gibidir. Bu ise topraktan istifayî beşerî gibi bizzat halkullah ile izah olunur. Bu istidlâlin tamam olması için Arzın hudüsü mülâhazasını unutmamak lâzım gelir ki bu evvelce beyan olunmuş idi. İşte âyeti kerime Âdem ve Havvanın hılkatini haber verirken halden maziye giden böyle bir istidlâli de mutazammın bir uslubı beyan ile ifade etmiştir. Binaenaleyh mazmunı âyet hem

naklî, hem aklîdir.

« خَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا » «Minha» kaydiyle erkeğin takaddümünü ifham ederken aynı zamanda « زَوْجَهَا » mefhumıyla de kadının yaradılışı erkeği yalnızlıktan ve akametten kurtaran bir ni'meti uzmâ

olduğunu ve bu ni'metin sui istimal edilmemesi ve şükrü eda olunması lüzumunu dahi müş'irdir, netekim bir

hadîsi şerifte Resulullah «dünya bir

sh:» 1276

meta' ve Dünya metainin en hayırlısı mer'ei salihadır» buyurmuştur. İnsanlar bu ni'meti sui istimale müsteid

bulduklarından evvelâ ittika emredilmiş ve şu suretle te'kid de olunmuştur.

« تَسَاءَ لُونِ » ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَ لُونِ بِهِ وَالْأَرْحَامَ ﴾

Âsım ve Hamze ve Kisaî kıraetlerinde « س » şeddesiz, mütebakisinde şeddeli okunur. Ma'nâ birdir. «

« وَالْأَرْحَامَ » Hamze kıraetinde « م » esire, diğerlerinde üstün okunur. Binaenaleyh bunda iki vechi

tefsir vardır. Birine göre: «yekdiğerlerinizden bir şey reca ederken Allah aşkına, Allah için senden şunu

reca ederim, deye namına and verdiğiniz Allaha isyan etmekten ve o rahimlerin hukuk-u haysiyetini

gözetmemekten korkunuz» demektir, diğeri de «o Allaha isyandan korkunuz, öyle ilâhî ve rahmanî bir

ahlâk ile hareket ediniz ki, siz o Allaha ve rahimlere and vererek yekdiğerinizden dilekleşirsiniz» demek

olur. Arablar akribalık hasebiyle mühim bir istirhamda bulunacakları zaman «

أَسْأَلُكَ بِاللَّهِ وَالرَّحِمِ » derler imiş «Allah ve rahim hakkıyçün reca ederim» ma'nâsınadır.

Bu ikinci ma'nâ her iki kiraete göre de mümkündür. Fakat evvelki ma'nâ, Hamze kiraetinin maadâsındadır.

Evvelkinde hukukî noktai nazar sarîh, ahlâkî noktai nazar zımnîdir. İkincisi de bil'akistir.

ERHAM; Rahimin cem'i, rahim « ح » nın kesriyle malûm ki kadında çocuk yatağı olan uzvi mahsustur.

Fakat esbabı karabete ve akribalığa dahi itlak olunur. Netekim sılai rahim, akribaya ihsan, kat'i rahim alâkai

karabeti kesmek demektir. Burada da esbabı karabet ma'nâsınadır. Her halde rahim kelimesinin,

meveddet, merhamet, şefekat ve rıkkat iş'ar ettiğı ve bunlar kadınlığın muktezai hılkati bulunduğı cihette

kadınlara rıkkat-ü şefekatle muamele etmek, şeref-ü haysiyetleri muktezai fitratları muhafaza olunmak,

tecavüzden ve sui istimalden ve gayei izdivacı ihlâl edecek

sh:»1277

münasebetsizliklerden vikaye edilmek ve ehli beyt, evlâd-ü iyal, alel'umum akriba ve taâllukat hakkında da

rıkkati rahime yaraşan rakık ve cazibedar bir meveddet beslemek ve bütün bunlar da mahabbetullah ile

mehafetullahın hasılı demek olan ittikaullah essa ittihaz edilib nik-ü bed, o noktai nazardan mülâhaza

olunmak ve binaenaleyh bu münasebatta ne erkeğin ne kadının hikmeti halkına ve gayei tenasüle muhalif

olan hırs ve gururu nefsanîleri, ne de akribanın emri İlahîye mugayir arzu ve temayülleri nazarı itibara

alınmayıb her hususta hükmi İlahî infaz edilmek lüzumu gösterilmiştir. Bu babda bir hayli ehadisi şerife

dahi vardır. Ezcümle:

1- «

الرَّحِمُ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ تَقُولُ مَنْ وَصَلَنِي وَصَلَهُ اللَّهُ وَمَنْ
قَطَعَنِي قَطَعَهُ اللَّهُ = rahim Arşa asılmış, der ki: Beni gözedeni Allah gözetsin, beni terkedeni

Allah terketsin.»

2- Allah tealâ diyor ki: Ben, rahmanın; o rahimdir. Ben ona ismimden bir isim müştak kıldım binaenaleyh

ona alâkadar olan, sîle ve ihsan edene ihsan ederim, onu kesib atanı, kat'i alâka edeni de mahrum ederim

=

يَقُولُ اللَّهُ أَنَا الرَّحْمَنُ وَهِيَ الرَّحِيمُ شَقَقْتُ لَهَا اسْمًا مِنْ
«اسْمِي فَمَنْ وَصَلَهَا وَصَلْتَهُ وَمَنْ قَطَعَهَا بَتَّه

3- «

مَا مِنْ شَيْءٍ أَطِيعَ اللَّهَ فِيهِ أَعْجَلَ ثَوَابًا مِنْ صَلَاةِ الرَّحْمِ وَ مِنْ
عَمَلٍ عَصَى اللَّهَ بِهِ أَعْجَلَ عُقُوبَةً مِنَ الْبَغْيِ وَالْيَمِينِ الْفَاجِرَةِ

= Allaha itaat edilen şeylerde sılai rahimden daha çabuk sevaplı hiç bir şey yoktur. Allaha ısyan edilen

amelerde de ukubeti, beğiyden ve yalan yere yeminden daha çabuk olan hiç bir amel yoktur».

4- Sadaka ve sılai rahim, Allah bunlarla ömrü tezyid eder. Ve kötü ölümü defeder, mahzûr ve mekruhu

da defeder.

5- أَفْضَلُ الصَّدَقَةِ عَلَى ذِي الرَّحْمِ الْكَاشِحِ = sadakanın efdali düşman

olan akribaya verilir.

Hulâsa, « اتَّقُوا رَبَّكُمْ » alel'umum insanlar beynindeki uhuvveti âmmenin ihlâlinden ve erkeklerle

kadın beynindeki

sh:»1278

temayülâti cinsiyyenin sui istimalinden, « وَاتَّقُوا اللَّهَ » da aile ve akriba hukuk ve münasebetinin

ihlâlden tahziri tazammun etmektedir.

Ya'ni gerek münasebatı umumiyeye ve gerek münasebatı hususiyeyinde Allaha isyandan korkunuz,

Çünkü ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا﴾ her halde Allah üzerinizde gözcüdür. Bütün

harekâtınız onun tahtı murakabesinde. Efalinizden, akvalinizden, niyyetlerinizden hiç biri ondan gizli

kalamaz.» -Görölüyor ki bu âyeti kerime, amik bir belâgatle Sûrenin muhteveyatı asliyyesine işaret etmiş ve

sûrei Âli imrânı ta'kib etmesi haysiyyetiyle de zayıatı harbiyyenin esbabı telâfisine nazarı dikkati

celbeylemiştir. Şimdi emr olunan ittikanın mevkii tatbikleri beyanına başlanıyor. Ve evvelâ rikkati erham ile

en ziyade münasebetdar olmak üzere hukukî eytamdan bed'olunuyor şöyle ki:

Erhamı gözetiniz 2. ﴿وَأْتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمُ الْخ﴾ ve yetimlere mallarını

veriniz.»- Rivayet olunuyor ki, Beni gatafandan bir adam nezdinde yetim bir biraderzadesinin çokça bir

malı varmış, baliğ olunca malını istemiş, amicası men'etmiş bunun üzerine bu âyet nâzil olmuş, o da Allah

ve resulüne itaat eder ve büyük vebalden Allaha sığınırız demiş ve malı teslim eylemiştir. Hazreti

Peygamber de «böyle nefsin şuhundan vikaye olunub rabbına itaat eden, onun dârına, ya'ni cennetine

girer» buyurmuştur. Çocuk da malını alınca fisebilillâh infak etmiş, Resulullah da «ecir sabit oldu, fakat vizir

bâki kaldı» buyurmuş, «ya Resulâllah ecrin sabit olduğunu anladık, vizir nasıl bâki kaldı, fisebilillâh infak ediyor?» Dediklerinde «çocuğun ecri sabit, fakat babasının vizri bâki» buyurdu. Malûm ki sebebi nüzulün hususiyeti hükmün umumiyetine mani' değildir. Ve bir kaç âyet sonra da bunun ne zaman verileceği beyan olunacaktır. Binaenaleyh burada «veriniz» demek

sh:» 1279

«onlara göz dikmeyiniz ve sırası gelince hiç müşkilât çıkarmadan tamamen veriniz ve vermek için iyi muhafaza ediniz» demek olur. Bunun için buyuruluyor ki:

﴿وَلَا تَتَّبِعُوا الْخَيْثَ بِالْطَّيِّبِ﴾ hem de habisi tayyibe değişirmeğe

kalkmayınız.» -Bundan şu ma'nâlar anlaşılabilir.

1- Ey veliyler veya vasiyeler, elinizde bulunan yetîmin temiz, hoş bir malını kendinizin aşağılık kötü bir malınızla değişmeğe kalkmayınız.

2- Yetîm malı size haram ve murdardır. Kendi malınız ise halâl ve hoştur. Binaenaleyh kendi halâl olan malınızla yetimin haram olan malından bir istîbdal, bir aliş veriş yapmağa kalkmayınız, yetîmin emvalini olduğu gibi muhafaza ediniz, muhafaza için satılması lâzım gelenleri bile diğerlerine satınız ki töhmet

altında kalmayınız, bu noktada yetimin emvali gayri menkulesiyle emvali menkule ve emvali

menkulesinden seriülfesad olub olmayanları hakkındaki ahkâm mündericdir.

3- Kendi mallarınızda güzel güzel bakıb da yetimin malını kötü bir hale bırakmayın, ona kendi malınıza

bakar gibi ve hatta ondan ziyade bir i'tina ile bakın.

4- Yetim malını tecavüz edib almayınız ki elinizde güzel mallarınızın ona mukabil zayi' olmasına sebep

olub da felâkete düşmeyin.

5- Nihayet kendi halâl rizkınıza intizar eylemiyerek sabırsızlanıb yetim malını haram haram yemek için

pis boğazlığa kalkışmayınız.» -Filvaki' bu ma'nâlardan her birini müfessirîn beyan etmişlerdir.

Velhasıl her vechile emvali eytamı muhafaza ediniz

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَهُمْ إِلَىٰ أَمْوَالِكُمْ﴾ ve onların mallarını kendi mallarınıza

zamm-ü ilâve ederek yemeyiniz, ya'ni istihlâk

sh:»1280

ve intifa' da etmeyiniz. Çünkü ﴿إِنَّهُ كَانَ حُوبًا كَبِيرًا﴾ bunların her biri büyük bir vebal

olmuştur.»-

«YETAMA» nedîm, nedama gibi yetîmin cem'idir. Veya cem'inin cem'idir. «yetîm» infirad ma'nasına

«yetem» den me'huzdur. Netekim emsalsiz incuya «dürriyetîm» denilir. İşbu infirad ma'nası mülâhazasile

babası vefat etmiş olana yetîm ıtlak edilmiştir ki böyle yetîm kalmağa da «يا»nın zammiyle «yütm»

denilir. Binaenaleyh bihasebillûga bu ismin hakkı gerek sagîre ve gerek kebîre ıtlak olunabilmesidir. Çünkü

babadan infirad ma'nası bakidir. Fakat bihasebil'örf henüz kendini kurtaracak çağa baliğ olmamış

bulunanlara muhtastır, Bu cihetle «yetîm» kelimesi bir za'f ve alel'husus zafı akıl ve noksanı re'iy ma'nasile

de alâkadardır. Ve bundan dolayı bülûğdan sonra bile rüşdünü bulamıyanlar üzerinde yetîm ismi lûgaten

ve örfen bâki olabileceği gibi zevcinden münferid kalan kadınlara dahi yetîm ıtlak edilir. Netekim

Resulullah bu ma'nada «تُسْتَمَّرُ الْيَتِيمَةُ فِي نَفْسِهَا» buyurmuştur ki bu istizanın

sagîreye ait olamayacağı ma'lûmdur. Diğer bir hadîsi şerifte de «

اتَّقُوا اللَّهَ فِي الضَّعِيفِينَ الْيَتِيمِ وَالْمَرَأَةِ = yetîm ve kadın, bu iki zaiyf

hakkında Allahdan korkunuz» buyurulmakla yetîmin za'f ma'nası gösterilmiştir. Maamafih şeyhuhat veya

kühulet devrinde bulunan erkek zaiyfül'akıl ve nâkisürre'y dahi olsa ona yetîm denilmediği de ma'lûm

bulduğundan erkeğe yetim itlakı ancak hali sıgarda veya henüz ona yakın bir çağda bulunması itibarile

olduğu halde kadına babasından infiradı itibarile aynı ma'nada ve kocasından infiradı itibarile kebîre iken

dahi yetim itlak edilmiştir. « لَا يَتِمُّ بَعْدَ الْحُلْمِ » ihtilâmdan sonra yetimlik yoktur» hadîsi

şerifinin de yetimin ma'nayı lûgavî ve örfisini değil, hükmi şer'iyi, ya'ni bülûğtan itibaren yetimlik hükmünün

kalkabildiğinin beyan olduğu anlaşılıyor ki bununla da yetimin ma'nayı şer'isi takarrür etmiş olur. Şu

halde

sh:»1281

örfi lûgat noktai nazarından yetamâ ve eytam denilince babaları vefat etmiş oğlan veya kız küçükler ve

tazeler anlaşılabilir gibi kocasız kalmış kadınlar da anlaşılacaktır ve bunların hepsi şayanı

merhamet ve mevridi ittikadır.

Alel'umum eytamın mallarından başka nefisleri ve ırzları ve alelhusus her iki ma'hadan biriyle yetim olan

nisvanın nefisleri ve ırzları da en ziyade korunması lâzım gelen mevaki'î ittikadandır. Bunun için 3.

﴿وَأَنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى﴾ ve eğer yetimler hakkında ıksat

yapamayacağınızdan, ya'ni gerek canları gerek ırzları ve gerek malları itibariyle ezher cihet adl-ü hakka

riayet edemeyeceğinizden korkarsanız ki böyle büyük günâhtan elbette korkarsınız ve korkmanız lâzım

gelir. O halde

﴿فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَى وَثُلثَ وَرُبَاعًا﴾

alinize göre kadınlardan ikişer, üçer, dörder size halâl ve hoş olanları nikâh ediniz. Hem onları zarar ve

tehküleden sıyanete, hem de kendinizi zulm-ü tecavüzden vikayeye vesile olur. Umumiyyetle kadınlar

kimsesizlikten ve mehzuliyetten kurtulur. Siz de zina ve saire gibi günâhlara, cevlere düşmezsiniz, ancak

bunda da müteaddid kadınlar beyinde adaleti muhafaza etmek, birine diğerinden ziyade muamele

etmemek lâzımdır. Bunun için ﴿فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا﴾ ve eğer müteaddid kadınlar

beyinde de adalet yapamayacağınızdan korkarsınız. -Ki bundan da korkmalısınız- O halde

﴿فَوَاحِدَةً﴾ ancak bir kadın nikâh ediniz.» -Ca'fer kiraetinde ref'ile okunduğuna göre- bir kadın kâfi.

﴿أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ yahud milki yemininiz olan cariye alırsınız.

sh:»1282

﴿ذَلِكَ﴾ o, ya'ni bir kadın nikâhı ﴿أَلَّا تَعُولُوا﴾ aġmâminıza, cevretmemenize

daha elverişlidir. Yalnız bir kadının hakkını gözetmek elbette daha kolaydır. Bunda cevre düşmemenize,

yani iktisadinıza daha elverişlidir» ma'nası da anlaşılmalıdır ki bunda «تَعُولُوا» «تَعِيلُوا» gibi

mülâhaza edilmiş veya bu ma'nâ bir ma'nâi lâzımî olmak üzere gösterilmiştir.

Evvelâ, görülüyor ki burada « **وَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ** » diye bir şart vardır « **فَانْكَحُوا** » hitabiyle nikâh emri buna terettüb etmiştir. Binaenaleyh bu şartın ma'nâsını ve

bu emrin keyfiyeti terettübünü iyi mülâhaza etmek için bu babda rivayeten varid olan vücuhi tefsiri bilmek

lâzım gelir. Söyle ki:

1- Buharî ve Müslimde dahi rivayet olduğu üzere Urvetibnizzübeyir radiyallahü anhüma demiştir ki:

ben, Hazreti Aişe radiyallahü anha dan « **وَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَىٰ** »

kavli ilâhîsini sual ettim. Müşarün'ileyha dedi ki: «Hemşire zadem, bu o yetimedir ki velîsinin tahti hıcrinde

bulunur ve mal hususunda şerik de bulunurlar, malı ve cemali velîsinin hoşuna gider, Mehrinde adalet

yapmıyarak onu tezevvüc etmek ister, başkalarının vereceği mehir kadar mehir vermez. İşte bu âyette o gibi

velîlerin hakk-u adle riayet ve mehirlerini alel'husus en yüksek mıkdarına iblâğ etmedikce tahti hıcirlerinde

bulunan yetîmeleri kendilerine nikâh etmeleri nehiy ve hoşlarına giden diğerkadınları nikâh etmelir nehiy

ve hoşlarına giden diğerkadınları nikâh etmeleri emredildi, müşarünileyha dedi ki: «bu âyetten sonra nâs

bunlar hakkında Resulullahı istifta ettiler, Allah tealâ azze ve cell de «

**يَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ
فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَىٰ النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ**

«وَتَرَعْبُونَ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ» âyetini inzâl buyurdu. Bu «

«مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ» evvelki «

«وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكحُوا» âyetidir. «

«وَتَرَعْبُونَ أَنْ تَنكِحُوهُنَّ» de her hangi

sh:»1283

birinizin tahti hicrinde bulunan yetimeye mal ve cemal az olduğu zaman rağbet göstermemesidir.

Binaenaleyh bunlara rağbet edilmediğinden dolâyı mal ve cemaline rağbet ettikleri yetimeleri kısta riayet

etmedikçe nikâh etmekten nehyolundular» ilh.

Yine sahihi Müslimde Hazreti Aişeden Urve, Urveden oğlu Hişam tarikiyle merviydir. Hazreti Aişe

demiştir ki « وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى » şunun hakkında nâzil oldu ki

bir erkeğin yanında bir yefime olur ve bu erkek onun velîsi ve varisi bulunur, yetimenin malı var, fakat o

erkekten başka onu müdafaa ve nikâhına delâlet edecek bir velîsi de yoktur. İşte yegâne velîsi olan bu

erkek onu malına tama'an, malına iştirâk etmek için kimseye nikâh etmez, men'eder ızrar eyler ve hüsni

muaşerette bulunmaz. Binaenaleyh Allah tealâ «

وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنْ

النِّسَاءِ » buyurdu ki «size neler halâl kıldım bak ve ızzar edeceğın şü yetimeyi bırak» diyor ilh.

Yetimlerin mallarını veriniz ve malları dolayısıyla nefislerini ızzar da etmeyiniz ma'nâsiyle bu tefsirin mâkablindeki âyete irtibatı da pek sarihtir. Zührî ve Rebi'de bu sureti tefsire kail olmuşlardır. Ebubekri Razî de ahkamül'kur'anda bunu tercih etmiş ve bunun ibni Abbastan dahi merviy olduğunu zikrelemiştir. Böyle tezevvüc etmesi melhuz olan velîler de amuca zadeler gibi nikâh düşen akriba olabilir.

2- İbni Abbas Hazretlerinden şü iki cümle merviydir: «Erkekler emvali eytamdan dolayı dört kadına kasredildiler. « وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى » Çünkü bir adam, emvali eytam ile dilediği kadar kadın tezevvüc ediyordu. Allah tealâ bunu nehyetti.»

Buna karip olmak üzere müfessirîni tabî'inden Hasen ibnilhasen Hazretleri dahi demiştir ki: Velîler tahti velâyetlerinde bulunan yetîmelerden nikâhı halâl olanları

sh:»1284

tezevvüc ederlerdi, Fakat kendilerine rağbetlerinden değil, mallarına rağbeten tezevvüc ederlerdi ve

binaenaleyh hüsni muaşeretinde bulunamazlar, miraslarını yemek için ölümlerini gözlerlerdi, bundan

nehyolundular».. اهـ

3- Bundan evvelki « وَآتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ » âyeti nâzil olunca velîler yetimlerin

hukukunda adalet yapamayıp vebale gireceklerinden korkarak onlara vesayetten çekinmeğe başlamışlar

ve halbuki o zaman tahti nikâhlarında on veya daha ziyade veya daha az kadın bulunabiliyor ve bunların

hukukuna riayet edemiyorlar, adalet yapamıyorlardı. Binaenaleyh bu âyetle onlara şöyle denilmiş oluyor:

«Eğer hukukî eytamda adalet yapamamaktan korkuyor ve bundan dolayı onlara velâyetten çekiniyorsanız

alel'umum kadınlar hakkında da adaletsizlikten korkunuz da haklarınızı eda edebileceğiniz miktarda

kadınlar alınız ki bu da nihayet dört olabilir.» İbni Abbastan Katade ve Süddî buna kail olmuşlardır. Fakat

bu rivayet şöyle takyid ediliyor: Buna nazaran evvelki âyet bundan evvel nâzil ve şayi' olmak lâzım geliyor.

Halbuki onun hükmünün zuhuru bundan sonraki « وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا » ilâ «

وَلَا تُوْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ

mukareneti ıktıza eder. Onun için bu ma'nâ noktai nazarından sebep, âyeti mezkûre değil, cahiliyyede bile

Arabların eytam işlerini günahsınıb da kadın işini günah sınımaları olduğu zikrolunuyor ki İbni ceriri Taberî

de Süddiden ve Katadeden bu suretle rivayet eylemiştir. Saîd ibni cübeyr Hazretleri de demiştir ki: «Nas o

zaman bir emir veya nehiy varid olmadıkça cahiliyye adetleri üzere bulunuyorlardı. Resulullaha

yetimlerden sual ettiler, Allah tealâ da bunu inzal buyurdu «

«وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسُطُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانْكحُوا» ki yetimler hakkında

adaletsizlikten korktuğunuz gibi kadınlar hakkında da korkunuz da adalet yapabilecek kadar nikâh ediniz»

demektir.

sh:»1285

4- İkrimedden de şöyle merviydir. Kureyşten bir adamın muteaddid kadınları bulunur, Nezdinde eytam da

bulunur, derken kendi malı tükenir, yetimlerin malına meylederdi, binaenaleyh bu âyet nâzil oldu «

«وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسُطُوا...» Bir adam dört, beş, altı, on kadın tezevvüc ederdi, diğer

biri de «ben de filân gibi neye tezevvuç etmiyeyim» der yetimin malini alır, bu mal ile tezevvüc ederdi,

binaenaleyh dörtten ziyade tezevvüc etmekten nehy edildi.» İlh.

Fahrüddîni Razî de bu kabil akrebdir, Çok aded de kadın tezevvüc edilince o nisbette çok infak ve

masrafa ihtiyac hasil olacağından bu ihtiyacın sevkiyle yetim velîlerinin mali yetime vuku taaddisi

ihhtimaline mebni cenabı Allah teksiri nikâhtan tahvif etmiş gibidir.» Diyerek bunu tercih etmiştir. Fakat bu

tercih şâyânı tenkidir. Zira sebebi nehyin mali yetime taaddi endişesine münhasır olması ve gerek nefsi

eytamın ve gerek diğer cihetle adaleti nisvan mes'elesinin sebebi aslîde mülâhaza edilmemesi ve bunların

nihayet bir delâlet mevkiinde tutulmaları âyetin derin ve mütenevvi olan mevkiinde tutulmalır âyetin derin ve mütenevvi olan hikmeti nüzulünün hakkını vermemektir. Sonra cariyeye mes'elesinde aynı mahzurun varid olmayacağı da teslim olunamaz. Bundan başka sevkî âyetin doğrudan doğru taklîli istihdaf ettiği ve evvelen ve bizzat dörtten ziyadesini nehye müteveccih bulunduğu da müselleme değildir. Gerçi bu âyet ile taaddüdi zevcatın a'zamî dört ile tahdidi emri vakı' ve binaenaleyh ziyadesinin nehyi de tenzili de muhakkak olmakla beraber nazımın dörde tenzili de muhakkak olmakla beraber nazımın dörde kadar müsaade ile yine bir nevi' teksir siyakında bulunduğu ve Hazreti Aişenin dediği gibi «bakınız ben size neler halâl ettim» ma'nâsını iş'ar ettiği de zahirdir. Binaenaleyh tenzil ve ziyadeden nehy, bil'ibare değil bil'işaredir. Balâda naklonunan İbni Abbas kavli de nihayet kasr-ü nehyin ancak sübutunu ifade eder.

sh:»1286

Bazı müfessirîn de demişlerdir ki: Bir adam, sahibi mal ve cemal bir yetîme buldumu esirgeyip kıskanarak onu tezevvüc ediveriyordu ve bu suretle ba'zan nezdinde hukuklarına riayet edemeyeceği kadar müteaddid yetîmeler toplanırdı « **وَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسُطُوا فِي الْيَتَامَى** » bunlar hakkındadır ve şöyle demektir: «Ve eğer o yetîm kızları, kadınları tezevvüc ettiğiniz vakit haklarında adâlet yapamamaktan korkarsanız, diğer kadınlardan hoşunuza gidenleri tezevvüc ediniz». İlh. Kazı Beyzavî de bunu tercih etmiştir. Fakat Ebûsuudun bihakkın tenkîd ettiği veçhile buna nazım müsaide değildir. Zira bu

surette «diğer kadınları tezevvüc ediniz» diye emir ve tergib ma'nâsız olur. «**مِنَ النِّسَاءِ**» yerine «

مِنْهُنَّ» denilmesi lâzım gelirdi.

6- Mücahid demiştir ki bunun ma'nası «yetimler hakkında adalet yapamamaktan korkuyorsanız zinadan korkunuz da size halal-ü hoş olan kadınlardan ikişer üçer dörder alınız ki harama düşmek tehlikesine ma'ruz olmayınız» ilh.

Bu tefsir büyük bir hakikati muhtevidir ki hukukî eysam ve adaleti nisvan mefhumu içinde zinadan vikaye ma'nasının mühim bir esas teşkil ettiğini ve taaddüdi zevcat müsaadesinin bu hikmet ile alâkadar olduğunu ve bunda fuşş ve zina sefaletlerine karşı esaslı bir cidal bulunduğunu gösterir. Bu suretle görülüyor ki bu cidal bulunduğunu gösterir. Bu suretle görülüyor ki bu rivayetlerin ba'zıları sebebi nüzulü, ba'zıları da hikmet ve fevaidi nüzulü göstermektedir. Bu cihetle her biri bir noktai nazardan ehemmiyeti haizdir. Ve hey'eti mecmuası âyetin muhtemil veya müştemil olduğu ma'nalari da irae etmektedir. Sebebi nüzulü en sarih olarak gösteren Hazreti Aişe rivayetidir. Yetimlerin velîler tarafından mal veya cemaline tamaan ahare nikâhtan men'edilib lâyük olmyan bir mehr ile kendilerine cebren nikâh ve nefisçe ve malca izrar edilmeleri ve bu suretle mal ve cemali az olan yetimlere hiç rağbet edilmiyerek bütün

sh:»1287

bütün sefalete düşürülmeleri nüzuli âyetin sebebi aslîsini teşkil etmiş ve bunun için âyet, emirden evvel

nehî tazammun eylemiş ve alel'umum adaleti nisvan gayesi de hikmeti nüzulü olmuştur. Ve işte

taaddüdün tahdidi bu hikmet ve faide cümlesinden bulunduğu gibi taaddüde müsaade de nev'i nisvanın

sefaletine meydan vermemek ve tezyidi hars etmek hikmet ve faidesi tazammun etmiştir.

Balâda dul kadınlara dahi yetim itlak edildiğini beyan etmiş idik. Sebebi nüzul gerek münhasıran sığırı

eytam olsun ve gerekse mutlak menkûhalarla da alâkadar bulunsun her halde âyetin alel'itlak adaleti

nisvan hikmet ve gayesiyle alâkadar bulunduğu dahi aşikârdır. Binaenaleyh sebebin hususu, mefhum ve

hükmün hususiyetini iktiza etmiyeceğinden «

«وَأَنْ حَفَّتُمْ إِلَّا تُقْسَطُوا فِي الْيَتَامَى» da yetâmâ velev delâleten olsun dul

kadınlara şamil bir mefhumı âmmile mülâhaza edilirse âyetin hükmü ve hikmeti daha ziyade bir vuzuh ile

mutalea olunabilecektir. Demek ki sebebi nüzul noktai nazarından onlarla beraber umuma ve maslahati

ammeye taallûk ediyor ve bunun için nikâh mesaili hukukî ibaddan başka bir de hakkullahı, hukukî

umumiyyeyi mutazammındır. Bundan dolayıdır ki nikâh, min vechin hak ve min vechin vazifedir. Hem

muamele hem ibadettir. Allah tealâ rıkkat ve şefekat mevzularının en barizi olan erham ve eytama celbi

nazar ettikten sonra her iki hissi rakıkın te'siri heyecanı tahtinde hissi adaleti tahrik ederek hayat ve saadeti
beşeriyyenin kanunı inkişafı olan ve mesaili maliyye ile dahi alâkası bulunan emri nikâhı hem hak ve hem
vazife haysiyetlerini haiz, min vechin tevsî' ve min vechin tahdidi mutazammın ve kadınla erkek
beynindeki alâkai fitriyyenin bütün inceliklerini muhtevi bir surette tesbit etmiş ve alel'umum ricali
sh:»1288

izdivaca terhib ile himayei nisvana sevk ve cevrden haksızlıktan, ahlâksızlıktan, fuhüşten nehy-ü tenfir
eylemiştir. Eytam ve nisvanın hukuku ve muhafazas vezaifi umumiyye cümlesinden bulunduğunu ve bu
babda nikâhın mühim bir esas teşkil ettiğini ve ma'kul bir taaddüdi zevcat, nisvanın hukuk ve haysiyeti
nev'iyyesi muktezasini ihlâl etmeyecek bir adl-ü kasm ile tatbık edilmesi lâzım geldiğini ve bu suretle
taaddüdi zevcatı erkeklere ağır külfet ve vezaif tahmil ettiğinden dolayı hakka riayet edemeyib
adaletsizlikten korkanların bire veya cariyelere kanaat eylemesi lâzım geleceğini anlatmış «ve siz Allahın
ittika emirlerine karşı hukukî eytam ve nisvana riayetsizlikten korkan insanlarsanız halinize göre bu tafsilât
dairesinde hareket etmeniz lâzım gelir» buyurmuştur ki işte «

وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسَطُوا فِي الْيَتَامَىٰ» şartının ma'nası bu oluyor. Burada evvelâ

şu sual hatıra gelebilir. Bu şart bulunmazsa ne olacak? burada korkunun ma'hayı hakikîsine nazaran böyle

bir sual mümkün değildir: Çünkü yetimler hakkında adaletsizlikten korkmamak bir küfür demek olur,

binaenaleyh her hangi bir mü'min için işbu « وَأَنْ خِفْتُمْ » şartının bulunmamasını tasavvur bir

tanakuz teşkil eder. Bu şart bulunmayınca cezası küfrolacağı malûmdur. Bu cihetle bu şart «

فَأَنْكِحُوا » emrini takyîd değil, bir te'yid ma'nasındadır. Lâkin korkarsanız demek «

فَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَعَدَّلُوا » de olduğu gibi mecaz olarak bilerseniz, bir haksızlık olacağını

zannederseniz» ma'nâsına olduğu takdirde hal böyle değildir. Bu şartın bulunmadığını farzetmek

mümkündür. Bu suretle yetimler hakkında haksızlık olmayacağı onların ne mallarına, ne canlarına, ne

ırzlarına bir tecavüz vuku bulmayacağı bilindir, haksızlık melhuz olmazsa ne olacağını ta'yin etmek âyetin

mefhumı muhalifine aid bir hukm olacağı cihetle bunu ta'yin etmek bir ictihad mes'elesi teşkil eder. Hazreti

Aişe de sebebi nüzule nazaran bunun

sh:»1289

bir sureti hallini göstermiştir. Mantıkan bir kazıyyei şartıyyede mukaddemin intifasından tâlinin intifası lâzım

gelmiyeceği cihetle havfı mezkûr bulunmadığı takdirde de gerek bir ve gerek müteaddid nikâh

yapılamıyacağı anlaşılır. Bunun için eimmei müçtehidîndne ve müfessirînden hiç biri bu şartın Hazreti

Aişenin beyan ettiği mehri sıgardan başka kazaen bir hükümü ifade ettiğine kail olmamıştır. Her iki ma'nâ ile

havf şartı umurı kalbiyyeden olduğu için kazaen değil, ancak diyaneten bir hüküm ifade edebilir. Netekim

adalet yapamıyacağını bilen bir adam birden ziyade tezevvüc ederse cevrdan hazer etmediği için âsim

olur. Fakat nikâh da dörtten ziyade almış gibi batıl ve fasid olmaz, nefaka, neseb ve saire gibi ahkâmı

kazaiyye cereyan eder. Ve ba'dennikâh cevrden sakmabilirse yine müsâb olur.

Şu halde « **فَانْكَحُوا** » emrinin müfadi nedir? Emir, vücubda zahir olacağı için zahiriyye bu emrin

vücub ifade ettiğine ve binaenaleyh vat-ü infaka kadar olan her ferd için aslı nikâhın farzı ayn olduğuna kail

olmuşlardır. Cumhuri Ehlî sünnet de nefsin galeyanı ve zinaya düşmek korkusu halinde infaka kudreti

olanlar için farzı ayn olduğunda müttefik iseler de sureti umumiycede vücuba kail değillerdir. Hanefiyece

ferdî noktai nazardan galeyan halinde vacib, itidal halinde «

« **النِّكَاحُ سُنَّتِي فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي** » hadîsi şerifi mucebince

sünneti müekkede, kadına cevr korkusu halinde mekruhtur. Bundan başka yine Hanefiyece de farzı kifaye

olduğunu tasrih edenler de vardır ki her ferde değil ise de ümmetin hey'eti mecmuasına nazaran farzıdır.

Umumu terkederse âsim olurlar demek olur. Biz de âyetten bunu anlıyoruz. Filvaki umumun birden nikâhı

terkettiği farziyyesi karşısında hepsinin ibadet ile meşgul olduğu bile tasavvur edilse inkirazı kül

muhakkaktır. Ve hiç birinin bakai islâma sui kasd ukubetinden kurtulmıyacağı zahirdir. Binaenaleyh teehhül

edenlere her vecihle muavenet etmek de bir vazifedir. Nikâh muamelâtı da tas'ib edilmeyib daima teshil olunmamalıdır. Çünkü ta'sibi nikâh, teshili zina demektir, velhasıl « فَاَنْكَحُوا » emri merbut olduğu kuyude nazaran bazı ahvalde vücub, bazı ahvalde nedib delâiline mukarin olduğundan en umumî müfadi nedibdir. Nikâh, nafîle ibadet ile iştigal için tecerrüdden efdaldır. İmamı Şafî Hazretleri ise ibahaya kail olmuş, ibadet için tecerredün nikâhdan efdal ve hayırlı olduğuna hükmetmiştir ki bunların tafsili fıkha aittir.

Taaddüde gelince: Bunun esas itibariyle mahza bir müsaade ve ibaha olduğunda ve havfi cevri takdirinde mekruh bulunduğu söz yoktur. Maamafih âyet bununda bazı ahvalde nedbini ve belki vücubunu iş'ardan hali değildir ki bunu da en ziyade gerek erkekler ve gerek kadınlar için fuşş-ü zina tehlikesinin yüz göstereceği ahvalde aramak lâzım gelir « مَثْنَى وَثُلثَ وَرُبَاعَ » mucibince bu müsaadenin a'zamîsi dört olmuştur. Zira hasbellisan «şu elmaları şu cemaate ikişer ve üçer ve dörder taksim et» denildiği zaman bir kısmına yalnız iki bir kısmına yalnız üç, bir kısmına yalnız dört isabet edeceği anlaşılır. Fakat zahiriyyeden bazısı bu adedlerin a'dadı tevziyye olduğunu « أَل » i düşünmiyerek aradaki « و » ye bakıb bundan bu adedlerin bir şahısta cem'i iktiza edeceği vehmine düşmüş ve mecmuunu iki ve üç ve dört gibi dokuz saymıştır. Bunlar i'mali fikri kabul etmedikleri gibi icmaı da kabul etmediklerinden asrı

saadetten beri gelen an'anei islâmiyye eimmei dînin ve bütün Fukuhai müçtehidînin icma'larına muhalefet etmişlerdir. Âyetin hitabında Hazreti Peygamber dahil olmamakla beraber buradaki dokuz tevehhümünü Peygamberin hassai mahsusasına haml etselerdi belki bir veçholurdu. Yoksa «mesna, mükerrer iki; sülâs, mükerrer üç, ruba' mükerrer dört» demek olduğundan bu hesapça dokuza değil, on sekize çıkmaları lâzım gelirdi.

sh.»1291

Diğer taraftan Rafizî şiy'adan bir kısmı bu adedlerin hiç bir tahdid ifade etmediğini ve «

مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ» umumî üzere baki olub bu adedlerin ikişer, üçer, dörder ilâ

ahırini gibi bu ta'mimi te'kid etmiş olduğunu iddiaya kadar varmışlar ve mücerred havâlarına tâbi'

olmuşlardır. «الْعِيَاذُ بِاللَّهِ».

Sebebi nüzulde Hazreti Aişe riyayetinin sıhhatini te'yid eden bir nokta da şudur; 4.

﴿وَاتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً﴾ Kadınlarla mehirlerini de bir farizai diyanet olarak

-ta'biri aharle- bir atıyyei İlâhiyye olarak veriniz, seve seve ve bütün gönül hoşluğu ile veriniz. Yani siz

erkekler kadın maline göz dikmek ve nikâh için kadından mal gözetmek şöyle dursun, onları behemehal

münasib bir mehr ile alınız ve mehirlerini kıskanarak değil kerem ve semahatle seve seve veriniz. Bu size

bir kanun olsun da « وَلِلرِّجَالِ عَلَيْهِنَّ دَرَجَةٌ » sirri tecelli etsin. « ص » in fethi ve « د » in

zammiyle « صدقات » « ص » in zammı ve « د » in sükûniyle cümle vezninde « صدقة » nın

cem'idir ki mehir ma'nâsınadır. « نحلة » millet, şeriat ve diyanet ma'nâsına, bir de hibe, atıyye ve ihsan

ma'nâsına gelir. Lisanımızda «giybet» denilen mehri müaccel âdetinin menşei de bu emirdir. Bu hitabda

zavçlerden başka veliylere de bir hisse vardır. Şayed kadınların mehirlerini velîleri tamamen veya kısmen

kabzetmiş bulunurlarsa, ondan intifaa hakları yoktur. Kadınların yedlerine teslim etmeleri lâzım gelir.

Ey zavçler veya veliylere, siz böyle veriniz de

﴿فَإِنْ طَبِنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا﴾ o kadınlar gönül hoşluğu ile, kendi

rızalariyle size o verilenden bir şey ihsan ederlerse ﴿فَكُلُوهُ هَنِيئًا مَرِيئًا﴾ onu da

boğazınıza durmadan kemali afiyetle yiyiniz. Fakat 5.

﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ﴾ sefihlere de

sh:»1292

mallarınızı vermeyiniz.» -SEFİH, akıllı veya dîni nakıs olan hılâfı akıllı veya hılâfı dîn harekâtta bulunan ahmak

veya fasık demektir ki birinde Allaha isyan ma'nâsı var birinde yoktur. -Ya'ni mallarınızı böyle eksik akıllı

veya fasıklara teslim edib de telef etmeyiniz ve fisk-u sefahete revaç vermeyiniz ki bu da bir hamakat ve

sefahettir. ﴿الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا﴾ o mallar ki Allah size mabihilkıyam

yapmış, hayatınızı onunla kaim kılmış tedbir-ü idaresine sizi memur etmiştir. Binaenaleyh o malları evlâd-ü

ıyalinizden bile olsa süfehaya teslim etmeyiniz.» Bunda iki ma'nâ vardır. Birisi kendi milkiniz olan mallar

demektir. Birisi de gerek milkiniz olsun ve gerek olmasın ale'l'itlak tahti velâyet ve idarenizde bulunan

emval demektir ki bunun en başlıcasını emvali eytam teşkil eder. Bu surette «emvaliniz» buyurulması

emvali şahsiyenin muhafazasına da hukuki umumiye taallûk ettiğini gösterir ve binaenaleyh âyet gerek

emvali umumiye ve gerek emvali hususiyenin idaresine süfehanın taslıt edilmemesi lüzumunu iş'ar eder.

Bu ma'nâ itibariyledir ki bunda sefihi baliğın hacrine dahi bir delâlet anlaşılımıştır. Maamafih İmamı A'zam

bu hacre cevaz vermemiştir.

Evet berveçhi meşruh sefihlere mallarınızı vermeyiniz, fakat onları sefil dahi bırakmayınız

﴿وَأَرْزُقُوهُمْ فِيهَا وَاكْسُوهُمْ﴾ o malların içinde rızıklarını veriniz ve giydiriniz

﴿وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾ ve onlara akla ve şer'a muvafık güzel sözler söyleyiniz.»-

Balâda «وَأَتُوا الْيَتَامَىٰ أَمْوَالَهُمْ» buyurulmuştu, şimdi de «

﴿وَلَا تُوْتُوا السُّفَهَاءَ﴾ buyurulduğuna ve çocukların tam akıllı olmadıkları ve binaenaleyh bu

mazmunda dahil buldukları da ma'lûm olduğuna nazaran yetimler hakkında ne yapacağız dersiniz 6.

﴿وَابْتَلُوا الْيَتَامَىٰ﴾ yetimleri de

sh:»1293

deneyiniz, tecrube ile ta'lim ve terbiye ediniz, hüsni idareye alıştırtınız

﴿حَتَّىٰ إِذَا بَلَغُوا النِّكَاحَ﴾ nihayet nikâh çağına geldikleri, ya'ni baliğ oldukları vakit

﴿فَإِنْ أَنْتُمْ مِنْهُمْ رُشْدًا﴾ kendilerinden rüşd hisseder, akıllarının ve terbiyyei

diniyelerinin tamam olduğunu ve kendilerini hüsni suretle idare edebileceklerini yakından anlarsanız

﴿فَادْفَعُوا إِلَيْهِمْ أَمْوَالَهُمْ﴾ derhal mallarını kendilerine teslim ediniz. Şu halde hiyri

bulûğunda rüşdünü ibraz edemezse biraz beklenecek demek olur. Fakat bu hal devam ederse ne olacak?

Bunda ulema, ihtilâf etmişlerdir İmamı A'zam yirmi beş yaşına kadar beklenir. O zaman her halde teslim

olunur. Çünkü yirmi beş yaş bir insanın dede olması mümkün olan bir sindir demiş ve ondan sonra hacri

kabul etmemiştir.

﴿وَلَا تَأْكُلُوهَا إِسْرَافًا وَبِدَارًا أَنْ يَكْبُرُوا﴾ ve bu malları

büyüyecekler de elimizden alacaklar diye bol bol sarf-ü israf ederek yemeyiniz

﴿وَمَنْ كَانَ غَنِيًّا فَلْيَسْتَعْفِفْ﴾ ganiy olan veliy veya vasiy tamamen sakınsın, kendi

maliyle kanaat etsin ﴿وَمَنْ كَانَ فَقِيرًا فَلْيَأْكُلْ بِالْمَعْرُوفِ﴾ fakır olan vehiy

veya vasiy de ma'ruf veçhile ücreti sa'y-ü hizmeti ve haceti zaruriyyesi kadar yesin.» - Bu ma'ruf «

«. لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ

kendilerine teslim ettiğiniz zaman da onlara karşı şahid tutunuz, şahid huzurunda veriniz

﴿وَكَفَى بِاللَّهِ حَسِيبًا﴾ Allah da bütün hesablarınızı görmeğe kâfidir. Onun emirlerine

nehiyelerine

sh:»1294

dikkat ederseniz başka muhasibin mes'uliyetinden korkmağa lüzum kalmaz. Fakat Allahın emirlerine

muhalefet ederseniz başka hiç bir muhasib de sizi kurtaramaz.»- Rifaa vefat etmiş ve oğlu Sabiti sagır

olarak bırakmış idi, velîsi tahti hicrimde birader zadem var, Bunun malından bana ne kadar halâl olur ve

malını ne zaman teslim edeyim» diye Resulullaha sormuştu, bu âyet de bunun üzerine nâzil olmuştur.

Şimdi de miras ahkâmına geçiliyor.

7. ﴿لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾ erkeklerin

ebeveyninin ve yakın akrabalarının bıraktıkları terikeden nasıbleri

﴿وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ﴾ kadınların da

ebeveyninin ve akrabasının bıraktıkları terikeden nasıbleri vardır. ﴿مِمَّا قَلَّ مِنْهُ أَوْ كَثُرَ﴾

azından da vardır çoğundan da. Bu nasıbler ﴿نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ mefhuz ya'ni min tarafillâh

farz-u takdir olunmuş, maktuan ve kat'iyyen vacib bir nasib ve hisse olarak sabittirler.» -Rivayet olunuyor ki

devri cahiliyyede Arablar «mızraklarile çarpışmıyan ve yurdunu müdafaa etmiyen varis olamaz» derler ve

binaenaleyh kadınları ve gerek erkek, gerek dişi çocukları vâris tanımazlarmış. Ensardan Evs ibni Sabit

radıyallahü anh vefat etmiş, zevcesi « **أُمُّ كَحْلَةَ** » ile üç kızı kalmıştı, vasiyleri olan amuca

zadelerinden Süveyd ve urfuta yahud Katade ve Arfece namında iki adam gelmişler âdeti cahiliyye üzere

müteveffanın mirasını kendilerine almışlar zevcesine ve kızlarına hiç bir şey vermemişler, binaenaleyh

kadın Ümmi Kâhle Resulullah'a şikâyet etmiş, Aleyhissalâtü vesselâm «haydi evine git bakayım Allah ne

ihdas edecek buyurmuş idi ki işte bu âyet bunun üzerine nâzil oldu bu âyet mirasın yalnız ricale mahsus

olmayıb valideynin ve bütün

sh:»1295

akribanın terikesinden bütün rical ve nisanın kurbi karabetlerine göre bir hakkı veraseti sabit bulunduğunu

sureti umumiyyede iş'ar etmiş ve binaenaleyh bundan gerek asabat ve gerek zevil'erham hepsinin varis

olabileceği anlaşılmiş olmakla beraber bunda henüz nasibi mefuzun mıkdarı beyan olunmamış, bu cihet

mücmel kalmış idi, bunun üzerine Resulullah vasiylere haber gönderib «Evs»in malından hiç bir şey'e

yaklaşmayınız» buyurdu. Ba'dehu « **يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ** » nâzil oldu. Zevc ve

zevcenin sümün hissesini vermelerini ve kızların hisselerini de tutmalarını emretti, sonradan kızların

nasıblerini de veçhile bu hâdise ahkâmı mirasın ilk sebebi nüzulü olmuş ve bununla bu babdaki ahkâm ve

âdâtı sabıka nesholunub pek esaslı bir inkılâb husule gelmiş ve fakat bu ahkâm bir dafada nâzil olmayıb

evvelâ icmal saniyen tafsıl ile bir tedric ta'kib ta'kib etmiştir ki bu gibi tedriclerin itkan ve ihzar noktai

nazarından ruhlar üzerinde pek büyük netaici terbiyeviyyesi vardır. Bu cümleden olmak üzere varis

olmıyan akrabada dahi bulunabileceğine işaretle evvelâ şöyle bir edebi dinî telkin olunuyor.

8. ﴿وَإِذَا حَضَرَ الْقِسْمَةَ أُولُو الْقُرْبَىٰ﴾ Mal taksim edilirken -varis olmıyan-

büyük küçük karâbet sahibleri ﴿وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينَ﴾ ve akrabadan olmıyan yetimler,

miskinler dahi mecliste hazır buldukları takdirde ﴿فَارْزُقُوهُمْ مِنْهُ﴾ bunları da o taksim

olunan maldan merzuk ediniz, bir az bir şey veriniz ﴿وَقُولُوا لَهُمْ قَوْلًا مَعْرُوفًا﴾ ve

kenidlerine gönül alacak söz söyleyiniz.» Bu âyette emirler nedbe hamledilmiştir. Bazıları vücuda da kail

olmuşlardır. 9.

﴿وَلْيَخْشَ الَّذِينَ لَوْ تَرَكَوْا مِنْ خَلْفِهِمْ ذُرِّيَّةً ضِعَافًا خَافُوا﴾
﴿عَلَيْهِمْ﴾ Pir de o kimseler ki arkalarında zaiyf zaiyf, güçleri kuvvetleri

sh:»1296

yetmez, bir takım zürriyyet bırakmış olsalar üzerlerine korkub titriyeceklerdi, bunların yürekleri sızlasın da

﴿وَلْيَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا﴾ sağlam söz
﴿فَلْيَتَّقُوا اللَّهَ﴾ Allahdan korksunlar

söylesinler, bu gibi işlerde kendilerine söz düşenler, kendilerini o vefât eden meyyit, ve onun yetim

evlâdlarını kendi evlâdları yerine koyub düşünsünler de sözlerini ona göre dos doğru söylesinler. Yetimler

hakkında kendi evlâdları gibi hareket etsinler.» -Çünkü ölüm her kesin başına gelecek, her kesi bu

köprüden geçirecektir. Ve bir hadîsi şerifte varid olduğu üzere «

لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ = kul kendisi

için neyi seviyorsa kardeşi için de onu sevmedikçe mü'min olmaz.» Her halde şu muhakkak ki 10.

﴿إِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ أَمْوَالَ الْيَتَامَىٰ ظُلْمًا إِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَارًا وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيرًا﴾
yetimlerin mallarını zulmen yiyenler, karınları

dolusu bir ateşten başka bir şey yemiş olmazlar. Ve ileride Saîr denilen öyle kaynar bir ateş içinde kalırlar

ki malûm olan ateşlerden hiç birine benzemez ve şiddetinin derecesini Allahdan başka kimse bilmez.»

-Rivayet olunuyor ki bu âyetin nüzulü üzerine halk korkularından yetimler ile ihtilât etmemeğe başlamışlar.

Binaenaleyh vazifenin böyle kaçınmak olmadığını anlatmak için sûrei Bakaredeki «

﴿قُلْ إِصْلَاحٌ لَهُمْ خَيْرٌ وَإِنْ تُخَالِطُوهُمْ فَإِخْوَانُكُمْ﴾ âyeti nâzil olmuştur.

Kalblere bu edeb-ü terbiye, bu insaf, bu adl-ü hak hissi, bu ittika ruhu telkin edildikten sonra şimdi

﴿١١﴾ يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ
فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ وَإِنْ كَانَتْ
وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا
تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ وَلَدٌ فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ فَلِأُمِّهِ
الثُّلُثُ فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِي
بِهَا أَوْ دَيْنٍ آبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفْعًا
فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ إِنْ اللَّهُ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٢﴾ وَلَكُمْ
نِصْفُ مَا تَرَكَ أَزْوَاجُكُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُنَّ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَهُنَّ
وَلَدٌ فَلَكُمْ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَنَّ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصِينَ بِهَا أَوْ دَيْنٍ
وَلَهُنَّ الرُّبْعُ مِمَّا تَرَكَتُمْ إِنْ لَمْ يَكُنْ لَكُمْ وَلَدٌ فَإِنْ كَانَ لَكُمْ
وَلَدٌ فَلَهُنَّ الثُّمْنُ مِمَّا تَرَكَتُمْ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ تُوصُونَ بِهَا أَوْ
دَيْنٍ وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ وَلَهُ أَخٌ أَوْ أُخْتُ

فَلِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ فَإِنْ كَانُوا أَكْثَرَ مِنْ ذَلِكَ فَهُمْ
شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دَيْنٍ غَيْرِ مُضَارٍّ
وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ ﴿١٢٩٨﴾

sh:» 1298

Meali Şerifi

Allah size miras taksimi şöyle ferman buyuruyor: Evlâdınızda: Erkeğe iki dişi payı kadar, eğer hepsi dişi

olmak üzere ikiden ziyade iseler bunlara terikenin üçte ikisi, ve eğer bir tek kız ise o zaman ona yarısı;

ebeveyni için: Her birine ölenin terikesinden altıda bir şayed çocuğu varsa, amma çocuğu yok da anası

babası varis bulunuyorsa anasına üçte bir, eğer ölenin kardeşleri de var sa o vakit anasına altıda bir, hep

ettiği vasiyyetten veya borcundan sonra; babalarınız ve oğullarınız bilmezsiniz ki onların hangisi menfaatçe

size daha yakındır, bütün bunlar Allahdan birer feriza, her halde Allah alim, hakim bulunuyor 11 Size ise

zevcelerinizin terikesinin yarısı bir çocukları yoksa, ve eğer bir çocukları varsa o zaman size dörtte bir,

ettikleri vasiyyetten veya borçtan o zaman size dörtte bir, ettikleri vasiyyetten veya borçtan sonra, onlara da

sizin terikenizden dörtte bir eğer bir çocuğunuz yoksa, ve eğer bir çocuğunuz varsa o zaman onlara

sekizde bir, ettiğiniz vasiyyetten veya borçtan sonra; ve eğer bir erkek veya kadının (çocuğu ve babası yok

ta) kelâle

sh:» 1299

cihetinden (yan koldan) mirasına konuluyor ve (ana) bir biraderi veyâ bir hemşiresi bulunuyorsa her birine

altıda bir, ve eğer bundan ziyade iseler o zaman üçte birinde ortaklar, ızzar kasdı olmaksızın edilen

vasıyyetten veya borçtan sonra ki bütün bunlar Allahdan ferman, Allah ise hem alîmdir hem halîm 12

Bu iki âyetten birincisi alâkai vilâdet üzerinde cereyan edib meyyitten itibaren yukarıdan aşağıya ve aşağıdan yukarıya fûru' ve usul ta'bir olunur. İki tarafı haiz olan amudi neseb karabetine müteallıktır ki evlâd ve valideyn bu amudün meyyite bilâ vasıta muttasıl olan valideyn bu amudün meyyite bilâ vasıta muttasıl olan mebde'leridir. İkincisi, evvelâ bilvasıta ittisal ifade eden alâkai nikâha, saniyen nesebde amudi nesebden hariç olub onun etrafında bulunan ve ona nazaran zaiyf olduğundan dolayı kelâle ta'bir olunan karabet cihetine müteallıktır ki ancak bilvasıta ittisal ifade eder.

Fahrüddîni Razî burada şöyle bir fezlekei tarihiyye yapmıştır: «Cahiliyye ehalisi iki şey ile tevarüs ediyorlardı: Biri neseb, diğeri ahd, neseb cihetinden ne sıgari ne de inasi tevarüs etmezler. Ancak ekaribden ât üzerinde harb-u darbe ve ahzi ganimete muktedir ricali tevrıs ederlerdi, ahde gelince: Bu iki

veçhile olurdu ki birincisi hıf idi, bir adam diğere «demim demin ve hedmim hedmin, sen bana varis

olursun ben sana, sen benimle taleb edilsin ben de seninle» der, bu veçh, üzere akdi muahede ettiler mi

hangisi arkadaşından evvel ölürse sağ kalanın şart mucebince meyyitin malinden hakkı olurdu. İkincisi de

tebinni idi, bir adam başkasının oğlunu oğul edenir, ba'dema bu oğlanın nesebi babasına değil,

sh:»1300

bu adama nisbet edilir ve varisi olurdu ki bu tebenni de muahede envaından bir nevi'dir. Allah tealâ,

Muhammed Mustafa sallallahü aleyhi vesellem Hazretlerini ba's buyurduğu zaman evvel emirde bunları

cahilliyedeki hal üzere terketti, hatta ba'zı ulema demişlerdir ki «hayır sade terk değil, takrir bile etti ki «

«وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ» neseb ile
tevarüsü «وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَاتَوْهُمْ نَصِيْبُهُمْ» ahd ile tevarüsü

takrirdir. Cahiliyyede esbabı tevarüs böyle idi. İslâmdaki esbabı tevarüse gelince: Zikrolunduğu üzere hıf

ve tebenni takrir olunmuş ve bunlara iki şey dahâ ilâve kılınmış idi ki biri hicret, diğeri müâhât, ya'ni

kardeşlik idi, hicret bir muhacirin diğere muhacire ziyade bir muhaletat ve muhalesatle ihtisası bulunduğ

zaman karabeti olmasa bile veraseti sabit oluyor. Ve muhacir olmıyan akrabasından dahi olsa o muhacire

varis olamıyordu. Müâhât, Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem bunlardan her iki kişiyi beyinde bir

kardeşlik akdettiriyor. Bu da sebebi tevarüs oluyordu. Sonra cenabı Allah «

«وَأُولُوا الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ» hukmiyle

bunların hepsini neshetti ve İslâmda takarrür eden esbabı veraset şu üçü oldu: neseb, nikâh, velâ». ilh.

İşbu tafsilî miras âyetinin sebebi nüzulünde de «Atâ» şöyle rivayet etmiştir: «Sa'd ibni Rebi' radiyallahü anh şehid olmuş, iki kızı bir zevcesi, bir de biraderi kalmış idi. Biraderi malın hepsini alıverdi, kadın da Hazreti Peygambere gelib «ya Resulallah, işte Sa'dın kızları, Sa'd katledildi, bunların amucası da mallarını aldı» diye arzı hal etti, Aleyhissalâtu vesselâm da «haydi şimdilik git, ümid ederim ki Allah bu babda hükümünü yakında verecektir,» buyurmuş idi. Bir müddet sonra kadın yine geldi ve ağladı ve bunun üzerine bu âyet nâzil oldu, binaenaleyh Resulullah kızım amucasını çağırđı, «Sa'dın iki kızına sülûsan ve bunların anasına sümün ver bakisi de senin» buyurdu ve işte bu âyet mucebince islâmda ilk

sh:»1301

taksim olunan miras bu oldu» demek ki bu obirinden evvel neticelenmiştir. Demek ki hikmeti nüzulün en mühim ciheti inasin ve sıgarın verasete bihakkın teşriki ve nikâhın gerek zevc ve gerek zevce için esbabı tevarüse idhali inkılâbı azîmi ile keyfiyyet ve kemmiyyeti verasetin sureti kat'iyyede ta'yini ve bundan evvelki âdât ve ahkâmın nesh-ü ilgasıdır.

«

وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ ذَلِكُمْ وَصِيَّتُمْ بِهِ

» gibi âyetlerden anlaşıldığı üzere Allahın vasiyyeti ta'biri, «emir» kelimesinden daha kuvvetli bir icabı katf

ifade eder. Bu, öyle bir emri belîğdir ki bunda bir hakkın i'lâmiyle infazı lüzumunu ve ademi infazında

mes'uliyetin ağırlığını ve bu ağır mes'uliyetin tamamen me'mura tahmil edilmiş bulunduğu ihtar ve aynı

zamanda me'mura tahmil edilmiş bulunduğu ihtar ve aynı zamanda me'mura mahabbet ve emniyeti iş'ar

ile bir velâyet ve niyabet i'tasını tazammun eden bir ahd-ü taltif vardır. Zira vasiyyet, mabadi mevte taallük

edib tebdili caiz olmıyan ve geri alınması ihtimali kalmıyan lâzımül'icra bir emrin infazı için emniyet ve

i'timad ile velâyeti niyabiyye tafvizini tazammun eden bir beyan ve ahiddir. Binaenaleyh 11

﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ﴾ şöyle demek olur: Allah tealâ vefatınızdan sonra

evlâdınızın hukukunu te'min zımında müstahıklarına iysali lâzım gelen farz nasıbleri beyan ederek size

şöyle emrediyor ve ahid veriyor: ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ مِثْلِ الْأُنثِيَّيْنَ﴾ zekerin hakkı

ünseyeyn hazzının misli, bir erkek hakkı iki dişi hissesi kadar.» -İşte evvelâ erkek ve kadın hilkatinin

mahiyetinde münderic olan bir düsturı esasî ki ahkâmı mirasın bir çoğu bu esas üzerine halledilir. Sıhamı

maktuanın takdirinde de bu düsturun bir tatbiki hiss olunur. Bu düsturun ifadeseninde rical ve nisa

denilmeyib de zeker ve ünsâ buyurulması sıgar ve kibarın istihkakta müsavi olduğunu ve bu babda bülûğ-u

kiberin hiç dahli olmadığını

tansis etmek ve cahiliyyede yapıldığı gibi etfalın mahrumiyetine meydan vermemek içindir ki eytam âyetini velyettirilmesi de bilhassa bu noktaya nazarı dikkati celbetmiştir, Bu suretle evvel emirde miras evlâd ile, evlâd içinde erkek ile başlanmış ve bununla alâkai vilâdetin diğer taallûkattan kuvvetli bulunduğu anlatılmıştır. Demek ki en çok hisseyi evlâd, evlâd içinde de zükûr alacaktır.

Burada şöyle bir sual pek tabîi olarak hatıra gelebilir. Dişi erkekten daha zayıf ve rakık daha muhtaç bir fitratte olduğuna göre mirastan hissesi erkekten daha ziyade olmak, hiç olmazsa müsavi gözedilmek lâzım gelmez mi? Binaenaleyh erkek nasîbinin müzaaf olmasında hikmet nedir? Zamanımız efkârını işğal eden bu suali müfessirîn ve fukaha mevzuı bahs ederek hikmetini izah eylemişlerdir. Şöyle ki:

Evvelâ: Sûrenin başından beri de anlaşıldığı üzere sureti umumiyede erkekle dışının aile hayatına girmeleri matlûbtur, miras da buna müterettibdir. Halbuki aile hayatında infak mükellefiyeti erkeğe tahmil olunmuştur. Erkek bir kendisi bir de zevcesi olmak üzere lâakal iki kişi besliyecektir. Binaenaleyh erkek masrafı çok kadının ki bundan az olacaktır, masraf ise irad ile mütenasib olmak lâzım gelir. Masraf erkeğe tahmil edilirken irad tevzi'inde kadına ziyade veya müsavi verilmesi hem kaidei iktisada, hem de adl-ü hakka muhalif bir zulm olur. Ve asıl o zaman müsavâtı hukukiyye esası ihlâl edilmiş bulunur. Binaenaleyh

mirastaki bu tefadul kadınların menfaati ve tesviyei haceti hesabında nefakâttaki farkı mükellefiyyetin

muadili olmak üzere böyle bir müvazenei hukukiyye ve iktisadiyyeyi temin ederek adelet ve müsavat

düsturlarının dakık bir tatbikini tazammun etmektedir. Ganimet, garamet ile

sh:»1303

müteanasıbdır « **لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ** » kaidesi « **أَنْفَقُوا عَلَيْهِنَّ** » emriyle

bir muadelei hukukiyyedir ki bunu ihlâl «haddini tecavüz eden zıddına munkabil olur» kaidesi mucebince

daima nisvanın zararına neticelenerek verasetten bütün bütün mahrumiyetine veya aile hayatında

masrafa iştirâk ile beraber emvalinde dilediği gibi tasarruf hakkının hacr-ü mez'ine sebebiyyet vermiştir.

Saniyen: Kadın erkekte bulunmayan veya noksan olan bazı hasaisi haiz olduğu gibi erkek de kadında

bulunmayan veya noksan olan bazı hasaisi haizdir. Bunun içindir ki dişi erkeğin aynı veya mesli değil,

mukabili, muadili, eşidir. Öyle bir eş ki hilkatte ve vezaifi fitriyye ifasında erkeğin talîsidir. Erkeğin verdiği

sermaye üzerinde işler, onu tenmiye eder. İşte erkekle dişi beynindeki bu farkı fitrînin netaicinden biri de

aralarındaki kıymeti maliyye ve kudreti iktisadiyye farkı olmuştur. Hususî surette ferdi ferde değil sureti

umumiyyede dişi dişi, erkek erkek edildikleri zaman dişinin kesib ve idarei emval hususundaki vüs'u, tabiri

âharle kıymeti maliyyesi erkekten noksan olduğu bir hakıkatı kat'iyye olarak görülür. Bu fark, Fıkıhde lâekal

üçte iki veya ikide bir olmak üzere tesbit edilmiştir. Denebilir ki sureti umumiyede bir kadın yevmiyesi elli kuruş farzedilirse erkeğin yevmiyesi lâekal yetmiş beş veya yüz kuruş takdir edilmek lâzım gelir. Bir erkek diyetinin iki kadın diyetine müsavi tutulması da bu hikmete mebnidir. Zira can ödenmez, zayi' olan kıymeti maliyye ödenebilir. Ve her ne zaman malî bir haysiyet ve istihkak mevzuı bahsolursa bu esas düşünölmelidir. Bundan ise burada şu iki netice hasıl olur. Birincisi iktisadı umumî noktai nazarından medarı kıyamı hayat olan emvalin kudreti iktisadiyyesi fazla bulunan erkekler elinde idare edilmesi hem kadın ve hem erkek dahil olmak üzere menafî ve hukukı umumiye

sh:»1304

iktizasındandır. Şu kadar ki kadını kudreti iktisadiyyeden büsbütün mahrum addederek hakkı olan itibarı malîden tamamen iskat etmek dahi menafîi umumiyeye mugayirdir. Çünkü nısıf kudretin inkârı ve iskati hukukan ve iktisaden bir zarardır. Vaz'ıyyeti cidal ve rekabet de bir zarardır. Ve alelhusus kadınlar için zarardır. Nısfın vahide zammiyle müzdevic ve müteavin bir surette imal edilmesi ise tarafeyn için aynı menfeattir. Binaenaleyh sermayei aslîyi teşkil eden mirasda erkek ve dışıden her birine kudreti iktisadiyeleriyle mütenasib mal tevzi' etmek, hakkullah olan menafî' ve hukukı umumiye iktizasındandır ki

balâda «

«وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمُ الَّتِي جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ قِيَامًا

âyetinde bu esasa bir işaret sebkemiş idi. İkincisi de mes'uliyeti maliyyenin kadınlardan ziyade erkeğe tevcihi ve hayatı ictimaiyyei ailede vazifei infakın bilhassa erkeklere tahmili lüzumudur ki hem bir ma'dilet, hem de menafi' ve hukukî nisvan ile beraber menafi' amme icabındandır. Zira teklif vüs'ile mütenasib olmak lâzım gelir. Kadın ise erkekten ziyade muhtac bulunmakla beraber ehliyyeti maliyyesi aynı seviyyede iştirake mütehammil değildir. Bunun için kadının malı kendine kalmalı, erkek değildir. Bunun için kadının malı kendine kalmalı, erkek hakkın bahşettiği fazlai kudretinden vazifei infakı üzerine almalıdır. Çünkü garamet, ganimet ile mütenasibdir.

Salisen, rivayet olunuyor ki Ca'feri Sadık Hazretlerinden bu mes'ele sorulduğu zaman «Havva şecerei memnuadan bir avuç buğday aldı yedi, bir avuç daha aldı sakladı, sonra bir avuç daha aldı Ademe verdi, o kendi nasibini erkeğin iki katı yapmağa kalktığı için Allah tealâda kalbetti, kadının nasibini erkeğin nısfı yaptı» diye bir cevap vermiştir ki anlıyabilenler için remzî ve temsilî bir surette pek derin hakikatleri muhtevidir. Bu izahat tefsirlerin ezcümle Fahrirazînin beyanından muktebestir. Ancak onların lisanı ilmîleri bazı tasarrufat ile tarafımızdan tavzih olunmuştur. Bundan bilhassa

sh:»1305

şu neticeye geliriz ki « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ » esasî ileride erkekleri külfeti

infaktan kurtarmak için erkekle dişi beyninde miras müsavatını ihzara ma'tuf bir mukaddimeî inkılâb olmak

üzere değil orta da hikmeti hılkate muhalif olarak mevcut olan bir ihtilâli hukukî ve içtimaîyi izale ile

muvazeneî adl-ü hakkı tesbit ve takrir eden ezelf bir kanunı hakkın ifadesi olmak üzere nâzil olmuştur. «

إِنَّ الزَّمَانَ قَدِ اسْتَدَارَ كَهَيْئَتِهِ يَوْمَ خَلَقَ اللَّهُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ

« لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ » düsturu mucebince oğul evlâdı, yanında başka bir

varis bulunmazsa mirasın hepsini alabilecektir. Bir mertebede cihet ve kuvveti karabetleri müttehıd olan

varislerde de bu düstur cari olacaktır. Fakat evlâd yalnız ünsa veya inas olduğu takdirde

﴿فَإِنْ كُنَّ نِسَاءً فَوْقَ اثْنَتَيْنِ﴾ eğer evlâd ikiden ziyade dişiler iseler

﴿فَلَهُنَّ ثُلُثَا مَا تَرَكَ﴾ mecmununun hakkı terikenin sülûsanı

﴿وَإِنْ كَانَتْ وَاحِدَةً فَلَهَا النِّصْفُ﴾ ve eğer bir kız ise bununki de nıfıstır.

Acaba iki olursa ne olacak? Bu tasrih edilmemiş görünüyorsa da bunun da sülûsan olduğu fahvayı

kelâmdan vücuha ile müstebandır « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ » düsturunun birle iki

mukayesesindeki sureti ifadesi, kezalik bu iki cümleî şartıyyenin tam tekabülü gibi karaini ifade ile birinci

cümleî şartıyye iki ve daha ziyade inas isemer demek olduğunu vücuha ile isbat etmişlerdir. Ancak bunda

İbni Abbas Hazretleri münferiden muhalif olarak kalmış iki de nısıf olmalı demiştir.

﴿وَلِأَبَوَيْهِ لِكُلِّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا السُّدُسُ مِمَّا تَرَكَ إِنْ كَانَ لَهُ

وَلَدٌ﴾ veled erkek olursa bu iki sūdūsten mütebakıyı tamamen alır. Erkek ve dişi muhtelit olursa «

لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ﴾ alırlar. İki veya daha ziyade kız iseler mütebakî, sūlūsana

mūsavi olduğundan tamamını alırlar. Bir kız ise

sh:»1306

nısıf alacağından bir sūdūs bakı kalır ki o da yine babaya aid olacaktır. Zira göreceğiz ki baba bakî alabilen

asabattandır. ﴿فَإِنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ وَلَدٌ وَوَرِثَهُ أَبَوَاهُ﴾ veledi bulunmadığını ve

ebeveyni kaldığı takdirde hem baba ve hem ananın vâris oldukları muhakkak o zaman

﴿فَلِأُمِّهِ الْثُلُثُ﴾ ananın hakkı sūlūs, binaenaleyh mütebakînin babaya aid olduğu bizzarure

malūmdur. Başkaca tasriha lüzum yoktur. Şu halde baba yalnız kalacak olursa bütün malı alabilecektir. Ve

her ne zaman bakî, bulunursa onu da alacaktır. Görülüyor ki babaya karşı anaya sūlūs takdiri de «

لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ﴾ kaidesinin bir tatbiki demektir. Evlâd bulunmayınca ana ile

baba evlâtan bir oğlan ile bir kız tekabülünde bulunmuş oluyorlar. Buradan evlâd bulunduğu zaman baba

ile ana aleseyiye neden birer sūdūs bir sūlūse mūsavidir. Bir sūlūs ise babaya karşı bir ana hissesidir.

Demek oluyor ki evlâdın kuvveti karabetine binaen evlâd karşısında ebeveyn, baba karşısında bir ana

hukmünde tutulmuş ve ona göre sülüse müsavi olmak üzere alesseviyye birer sūdüs verilmiş ve artık babanın anaya karşı zükûreti nazarı i'tibara alınmamıştır. Ve bu nokta kıyası celiye muhalif görünürse de kıyası hafiyeye muvafıktır ki zükûret hakkının evlâd tarafında bulunmasının neticei lâzimesidir. Ve ikisine müştereken bir sülüs takdir edilmeyib de birer sūdüs diye tahsis olunması da bu hikmetle alâkadar olsa gerektir. Bunun için veled, bir kız olduğu takdirde evlâd tarafındaki zükûret hakkını itmam edemediğinden bunu baba itmam eder de iki sūdüsle bir nısıftan kalan bakîyi yine baba re'sen bir erkek olarak alır ki buna farz maatta'sıb denilir. Bu veçh üzere zevc ve zevce kelâle miraslarında da «

لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ» düsturunun tatbikatı bellidir.

sh:»1307

﴿فَإِنْ كَانَ لَهُ إِخْوَةٌ فَلِأُمِّهِ السُّدُسُ﴾ ve eğer meyyitin veledi bulunmadığı

halde iki veya daha ziyade biraderleri bulunursa, liebeyevn veya lieb veya liüm nasıl birader olursa olsun

bu surette ananın hakkı sūdüstür.» -biraderler anayı sülüsten sūdüse hacbederler. Gerçi biraderlerin

karabeti anadan uzaktır. Fakat iki veya daha ziyade oldukları zaman zükûretleri hasebiyle anaya karşı bir

veled te'siri yaparlar. Sülüs ana hissasının yarısını kendilerine çekmek için anayı sūdüse indirirler. Gerçi

baba varsa bunları iskat edib ellerinden alacaksa da anaya da mani' olmuş olurlar. Bir birader ise bunu

yapamaz.

﴿مَنْ بَعْدَ وَصِيَّةٍ يُوصَىٰ بِهَا أَوْ دِينَ﴾ bütün bu hukukî irsiyye, şer'an

yapabileceği, ya'ni yapması nâfiz ve meşru' olur. Bir vasiyyetten veya deynden sonra olarak sabit olur.

Terikeye hakkı verasetin taallûku mertebede vasiyyetten veya deynden muahhardır.» -Verasetin

ba'delvasiyye olması deynin de vasiyyetten sonra zikredilmesi gösterir ki mukaddemden başlıyan tertib,

evvelâ deyn, saniyen vasiyyet, salisen verasettir. Tertibde vâris, vasiyyeti, vasiyyet de şayed bulunursa

deyni ta'kib edecektir. Bunu ihtar için Hazreti Ali «Allah, vasiyyeti evvel zikretti fakat Resulullah evvelâ deyn

ile hükmetti» demiştir. Bazı tefsirler bu tertibin Kur'andan anlaşılmadığı zannında bulunarak bu babda bir

çok istidlâlât serdetmişlerse de hiç birine lüzum yoktur. Çünkü «مَنْ بَعْدَ» kelimesinin ma'nasına

nazaran tertibi zikrînin muahhardan mukaddeme doğru tabîf olarak cereyan ettiği mülâhaza edildiği zaman

lâfzan muahhar olanın ma'nen mukaddem olduğu zahirdir. «مَنْ بَعْدَ دَيْنٍ أَوْ وَصِيَّةٍ»

denilse idi o zaman vasiyyet, deyne mukaddem olmak lâzım gelirdi. «أَوْ دَيْنٍ» terdidi her terikede

deyn veya vasiyyetin içtimai zarurî olmadığından naşidir. Bir de görülüyor ki vasiyyet «يُوصَىٰ بِهَا»

diye mukayyed, deyn mutlaktr. Demek ki her vasiyyet

verasetten mukaddem değildir. «Vasiyyet edebileceği nâfiz bir vasiyyet», veya İbni Kesîr, İbni Âmir, Ebu

Bekr kıraetlerinde «ص» in fethiyle «يُوصَى بِهَا» okunduğuna göre «tevsîye olunur mendub bir

vasiyyet» mukaddemdir. Bu ise mücmel olduğundan beyanı Nebevî ile sülûs olmak ve varislerinden birine

olmamak üzere tefsir edilmiştir. Bundan başka «مِنْ بَعْدِ وَصِيَّةٍ» kaydı, vasiyyetin verasetten

mukaddem tenfizi lüzumunu iş'ar ettiği gibi «يُوصَى بِهَا» kaydı meşru' bir vasiyyet yapmağa teşvik

ma'nasını da müfiddir. [Sûrei bakarede «

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ

» âyetine bak]. Lâkin deyn, mutlak olduğundan ikrar veya beyine ile sabit olan her hangi bir borç bütün

terikeyi de müstagrık olsa yine veraset ve vasiyyetten mukaddem verilmesi lâzım gelir. Maa'haza ikinci

âyetinde bunun da bir kaydini göreceğiz.

﴿أَبَاؤُكُمْ وَأَبْنَاؤُكُمْ لَا تَدْرُونَ أَيُّهُمْ أَقْرَبُ لَكُمْ نَفَعًا﴾

babalarınız ve oğullarınız bunların hangisi menfaatça size daha yakındır bunu bilemezsiniz» -bu fıkra bir

taraftan yapılan vasiyyetin tenfizi lüzumunu, bir taraftan yapılan vasiyyetin tenfizi lüzumunu, bir taraftan da

vârislerin bir kısmını tafdil-ü tercih ve bir kısmını cüz'î veya küllî mahrum edecek bir vasiyyet yapılmamasını

ihtar ve aynı zamanda evlâda nazaran ebeveyne az hisse verilmesi şanlarının noksanından naşi

olmadığını ve binaenaleyh onlara ihtiramda kusur edilmemesini tavsiye ile ebeveyni bir taltiftir. Evvelâ,
vasıyyetin tenfizini ihtardır ya'ni vefat eden usulünüz olsun, furuunuz olsun vasıyyet yapmayı size ziyade
mal bırakanı mı yoksa vasıyyet yapıp malı azaltmakla beraber sevaba sebep olanı mı? Hangisi hakkınızda
size daha nafi'dir? Bunu siz ta'yin edemezsiniz, onu Allah bilir ve bildiği için vasıyyet yapanın nefi akreb
olduğunu anlatıyor ve tenfizini tavsiye ediyor. Saniyen mûrislere vasıyyet yapmalarını ihtardır. Ya'ni ölüme
namzed olub miras bırakacak olanlar size vâris olacak usul-ü furuunuzun hangisi Dünya ve Ahirette size
daha nafi' olacağını

sh:» 1309

bilemezsiniz. Onun için varislerinizin ba'zısını tercih ve ba'zısını mahrum etmek için vârise vasıyyet fikrinde
bulunmayınız da Allah tealânın tavsiye ettiği veç üzere bırakınız, ne bilirsiniz mahrum etmek istediğiniz
belki sonunda sizin için daha nafi' olacaktır, bu ma'na «vârise vasıyyet yoktur» hadîsi şerifile beyan

edilmiştir ki ikinci âyette «غَيْرَ مُضَارٍّ» ile gösterilecektir.

﴿فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ﴾ bütün bunlar Allah tarafından farîza olarak takdir ve tavsiye
olunmuştur.» -bu kayd ta başta «يُوصِيكُمُ اللَّهُ» fi'line merbut olarak aradaki beyanatın

cümlesine şamilidir. Bununla farzıyyet bir de'fa daha te'kid olunmuştur: «

﴿نَصِيبًا مَّفْرُوضًا﴾ • ﴿يُوصِيكُمُ اللَّهُ﴾ • ﴿فَرِيضَةٌ مِنَ اللَّهِ﴾»

İlmi faraiz işte bu farızaların ilmidir ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ şüphe yok ki bu

farızaları takdir ve size tavsiye eden Allah tâ ezelde alîm ve hakîmdir binaenaleyh bunların hepsi Allah

tealânın ilm-ü hikmetile farz-ü takdir buyurmuş olduğunda ve Dünya ve Ahiret masalih ve menafinize

muvafık bulunduğu hiç şüphe etmeyiniz. Bu taksimatın isabetini akli kasrınız kavramaz da «kadınlara

hiç verilme idi veya müsavi verilse idi, yahud şu cihet şöyle olsa idi» gibi hatıralara saplanacak olursa

onu ilmi ilâhîye havale ediniz ve mucebile amel eyleyiniz».

12. ﴿فَلَهُنَّ الثَّمَنُ مِمَّا تَرَكْتُمُ الْخ﴾ zevci vefat eden zevcelere bu suretle

terekeden miras tahsis edilmekle surei bakaredeki «

وَالَّذِينَ يَتُوفَوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا
إِلَى الْحَوْلِ غَيْرِ إِخْرَاجٍ» âyetindeki nafakai iddet hükmü nesh olunmuştur. (oraya

bak).

﴿وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً أَوْ امْرَأَةٌ الْخ﴾ eğer bir erkek

veya kadın kelâle cihetinden müres olur, yahud kelâle olarak müres olur. Yahud mirasına konulacak erkek

veya kadın kelâle olur ve halbuki bir biraderi veya hemşiresi bulunursa her birinin hakkı bir südür.

Birader ve hemşire birden ziyade

sh:»1310

iseler bir sülüste hepsi alesseviyye ortak olurlar. « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ » değil,

zira buradaki birader ve hemşireden murad bil'icma' ana bir kardeşlerdir. Bunun için sıfatlarında zükûret

hukmu yoktur. A'zemî hissaları sülüs olması da ana makamına kaim olduklarını gösterir. Diğer kardeşler

sûrenin ahirinde gelecektir.

KELÂLE: Valid, valide, veled cihetlerinin gayrı olan ya'ni usul-ü furu' silsilesini teşkil eden amudi

nesebin haricinde bulunan karabet demektir, bu kelime esasen yorulub kuvvetten düşmek veya etraftan

ihata edilmek ma'nalarına bir masdar olub evvelkinde kelâl, ikincide ikilil ile münasebetdardır. Bu karabet

valid ve veled karabetine nisbetle zaiyf veya onun başını yahud etrafına sarmış bulunduğundan bu nam ile

tesmiye edilmiştir. Karabet, ziy karabet ma'nasına geldiği gibi kelâle de ziy kelâle ma'nasına olarak ne

veled ne de vâlid ve valide bırakmamış olan morise, bir de ne veled, ne de valid ve valide olmayarak kalan

vârise dahi itlak olunur. Meselâ kardeşlik bir kelâle, usul-ü furu'dan bir şey bırakmadan vefat eden kardeş

bir kelâde, onun arkasından kalan kardeş, amca, hala ve saire de hep kelâledir. Bu âyetteki « كَلَالَةٌ »

de evvelki ma'na ile temyiz, ziy kelâle ma'nası i'tibarile de hal veya « كَانَ » nin haberi olur. Evvelkinde

ciheti ırsı, ikincide vâris veya morisin halini gösterir ki binnetice hüküm birdir. Kelâlenin tefsirinde

Sahabenin akvali ve mübahasesi çoktur. Hazreti Ebibekri Sıddık radiyallahü anhin ihtiyarına göre kelâle.

«valideyn ve veledin masivası» dir ki muhtar ve kavli sahih de budur. Hazreti Ömer «kelâle, veledin

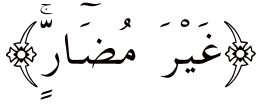
masivası» dir der imiş, ve sorulduğu zaman «ben kelâle, veledi olmiyandır re'yinde bulunuyorum Ebû

bekre muhâlefet etmekten hayâ ediyorum». «Kelâle, vâlid ve veledin masivasıdır» dediği de mervidir.

Kelâle mirası bir burada, bir de sûrenin âhirinde vardır. Hazreti Ömer oradaki «ليس له ولد»

kaydını kelâlenin ta'rifine bir işaret gibi mülâhaza edermiş.

sh:»1311

Hem vasiyyetin ve hem deynin kaydıdır. Ya'ni o suretle vasiyyet veya deyn ki

vereseyi ızrara kalkışılmıyarak yapılmış ola» -binaenaleyh Mudârr olur. Bunun diğerlerine zarar olduğu, ve

müstahıkk oldukları hissai irsiyyeyi tağyir edeceği zâhirdir. Demek ki bu kayd ile işbu miras âyetleri «

كُتِبَ عَلَيْكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدَكُمُ الْمَوْتُ إِنْ تَرَكَ خَيْرًا الْوَصِيَّةَ
لِلْوَالِدَيْنِ وَالْأَقْرَبِينَ بِالْمَعْرُوفِ
«آلَا لَا وَصِيَّةَ لِرِثِّ»

veya vâris olmiyan akrabaya da sülûsten ziyade vasiyyet mu'teber olmaz, veresenin icazetine mutavakkıf

olur. Zira tarafı risaletten «يُوصَىٰ بِهَا» olan vasiyyet sülûs olarak beyan buyurulmuştur. Fazlası

vârisi izrardır. Vasiyet ne kadar olmalıdır? Sualine karşı Aleyhissalâtü vesselâm bir hadîsi meşhurda:

«Sülüs, sülüs de çok, vereseni ağniya olarak bırakman, onları fakr-ü ihtiyac içnide bırakmandan hayırlıdır»

binaenaleyh malı az olanların süls vasiyyet yapmaları bile müstahsen değildir. Vasiyyetin böyle sülüsten

mu'teber olması da marazı mevttteki bir kimsenin veresesine karşı vaz'ıyyeti hukukiyyesi miras noktai

nazarından bir erkeğe karşı bir kadın vazıyyetine şebih olduğunu anlatır» «

لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ» düsturu hukmen bunda da cereyan ediyor. Terikenin üçte

biri meyyit için vasiyyet hakkı, üçte ikisi vereseye miras hakkı oluyor. Deynin vereseyi izrar kasdile

olmasına gelince: Bu da marazı mevttte yalan yere deyn ıkrar etmesile olur. Bunun için marazı mevttteki

ıkrarı mücerred ile sabit olan deyn, irse takdim edilmez vârisin icazetine mevkuf olur. İşbu izrar kaydinin

burada zikredilmesi kelâle vârislerini izrar kasdi ağlebi ihtimki olmasından naşidir.

﴿وَصِيَّةً مِنَ اللَّهِ﴾

Allah tealâ bunları tarafı lâhîsinden bir vasiyyet olarak emr-ü tavsiye

ediyor. Buda obir âyetteki «فَرِيضَةً مِنَ اللَّهِ» gibidir. Ve bununla hem

sh:»1312

bihasebilma'nâ iki makamın tefavütiyle mütenasib birer te'kid yapılmış hem de bu âyetin âhirinden

evvelkinin başına bir «رُدُّ الْعَجْزِ عَلَى الصَّدْرِ» bediası gösterilmiştir,

﴿وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَلِيمٌ﴾

Allah alîmdir: Izrar kasdında bulunanları bilir, fakat halîm olduğundan

ukubette isti'cal etmez. Binaenaleyh bu hilme mağrur olub ızrara kalkışmamalı, yapılacak olan vasiyyeti

Allah rızası için yapmalı, vasayayı ilâhiyyeye tevkîfî hareket etmelidir.

﴿١٣﴾ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ يُدْخِلْهُ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ
﴿١٤﴾ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا
خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ ﴿١٣﴾

Meali Şerifi

İşte bütün bu ahkâm Allahın kesdiği hududdur, ve her kim Allah ve Resulüne itaat ederse Allah onu

altından ırmaklar akar Cennetlere koyar, içlerinde ebedî kalmak üzere onları, bu ise o fevzi azîmdir 13 Her

kim de Allaha ve Resulüne âsî olub hududunu aşarsa onu da bir ateşe sokar içinde ebedî kalmak üzere o,

Hem ona tezlil edici bir azab var 14

Allaha isyan ve hududu İlâhiyyeyi tecavüz edenlerin hakkı azabı mühin olduğundan dolayı:

sh:»1313

﴿١٥﴾ وَالَّتِي يَأْتِينَ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ فَاَسْتَشْهَدُوا عَلَيْهِنَّ
اَرْبَعَةً مِنْكُمْ فَاَنْ شَهِدُوا فَاَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّيَهُنَّ
الْمَوْتُ اَوْ يَجْعَلَ اللّٰهُ لَهُنَّ سَبِيْلًا ﴿١٦﴾ وَالَّذَانَ يَأْتِيَانَهَا
مِنْكُمْ فَاذُوهُمَا فَاِنْ تَابَا وَاَصْلَحَا فَاَعْرَضُوْا عَنْهُمَا اِنَّ اللّٰهَ
كَانَ تَوَّابًا رَّحِيْمًا ﴿١٧﴾ اِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللّٰهِ لِلَّذِيْنَ
يَعْمَلُوْنَ السُّوْءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوْبُوْنَ مِنْ قَرِيْبٍ فَاُولٰٓئِكَ يَتُوْبُ
اللّٰهُ عَلَيْهِمْ وَاِنْ اللّٰهُ عَلِيْمًا حَكِيْمًا ﴿١٨﴾ وَكَيْسَتِ التَّوْبَةُ
لِلَّذِيْنَ يَعْمَلُوْنَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ اِذَا حَضَرَ اَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالِ
اِنِّيْ تُوْبُ الْعَنَ وَاِلَّا الَّذِيْنَ يَمُوْتُوْنَ وَهُمْ كُفَّارٌ اُولٰٓئِكَ اَعْتَدْنَا
لَهُمْ عَذَابًا اَلِيْمًا ﴿١٩﴾

Meali Şerifi

Kadınlarınızdan fuhşü irtikâb edenlerin aleyhlerine sizden

sh:»1314

dört şahid getirin, eğer şehadet ederlerse o kadınları evlerde hapsedin tâ ölüm kendilerini alıb götürünceye

veya Allah haklarında bir yol açıncaya kadar 15 Sizlerden onu irtikâb edenlerin ikisini de eziyete koşun

eğer tevbe edib islâh olurlarsa onlardan vaz geçin, çünkü Allah tevvab, rahîm bulunuyor 16 Fakat Allahın

kabulünü va'd buyurduğu tevbe o kimseler içindir ki bir cahillikle bir kabahat yaparlar da sonra çok

geçmeden tevbe ederler, işte Allah bunların tevbelerini kabul buyurur ve Allah alîm, hakîm bulunuyor 17

Yoksa kabahatleri yapıb yapıb da tâ her birine ölüm gelince işte ben şimdi tevbe ettim diyen kimselere

tevbe yok, kâfir oldukları halde ölenlere de yok, bunlar işte bunlara biz elîm bir azab hazırlamışızdır.

18

FAHİŞE; Haddini tecavüz etmiş pek çirkin, aşırı edepsizlik demektir. «elfahişe» de zinanın bir ismidir.

15. ﴿وَالَّتِي يَأْتِيَنَّ الْفَاحِشَةَ مِنْ نِسَائِكُمْ﴾ Kadınlarınızdan, yâni müsliman

kadınlarından zina yapanlar, Allahın çizdiği nikâh hududunu tecavüz edib onun zıddı olan o ma'lûm fi'li

şenia birriza mübaşeret edenler oldu mu ﴿فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ﴾ siz

erkeklerden şehadete ehil dört şahidin o kadınlara karşı şehadetiyle isbat taleb ediniz

﴿فَإِنْ شَهِدُوا﴾ vak'a akibinde mururı zaman olmadan derhal şehadet ederlerse -ki bunda

mururı zaman şehirlerde bir ay, uzakca köylerde dört nihayet altı ay olmak üzere takdir olunmuştur.-

Kadınların bu suretle mücrimiyyetleri sabit olduktan sonra

﴿فَأَمْسِكُوهُنَّ فِي الْبُيُوتِ حَتَّىٰ يَتَوَفَّيَهُنَّ الْمَوْتُ أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا﴾

kadar odalarda hapsediniz.» - Bununla zaniyenin cezası diğer bir hükmi lâhî nâzil oluncuya kadar bir

sh:»1315

müddet için «ölünceye değin hapsi daimî» olmak üzere tayîn buyurulmuştur. Binaenaleyh sûrei Nurdaki «

الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا « âyetleri nâzil olunca bu hapsi daimî cezası mensuh olmuştur ki « أَوْ يَجْعَلَ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا » kaydının muktezası da budur. Şehadet hakkındaki

hukm ise sübuti zina babında bir aslı muhkem olarak bâkîdir.

Erkeklerde fuşsiyyatta bulunanlara gelince: 16. ﴿وَالَّذَانِ يَأْتِيَانَهَا مِنْكُمْ﴾ sizden

onu yapar olanların ikisine de ﴿فَاذُوهُمَا﴾ eza ediniz, yani takdiri size muhavvel olmak üzere

kavlen veya filen ta'zir ile te'dib ediniz.» -Burada « وَالَّذَانِ » diye tesniye sığası irad olunması cayı

işkâl olmuştur. Cumhuri müfessirîn bundan maksud zani ile zaniye olduğuna kail olmuşlar. Fakat bu surette

erkeğin cezası kadından hafif olması, kadının habsi daimîden başka diğer bir ta'zir ile de cezalandırılması

ve ezanın hapse dahi şumulü mülâhaza edildiği takdirde de ifadede tekrar bulunması lâzım geleceği

cihetle tatbıkında ihtilaf da etmişlerdir. Bazıları bunun nüzulü muahhar olup evvelâ kadın hakkında «

أَوْ يَجْعَلِ اللَّهُ لَهُنَّ سَبِيلًا» medlûlü üzere hapsi daimîyi neshetmiş ve bil'ahare sûrei

Nur âyetiyle de burada mücmel olan ta'zir beyan olunarak hadde tahvil edilmiş olduğunu söylemişlerdir ki

en muvafık olan da bu olsa gerektir. Diğer taraftan Mücahidden bunun zina hakkında değil, livata hakkında

olduğu ve binaenaleyh «وَالذَّانِ» iki erkekten ibaret bulunduğu nakledilmiş Ebumüslimi istehanî de

bunu tercih eylemiştir.

17. ﴿إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ﴾ Allah tealânın kat'iyyen kabulünü va'd-ü taahhüd

eylediği tevbe ancak ﴿لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ﴾ bir cehaletle bilmiyerek

fenalık yapıp da ﴿ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ﴾ sonra çok geçmeden tevbe eden, günahında

ısrar

sh:»1316

﴿وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ﴾ etmiyen kimselere aiddir. 18.

﴿حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ﴾ yoksa fenalıkları yapıp yapıp da nihayet her

﴿قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْعَنَ﴾ birine ölüm gelib çıktığı zaman ben şimdi tevbe ettim diyenlere

﴿وَالَّذِينَ يَمُوتُونَ وَهُمْ كُفَّارٌ﴾ bir de kafir olarak ölenlere tevbe yoktur. -Şu

halde bu ikisi arasında bulunan, ya'ni bilerek günah yapan çok geçmeden tevbe etmeyib seyyiatı i'tiyad

eden ve maamafih haleti nez'a gelib hayattan me'yus olmadan evvel tevbe edenlerin tevbelerinin kabulü

kat'î değildir. Meşiyyeti İlâhiyeye kalmıştır. Bu babda tahkik, şudur ki haleti nezi'den önce henüz hayattan

meyus olmazdan evvel küfürden tevbe ile iyman, makbuldür. Fakat haleti nezi'de yeis halinde küfürden

tevbe ile iyman makbul değildir. İymandan sonra ameli hayır kesbedebilecek bir zaman bulunmalıdır. Lâkin

mü'mini fasikin son nefesindeki tevbesi de makbul olabilir. « لَاتَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ »

dir. Şu kadar ki bu tevbenin kabulü de kat'î olarak mev'ud değildir. Bu âyetler işte bunu anlatmıştır.

Seyyatın âkıbeti böyle azabı elîm, hukmi tevbe de öyle olduğu için nikâha müteallık berveçhi âtî

muharremata çok dikkat etmek lâzım gelir:

﴿ ١٩ ﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ
كَرْهًا وَلَا تَعْضَلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ
بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ فَعَسَى أَنْ
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا ﴿﴾

﴿٢٠﴾ وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ وَأَنْتُمْ أَحْدِيهِنَّ
قِنْطَارًا فَلَا تَأْخُذُوا مِنْهُ شَيْئًا اتَّخِذُوهُ بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا
﴿٢١﴾ وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ وَأَخَذْنَ
مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنْ
النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفُ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَمَقْتًا وَسَاءَ سَبِيلًا
﴿٢٣﴾ حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ وَبَنَاتُكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ وَعَمَّاتُكُمْ
وَخَالَاتُكُمْ وَبَنَاتُ الْأَخِ وَبَنَاتُ الْأُخْتِ وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي
أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ
الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَإِنْ لَمْ
تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ
مِنْ أَصْلَابِكُمْ وَأَنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿٢٤﴾

Meali Şerif

Ey o bütün iyman edenler! Kadınlara zorla varis olmanız size halâl olmadığı gibi verdiğiniz mehrin birazını kurtaracaksınız diye onları tazyik etmeniz de halâl olmaz, meğer ki arayı açacak bir fuşş irtikâb eylemiş olsunlar, haydin onlarla güzel geçinin, şayed kendilerini hoşlanmadınızsa olabilir ki siz bir şeyi hoşlanmazsınız da Allah onda bir çok hayırlar takdir etmiş bulunur 19 Ve şayed bir zevceyi bırakıb da yerine diğeri bir zevce almak istiyorsanız evvelkine yüklerle mehir vermiş de bulunsanız içinden bir şey almayın, ne diye alacaksınız bir büthân ederek ve açık bir vebal yüklenerek mi? 20 Nasıl alırsınız ki birbirinize karıştınız ve onlar sizden kuvvetli bir misak almışlardı 21 Bir de babalarınızın nikâhı geçmiş kadınları nikâhlaymayın, geçen geçti, şüphe yok ki o pek çirkindi, iğrenç idi, o ne fena âdetti 22 Sizlere şunlar haram kılındı: Analarınız, kızlarınız, hemşireleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, biraderlerinizin kızları, hemşirelerinizin kızları, ve sizi emziren süt analarınızla süt hemşireleriniz ve kadınlarınızın anaları, ve kendilerile zifafa girdiğiniz kadınlarınızdan ellerinizde bulunan üvey kızlarınız şayed analariyle zifafa girmemiş iseniz beis yok - ve kendi sulbünüzden gelmiş

sh:»1319

oğullarınızın haliyleleri ve iki hemşire beynini cem'etmeniz, geçen geçti, ona Allah gafur, rahîm bulunuyor

19. ﴿لَا يَحِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرِثُوا النِّسَاءَ كَرِهًا﴾ Cahiliyyede bir âdet

varmış: bir adam yakınından biri vefat ettiği zaman kalan zevcesinin veya çadırının üstüne sevbini atıp

«kendisine varis olduğum gibi karısına da varis olacağım» dermiş ve böyle dedimi o kadına herkesten

ehakk olurmuş, dilerse onu eski mehirden başkasına tezvic eder, mehrini alır ve kadına ondan bir şey

vermezmiş ve isterse ölen kocasında alacağı olan mehirden vaz geçirmek için (عَضْلٌ) adil yapar, ya'ni

kendi almaz, âhare tezvicine de mani' olurmuş, şayed kimse abayı atmadan kadın kendi akribasının

nezdine gidebilirse kendine sahib olabilirmiş, ba'zıları da zevcesinden hoşlanmaz ve maamafih kadının

malı bulunduğundan dolayı mirasına konmak için kerhen tutar, ölümünü gözler, hüsni muaşeretle

bulunmazlarmış. İşte bu âyet ya evvelki veya bu sebebden dolayı nâzil olmuştur. Şu halde evvelkine göre

halâl olmayan irsten murad kadınların kendilerine irstir. Kadın miras olmaz. İkinciye göre de mallarına irstir.

Ya'ni kerhen tutub malına konmak da halâl olmaz. Diğer taraftan ba'zıları da kadına ihtiyacı bulunmadığı

halde tezevvüc eder, iyi geçinemez, bırakmak da ister, fakat mehrini nafakasını verememek ve hul'a

mecbur etmek için kadını tazyik eylerdi. Bunlara karşı da şöyle buyurulmuştur:

﴿وَلَا تَعْضُلُوهُنَّ لِتَذْهَبُوا بِبَعْضِ مَا آتَيْتُمُوهُنَّ﴾ Kadınlarla

verdiğinizin birazını bile almak için kendilerini tazyik, zevciyet nasıbinden men'etmeyiniz

﴿إِلَّا أَنْ يَأْتِيَنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبِينَةٍ﴾ meğer ki pek açık, karı koca arasını ayıracak aşırı

bir edepsizlik veya bir zina yapmış olsunlar. Ancak o zaman ayrılmağa onlar sebebiyet

sh:»1320

vermiş olacaklarından hulu' talebinde ma'zur olabilirsiniz, yoksa yapmayınız

﴿وَعَاشِرُوهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ kadınlarınızla şer'in inkâr etmiyeceği ma'ruf vechile

muaşeretle bulununuz.» Burada ma'rufdan murad yatak ve infak hususlarında insafı, sözde suhbetle tatlı

bulunmak gibi hususattır. ﴿فَإِنْ كَرِهْتُمُوهُنَّ﴾ şayed tabiatınıza hoş gelmez, suhbetlerinden

bıkarsanız

﴿فَعَسَىٰ أَنْ تَكْرَهُوا شَيْئًا وَيَجْعَلَ اللَّهُ فِيهِ خَيْرًا كَثِيرًا﴾ olabilir

ki siz bir şeyi hoşlanmazsınız da Allah onda bir çok hayırlar halk etmiş bulunur. Binaenaleyh onları

berveçhi bâlâ, taraflarından bir mucib olmaksızın mücerred nefsiniz hoşlanmadığından dolayı ayrılmağa

kalkmayınız, muaşeretlerine sabrediniz 20.

﴿وَإِنْ أَرَدْتُمْ اسْتِبْدَالَ زَوْجٍ مَكَانَ زَوْجٍ﴾ ve şayed bir zevceyi boşayıb

yerine diğerk bir zevce almak murad ederseniz ﴿وَأَتَيْتُمْ أَحَدِيهِنَّ قِنطَارًا﴾ o

zevcelerden birine kantarla, ya'ni bir çok mal da vermiş olsanız

﴿فَلَا تَأْخُذُوا مِنْه شَيْئًا﴾ o verdiğiniz maldan hiç bir şey almayınız

﴿اتَأْخُذُونَهُ بِهْتَانًا وَإِثْمًا مُبِينًا﴾ siz o malı kadına büthan yaparak veya açık bir

vebal yüklenerek mi alacaksınız? Ne çirkin, hiç bu yapılır mı? 21. ﴿وَكَيْفَ تَأْخُذُونَهُ﴾

Hem nasıl alabilirsiniz ki ﴿وَقَدْ أَفْضَى بَعْضُكُمْ إِلَى بَعْضٍ﴾ siz bundan evvel

birbirinize geçdiniz, halvet oldunuz, bununla mehir kesbi kat'iyyet etti, mukabili alındı, size hakkı hizmetleri

sabit oldu, daha daha ﴿وَآخُذْنَ مِنْكُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ ve onlar sizden mukaddemâ

pek kuvvetli bir ahd-ü misak da aldılar.»

sh:»1321

- Bu misak Allahın emri ve Peygamberin sünneti üzere yapılan akdi nikâh ve ahkamıdır ki bununla «

﴿فَأَمْسَاكُ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِأِحْسَانٍ﴾ medlülü üzere madamel'hayat hüsni

suretle sohbet ve muaşeret, olmadığı takdirde ihsan ile memnun ederek bırakmak taahhüd edilmiştir.

Halbuki hududı ilâhîyi tecavüz edenler zalimîn, ba'del misak nakz edenler ise hasirundurlar. «

﴿فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي﴾ buyuran Resulullah dahi «siz onları Allahın

emanetiyle aldınız ve Allahın kelimesile halâllandınız» beyanı âlisile bu misakin ağırlığına işaret

buyurmuştur.

Bundan sonra nikâhı halâl olmayıb haram olan kadınlarla halâl olanların beyanına başlanıyor, şöyle ki

22.

﴿وَلَا تَنْكِحُوا مَا نَكَحَ آبَاؤُكُمْ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾

bir de atalarınızın ya'ni baba ve dedelerinizin menkûhası olmuş bulunan kadınların ölmüş gitmiş

olanlardan başka hiç birini nikâh etmeyiniz, atanızın el sürdüğü kadına el sürmeyiniz.» - cahiliyye ahalsi

kadınlara veraset mes'elsinden de anlaşıldığı üzere babalarının zevcelerini tezevvüç ederlermiş, bu âyet

ile bu âdeti şenia alel'ittlak nehyolunmuştur. Ve şayi' bir âdeti cahiliyye olduğundan dolayı diğer

muharremattan evvel sureti mahsusada zecredilmiştir. Binaenaleyh dini islâmda ataların nikâhı sahih ile

sake akdedib el sürmedikleri veya nikâhı fâsid ile akd edib el sürdükleri, yahud bilâ akid vatetmiş

buldukları kadınlardan hiç birini oğulları torunları nikâhlanamazlar. Çünkü nikâh lâfzı, esası lûgatte zam

ma'nasına olmasına mebni kucağa çekmek ma'nasına da isti'mal olunabildiğinden menkûhada bu dahi

melhuzdur.

« إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ ﴾ istisnası şu iki ma'nayı müş'irdir: birincisi ölmüş gitmiş olan kadınların

nikâh edilmelerine imkân olmadığından « حَتَّىٰ يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْخِيَاطِ »

kabilinden muhala ta'lik ile ibaha kapısını külliyyen kapamaktır. İkincisi de her nasılsa mazide olan olmuş,

geçen geçmiş, bundan sonra

sh:»1322

sakin yapmayınız, bir kerre olmuş bulundu, artık vaz geçilmez, tevbe edilmez sanıp da ısrar etmeyiniz,

hemen ayrılınız» zira ﴿إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً﴾ bu hal, ya'ni oğulların, torunların ataları

menkûhalarını tezevvüc etmeleri pek çirkin bir şey, bir fuhuş ﴿وَمَقْتًا﴾ menfur ve mebguz

﴿وَسَاءَ سَبِيلًا﴾ ve pek kötü bir yoldur. Mazide de böyle idi, bu gün ve yarın da böyledir.

Cahiliyyede bile haysiyetini tanıyanlar bundan istikrah ederlerdi.

Şimdi bundan başka diğer muharrematı dinleyiniz: 23. ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ﴾ ey mü'minler!

size şunların nikâhı haram kılındı:

1- ﴿أُمَّهَاتِكُمْ﴾ analarınız, kendi anneleriniz, babanızın ve ananızın anaları ve onların anaları

ihl.. Nineleriniz.. Ataların alel'ittlak menkûhalarını nikâh haram olunca anaların, ninelerin haram olduğu da

evleviyyletle anlaşılmış ise de ehemmiyyetine binaen bilhassa tasrih edilmiştir.

2- ﴿وَبَنَاتِكُمْ﴾ kızlarınız ki gerek bizzat kendi evlâdınız olan kızlar, gerek oğullarınız veya

kızlarınızın kızları olan torunlarınız, gerekse torunların torunları ilh.. kızlar.

3- ﴿وَإِخْوَاتِكُمْ﴾ kız kardeşleriniz ki gerek ana baba bir, gerek baba bir, gerek ana bir bütün

hemşireleriniz.

4- ﴿وَعَمَّاتِكُمْ﴾ ammeleriniz, ya'ni babalarınızın, dedelerinizin hemşireleri olan alel'umum

halalarınız, bibileriniz.

5- ﴿وَخَالَاتِكُمْ﴾ hâleleriniz, ya'ni analarınızın ve ninelerinizin hemşireleri olan büyük küçük

alel'umum teyzeleriniz.

6- ﴿وَبَنَاتُ الْإِخْوَانِ﴾ Ve biraderinizin kızları, gerek evlâdı ve gerek torunu ilh..

yeğenleriniz.

sh:»1323

7- ﴿وَبَنَاتُ الْأَخْتِ﴾ Ve hemşirenizin kızları, keزالık ale'l'umum yeğenleriniz.

Buraya kadar beyan olunan yedi mahrem neseb cihetinden olanlardır.

8- ﴿وَأُمَّهَاتِكُمُ الَّتِي أَرْضَعْنَكُمْ﴾ sizi emzirmiş olan analarınız, yani süt analarınız

ve nineleriniz ilh.

9- ﴿وَأَخَوَاتِكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ﴾ Radaan kız kardeşleriniz, yani süt hemşireleriniz.» -

Zira süt emzirenlere ana, emenlere kardeş itlak edilmiş olması bunlarda neseb evsaf ve ahkâmının

cereyanını istilzam eder. Süt analar, süt hemşireler bulununca süt babalar, süt kızlar, süt halalar, süt

teyzeler, süt birader ve kızları hep var demektir, binaenaleyh radaan haram olanların da bu kıyas üzere

berveçhi balâ yediye baliğ olacağı ve bu ikisinin zikriyle mütebakisinden iktifa edildiği anlaşılır. Gerçi

ma'rızı beyanda sükût hasr ifade ederse de delâleti olamaz. Filvaki' aleyhissalâtü vesselâm Efendimiz bu

işareti tavzih veya bu icmali beyan için «

كُلُّ مَا يَحْرَمُ مِنَ النَّسَبِ يَحْرَمُ مِنَ الرَّضَاعِ = nesebden haram olanların

hepsi rada'dan haram olur» buyurmuştur. Binaenaleyh burada « وَقَسَّ عَلَيْهِمَا » meâlinde bir

işaret ve icaz bulunduğu ve bu suretle buraya kadar neseben yedi, radaan ya yedi olmak üzere min

haysülmeccmu' on dört meharim ta'dad edilmiş olduğu unutulmamalıdır. Bundan sonra da musaheretin

haram olanlara geliyoruz:

15- ﴿وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ﴾ Alel'itlak kadınlarınızın, ya'ni gerek medhulün biha olsun ve

gerek olmasın menkûhalarınızın anaları, kayın analarınız ilh.

16-

﴿وَرَبَائِبِكُمُ الَّتِي فِي حُجُورِكُمْ مِنْ نِسَائِكُمُ الَّتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ﴾

dahil olduğunuz kadınlarınızdan doğmuş rebibeleriniz, ya'ni üvey kızlarınız ki -ekseriyyet itibarile- tahtı

sh:»1324

﴿فَإِنْ لَمْ تَكُونُوا دَخَلْتُمْ بِهِنَّ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ﴾ terbiyenizdedirler.

bu surette kadınlarınıza dahil olmuş değil iseniz rebibelerinizi nikâhda size günah yoktur. Demek ki anaları

vatı kızları haram kılar. Kızları mücerred nikâh da anaları haram kılar.

17- ﴿وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ﴾ sulblerinizden bizzat ve

bilvasıta gelen oğullarınızın halileleri olan gelinleriniz ki bütün torunların zevcelerine de şamilidir, «

﴿مِنْ أَصْلَابِكُمْ﴾ kaydile üvey oğullardan ve oğulluklardan ihtiraz edilmiştir.

18- ﴿وَإِنْ تَجْمَعُوا بَيْنَ الْأُخْتَيْنِ﴾ iki hemşire beynini tahti nikâhta cem'etmeniz,

kezalik biri erkek farz edildiği takdirde diğerine nikâhı caiz olmayan iki kadının, meselâ bir kızla halasının

veya teyzesinin cem'i de iki hemşirenin cem'i gibi haramdır. Bunun için aleyhissalâtü vesselâm meşhur bir

hadîsinde buyurmuştur ki =

لَا تُنْكَحُ الْمَرَأَةُ عَلَى عَمَّتِهَا وَلَا عَلَى خَالَتِهَا وَلَا عَلَى ابْنَةِ
أَخِيهَا وَلَا عَلَى ابْنَةِ أُخْتِهَا

biraderzadesinin ne hemşirezadesinin üzerine nikâh olunmaz» ﴿إِلَّا مَا قَدْ سَلَفَ﴾ ancak

mazîde geçmiş olanlar müstesna, onlardan dolayı muahaze yoktur. Netekim Ya'kub aleyhisselâmın

şeriatında vardı ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ ona Allah gafur, rahîm bulunuyor.

Fakat hâlen ve istikbalen bunlar memnu' ve haramdırlar.

19- ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ﴾

﴿٢٤﴾ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
كَتَبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ وَأَحْلَلَ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ أَنْ تَبْتَغُوا
بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ
فَاتُوهنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ
بَعْدِ الْفَرِيضَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿﴾

Meali Şerifi

Bir de harb esiri olarak ellerinizde milk bulunanlar müstesna olmak üzere evli kadınlar, işte bütün bunlar

size Allah yazısı olarak haram; Bunların maadası ise sifahdan kaçınarak namuslu yaşamak üzere

mallarınızla isteyesiniz diye size halâl kıldı, o halde hangilerinden nikâh ile müstefid oldunuzsa

mehirlerini kendilerine verin ki farzdır, o mehri kesişdikten sonra aranızda rızalaştığınızda da size bir cünha

yoktur, her halde allah alîm, hakîm bulunuyor 24

24. ﴿وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ النِّسَاءِ إِلَّا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ milki

yemininiz olan: harbde esir olub elinizde milk olmuş bulunan cariyeler müstesna olmak üzere bütün

muhsaneler, ya'ni evli hur kadınlar da hepsi size haram kılındı.» -Bununla « وَلَا تَنْكِحُوا » dan

buraya kadar icmalen on beş, tafsilten yirmi yirmi bir nevi' kadın tahrim edilmiş oldu. Demek ki gerek

müslimanların, gerek zimmîlerin ve gerek harbîlerin tahti nikâhında bulunan ve hur olan bütün kadınların

da umumiyetle nikâhları haramdır. Ancak harbde esir olub hurriyyetlerini zayı' etmiş bulunan cariyelerin

nikâhı umumiyetle haram değildir.

Buradaki « الْمُحْصَنَاتُ » kıraeti aşerenin hepsinde « ص » dın fethiyle, bundan maadasında

ise gerek « الْمُحْصَنَاتُ » ve gerek « مُحْصَنَاتُ » kisaî kıraetinde « ص » dın kesrile,

mütabaki kıraetlerde yine fethile okunur. Biri ihsandan ismi meful, biri de ismi fail sigasıdır.

sh:»1326

Ihsan, lûgatte menaat ve muhkemlik demek olan hasanetten muştak olub bir mevkiî kal'a gibi müstahkem

yapmak ve kocası karısını na mahremden hıfz-ü siyanet eylemek ma'nalarına müteaddi, ırzını muhafaza

edib iffetli olmak veya evlenmek manalarına lâzım olur. Kur'nada da tezevvüc veya hurriyyet veya islâm

veya iffet dört ma'na ile alâkadar olub yerine göre münasibine masruf olur. Binanealeyh burada muhsanat

evli ya'ni zatüzzevc ve « **الَّا مَا مَلَكَتْ** » istisnası karinesile de hurrolan kadınlar demek olduğu

aşikârdır.

« **مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ** » yemin, esasen sağ el ma'nasına olduğundan milki yemininiz demek

ellerinizle meşru' surette bihakkın kazandığınız milkleiniz demektir ki en ziyade köle hakkın kazandığınız

milkleiniz demektir ki en ziyade köle ve cairyelerde isti'mal olunur. Burada mevzuıbahs kadınlar olduğu

için bundan murad bihakkın malik olduğunuz cariyeler demek olduğu da zâhirdir. Bunlar kadınlardan

istisna edilince geride ancak hurrolanlar kalır. Ve sureti umumiyede tahrim olunan muhsanatın da

hurrolan zatüzzevc kadınlar demek olduğu anlaşılır. Demek olur ki hurrolmıyan kadınlar izdivac etmiş de

bulunsalar hurreler gibi sureti umumiyede haram değildirler. Bunlar ahkâmı mahsusaya tabi'dirler.

Bunların haram olanları bulunabileceği gibi halâl olanları da bulunabilecektir. Zira dârı harbdeki

zevciyyetin ilk esaret sırasında hukmü mürtefi' olabilir de maliklerine halâl olacağı gibi bir man'â

anlaşılmalıdır. Ya'ni istisna, mutlak hurmetten değil, umum hurmetten ihracdır. Şumuli nefy tarikile

cariyelerin hıllini ta'mim için değil, nefyi şumul tarikile tahrimin şumuli küllîsini nefy içindir. Diğer cihetten bu

istisna bundan sonraki ikinci âyette beyan olunacak ma'naya bir nevi' işareti de haizdir.

sh:»1327

﴿كُتِبَ اللَّهُ عَلَيْكُمْ﴾ -tâ yukarıdaki «حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ» hükmüne merbuttur.

Ya'ni berveçhi bâlâ zikrolunan kadınların tahrimi üzerinize sureti kat'iyyede yazılmış bir Allah yazısıdır.

Bunların hurmeti nikâhı beşerî, bir hattı hümayun değil, bir hattı lâhî muktezasıdır. Nikâh rabıta ve

muamelesinin zatî olan bir takım levazımı içtimaiyye-vü hukukiyye ve ahlâkiyyesi vardır. Bu suretle işbu

hurmeti neseb, hurmeti rahım, hurmeti rada', hurmeti sıhriyyet, hurmeti ihsan nikâhın ve aile teşkilinin

muktezai mahiyeti ve vaz'ı lâhî ile çizilmiş hudud ve hukukî esasiyyesidir.

Bunlar tahrim edildi ﴿وَاحِلٌ لَّكُمْ مَا وَرَاءَ ذَلِكَ﴾ ve bunların maadası kadınlar size halâl kıldı ki ﴿أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ﴾ siz

erkekler muhsin ve gayri müsafih olarak -yani iffetinizi muhafaza ederek ve sifahtan sakınarak- mehir veya

semen olacak mallarınızla nikâhlarını veya milkiyetlerini talep edersiniz.» - Muhsin olmak iffetini muhafaza

etmektir ki ihsan veya tahsini nefis dahi denilir. Müsafeha, «sefh» ten müfaaledir. Sefh; esasen kan ve su

makulesi mayiatı döküb akıtmak demek olduğundan müsafeha veya sifah, sırf suyunu boşlatmak, yani

tarafeyn hars-ü tenasül maksadında bulunmayıp mücerred su akıtarak kazayı şehvet etmek mefhumunu

ifade eder. Ve bunun için zinaya sifah denilir. Demek olur ki berveçhi balâ kadınların halâl kılınmasından maksadı aslî, yani nikâhın ve istifşarın hikmeti meşruıyyeti tahsini nefis ve hars-ü tenasüldür. Kazayi şehvet buna müteferri'dir. Yoksa mücerred kazayi şehvet maksadiyle nikâh veya temellük caiz değildir. Bu maksad da ya hafi veya aşikâr olur. Hafi olur, yani yalnız kalbde kalırsa akli nikâh zahiren sahih olsa da diyaneten halâl olmaz. Fakat zahir de mübhem olursa, meselâ akdin mücerred istimta' kasdiyle

sh:»1328

olduğu tasrih edilir veya bir müddeti muvakkate ile tevkit olunursa bu surette nikâh hem diyanetten hem

kazaen fasid olur. Binaenaleyh « **غَيْرَ مُسَافِحِينَ** » kaydinden tamamen anlarız ki nikâhı müt'a,

tabiri âherle metres tutmak halâl değildir, bir sifahtır. Erkekle kadın beynindeki alâkai fitriyenin hikmeti

hılkati abı revânı hayatın, akîm bir zevki mücerred için itlafi değil «

« **وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَاءً** » hükmünün

tecellisidir. « **نَسَاؤُكُمْ لَكُمْ** » değildir. « **نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ** » dür « **نِسَاؤُكُمْ** »

« **رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا** » daha esasında «

« **هُوَ الَّذِي خَلَقَ لَكُمْ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا** » âyetinden anlaşıldığı üzere

insanların nefislerinde ve ırzlarında aslanan ibaha değil, hurmettir. Ve bunun için burada da evvelâ

muharremat ta'dad edilmiş, ba'dehü müsafehadan ictinab ve ihsan gayesi üzerine ve emval mukabilinde

talebi nikâha müsaade olunarak hıl beyan olunmuştur. Velhasıl nikâh, sıfahın zıddıdır. Sıfah batıl ve gayri

meşru'dur, gayei hılkatı tahvile çalışmaktan başka bir şey değildir. Nikâh, hüsni niyyetle ve gayri muvakkat

olmak üzere akdedilmek lâzımdır. Bir de « أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ » kaydı şunu gösteriyor ki

mehir nikâhın levazımındandır. Nikâh denildimi mukabilinde bir mal söylenmemiş olsa bile behemehal bir

mehirden hali olmayacaktır. Binaenaleyh bu şerait altında ﴿فَمَا اسْتَمْتَعْتُمْ بِهِ مِنْهُنَّ﴾

halâl kadınlardan her hangi birisiyle istimta' ve intifa ederseniz

﴿فَاتَوْهِنَّ أَجُورَهُنَّ فَرِيضَةً﴾ onların ecirlerini, yani bedeli budu'ları olan mehirlerini bir

fariza olarak veriniz. Duhul ile tamamı mehir borc olur.»- Sûrei Bakarede kabledduhul talâk vukuunda ise «

﴿فَنَصْفُ مَا فَرَضْتُمْ﴾ buyurulmuş idi. Maamafih

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا تَرَاضَيْتُمْ بِهِ مِنْ بَعْدِ الْفَرِيضَةِ﴾ mehir

farz-ü takdir olunub tesmiye edildikten sonra her ikinizin bitterazı yaptığınız tenzil veya ibrada günah yoktur.

Netekim balâda «

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً فَإِنْ طِبْنَ لَكُمْ عَنْ شَيْءٍ مِنْهُ نَفْسًا
فَكُلُّوه حَنِيعًا مَرِيئًا

sh:»1329

buyurulmuştu. ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ Şüphe yok ki bunları böyle

emreden Allah bir alim, hakim bulunuyor. Şimdi bilhassa cariyelerin nikâhına gelelim:

﴿٢٥﴾ وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ
الْمُؤْمِنَاتِ فَمِنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ مِنْ فِتْيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ
وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَيْمَانِكُمْ بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ فَانكِحُوهُنَّ بِإِذْنِ
أَهْلِهِنَّ وَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ مُحْصَنَاتٍ غَيْرَ مُسَافِحَاتٍ
وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ فَإِذَا أُحْصِنَ فَإِنَّهُنَّ بِفَاحِشَةٍ فَعَلَيْهِنَّ
نِصْفُ مَا عَلَى الْمُحْصَنَاتِ مِنَ الْعَذَابِ ذَلِكَ لِمَنْ خَشِيَ
الْعَنَتَ مِنْكُمْ وَأَنْ تَصْبِرُوا خَيْرٌ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٥﴾

Meali Şerifi

İçinizden her kim hurrolan mü'min kadınları nikâh edecek genişliğe güç yetiremiyorsa ona da ellerinizin

altındaki mü'min cariyelerinizden var, Allah kadrinizi imanınızla bilir, mü'minler Hep birbirinizden

sayılırsınız, onun için fuhuşta bulunmayarak, gizli dost da edinmiyerek namuslu yaşadıkları haled onları

sahiblerinin izniyle nikâh ediniz ve mehirlerini

sh:»1330

güzellikle kendilerine veriniz, eğer evlendikten sonra bir fuşş irtikâb ederlerse o vakit üzerlerine hur

kadınlar üzerine terettüb edecek cezanın yarısı lâzım gelir, şu suret günaha girmek korkusu olanlarınız

içindir, yoksa sabretmeniz sizin için daha hayırlıdır, bununla beraber Alah gafurdur, rahîmdir 25

25.

﴿وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ مِنْكُمْ طَوْلًا أَنْ يَنْكِحَ الْمُحْصَنَاتِ الْمُؤْمِنَاتِ﴾

-burada muhsanat, milki yemin mukabili olduğundan hur kadınlar ma'nasınadır.- Ya'ni içinizden her kim

hurre ve mü'mine olan kadınları nikâh edecek fazla bir istitaatı maliyyeyi haiz değil ise

﴿فَمَنْ مَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ bu da milki yeminiz olan

﴿مِنْ فَتَيَاتِكُمُ الْمُؤْمِنَاتِ﴾ genç ve mü'mine cariyelerinizden nikâh etsin. -Hurre bir

zevcesi yoksa veya hurre almağa iktidarı malîsi müsait değil ise nikâh ile cariyei mü'mine alsın. Zira bunun

masrafı azdır. Lâkin her halde mü'mineyi tercih etsin. Mü'mine ve cariye nikâhını alel'itlak bir zül

addetmesin çünkü ﴿وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَيْمَانِكُمْ﴾ Allah iymânınıza a'lemdir

﴿بَعْضُكُمْ مِنْ بَعْضٍ﴾ siz biri birinizden: mü'minlerin hurrolanlarile olmyanlarınız bir dinden,

bir cinstensinizdir- Hüsni niyyetle onları tezevvüc etmek indel'icab bir erekk için zül değildir. Zina tehlikesi

daha büyük bir züldür. Şu kadar ki bunları hurre olan kadınlara tercih etmek ve hurrelerin hukukuna

tecavüzdür. Bunun için tahtı nikâhında hurrei mü'mine bulunan bir adam onun üzerine cariye tezevvüc

etmek asla caiz olmayacağı gibi bir hurrei mü'mineyi nikâh edebilmek kudretine malik hur bir erkeğin de

cariye tezevvüc etmesi mekruh veya haramdır ve o zaman cariye nikâhı bir züldür. İmami Şafî Hazretleri

âyetin mefhumı muhalifini nazarı dikkate alarak buna haram

sh:»1331

demiş ise de İmamı a'zam kerahetine kail olmuş, haram olan ancak hurre üzerine cariye nikâhına

kalkışmak olduğunu beyan etmiştir.

Cariye nikâhının şartı sıhhatine, hükmüne ve gayesine gelince:

﴿فَانْكَحُوهُنَّ بِإِذْنِ أَهْلِهِنَّ﴾ imdi cariyeleri sahiblerinin iznile nikâh ediniz

﴿وَأَتُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ﴾ ve mehirlerini veya nefakalarını kendilerine ma'ruf

vechile güzelce veriniz ve bunları

﴿مُحْصَنَاتٍ غَيْرِ مُسَافِحَاتٍ وَلَا مُتَّخِذَاتِ أَخْدَانٍ﴾ evsafile muttasıf

olmaları üzere, bu halleri yaşamaları maksadile nikâh ediniz.»-

اخذان «haden» in cem'idir. İttihazi ahdan gizli dost tutmak demektir. Devri cahiliyyede iki nevi' zina

vardı. Birisi umuma karşı açıktan kârhanecilik, diğeri de birini dost tutarak hususî bir surette gizlice zina

etmek idi. Ve bunlar alel'ekser cariyelerle yapılırdı. İslâmda bunların ikisi de menolunmuştur. Şayanı

dikkattir ki hurrelere aid olan âyette erkeklerin sifahı, burada da kadınların sifahı tasrih olunarak

menedilmiştir. Bu ise büyük bir edeb ve belâğati muhtevidir. Evvel emirde hurr olan kadınların sifaha

tenezzül etmiyecekleri ve onlar hakkında sifah ve zinâ ihtimalini tasavvur bile lâıyk olmadığını ve böyle bir

ihtimal olsa olsa erkekler yüzünden ve erkeklerin iffetsizliği dolayısıyla mütesavver olabileceği, cariyelere

gelince bunların hasbezzarure sefaleti sifaha düşebilmeleri pek melhuz ve hattâ cahiliyyede âdet olduğu

ve maamafih bununda yine erkeklerin ahlâksızlığından neş'et ettiği ve bu sefaleti kaldırmak da erkeklerin

elinde bulunduğu, erkekler hüsni niyyetle hareket edib vazifelerini iyfa ettikleri takdirde bunların da bu

sefaletten kurtulacağı ve binaenaleyh müslimanların hep bu gayei iffet ve salâhı ta'kib etmeleri lüzumu

anlatılmıştır.

sh:»1332

Binaenaleyh ﴿فَإِذَا أَحْصِنَ﴾ cariyeler tezevvüc ile iffetleri te'min olunduktan sonra

﴿فَإِنْ آتَيْنَ بِفَاحِشَةٍ﴾ fuhşe sülûk ederler, zina yaparlarsa

hur kadınlara tatbiki vacib olan cezanın yarısı vacib olur. Zira bu şerait altında ma'ziretleri kalmaz ve

maamafih esaret boyunlarında bulundukça hurreler seviyyesinde de tutulamazlar. Bunun için

﴿لِمَنْ خَشِيَ الْعَنَتَ مِنْكُمْ﴾ içinizden galebei
﴿ذَلِكَ﴾ cariye tezevvücü

şehvetle bozulmak, günaha girmek, zina tehlikesine düşmek korkusu bulunanlar hakkındadır. Yoksa

﴿وَأَنْ تَصْبِرُوا﴾ sabretmeniz. ﴿حَيْرٌ لَكُمْ﴾ hakkınızda daha hayırlıdır.» -İmamı Şafî

Hazretleri buradan ne hurre ne cariye hiç evlenmemeniz daha hayırlıdır, ibadet nikâhtan efdaldır, ma'nâsını

anlamış ise de eimmei Hanefiyyenin dediği gibi bunun cariye nikâhı hakkında olduğu zahirdir. Demek ki

mehr-ü infak kudreti bulunanlar için galeyanı şehvet halinde nikâh vacibdir ve böyle bir halde hurrenin

mehr-ü infakına kudreti yetişmiyecek olanlara bir cariye olsun tezevvüc etmesi vacib ve bunda mü'mineyi

tercih eylemesi de lâakal mendubdur. Çünkü cariyelerin dahi sefaletten kurtulmaları matlûbdur. Buna ise

mü'mine hepsinden ziyade lâyıktır. Binaenaleyh vücut da ancak zina korkusu bulunanlar hakkındadır. Bu

korku olmadığı takdirde cariye tezevvücü vacib olmak şöyle dursun mendub bile değildir. Zira bunda bir

taraftan hurrelerin sukutuna sebebiyyet vermek, diğer taraftan neseb necabetini ve evlâdın ıstıfasını ihlâl

etmek gibi mahzurları da vardır. Bunun için Hazreti Ömer «cariye tezevvüç eden her hangi bir hur,

hurriyyetinin yarısını zayı' etmiş olur» demiştir.

Lâkin bütün bu mahzurlar zina tehlikesine karşı hiçtir. Çünkü zina doğrudan doğru tohumunu itlâf ve sureti umumiyede gerek erkek ve gerek kadınlar için pis bir zillet ve nev'i beşer için pek büyük sefalettir. Ve insandan başka hayvanat içinde hiç biri dişisini mahza suyunu telef etmek için ta'kib etmez. İnsanlar elinde mahbus edilen erkek hayvanlar istisna edilirse kediler köpekler bile dahil olmak üzere hiç bir hayvan kösnümiyen dişisine cebren saldırmaz ve fi'lini mahza telkih için yapar. Hatta develerin dişi sidiğini koklaması telkihli olub olmadığını farketmek için olduğu ma'ruftur. Hasılı hayvanatın bile muamelei behimiyyesinde sifah mahiyeti yoktur. Garize ve fitratleri ta'biri aharle sevki tabiileri buna meydan vermez.

Bu rezalet, bu sevdayı akamet beşeriyeti hayvanattan daha süflî bir vaz'iyete düşüren bir feciadır. Bu felâkete düşmekten ise cariye olsun tezevvüc etmelidir. Maamafih bu korku yoksa sabır daha hayırlıdır.

Gerçi bunda da tenasülde mahrumiyet varsa da ﴿وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ dir. Halbuki

zinakârlar için azabı elîm vardır.

Bu beyanattan sonra rahmeti İlâhiyye muktezasınca hikmet ve makasıdı teşri'iyeye müteallık olarak

buyuruluyor ki:

﴿٢٦﴾ يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ وَيَهْدِيَكُمْ سُنْنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ

وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٧﴾ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ
يَتُوبَ عَلَيْكُمْ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مِيلًا
عَظِيمًا ﴿٢٨﴾

sh:»1334

﴿٢٨﴾ يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا ﴿٢٧﴾

Meali Şerif

Allah sizlere bilmediklerinizi bildirmek ve sizden ödekilerin yollarını göstermek ve salâha rücuunuzu

görerek günahlarınızı bağışlamak dileyor, Hem Allah alîmdir hakîmdir 26 Allah tevbe-kâr olduğunuzu

görerek size nazar buyurmak istiyorken o şehvetleri ardında koyanlar sizin büyük bir yamıklıkla

yamılmanızı istiyorlar 27 Allah sizden ağır teklifleri hafifletmek istiyor, öyleya İnsan zayıf yaratılmıştır

26. ﴿يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ﴾ Allahın bu teşri'attan muradı size halâl ve harmı

farkettirib açıkça anlatmak ﴿وَيَهْدِيكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾ ve sizi sizden

evvelkilerin sünnetlerine ya'ni sülûk edib ni'met-ü saadete irdikleri yollara hidayet ve delâlet etmek

﴿وَيَتُوبَ عَلَيْكُمْ﴾ ve devri cahiliyyede sizden nazarını, rahmetini çekmiş iken sizi İslâm ile

böyle tarîkı salâha irca' edib günâhlarınızdan tevbe ettirerek üzerinize rahmet ve in'amını tevali ettirmektedir.»

- Ya'ni burada «

اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ
الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ

hill-ü hurmet ahkâmı büsbütün yeni teşri' olunmuş ve hiç tecrîbe edilmemiş bir yol değil esasen muktezayı

hılkat ve fıtrat olub sizden mukaddem olanların ni'met-ü saadete irmelerine sebep olmuş mücerreb ve salım

yollarıdır. Bundan evvel mütena'im olan enbiya ve salihînin mes'udiyetleri bilhassa bu yolda olmuştur.

Binaenaleyh burada şerayî' salifenin pek güzel bir inkişaf ile takriri vardır. Bundan sapanların üzerinden

nazarı ilâhî çekilir ve tekrar bu yola sülûk edenlere de

sh:»1335

yine nazarı ilâhî avdet eder. Zira «

« إِنَّ اللَّهَ لَا يَغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتَّىٰ يُغَيِّرُوا مَا بِأَنْفُسِهِمْ ۗ
﴿وَيَهْدِيكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ﴾» dir. İşbu «

ahkâmın takririne delâlet ettiği cihetle İlmî usuldeki «

« شَرَائِعُ مَنْ قَبَلْنَا شَرِيعَةً لَنَا إِذَا قَصَّهَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ » kaidesini

tansis etmiş olduğunda şüphe yoktur. Ve yine şüphe yok ki burada bu takrir berveçhi balâ vahiy ve beyanı

ilâhî ile olmuştur. Bununla beraber biz şunda da iştiba etmiyoruz ki burada vahiy takrirden başka

alel'husus devri nübüvvetten sonrası için istinbatı ileli ahkâmda tecribenin de bir ehemmiyeti azîmesi

bulduğuna işareti mahsusaya vardır. Her halde içtihadatı teşri'iyede yalnız delâleti elfaz ile iktifa edilmeyib

tecribe ile hayatın cereyanı haricî ve hikemîsi dahi nazarı i'tibarda tutulmak lâzım gelecektir. «

« فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ » emrinde bu nokta pek mühim bir mevki' işgal etmiştir. Şu

şart ile ki her hususta olduğu gibi bunda da şehvetten ve teşehhiden iyice ihtiraz etmek ve hadisata kasdı

şehvetle bakmamak bir şart olduğu da şimdi anlaşılacaktır ﴿ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴾ dir. Teşri'

bir eseri irade olmakla beraber teşri'î İlahî ibn-ü hikmetle müterafıktır. Rahmaniyete İlahiyye esbaba

mütekaddim ise de rahimiyyeti İlahiyye, nizamı esbab üzerine cereyan eder 27.

﴿ وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ ﴾ o gafurı rahîm ve alîmi hakîm olan Allah sizin

tevbe ve salâhınızı görüb üzerinizden daima nazarı rahmetle bakmak ve mes'ud etmek istiyor

﴿ وَيُرِيدُ الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الشَّهَوَاتِ أَنْ تَمِيلُوا مَيْلًا عَظِيمًا ﴾

şehavat arkasında koşub keyflerine tabi olanlar da büyük bir inhiraf ile tarikı haktan sapmanızı, kendilerine

uyub haram, halâl tanımyarak fenalık yollarında dolaşmanızı ve uçurumlara sürüklenmenizi istiyorlar.

Binaenaleyh siz böyle facirlerin arzularına tabi' olmayınız. İctihadatınızda efal-ü harekâtınızda şehvete

değil hikmete ve beyanatı İlâhiyyeye ve önünüzde bulunan

sh:»1336

erbabı rüşdün siyretlerine tebeyyet ediniz ve ilmi teşri'i islâmîde pek büyük bir esas olan şu âyete bakınız:

28. ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخُلِقَ الْإِنْسَانُ ضَعِيفًا﴾

Allah tealâ sizden ağır teklipleri kaldırıp mes'uliyetinizi tahfif etmek ister. Zira insan zaiyf olarak

halkedilmiştir.» -Binaenaleyh babı teşri'de şehvete tabi' olmak caiz olmadığı gibi şiddet-ü tazyik de caiz

değildir. Burada «

رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِصْرًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا
رَبَّنَا» dualarının bir eseri icabeti vardır ki «

«وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ
«يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ»

«وَمَا جَعَلَ عَلَيْكُمْ فِي الدِّينِ مِنْ حَرَجٍ» âyetleri, kezalik «

«جَعَلَكُمْ بِالْخِيفَةِ السَّمْحَةَ» hadîsi nebevîsi hep bu düsturı yüsür ve tahfifi natıktırlar.

İnsanlar zannettikleri gibi kaviy bir mahlûk değildırler. Şıddete dayanamazlar, tahfıfe muhtacdırlar ve dını

ıslâm onlara bu tahfıfi bahşetmek için gelmıştir. Bu esasata binaen nikâh hususunda da teşdidat

gösterilmemeli, zinâya ve sui istimale meydan vermemek için ahkâmı ve muamelâtı nikâh teshil

olunmalıdır. İbni Abbas Hazretlerinden mervıydir ki şöyle demiştir: Sûrei Nisada sekiz âyet bu ümmet için

güneşin üzerine doğduğu ve battığu şeylerin hepsinden hayırlıdır.

1- «يُرِيدُ اللَّهُ لِيُبَيِّنَ لَكُمْ»

2- «وَاللَّهُ يُرِيدُ أَنْ يَتُوبَ عَلَيْكُمْ»

3- «يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ»

4- «إِنْ تَجْتَنِبُوا كَبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ»

5- «إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ»

«إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ»-6

«وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ»-7

«مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِنْ شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ»-8

Bu esasatı teşri'iyye anlaşıldıktan sonra: nikâhın kudreti maliyye ile bir alâkai mahsusası bulunmasına

mebni emvalin kesb-ü tasarrufuna müteallık olmak üzere ayrıca bir hitab ile buyuruluyor ki:

sh:»1337

﴿٢٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالِكُمْ بَيْنَكُمْ
بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا
أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٣٠﴾ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ
عَدُوًّا وَظَلْمًا فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ
يَسِيرًا ﴿٣١﴾ إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ نُكَفِّرْ عَنْكُمْ
سَيِّئَاتِكُمْ وَنُدْخِلِكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ

اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ لِلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبُوا
وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا اكْتَسَبْنَ وَسَأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ إِنَّ اللَّهَ
كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ جَعَلْنَا مَوَالِيَ مِمَّا تَرَكَ
الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ أَيْمَانُكُمْ فَآتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ
إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا ﴿٣٤﴾

sh:»1338

﴿٣٤﴾ الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ
عَلَى بَعْضٍ وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ
حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ بِمَا حَفِظَ اللَّهُ وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ
فَعِظُوهُنَّ وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا
تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا ﴿٣٥﴾ وَإِنْ
خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا
إِنْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا يُوَفِّقِ اللَّهُ بَيْنَهُمَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا
خَبِيرًا ﴿٣٦﴾ وَاعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ

أَحْسَانًا وَبِذَى الْقُرْبَى وَالْيَتَامَى وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي
الْقُرْبَى وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا
مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَلًا فَخُورًا ﴿٣٧﴾

sh:»1337

﴿٣٧﴾ الَّذِينَ يَبْخُلُونَ وَيَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبُخْلِ وَيَكْتُمُونَ مَا
آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا ﴿٣٨﴾
وَالَّذِينَ يُنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ وَلَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا
بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَمَنْ يَكُنِ الشَّيْطَانُ لَهُ قَرِينًا فَسَاءَ قَرِينًا ﴿٣٩﴾
وَمَاذَا عَلَيْهِمْ لَوْ آمَنُوا بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقَهُمُ
اللَّهُ وَكَانَ اللَّهُ بِهِمْ عَلِيمًا ﴿٤٠﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ
ذَرَّةٍ وَإِنْ تَكَ حَسَنَةً يضاعفها وَيؤتِ مِنْ لَدُنْهُ أَجْرًا عَظِيمًا
﴿٤١﴾ فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى
هَؤُلَاءِ شَهِيدًا ﴿٤٢﴾ يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُوا الرَّسُولَ
لَوْ تُسَوَّى بِهِمُ الْأَرْضُ وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا ﴿٤٣﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Mallarınız aranızda batıl

sh:»1340

behanelerle yemeyin, kendiliğinizden rızalaşarak akdettiğiniz bir ticaret olmak başka, kendilerinizi

öldürmeyin de, Allah size cidden bir rahîm bulunuyor 29 Her kim de tecavüz ederek, zulm ederek onun

yaparsa yarın onu bir ateşe yaslayacağız Allaha göre bu kolay bulunuyor 30 Eğer siz nehyedildiğiniz

günahların büyüklerinden ictinab ederseniz sizden kabahatlerinizi keffaretleriz ve sizi hoş bir mesleğe

koyarız 31 Bir de Allahın ba'zınıza diğerinden fazla verdiği şeyleri temenni etmeyin, erkeklere

çalışmalarından bir nasıb vardır, kadınlara da çalışmalarından bir nasıb vardır, çalışın da Allahdan fazlını

isteyin, her halde Allah her şeye alîm bulunuyor 32 Erkek ve dişi her biri için baba ve ananın ve en yakın

akribanın, ve akd ile yeminlerinizin bağladığı kimselerin terikelerinden varislere de tahsis ettik onlara da

nasıblerini verin çünkü Allah her şeye karşı şahid bulunuyor 33

Er olanlar kadınlar üzerinde hâkim dururlar, çünkü bir kerre Allah birini diğerinden üstün yaratmış bir de

erler mallarından infak etmektedirler, onun için iyi kadınlar itaatkârdırlar, Allah kenidlerini sakladığı cihette

kendileri de gaybı muhafaza ederler, serkeşliklerinden endişe ettiğiniz kadınlara gelince: evvelâ

kendilerine nasihat edin, sonra yattıkları yerde mehcur bırakın, yine dinlemezlerse döğün, dinledikleri

halde incitmeye behane aramayın, çünkü Allah çok yüksek, çok büyük bulunuyor 34 Eğer karı, koca

arasının açılmasından endişeye düşerseniz bir hakem onun tarafından, bir hakem de bunun tarafından

gönderin, bunlar gerçekten barıştırmak isterlerse Allah aralarındaki dargınlık yerine geçim verir, şüphesiz ki

Allah bir alîm, habîr bulunuyor 35 Hem Allaha ibadet edin ve ona hiç bir şeyi şerik koşmayın, sonra babaya

anaya ihsan edin, akrabınıza da öksüzlere de, yoksullara da, yakın komşuya da, uzak komşuya da,

arkadaşa da yolda kalmışa da, ellerinizdeki memlûklere de, her halde Allah kurumlu öğünge olanların hiç

birini sevmez 36 Onlar ki hem kıskanırlar hem de herkese kıskançlık tavsiye ederler

sh:»1341

ve Allahın kendilerine fazlından verdiği şeyleri saklarlar, biz de öyle nankörlere terzil edici bir azab

hazırlamışızdır 37 Onlar ki Allaha ve Âhret gününe inanmazlar da mallarını nasa gösteriş için sarfederler,

her kim de kendine Şeytan arkadaş olursa artık o ne fena arkadaşdır 38 Ne vardı bunlar Allaha iman

getirseler ve Âhret gününe inansalar da Allahın kendilerine merzuk buyurduğu şeylerden infak etselerdi?

Ziyan mı ederlerdi? Allah kendilerini bilirdi 39 Her halde Allah zerre miskali zulmetmez ve eğer bir hasene

olursa onu kat kat artırır bir de tarafından azîm bir ecir verir 39 Her halde Allah zerre miskali zulmetmez ve

eğer bir hasene olursa onu kat kat artırır bir de tarafından azîm bir ecir verir 40 Bakalım nasıl olacak: Her

ümmetten bir şahid getirdiğimiz, seni de onların üzerine şahid getirdiğimiz vakit? 41 İşte o gün öyle arzu

edecek o küfredib Peygambere asî olanlar ki keşke hâk ile yeksan edilselerdi de Allaha bir sözü

ketmetmeselerdi 42

---

29. ﴿لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ﴾ Mallarınızı aranızda -yani

gerek umumen ve gerek karı koca ve akraba beyinde- batıl, yani haksız, gayri meşru' bir veçhile boş

boşuna yemeyiniz, hem yekdiğerinizin malını muhik ve meşru' bir sebep olmaksızın almayınız, hem de o

malları heder etmeyiniz.» -Sûrei Bakaredeki «

﴿وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ وَتُدْلُوا بِهَا إِلَى الْحُكَّامِ﴾

âyetine bak.

BATIL; Sirkat, hıyanet, gasb, kumar, ribâ, mübadelâti faside ve sefahet, israf ve bütün esbab-ü makasidı

gayri meşruanın hepsine, yani hem sebebi kesbe ve hem sureti sarfa şamildir

﴿إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ﴾ ancak o emvalin aranızdaki

teraziden husule gelen bir ticaret olması başka. -Yahud- « تِجَارَةٌ » Asım, Hamze, Kısaf, Halefi aşır

kiraetlerinden maadasında ref ile okunduğuna göre -ancak aranızda teraziden husule gelen bir ticaret

bulunması başka, bundan ve bunu yemekten menhi değılsiniz.»- Bu istisnanın mâkablindeki muamelâtı

batılede mefhumen dahil olmadığı cihette istisnai munkati'

sh:»1342

olduğı ve binâenaleyh kasr ifade etmediğı ve şu ticaretten başka, hibe, sadaka, temlik, ibaha ve irs gibi

diğer esbabı meşruanın vücuduna mani' olmayacağı beyan olunuyor. Ticaretin tahsisen zikrine gelince:

Bunun hikmeti olarak deniliyor ki: Bununla ticaretin esbabı milk içinde en mühim ve en kesirülvuku bir esas

ve erbabı haysiyet için en muvafık bir tarıkı olduğı anlaşılmiştir. Biz buna şunu ilâve edeceğiz: Evvelâ,

bunlar yalnız hukukî noktai nazardır. Halbuki âyetin siyakı nikâh ve infak için istihzaratı maliyye ile de

alâkadar olduğundan daha ziyade iktisadî haysiyeti de haizdir. Yani malların istihsali veleve esbabı

meşrua dahilinde olsun istihlâkatında iktisad edilmesi ve hazır mal yemek sevdasında bulunulmayıp eldeki

emvalin tenmiye olunması ve bir sebebi zarurî olmadıkca sermayeye dokunulmayıp hasılâtından ve

kârından yenilmesi, ve bu miyanda bilhassa ticarete itina olunması, ticarete de terazı esasına iyi riayet

edilmesi ve şu halde diğerlerinin emvali şöyle dursun kendi mallarının bile boş boşuna yenib

yedirilmemesi lüzumu ihtar edilmiştir.

Saniyen, istisnai münkati bu tevehhümün defî için istidrâk mevki'inde bulunacağından burada hukukî ve şer'î noktai nazardan mühim bir müşkilin de halli vardır. Zira mücerred kıyasi aklî ile düşünülüşü zaman ticaret ribih kasdiyle mübadele demek olduğuna, mübadele mefhumu ise tam bir muadele manâsını mutazammın bulunduğu nazaran her hangi bir mübadelede bir tarafın bir ribih istifade etmesi işbu mübadele ve musavat esasına mugayir ve binaenaleyh riba gibi bir batıla şebih olması ihtimali kıyası celi ve daima variddir. Hattâ muamelâtı maliyyede mübadele ve muaveza pek mühim bir esas olmakla beraber nefsinde sarahaten makul bile değildir. Çünkü aklen bir malın diğerine bedel olması makul ise mübadele abes, değil ise bir yalan demek olur. Zarurî

sh:»1343

olan bazı ihtiyacat dolayısıyla «وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ» diye mübadele esasına müsaade buyurulmuş ise de bunun hasbezzarure bir müsaade olması hasebiyle buna ticaret kasdı munzammolduğu takdirde bu ticaretin bir nevi' haksızlığı tazammun etmiş olması ve binaenaleyh hissi tavkâ ile hareket edecek olanların bunda bir batıl şüphesi tevehhüm edebilmeleri cidden muhtemeldir. Sade muhtemil değil emri vakidir de. İşte bu tevehhümü def için muhalifi kıyas görünen ticaretin «

يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا» medlülünce

ihtiyacı beşeriyeden naşi meşru' kılınmış olduğunu ve esasen mübadele mahiyetindeki muadele ve müsavat kazıyesinin de âkıdeynin mütekebil olan ihtiyaçlarına ve onu takdir edecek olan hüsni rızalarına nazaran mütalea edilmek lâzım geldiği ve terazı olmayınca sade ticaretin değil alel'umum mübadelât ve muamelâtın hiç birinin yapılamıyacağını ve bittabi ihtiyaç olmayınca terazı bulunamıyacağını ve şu halde muhılli terazı olan ticaretlerin de meşru' olmayacağını anlatmak için « **إِلَّا أَنْ تَكُونَ** » buyurulmuş

ve bu suretle erbabi takvanın ticaretten kaçınmaları şöyle dursun bil'akis boş boşuna mal yememek için ticaret ile işğal etmeleri en muvafık bir tarıkı ıktisad olduğu anlatılmış ve akibinde buyurulmuştur ki

وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ ve kendi nefselirinizi veya kendinizden ma'dud olan nüfusunuzu

hiç bir veçhile katletmeyiniz. Telefi nefse sebep olmayınız.» -Siyakı nefiyde katil, amden veya hataen,

mübaşeretten veya tesebbüben katle şamil olduğu gibi « **أَنْفُسَ** » kelimesi de nefsi ferdî ve nefsi millîye

muhtemil bulunduğundan bu nehiy, müteaddid manâları müş'irdir:

1- Evvelâ, doğrudan doğru insanın kendini öldümesini yani kasden intihar etmesini nehiydir ki bu zahir

olmakla beraber siyakı âyete mülâyim değildir. Saniyen insanın kendi telefine sebep olmasını nehiydir ki

başlıca

sh:» 1344

üç veçhile izah olunmuştur. Birincisi bazı cahillerin yaptığı gibi zühd-ü taabbüd namına şiddet iltizam edib
nefsini son derece tazyik ile ezmektir ki Kazı Beyzavî bunu cehelei hindin yaptıkları gibi» diye temsil
etmiştir. Terazı ile ticareti hiylekârane muamelâtı faside gibi zühd-ü takvaya muhalif farz ederek bu yolda
kesbi emvalden imtina' edib kendini telefi nefse bais olacak vechile fakr-ü zarurete ma'ruz bırakmak bu
kabilden olacağı için bu ma'nâ bilhassa siyaki istisnaya muvafıktır. İkincisi katle müeddi olan cinayetler
irtikâb ederek kendi katline sebebiyyet vermektir ki şunun bunun maline bigayri hakkın tesallût etmek de bu
cümledendir. Üçüncüsü velev hayır namına olsun her hangi bir suretle kendini boş boşuna tehlükeye ilka
etmektir ki ticaret yapacağım diye kendisini tehlükelere atmak da bu kabildendir. Rivayet olunuyor ki Amr
ibnil'as bu âyetle istidlâl ederek soğuktan hazeren soğuk su ile iğtisalden çekinib teyemmüm etmiş
Resulullah da bunu inkâr buyurmamıştır.

2- Kendi nüfusunuzu ta'biri aharle birbirinizihiç bir veçhile katletmeyiniz demek olur. Bunun da siyaki
âyete muvafık olan ciheti haksız ve batıl bir surette yekdiğerinin malını yemenin, kezalik ticaret hususunda
hüsni terazı gözedilmeyib herkesi ıztırara sevk etmek için ihtikâr yollarına sapmanın katil ve itlâfi nüfusa
sebeb olmasıdır.

Velhasıl mallarınızı aranızda haksız ve boş boşuna yemeyin terazi ile ticaret yapın, böyle yapmazsanız

helâk olur ve birbirinizi ihlâk edersiniz. Binaenaleyh hiç bir veçhile katli nefse ve itlâfı nûfusa sebebiyyet

vermeyin ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا﴾ dir. Bunun için ekli batıla ve telefi nefse

müsaade etmez terazi ile ticarete müsaade eder. Ve güzel bir terazi hayatı yaşamanızı ister. Bunun için 30.

﴿وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ﴾

sh:»1345

her kim katli nefsi veya ekli batılı veya sûrenin başından beri nehyedilegelen günahları

﴿عُدْوَانًا وَظُلْمًا﴾ haddini tecavüz edib âhara taaddi veya nefesine zulm ederek kasden

yaparsa ﴿فَسَوْفَ نُصَلِّيهِ نَارًا﴾ biz onu ileride muhakkak bir ateşe yaslarız. Gerçi, bu

nasıl olur? Diye istib'ad edenler bulunabilir, fakat ﴿وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾

bunu yapmak da Allaha nazaran pek kolaydır. - «Udvanen ve zulmen» kayıdleri gösteriyor ki azabı nâra

istihakta en ziyade nazarı dikkate alınacak olan cihetler bunlardır. Maahaza rahmeti İlâhiyyenin

﴿إِنْ تَجْتَنِبُوا كِبَائِرَ مَا تُنْهَوْنَ عَنْهُ﴾ eğer nehy

olduğunuz günahların kebâir denilen büyüklerinden ictinâb eder, Kasden udvân ve zulm ile günah

yapmaktan sakınırsanız ﴿نُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ﴾ sagâir denilen diğer kabahatlarınızı

tarafınızdan keffaretler, mağfiret ederiz ﴿وَنُدْخِلْكُمْ مَدْخَلًا كَرِيمًا﴾ ve sizi cayı tekrim

olan hoş bir yere koyarız, yahud -Nafi' ve Ebu Ca'fer kıraetlerinde fethi « ميم » ile « مدحلاً »

okunduğuna göre- siz kerametli hoş bir medhale idhal ederiz.» -Hanelerinizin kapılarından mükrem olarak

girer, kabirlerinize mükrem olarak gider ve nihayet Cennette mükrem olarak kalırsanız. Fakat bu noktada

pek mühim bir meselei ahlâkiyye vardır ki o da sureti umumiyede ve alehusus erkeklerle kadınlar

arasında yekdiğerinizin makamına göz dikerek hased ve nefsanıyyet taşımamak, tefazul ve rekabet

davâlarına girişmemektir. Çünkü hased ve nesaniyyet bir çok büyük günahların saikıdır. Bunun için 32.

﴿وَلَا تَتَمَنَّوْا مَا فَضَّلَ اللَّهُ بِهِ بَعْضَكُمْ عَلَى بَعْضٍ﴾ Allahın ba'zınıza

diğerinden

sh:»1346

fazla olarak bahşettiği mukadderatı temenniyede kalkışmayınız, birbirinizin malına cahine ve sair nail

olduğu vehbî veya kesbî mazhariyyetlerine göz dikmeyiniz.» Zira bu gibi temenniyat evvelâ hased ve

nefsaniyyet ve adavet uyandırır, saniyen takdir ve kısmeti İlâhîye ademi rızayı iş'ar eder, salisen, kendi

hakkında mukadder olmayan bir şeyi temenni etmek hikmetine kader ile muaraza ve biyhude bir elemdir.

Diğerinin hakkında kesb ile mukadder olanı kuru kuru temenni bir atâlet-ü betalet ve tazyi'i evkattır. Bilâ

kesbin mukadder olanı temenni de boş bir temennii muhaldır.

﴿لِّلرِّجَالِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُمْ﴾ ricalin iktisab ettikleri şeylerden bir nasîbleri

﴿وَلِلنِّسَاءِ نَصِيبٌ مِّمَّا كَتَبْنَا لَهُنَّ﴾ kadınların da iktisab ettikleri şeylerden bir

nasıbları vardır.» Hiçbirinin sa'y-ü kesbi boşa gitmez, behemehal kendisine bir hissa verilir. Fakat fıtraten birinin isti'dadi kesbî fazla, diğerinin eksik olması, kezalık birine kesbiyle mütenasib olarak verildiği halde diğer birine kesbinden fazla verilmesi gibi sırf vehbî olan hususat, müstakillen meşiyeti ilâhiyye eseri olan bir mevhibedir ki bunda kimsenin sun'u ve hakkı müdahalesi yoktur. Bunun için gerek erkek ve gerek dişiye yaraşan diğerlerinin nasıblarını temenni etmek değil, Allahın kendisine bahşettiği kabiliyyet-ü isti'dad ile mütenasib olarak çalışmak ve Allahdan istemektir. Binaenaleyh çalışınız

﴿وَسْأَلُوا اللَّهَ مِنْ فَضْلِهِ الْخَيْرِ﴾ ve Allahdan, Allahın fazl-ü ihsanından isteyiniz de

herkesin elindeki şeyleri temenni etmeyiniz. Allah her şey'e alîmdir, herkesin istihkakını bilir ve tafdilini an ilmin yapar.»- Demek ki nehyin asıl hedefi hasedden, ataletten, ahkâmı ilâhiyyeye ve mukadderata i'tirazdan meni' ve fazl-ü faziletin ve medhali kerîmin hased-ü temenni ile değil, amel ile talep edilmesi lâzım geldiğini ihtirdar.

Bu âyetin nüzulü miras âyetleri dolayısıyla kadınlar

sh:»1347

tarafından ızhâr edilen bazı temenniyat ile alâkadardır. Ezcümle ezvacı Resulullahdan Ümmi Seleme

Hazretlerinin «ya Resulallah! erkekler gazâ ediyorlar, biz etmiyoruz ve bizim mirastan hakkımız nısf oluyor.

Nolurdu biz de erkek olsa idik» diye bir temennide bulunduğu ve bu âyetin nâzil olduğu rivayet edilmiştir.

Bunun için balâda « لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ » düsturunun hikmetlerine müteallık

olmak üzere fitrî ve hukukî ve iktisadî noktai nazarlarla zikredilmiş olan izahatın me'hazarını burada ve bundan sonraki bir iki âyette bir esasî ahlâkînin telkîni ve erkek, kadın münafesesinin ıslah-ü izalesi ve aile

hayatının takviye ve tanzimi siyakında tamamen gösterilmiş buluyoruz ki tafdil ve tefadul, mevahibi

fitriyyeye, iktisab ve nasıbi iktisab, kıymeti ameliyye ve iktisadiyyeye, gelecek olan « وَبِمَا أَنْفَقُوا »

muadelei infaka işaret etmiştir. Şimdi mirasın kesbî olmayıp mahza faz-lü ihsanı İlâhî olduğunu ve bundan

da gerek erkek ve gerek dişi her birine kesib gibi derecelerine göre bir hissa verilmiş bulunduğunu tefhim

için ahkâmı mirası maa ziyadetin bir telhîs ile buyuruluyor ki: rical ve nisaya iktisablarına göre birer nasıb

verdikten başka 33. ﴿وَلِكُلِّ﴾ bir de erkek ve dişiden her biri için

﴿جَعَلْنَا مَوَالِي مِمَّا تَرَكَ الْوَالِدَانِ وَالْأَقْرَبُونَ وَالَّذِينَ عَقَدَتْ
عَاقِدَتِ﴾ «عَاقِدَتِ» -«عَاقِدَتِ» valideyn ve akrabânın ve yeminlerinizin akdedib bağladığı ve yahud -«عَاقِدَتِ»

kiraetine göre- yeminlerinizin mütekabilen akdi muahede ettiği kimselerin -ya'ni akdi nikâh ile zevc veya

zевcenin veya akdi müvalât ile mevlelmüvalâtın- terikelerinden miras alır vârisler yaptık, herkesi yalnız

kendi kesbyile bırakmayıb mirası de hak yaptık ve bunu yalnız erkeklere veya kadınlara tahsis etmeyib

ikisine de verdik, bir de yalnız ana, baba veya evlâd terikesinden değil, alel'umum akrabânın terikelerinden

derecelerine göre ta'mim ettik, karabetle de kalmayıb akıdlerle de miras verdik ki bütün bunlar mahzı fadli

İlâhîdir.

sh:»1348

Zira Allah vermezse kimsenin mirasa konması mümkün değildir. Binaenaleyh yekdiğerinizin hissalarına göz

dikmeyiniz de ﴿فَاتُوهُمْ نَصِيبَهُمْ﴾ bütün o vârislere nasıblerini veriniz. Ve aranızda

emvalinizi bu suretle de batil olarak yemeyiniz. Zira

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا﴾ dir.

Erkeklerin mirasta istihkakları ziyade olmasının hikmeti 34.

﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ erkekler ve alel'husus recül olan tam erkekler

kadınlar üzerinde kavvamdırlar, onların üstlerinde dururlar, işlerine bakarlar, dikkatle gözetir, muhafaza

ederler, kâhyaları müdirleri, muhafızları, veliyyülemirleridirler.»- Küçüklerde buna namzeddirler.

KAVVAM, kaimin mübalağası olub «kıyam bil'emir» den me'huzdur. «Bir kadının işine bakan ve

muhafazasına ihtimam eden müdiri umuruna «قِيمَ الْمَرَاةِ» ve daha kuvvetli olarak «

«قَوَّامُ الْمَرَاةِ» denilir. Bu ta'bir erkeğin kadına hâkimiyetini ve fakat keyfemattefak değil «

«سَيِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ» mazmunu üzere hâdimiyyetle müterafık bir hâkimiyetini ifade eder.

Binaenaleyh bir taraftan erkeğin fadlını ifham ederken diğer taraftan da kadının kıymet-ü faziletini iş'ar eder.

Ve bu tefavüt içinde müsavat davâsını kaldırarak mütekabilen bir muadelei mütefadıla usuliyle öyle bir

vahdet te'min eyler ki bu vaz'ıyyet iman ile ümmet beynindeki hukukî mütekabileye benzeyecek ve bu

suretle terbiyei aile, terbiyei ictimaiyye ve siyasiyyenin bir mebdei olacaktır. Bunun için Kazi beyzavî «

«يَقُومُونَ عَلَيْهِنَّ قِيَامَ الْوَلَاةِ عَلَى الرَّعِيَّةِ» un tefsirinde der ki «قَوَّامُونَ

Şimdi bu esas da biri vehbî diğeri kesbî iki sebeble ta'lil edilerek buyuruluyor ki:

«بِمَا فَضَّلَ اللَّهُ بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ» Çünkü Allah rical ve nisanın ba'zısını

hılkaten tafdil etmiştir.» - «هُمْ» zamiri delâletiyle bundan erkeklerin kadınlara fazl-ü ruchanı

sh:»1349

anlaşılmağa beraber âyetin öyle bir hüsnî beyanı vardır ki bu fazl-ü fazileti «

«بِمَا فَضَّلَهُمُ اللَّهُ عَلَيْهِنَّ» diye alel'itlak erkeklere kasr etmemiş, mübhem olarak ba'zısının

diğerine tafdilini ifade eylemiştir. Bu ise erkeğin kadında bulunmayan bir takım mezayayı fitriyyeyi haiz

olduğu gibi aynı zamanda kadının da erkekte bulunmayan ba'zı mezayayı fitriyyeyi haiz olduğunu ve

bundan dolayı her ikisinin yekdiğerine muhtelif cihetten muhtac bulduklarını ve bu suretle erkekle kadın

fitraten mütefavit ve mütekabilen mütefadıl olduğu gibi her erkeğin ve kezalik her kadının da seviyeleri bir

olmadığını ve binaenaleyh her erkek her kadın ile ferden mukayese edilemeyeceğini ve maamafih bütün

bunlar top yekûn karşılaştırılınca kadınların erkeklere ihtiyacı, erkeklerin kadınlara ihtiyacından fazla ve çünkü beyan olunduğu veçhile asıl mi'yarı fazilet olan kesb-ü iktisab noktai nazarından erkek hasleti failiyyetle kaim, kadın ise hissi tâat ve hasleti kabiliyyet ile rakık ve cazibedar bir fitrette ve bunun için kuvveti rical ile himaye ve muhafazaya daha ziyade muhtac, ve binaenaleyh binnetice sureti umumiyede fazl-ü ruchanın rical tarafında bulunduğunu vilâyeti emir ve salâhiyyeti onlara itaatı hem bir hak ve hem de menfaati nisvanın muktezası olduğunu pek belîğ bir icaz ile tefhim eyler. Ve işte erkeklerin Nübüvvet, İmamet, Velâyet, ikamei şeair, hududi kısasta şehadet, vücûbi cihad, vücûbi Cum'a ezan, hutbe, i'tikâf, asabalık, katli hata ve kasamede tahammüli diyet, talâk-u ric'atte istiklâl gibi bir takım hasais ve hukuk-u vezaif ile temayüzleri de bu cümledendir. « قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ » olarak aile de hakkı riyaseti haiz olmalarının bir sebebi bu tefaduli fitrî, biri de ﴿وَبِمَا أَنْفَقُوا مِنْ أَمْوَالِهِمْ﴾ erkeklerin mallarından bir kısmını mehir ve nafakaya sarf etmeleri kazıyyesidir.» -Ki kesbî olan bu sebeb de

sh:»1350

evvelkine merbuttur. Ve kadınların mirastan nasıbleri yarım olması bilhassa bu sebeble alâkadardır. Ve bunda kadınların menfaati, irste müsavi olmalarından çok ziyadedir. Şu halde zevcesinin hakkını eda etmeyen, kadın malına göz diken, ve vazifei infakı yapmayan ve ailesinin ırz-u namusunu muhafaz

etmeyen erkekler ricalden ma'dud değillerdir. Şüphesiz ki bu vazifelerini yapan ricalin de kadınlar üzerinde

kavvam olmaları ve onlardan itaat-ü sadakat beklemeleri bir hakkı meşru'larıdır. Binaenaleyh

﴿فَالصَّالِحَاتُ قَانِتَاتٌ﴾ salih olan kadınlar da Allaha itaat ederler. Kocalarına karşı

divan durub haklarına rivayet ederler ﴿حَافِظَاتٌ لِّلْغَيْبِ﴾ kocalarının gıyabında nefis ve

mal-ü namus ve haysiyet ve esrarı aile gibi muhafazası lâzım gelen hususatı

﴿بِمَا حَفِظَ اللّٰهُ﴾ hıfzı İlâhiye istinaden muhafaza ederler. Zira Allah bunun muhafazasını

emr etmiştir.» -Aleyhissalâtü vesselâm Efendimizden merviydir ki: «Nisânın hayırlısı o kadındır ki baktığın

zaman seni mesrur eder, emredersen itaat eyler, gıyabında bulunduğun zaman da seni malında ve

nefsinde hıfzeder.» buyurmuş ve bu âyeti okumuştur. Bu âyetin de balâda beyan olunan Umme Seleme

Hazretlerinin sözü üzerine nüzulü söylenmiş ise de bunun asıl sebebi nüzulü şu veçhile rivayet olunuyor:

Nükabai Ensardan Sa'd ibni Rebiaya karşı zevcesi Habibe binti Zeyd ibni Züheyr ve bir rivayete göre

Habiye binti Muhammed ibni Seleme nüşuz göstermiş, o da bir tokat vurmuş, binaenaleyh babası kızını

almış, Resulullah'a gidib şikâyet etmiş, Resulullah gidib şikâyet etmiş, Resulullah da «لَنَقْتَصُّ مِنْهُ»

» her halde ondan kisasını alırız» buyurmuş idi. Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu, aleyhissalâtü vesselâm

da «biz bir emir irade ettik, Allah da diğer bir emir irade ettik, Allah da diğer bir emir irade buyurdu ve

şüphe yok ki hayır Allahın irade ettiği»

sh:»1351

dedi. Bu sebeble salihati nisvanı beyandan sonra naşizeler hakkında buyuruluyor ki:

﴿وَالَّتِي تَخَافُونَ نُشُوزَهُنَّ﴾ Ey kavvam olan ve zevcelerinin haklarını veren

zevceler! nüşuzlarından, yani kafa tutub itaatsizlik etmelerinden korkduğunuz, korkacak bir emare

hissettiğiniz, karlılara gelince:»-

NÜŞUZ; Esası lügatte irtifa' ve tümseklik manâsından me'huz olarak kadının kocasına kafa tutub

ısyankâr bir vaz'iyet almasıdır ki güya kendisini yüksek farzedib itaatini refeylemiş olur. Bunu izah iin

eimmei müfessirînden şu beyanat varid olmuştur: Kadının nüşuzu zevcine ısyanı (İbniabbas), koku

sürünmemesi, zevcini nefsinden menetmesi, mukaddemâ zevcine yaptığı muameleyi değıştirdmesi (Ata'),

zevcini hoşalmaması (Ebumensur), zevcinin meskeni şer'î olarak tâyin ettiği ikâmetgâhta beraber

oturmaktan imtina' edib onun arzu etmediğı bir yerde ikamet etmesi (denilir) ki bu manâlar az çok

birbirlerine yakındırlar.

Böyle bir hal karşısında ﴿فَعِظُوهُنَّ﴾ evvelâ, bunlara va'z-u nasihat ediniz

﴿وَأَهْجُرُوهُنَّ فِي الْمَضَاجِعِ﴾ saniyen, yataklarda mehcur bırakınız

sh:»1352

﴿فَإِنْ أَطَعْتُمْ فَلَ تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا﴾ size itaat ederlerse artık taarruz

için aleyhlerinde vesile aramayınız, ve vaki' olan kusurlarını olmamış gibi addediniz.»- Çünkü günahtan

tevbe eden günahı olmiyan gibidir. « أَلْتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ ».

Her halde şunu muhakkak bilmeli ki ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا كَبِيرًا﴾ Allah tealâ pek

yüksek ve pek büyüktür. Binaenaleyh Allahdan korkunuz da kadınlara karşı size vermiş olduğu kuvveti sui

istimal etmeyiniz. Allahın size karşı kudreti sizin kadınlara karşı kuvvetinizden çok yüksektir. Ve sizin Allaha

karşı günahlarınız kadınların size karşı günahlarından daha çok ve daha hadnaşinâsâne olduğu halde

Allah sizin tevbelerinizi kabul ve seyyiatınızı afvederken size itaat eden zevcelerinizin vaki' olan kusurlarını

nasıl afvetmezsiniz ve nasıl olur da onlara taarruz için vesile arar durursunuz? Diğer bir manâ ile: Allah

zulümden ve haksızlıktan müteali bir sahibi kibriyadır. Binaenaleyh onun ulüvvi şan ve kibriyası karşısında

zulümden, haksızlıktan, sadakatsizlikten, terbiyesizlikten vazifelerinizi sui istimal etmekten son derece

sakinmalısınız.»

Kadın itaat etmezse ne olacak? o zaman iş muhakemeye düşer. Binaenaleyh ey cemaati müslimîn, ve

bilhassa ey hakimler 35. ﴿وَإِنْ خِفْتُمْ شِقَاقَ بَيْنِهِمَا﴾ zevc ile zevce arasında şikâk

korkulacak bir mahzurdur. Şayed bunlar arasında bir şıkak vukuundan korkar, yani zevciyyet bâkî olduğu

halde aralarının açıldığını anlarsanız

﴿فَابْعَثُوا حَكَمًا مِنْ أَهْلِهِ وَحَكَمًا مِنْ أَهْلِهَا﴾ biri zevcin akribasından,

biri de zevcenin akribasından olmak üzere iki hakem gönderiniz.» -Zira akribaları onların iç yüzlerini daha

iyi bilirler ve salâhlarını daha ziyade arzu ederler. Maamafih akribadan olmaları müstahab bulunduğu,

yoksa ecanibden nasbları da

sh:»1353

caiz olabileceği beyan olunmuştur. Hakemi intihab hakkı evvelâ zevc ve zevceye aittir. Ve bunun her iki

tarafın akribalarının müşaveresiyle yapılması müstahab olacağı da « مِنْ أَهْلِهِ » ve «

مِنْ أَهْلِهَا » kayıplarının işaretlerinden anlaşılıyor. O halde akribaları bulunmadığı veya ecanibden

olmaları kendilerince tensib edildiği surette şüphesiz caiz olmak lâzım gelir.

Bu hakemlerin derecesi salâhiyyetleri ne olacaktır? Te'lif veya tefrik her ikisini de yapabilirler mi? Bu

noktada Müctehidîn ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı tefrik da yapabilirler ve bir talâkı bâin olur demişler ki bu

Hazreti Aliden merviydir. Bir kısmı da bunlar te'lif me'murdur tefrik edemezler demiş ki bu da Hasenden

merviydir. Ve İmamı A'zâmın kavlidir. Gerçi tefrik salâhiyyeti tasrih edildiği, zevc de bunu kabul ve tafvız

eylediği takdirde ihtilâf yoktur. Ancak zevc tefrika salâhiyyet vermediği takdirde mahkeme kendiliğinden hakemeynin salâhiyyeti mutlaka ile intihabına cebr edebilir mi edemez mi? Hasılı hakemeyn zevceynin vekilleri mesabesinde midir? Yoksa mahkemenin hukme me'zun nâibleri makamındadırlar? Ve mahkemenin re'sen tefrika salâhiyyeti var mıdır? Yok mudur? İşte ihtilâf bu noktalardadır. Şüphe yok ki âyetin siyakı, te'lif üzerinedir. Tefrikten bahis münasib görülmeyib meskûtün anh bırakılmış ve bunun için bir içtihad mevzuu olmuştur.

Bu iki hakem ﴿انْ يُرِيدَا إِصْلَاحًا﴾ cidden hüsni niyyetle ıslâh murad ederler, Aralarını düzeltmek isterlerse ﴿يُوقِّعُ اللَّهُ بَيْنَهُمَا﴾ Allah iki tarafın beynini tevfik-u te'lif eder. Zevc

ve zevcenin kalblerine meveddet-ü mahabbet ilka eyler, bunu nasıl yapar?

﴿انَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا خَبِيرًا﴾ her halde Allah alîm habîrdir. Nasıl yapacağını bilir

ve şüphe yok

sh:»1354

ki alîm ve habîr olan Allahın burada tefrik cihetini meskûtün anh bırakması da gayet manidardır. Demek ki

Allahın rızası şıkakta değil, vifaktadır. Asıl matlûb olan hüsni imtizactır.» - Görülüyor ki bu ahkâm akdınların

nüşuzu üzerinden yürümüştür. Acaba erkekler tarafından nüşuz olmaz mı? Kadın Herçibâdabâd itaate mı

mecburdur? Gibi bir sual hatıra gelebilir. Evet erkekler tarafından da nüşuz olabilir. İleride «

«وَأَنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا» âyetinde buna müteallık

ahkam gelecek, ayrılmak mes'elesi de orada zikr olunacaktır. Fakat burada mevzuı bahs olan erkeklerin

kavvamiyeti ve mucebince bütün vazifelerinin ifası ve binaenaleyh erkek tarafından hiç bir kabahat

bulunmadığı takdiri üzerine cereyan ettiğinden bu şerait altında erkeğin nüşuzu tasavvuru esasen gayri

varid olduğu gibi maksadı beyan dahi hayatı ailenin mücerred salâh ve terbiyesine müteallık bulunduğu

cihette burada kadınların nüşuzundan bitteba' bahsedilmiş ve erkeklerin nüşuzu meselesi bil'ahare

mustakillen beyan olunmak için geri bırakılmıştır. Bu suretle hayatı ailenin salâhı te'min edildikten sonra

aile terbiyesinde umumî bir ihtimal olarak esas ittihaz edilmesi lâzım gelen ahlâkı haseneye geçilerek

evvel emirde şu on vazife emrediliyor:

ki 36.

﴿وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا﴾

﴿الخ﴾ birincisi, Allaha ibadet ve ubudiyet ve ona hiç bir şey şerik koşmayıp ihlâs ile ibadet etmek:

ikincisi: anaya babaya ihsan ile muamele etmek, üçüncüsü: ﴿وَبِذَى الْقُرْبَى﴾ akrabaya ihsan,

dördüncüsü: ﴿وَالْيَتَامَى﴾ yetimlere ihsan, beşincisi: ﴿وَالْمَسَاكِينَ﴾ fukaraya ihsan,

altıncısı ﴿وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ﴾ yakın komşuya ihsan ki hanesi yakın olur veya akrabadan

bulunur. Yedincisi, ﴿وَالْجَارِ الْجُنُبِ﴾ uzak komşuya ihsan ki ya hanesi

sh:»1355

uzak olur veya akrabadan olmaz veya gayrimüslim bulunur.» -Hadîsi nebevîde varid olmuştur ki «komşu

üçtür. Birisinin üç hakkı vardır; hakkı civar hakkı karabet, hakkı İslâm. İkincisinin iki hakkı vardır; hakkı civar

ve hakkı İslâm. Üçüncüsünün bir hakkı vardır; hakkı civar ki bu ehli kitaptan müşrik komşudur.» Sekizincisi,

﴿وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ﴾ yanındaki arkadaşta ihsan. Ki taal'lüm, tasarruf sınaat, sefer gibi

her hangi bir emri hasende musahabet eden arkadaş ve yoldaş demektir. Bu mefhum zevc ve zevceye

dahi şamil olur. Dokuzuncusu ﴿وَابْنِ السَّبِيلِ﴾ yoldan gelen müsafire, yahud mutlaka dayfe

ihsan. Onuncusu, ﴿وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ﴾ köle ve cariye el altında bulunanlara ihsan.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ مُخْتَالًا فَخُورًا﴾ -

«MUHTAL» mütekebbir «FEHUR» öğünen, tefahur eden demektir ki Allah bunları sevmez, hele o bahıl

mütekebbirler ki 37. ﴿الَّذِينَ يَبْخُلُونَ﴾ hem kendileri bahıllık ederler, hem de nasa buhl

emrederler.» - Ba'zı Yehudîlerin Ensara karşı «mallarınız infak etmeyiniz, korkuyoruz ki fakir düşeceksiniz»

diye nasihat etmeğe kalkışmaları bu âyetin nüzulüne sebep olmuştur.

﴿وَيَكْتُمُونَ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ﴾ bir de Allahın mahzı fazlından

kendilerine vermiş olduğu malı ve ilmi ketmeyelerle ﴿و﴾ hele o müraiy mütefahırlar ki 38.

﴿وَالَّذِينَ يَنْفِقُونَ أَمْوَالَهُمْ رِئَاءَ النَّاسِ الْخَبِيرُونَ﴾ 41.

﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ

﴿شَهِيدًا﴾ Burada «شهيد» Hazreti İsa hakkındaki

﴿وَكُنْتُ عَلَيْهِمْ شَهِيدًا مَا دُمْتُ فِيهِمْ﴾ hitabı gibi işhad olunan şahid ma'nâsına

geldiği ve her ümmetten şahid de

sh:»1356

o ümmetin Peygamberi olduğu müfessirîn tarafından beyan olunmuştur. Ya'ni bilir misin her ümmetten bir

şâhid getirdiğimiz, ya Muhammed! seni de o şâhidler üzerine şâhid getirdiğimiz vakit o kıyamet günü o

kâfirlerin hali ne olacak? İşte cevabı: 42.

﴿يَوْمَئِذٍ يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَعَصَوُوا الرَّسُولَ﴾ o küfredib Peygambere

isyan eden kâfirler o gün ﴿لَوْ تَسَوَّىٰ بِهِمُ الْأَرْضُ﴾ kâşke yere geçmişler, üzerleri

düzlenmiş kendilerinden hiç bir eser kalmamış olsa idi diye arzu edecekler

﴿وَلَا يَكْتُمُونَ اللَّهَ حَدِيثًا﴾ ve Allaha hiç bir sözü ketm edemeyecekler.» -Çünkü

sûrei «يس» de geleceği üzere ağızları mühürlenecek, elleri ayakları söyleyecektir. İbni Mes'ud

Hazretlerinden şöyle rivayet olunmuştur ki: Bir gün Hazreti Peygamber sallallahü aleyhi vesellem «bana

bir Kur'an oku» diye emretti, ben de «ya Resulâllah bana Kur'anı ta'lim eden sensin» dedim «başkasından

dinlemeyi severim» buyurdu, binaenaleyh sûrei Nisadan başladım, vaktaki işbu «

فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا

Bu noktada tahareti batına ve zahire ile «وَأَعْبُدُوا اللَّهَ» emrine bir inkişaf verilmek ve

iymandan sonra ibadetin akdemi namaz ve namazın ilk şartı da necasetten ve hadesten taharet olduğu ve

tahareti kübra olan guslün de nikâh ve aile ahkâmı ve alâkası pek ziyade bulunduğu, bunların icrası ise

evvel emirde muhafazai akl-ü şuur ile olacağı tefhim kılınmak üzere buyuruluyor ki:

sh:»1357

﴿٤٣﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنْتُمْ سُكَارَىٰ
حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنْبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ
تَغْتَسِلُوا وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ
الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا
فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا ﴿٤٣﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Sarhoş iken namaza yaklaşmayın: Söylediğinizi bilinceye kadar, cünüb iken de -yoldan geçmeniz başka- guslünüzü edinceye kadar, ve eğer hasta olur veya seferde bulunursanız veya biriniz hacet yerinden gelir veya kadınlara dokunursanız da suya güç yetiremezseniz o zaman temiz bir toprağa teyemmüm edin: Niyyetle yüzünüze ve ellerinize mesheyleyin, cidden Allah afvi çok bir gafur bulunuyor 43

Bu âyetin sebebi nüzulü Abdurrahman ibni Avf Hazretlerinin ziyafeti hâdisesi olduğu mervidir ki tafsili

sûrei Bakarede « يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ ط » âyetinde geçmiştir. [Bak]

Sarhoşluğun cünüblük ile ve ondan sakınmanın da taharet ve guslile müterafık olarak mevzuı bahsedilmesi ve bu halde mü'minin namaza yaklaşmaktan men'i, müskiratın hurmetini ve pisliğini anlatmak için ne kadar belîğdir. Bu manâ sûrei «Maide» de « رَجَسٌ فَاجْتَنِبُوهُ » diye tasrih olunacaktır.

﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ﴾ - Burada bazı müfessirîn salâhtan murad mescid ve musallâdır.

Bununla sarhoşlar mescidlere duhulden menedilmişlerdir demiş

sh:»1358

ise de bu manâyı anlamak için salâtı manâi aslîsinden çıkarmağa lüzum yoktur. Bu nehiy, söylediğini

bilmiyen sarhoşun namazı sahih olmadığına ve binaenaleyh sekirin hurmetine delâlet ettiği gibi sarhoşun

ve cünüb mescide duhulden veya takarrübden men'ine de bil'işare delâlet edebilir. Binaenaleyh

sarhoşun ve cünübün mescide girmeleri ve hatta yakınında bulunmaları caiz değildir.

﴿وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّى تَغْتَسِلُوا﴾ Yolda gitmek hali

müstesna olarak cünüb iken de iğtisal edinceye kadar namaza yaklaşmayın ve binaenaleyh mescide de

girmeyin.»-

CÜNÜB; Cenabet olan yani inzâl vaki olmuş bulunandır ki masdar gibi müfred veya cem'a ıtlak olunur.

İĞTİSÂL; Gusletmek yani baştan başa yıkanmaktır.

«ÂBİRÎ SEBİL» Yolda gidenler, sefer halinde bulunanlar demektir. Bunların istisnası teyemmüm mes'elesinden dolayı olduğu şimdi anlaşılacaktır. Maamafih mefhum ale'ittlak yoldan mürur haline de salihdir. Bu itibar ile de cünübün namaz kılınan mescidden değil fakat yanındaki yoldan geçmesi caiz olduğuna bir işaret olur. Bu kaydi istisna' cünüb ile iğtisal beyrinde olduğu için sarhoşlara ciheti taallûku yoktur. Demek ki söylediğini bilmez sarhoşların mescid civarından geçmelerine de mesağ yoktur. Çünkü esasen sarhoşluğa mesağ yoktur.

﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ﴾ - GAIT; Engin, çukur yer demek olub halâya

işarettir, bundan gelmek de hadesten, abdest bozmaktan kinayedir. ﴿أَوْلَمَسْتُمُ النِّسَاءَ﴾

Kisaî, Halefîâşir kiraetlerinde elifsiz «أَوْلَمَسْتُمُ النِّسَاءَ» okunur. Bu, «لَمَسٌ» den, evvelki «

مُلَامَسَةً» dendir. İkisi de kadınlara dokunmak demektir. Bunun da sureti mahsusada bir dokunmak

demek olan iltikai hitâneyin manâsını ifade ettiğinde, ittifak vardır ve gusül icab eder. Fakat bunda

sh:»1359

el veya saire ile mücerred tenin tene dokunması manâsıda maksud mudur değil midir? Burası

muhtelefünfihtir. Biz Hanefiyyece bu maksud değildir. Binaenaleyh kadının bir tarafına mücerred

dokunuvermekle abdest bozulmaz. Lâkin Zahirîyye ve Şafîyye bozulur, gusûl değil fakat abdest almak

lâzım gelir demişlerdir. Ancak Zahirîyye « مَلَامَسَةٌ » kelimesinin zahirine bakarak dokunanın abdesti

bozulur dokunulanınki değil demişler. İmamı Şafî ise ikisininki de bozulacağına kail olmuştur. Hanefîye

tahfîfe, Şafîyye de teşdid ve ihtiyata riayet etmişlerdir.

Hasılı cünüb iken meriz olur veya seferde bulunursanız veya gerek sefer ve gerek hazarda abdest bozar

veya kadınlara dokunur, gusûl veya abdest icab eder ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً﴾ de bir su

bulamazsanız -ki meraz karinesiyle bulamamak hakikaten veya hükmen bulamamaktan eammolmuş

oluyor- böyle su bulamadığınız takdirde ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ saidi tayyibe

teyemmün eyleyiniz de ﴿فَامْسَحُوا بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ﴾ yüzlerinize ve ellerinize

meshediniz.»-

TEYEMMÜM, Lûgaten kasid demektir binaenaleyh niyyetsiz teyemmüm olmaz, mahiyetinde dahidir.

SA'İYD de yer yüzü demektir ki taşa toprağa şamilidir. Binaenaleyh eline hiç toprak, bulaşmasa bile bir

taş ile teyemmüm caiz olur. Lâkin imamı Şafî bir azıcık olsun toprak bulaşmalı demiştir.

«TAYYİB de tertemiz demektir. Binaenaleyh mülevves veya şüpheli olmamalıdır. Demek olur ki islâmda maddî ve mânevî taharet mes'elesinin o kadar ehemmiyeti vardır ki su bulamadığı zaman hiç olmazsa gusûl veya abdest yerine taharete niyyet ve kalbini temizliğe

sh.»1360

rabt edib maddî cihetinden de ter temiz bir sayıda abdest a'zasının nisfî demek demek olan yüzüne ve dirseklerine kadar ellerine dokundurmalıdır. Ya'ni ellerini bir kerre sayıda vurub meshetmeli, bir kerre de vurub dirseklerine kadar ellerini meshetmelidir. İhtimal ki iymanı olmayanlar bundan ne çıkar? Derler.

Fakat aklın bundan lâakal alacağı ders şudur ki insan hem zahiren ve hem de batinen temizliği

bırakmamalıdır. Tahareti kalbiye asıldır. Kalbi pis olan ne yapsa temizlenmez ve lâkin yalnız kelb temizliği

de kâfi gelmez, maddeten zahirini de temizlemelidir. Su bulamayınca zarurette teyemmüm esasen bir

tahareti kalbiye işi olmakla beraber şartı maddî ve şekli zahirînin de «

مَالًا يُدْرِكُ كُلَّهُ لَا يَتْرِكُ كُلَّهُ» medlûlü üzere en güzel bir muhafazasıdır.

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَفُورًا غَفُورًا﴾ dir. Bunun için teyemmüme de rushat verir. Fakat

sarhoşluğa ve cenabet durmağa müsaade etmez.

Burada bahis muhafazai akl-ü şuura ve tahareti maddiyye ve ma'neviyye müntehi olmakla bilhassa

terbiyei akliye ve fikriyye revnak ve ahlâk-u diyanete metanet verilme ve bu suretle aile terbiyesinden

terbiyei umumiyeye ve salâhı küllîye doğru gidilmek, mübareze ve mücahedeye girişmek için ve dost ve

düşman, mü'min ve kâfir, hak ve batıl, salâh ve fesad, temyiz-ü mukayese olunmak üzere sarhoş

vaz'iyetinde bulunan erbabı dalâl ve udvanın ahvaline nazarı dikkati celb ile buyuruluyor ki:

﴿٤٤﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ يَشْتَرُونَ
الضَّلَالََةَ وَيُرِيدُونَ أَن تَضِلُّوا السَّبِيلَ ﴿٤٥﴾

sh:»1361

﴿٤٥﴾ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِأَعْدَائِكُمْ وَكَفَى بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَى بِاللَّهِ
نَصِيرًا ﴿٤٦﴾ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَن مَّوَاضِعِهِ
وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَأَسْمَعُ غَيْرَ مُسْمِعٍ وَرَاعِنَا لِيًّا
بِالسِّنْتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا

وَأَسْمَعُ وَأَنْظُرُنَا لَكَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمٌ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ
بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿٤٤﴾

Meali Şerifi

Bakmazmısın şu kendilerine kitabdan bir nasîb verilmiş olanlara? Kendileri sapgınlığı satın alıyorlar da istiyorlar ki siz de yolu sapıtasınız 44 Düşmanlarınızı Allah daha çok biliyor, veliy de Allah yeter, nasîr de Allah yeter 45 O Yehudî olanlardan ki kelimeleri mevzı'larından tahrif ediyorlar, Ve dillerini eğerek, dine dokunarak "dinledik isyan ettik", "dinle dinlenilmesi", « راعنا » diyorlar; böyle diyeceklerine "işittik itaat ettik" "dinle ve bizi gözet" deselerdi elbette haklarında daha hayırlı ve daha dürüst olurdu. Ve lâkin küfürleri yüzünden Allah kendilerini lâ'netlemiştir Onun için iymana gelmezler meğer ki pek az 46

sh:»1362

46. ﴿مِنَ الَّذِينَ هَادُوا﴾ kendilerine nazarı dikkat celb olunan «
﴿الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِّنَ الْكِتَابِ﴾ beyandır. Ya'ni burada mevzui bahsolan
Yehudilerdendir. Bunlar ﴿يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ﴾ kelimeleri yerlerinden tahrif

ederler, sözü eğerler bürgerler.» -Keyfiyyeti tahrif hakkında üç suret nakl olunmuştur:

1- Bir lâfzı diğer lâfza tebdil ederler. Meselâ Tevratta evsafı Nebeviyyeye müteallık olan «reb'a»

kelimesini «ademi tavil» ta'birine, keزالık «recm» kelimesini «had» ta'birine tebdil etmeleri gibi ki kitabette

tahrifir buna karşı her tarafta meşhur olan bir kitab böyle nasıl tahrif olunabilir? Buna imkân var mıdır?

Denemez zira bu gibi ceme sırasında vakı' olur. Bunun için terceme işi hem bir iktidar, hem bir istikamet

işidir. Bundan başka yazanların pek az ve iyi hafızların mefkud veya nadir olduğu zamanlarda bunun

istinsahlar esnasında yapılması da mümkün olur. Daha sonra bu gibi tahrifat, asla vakıf olanları iğfal

etmemekle beraber diğerlerini kolaylıkla iğfal edebilir.

2- İlkai şüphe ve te'vilâtı faside ile bir lâfzı öteye beriye çekerek ma'nasını hakdan batıla çevirmektir ki bu

da tefsir-ü izahta yapılan bir tahrifi manevîdir. Fahruddini Razî «netekim zamanımızdaki ehli bid'at de

fikirlerine muhafil olan âyetlerde böyle yapıyorlar» demiş ve tahrifin tefsirinde bu ikinci vechin asl olduğunu

da kayd etmiştir.

3- Yalnız ki ab değil, bir söz söyledikleri zaman duydukları ve kalblerinde bildikleri gibi dos doğru

söyleyib tahrif ederek söylemeleridir. Netekim Yehudîler huzuru Peygamberîye gelirler ba'zı şeyler

sorarlrlar yanından çıktıkları zaman Peygamberin kelâmını tahrif

sh:»1363

ederek neşre çalışırlardı. İşte Kur'an bunların sureti tahriflerini şu misallerle anlatıyor:

Tahrif ederler ﴿ وَيَقُولُونَ ﴾ ve derler ki ﴿ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ bu bir
﴿ وَأَسْمَعُ غَيْرَ مُسْمِعٍ ﴾ bu iki ﴿ وَرَاعِنَا ﴾ bu da üç. Ya'ni Peygambere karşı evvelâ «
﴿ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا ﴾ derler, hep zıddına giderler. Saniyen
﴿ سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا ﴾ diyecek yerde «
﴿ غَيْرَ مُسْمِعٍ ﴾ diye bir de cinas ilâve ederler ki bu kelime bir
﴿ اِسْمَعُ = dinle » deyecek yer de «
﴿ غَيْرَ مُسْمِعٍ ﴾ isma' edilmiş
olmıyarak demek olduğundan bir cihetten «lûtfen ve tenezzülen dinle çünkü sana karşı söz söylemek ve
zorla dinletmek haddimiz değildir» ma'nasına bir ta'zım olabileceği gibi diğer cihetten bir kaç veçhile de
tahkır ifade eder evvelâ «dinle a söz dinlemez» saniyen «dinle a dinlenmiyesince» salisen «dinle a iyi
haber işitmiyesince» ma'nalarına da gelebilir ki bunlar hep şetm-ü tahkırdir. Rabian «dinle fakat benden
işitmiş olmıyarak dinle» demek de olabilir ki bu da bir tedî'î sir gibi olmakla beraber yalancılık teklifini
tazammun eden bir nifakı da tazammun eder. « رَاعِنَا ﴾ kelimesi de böyle zülvecheyndir. Sûrei

Bakarede « يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَقُولُوا رَاعِنَا » âyetine geçmişî idi (bak).

İşte bunlar böyle derler ve kelimeleri mevki'lerinden böyle tahrif ederler. Ve bunları söylerken

﴿لِيَّا بِالسِّنْتِهِمْ﴾ dillerini burarak, sarhoş gibi ağızlarını eğerek söylerler

﴿وَوَطَعْنَا فِي الدِّينِ﴾ hem de dîne ta'netmek için söylerler.

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ halbuki bunlar Peygambere «

﴿وَأَسْمَعُ﴾ ve « ﴿سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا﴾ diyeceklerine « سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا

﴿رَاعِنَا﴾ ve « ﴿وَأَنْظُرْنَا﴾ « أَسْمَعُ » diyeceklerine yalnız « وَأَسْمَعُ غَيْرَ مُسْمَعٍ

diyeceklerine

sh:»1364

﴿لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ﴾ kendileri için elbette hayırlı olurdu « أَنْظُرْنَا » demiş olsalardı

﴿وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ve lâkin

küfürlerinden dolayı Allah bunları lâ'netledi, onun için bunlar iman etmezler, etseler de pek az ederler ya

pek az bir şey'e iman ederler veya faidesi olmayacak az bir zaman, meselâ haleti nezi'de iman ederler.

Veya içlerinde iman edenleri pek az bulunur. Fakat bulunur.

Bu münasebetle bunlar ve hattâ bütün ehli kitaba bir nasıhat ve da'vet olmak üzere şöyle bir telvini

hıtab yapıyor:

﴿٤٧﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ آمِنُوا بِمَا نَزَّلْنَا مُصَدِّقًا
لِمَا مَعَكُمْ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا أَوْ
نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا
﴿٤٨﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ
يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا ﴿٤٩﴾

Meali Şerif

Ey o kendilerine kitab verilenler! gelin o beraberinizdekini tasdiklamak üzere indirdiğimiz bu kitaba

iyman edin biz bir takım yüzleri silib de enselerine çevirmezden veya onlar esahbı Sebti lâ'netlediğimiz gibi

lâ'netlemezdten evvel, yoksa

sh:»1365

Allahın emri fi'le çıkarıl gelmiştir 47 Doğrusu Allah kendine şirk koşulmasını mağfired etmez, ondan berisini

dilediğine mağfired buyurur, kim de Allaha şirk koşarsa pek büyük bir cinayet iftira etmiş olduğunda şüpheli

yoktur 48

47. ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَطْمِسَ وُجُوهًا فَنَرُدَّهَا عَلَىٰ أَدْبَارِهَا﴾ Nice

vücuhu ya'ni yüzleri veya yüze gelenleri tamsedib terslerine çevirmeden

﴿أَوْ نَلْعَنَهُمْ كَمَا لَعَنَّا أَصْحَابَ السَّبْتِ﴾ yahud onları eshabı sebtî

lâ'netlediğimiz gibi lâ'netlemeden evvel iman ediniz.»-

TAMS, « طَمَسٌ » esasen bir şeyin asârını mahiv ve alâimini izale etmek ma'nasına olmakla burada

yüzlerin kılığından çıkıp yüz denecek halleri kalmamak ma'nasını ifade eder. İbni Abbas deve tabanı,

hayvan tırnağı gibi olmasile, Katade ve dahhâk « فَطَمَسْنَا عَلَىٰ أَعْيُنِهِمْ » medlûlû üzere

gözlerin görmez olmasile, ba'zı müfessirîn de suretlerin maymun yüzü gibi çirkin ve perişan olmasıyle

temsil ve izah eylemişlerdir. Bu bir vayıdî şediddir ki hem Dünyevî, hem uhrevî felâketleri ihtar eder.

Maamafih Dünyevî olması daha zahirdir. Eshabı sebt sûrei Bakarede geçmiş idi.

48. ﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ﴾ Burada şirk, mutlak olduğundan

alel'itlak küfür demek olduğu unutulmamalıdır. Bunun Ehli kîtaba iman teklifi siyâkında varid olmuş

bulunması da bu babda bir karinei mahsusa teşkil eder.

Bu âyetin nüzülü üzerine Yehudîler biz müşrik değiliz, Allahın havassındanız» demişlerdi. Netekim «

« نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ

لَنْ تَمَسَّنَا النَّارُ إِلَّا أَيَّامًا مَعْدُودَةً » da diyorlardı. Bir de bazı Yehudîler bir gün

çocuklarını alıb huzuri risalete gelmişler «ya Muhammed bunların günahı var mıdır?» Demişler. «Hayır»

buyurulmuş, bunun üzerine «işte biz de tıbkı bunlar gibiyiz, gece yaptığınız günahlar gündüz,

sh:»1366

gündüz yaptığımız günahlar gece keffaretlenir» diye nefislerini tezkiye etmişlerdi. Binaenaleyh bunlar

hakkında şu âyetler nâzil oldu:

﴿٤٩﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْكُونَ أَنفُسَهُمْ بِاللَّهِ يَزْكِي مَنْ
يَشَاءُ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٥٠﴾ أَنْظِرْ كَيْفَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللَّهِ
الْكَذِبَ وَكَفَى بِهِ إِثْمًا مُّبِينًا ﴿٥١﴾

Meali Şerifi

Bakmazmısın şu nefislerini tezkiye edib duranlara! Hayır, yalnız Allah dilediğini tezkiye eder (temize çıkar) onlar da kıl kadar zulmedilmezler 49 Bak Allaha karşı nasıl yalan uyduruyorlar, açık günah da bu yeter 50

Bir de rivayet olunuyor ki rüesayı Yehuddan Huyeyy ibni Ahtab ile Kâ'b ibni Eşref ma'iyyetlerine Yehuddan yetmiş süvari alarak Mekkeye gitmişler ve Kureyş ile bir ittifak ve muahede akd ederek Resulullah ile olan ahidlerini nakzetmek istemişlerdi. Onlar da «siz ehli kitasınız Muhammede bizden daha yakınsınız. Binaenaleyh biz size emin olamayız bizim ma'budlarımıza secde ediniz de mutmeın olalım» diye bir teklif dermiyan etmişler, Yehudîler de derhal kabul edib yapivermişler, sonra Ebusüfyan, Kâ'ba hitaben «sen kitab okur âlim bir adamsın biz ise ümmîyiz bilmeyiz binaenaleyh, bizim mi yoksa Muhammedin mi hangimizin tuttuğumuz yol doğru» diye sormuş Ka'b da Muhammed ne diyor demiş, Ebu Süfyan «yalnız Allaha ibadeti emrediyor ve şirkten nehyediyor» cevaben vermiş, sizin dîniniz nedir deyince de «biz Beytin valiyleriyiz,

sh:»1367

halıcılara su veririz, müsafirlere yemek yediririz, esirleri kurtarırız şunu yaparız bunu yaparız» diye anlatmış, bunun üzerine Kâ'b, sizin yolunuz daha doğrudur» demiş ve put perestleri ehli iymana tafdil ve

tercih etmiş idi ki şu âyetler bunun hakkındadır:

﴿٥١﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ أُوتُوا نَصِيبًا مِنَ الْكِتَابِ يُؤْمِنُونَ
بِالْحَبْتِ وَالطَّاعُوتِ وَيَقُولُونَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا هَؤُلَاءِ أَهْدَىٰ مِنَ
الَّذِينَ آمَنُوا سَبِيلًا ﴿٥٢﴾ أُولَٰئِكَ الَّذِينَ لَعَنَهُمُ اللَّهُ وَمَنْ
يَلْعَنِ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ نَصِيرًا ﴿٥٣﴾ أَمْ لَهُمْ نَصِيبٌ مِنَ
الْمُلْكِ فَإِذَا لَا يُؤْتُونَ النَّاسَ نَقِيرًا ﴿٥٤﴾ أَمْ يَحْسُدُونَ
النَّاسَ عَلَىٰ مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ فَقَدْ آتَيْنَا آلَ إِبْرَاهِيمَ
الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَآتَيْنَاهُمْ مُلْكًا عَظِيمًا ﴿٥٥﴾ فَمِنْهُمْ مَنْ
أَمَنَ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ صَدَّ عَنْهُ وَكَفَىٰ بِجَهَنَّمَ سَعِيرًا ﴿٥٦﴾

Meali Şerifi

Bakmaz mısın şu kendilerine okuyub yazmaktan biraz

sh:»1368

nasib verilmiş olanlara? Cib-t-ü taguta inanıyorlar da Allahı tanımayanlara bunlar mü'minlerden yolca daha

doğru diyorlar 51 Onlar Allahın lâ'netlediği kimseler, her kimi de Allah lâ'netlerse artık onu bir kurtaracak

bulamazsın 52 Yoksa onlara mülkden bir hissamı var? Öyle olsa nasa bir çekirdek bile vermezler 53 Yoksa

o nasa Allahın fazlından verdiği ni'meti çekemiyorlar da hased mi ediyorlar? evet, biz Âli İbrahime kitab ve

hikmet verdik hem de azîm bir mülk verdik 54 Onun için onlardan kimi ona iman etmekte, kimi de ondan

men'eylemekte ona da Cehennem alevi elvekmektedir 55

﴿بِالْحَبْتِ وَالطَّاغُوتِ﴾ «Tagut» kelimesinin ma'nâsı sûrei Bakarede «

لَا أُكْرَاهُ فِي الدِّينِ» âyetinde geçmiş idi. «حبت» ise put demektir. Kâhine de ıtlak

edildiği naklediliyor. Bu suretle bu iki kelime Allahdan başka ilâh ittihaz edilen ziruh ve gayrı ziruh

ma'budların tam isimleridir. Yekdiğeri makamına da kullanılabilirler. Ekser ehli lûgat «حبت»

kelimesinin lûgatte tasarrufu olmadığı fikrinde bulunmuşlardır. Fakat bunun aslı «حبس» olduğu

naklolunuyor ki cibs habîs ve alçak demektir.

«إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ» hükmünün izahı için ehli kitabın bir kısmı

hakkındaki va'ididen sonra alel'umum kâfirlere aid olmak üzere de buyuruluyor ki:

﴿٥٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِنَا سَوْفَ نُصَلِّيهِمْ نَارًا كَلَّمًا

نَضِجَتْ جُلُودَهُمْ بَدَلْنَاَهُمْ جُلُودًا غَيْرَهَا لِيَذُوقُوا الْعَذَابَ إِنَّ
اللَّهَ كَانَ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿٥٧﴾

Meali Şerifi

Şüphesiz âyetlerimizi tanımayan kâfirler, muhakkak ki

sh:» 1369

biz onları yarın bir ateşe yaslıyacağız, derileri piştikçe azabı duysunlar diye kendilerine tebdilen başka

deriler vereceğiz; çünkü Allah izzetine nihayet olmıyan bir hakîm bulunuyor 56

Bunlar böyle fakat:

﴿٥٧﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ
تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَهُمْ فِيهَا أَزْوَاجٌ
مُطَهَّرَةٌ وَنُدْخِلُهُمْ ظِلًّا ظَلِيلًا ﴿٥٨﴾

Meali Şerifi

İyman edib salih salih işler yapan mü'minlere gelince bunları altından ırmaklar akar Cennetlere

koyacağız: içlerinde ebedî kalmak üzere onlar, kendilerine orada temiz, gayet temiz zevceler var, hem

onları sayeban edecek bir sayeye koyacağız 57

Gölgeli gölge, koyu gölge, sayei hümayave ki ni'meti tammei daimeye

işarettir. Zira erbabı refah sureti umumiyede dilnişin gölgelerde yaşarlar. Netekim lisanımızda da sayedar

olmak, sayeban olmak, sayesinde yaşamak, sayesinde yaşatmak tabirleri ni'met-ü saadet

mefhumlarındandır.

Bu hikmete mebnidir ki:

sh:»1370

﴿٥٨﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُكُمْ اَنْ تُؤَدُّواْ الْاٰمَانَاتِ اِلٰى اَهْلِهَا وَاِذَا
حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ اَنْ تَحْكُمُوْا بِالْعَدْلِ اِنَّ اللّٰهَ نِعِمَّا يَعِظُكُمْ

بِهِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿٥٨﴾

Meali Şerifi

Haberiniz olsun ki Allah size şunları emrediyor: Emanetleri ehline veresiniz ve insanlar arasında

hükmettiğiniz vakit adaletle hükmedesiniz, hakikat Allah size ne güzel va'z veriyor, şüphesiz ki Allah semi',

basır bulunuyor 58

58. ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُكُمْ﴾ Allah size şunları muhakkak emrediyor:

﴿أَنْ تُوَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾ biri: emanetleri ehline vermeniz

﴿وَإِذَا حَكَمْتُمْ بَيْنَ النَّاسِ أَنْ تَحْكُمُوا بِالْعَدْلِ﴾ biri de: insanlar

arasında hukm-ü hükûmet ettiğiniz vakit adaletle hukmetmeniz.»-

EMANET; Esasen insanın emin ve mutemed olması yani kendine maddî veya manevî her hangi bir

şeyin itminanı kalb ile korkusuz bir surette teslim olunabilir ve arzu edildiği zaman salimen alınabilir bir

halde bulunması mânâsına masdar ve hasılı masdar olduğu gibi insanın bu haysiyeti emanetine gerek

Allah ve gerek kullar tarafından her hangi bir suretle bırakılmış olan şey'e de masdar bimanâ meful olarak

isim olmuştur ki burada emanet bu manâyadır. Ve bunların sahiblerine edasiyle insanlığın bir emaneti

İlahiye olan haysiyet-ü

sh:»1371

namus emanetinin muhafazası emredilmiştir. «

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ
يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ

Allah tealânın emanetini hamil bir emini bir naibi olmayı deruhde eden yegâne mahlûktur ki bu sayede

mahlûkatı saire üzerinde icrai hukm-ü tasarrufa kudretyab olabilir. Bu sayededirki insanlar da yekdiğerine

çok hukuk ve emanat tevdi ederler. İşte insanlar gerek Allaha ve gerek kullara karşı bu haysiyyeti

emanetlerini ne kadar hüsnî muhafaza ederler ve emaneti ne derece yerli yerine koyabilirlerse o nisbette

kıymet-ü salâhlarını artırmış bulunurlar ve bu suretle zıllî zalilî İlahîye dahil ve halk beyninde zahiren ve

batinen nafiz bir hakimiyet şerefine nail olurlar. «

يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ
بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى

telâfi değildir. Emanatın yegâne bir zamânı varsa o da hiyanet veya şüphei hiyanet ile emanet haysiyyeti

âliyesinin inkisar veya sukutu ve emniyyet-ü niyabetin zamânı udvana tahavvülüdür. Bunlar için emniyyeti sui isti'mal edenler Allaha ve kullarına karşı, gasıblar, eşkıyalar gibi nazırdan sukut ederler ve zahiren olmasa bile batmen kalblerde zamânı udvana mahkûm bulunurlar. Emanet ile hâkimiyetin bu alâkai mühimmesine mebni bu âyette edai emanat ile hukmi adâlet müterafık olarak emredilmiş ve emri emanet emri hukme takdim olunmuştur. Binaenaleyh insanın rabbına ve kendine ve halka karşı olmak üzere üç nevi' muamelei emaneti vardır. Evvelâ rabbına karşı emanete riayeti ahkâm ve kavanîni lâhiyyenin tatbikatına ya'ni vazife mes'elesine taallûk eder ki bütün vezaifi a'zaya şamildir. İbni Mes'ud Hazretleri demiştir ki emanet her şeyde lâzımdır: Abdestte, cenabette, salâтта, zekâтта, savmde ilh... İbni Ömer Hazretleri de demiştir ki «Allah insanın uzvu tenasülünü halketti ve buyurdu ki «bu bir emanettir, nezdinde sakladım,

sh:»1372

binaenaleyh bunu muhafaza et, ancak hakkıyla isti'mali müstesna.» İşte bütün a'zanın da böyle birer emanet olan vazifeleri vardır. Kendine karşı emaneti dîn-ü Dünyasında kendine en nafi' ve eslâh olanı ihtiyar ve intihab etmesi, gazab-ü şehvet veya cehalet ile sonunda muzırr olan şeylere düşmemesidir.

Halka karşı emaneti hukuklarını gözetmek, alış verişte aldatmamak, ziyankâr olmamaktır ki ümeranın

raiiyyeye adaleti, ulemanın avâmmı taassubatı batıleye sevk etmeyib Dünya ve Ahiret nafi' olan a'male ve

i'tikadâtı sahihaya sevkî, avâmın da onlara karşı hıyanetten ictinabı, kezalik zevcin zevceye, zevcenin zevce karşı sadakatle ırzlarını ve çocuklarının neseblerini muhafaza etmeleri ve evlâdın terbiyesine dikkatleri bu cümlede dahildir. Bu suretle « الْأَمَانَاتِ » gerek hukukî İlâhiyye ve gerek hukukî ibade, ta'biri aharle gerek hukukî umumiyye ve gerek hukukî hususiyyeden insanların zimmeti emanete taallûk eden fi'lî veya kavlî veya i'tikadî, maddî veya ma'nevî malî ve gayri mali hukukun kâffesine şamil olduğu gibi « يَا مَرْكَمَ » hitabının hükmü de bütün mükallefine âmm'dir. Hukukî hususiyyeye teallûk eden ve emniyyete tevdi' olunan vedi'a vesaire, emanattan olduğu gibi umur ve hukukî âmmeye teallûk eden cihat, menasib, velâyet, imamet ve icrayı hükûmet, nasihat, ifta dahi emanattandır. Bir de « اهل » kelimesi sahib ve ehliyetli ma'nalarına şamil olduğu için bu emir verilmiş olan emanatın sahibine iade ve isalinden başka emanet edilecek şeylerin de ehline ve müstehikkına tevdi' ve tefvîz edilmesi ma'nasınida ifade eder. Ve bu ma'nâ hukukî âmmeden olan emanatta haizi ehemmiyettir ve ancak o itibar ile me'murun bih ve vazife olur. Maamafih bu da hukukî İlâhiyyeden olan emanatın sahibine eda ve iysali demektir. Netekim bu âyetin evliyai umur hakkında nâzil olduğu da mervidir. Sebebi nüzulü hakkında meşhur olan rivayet şudur:

Mekkenin fethi günü Resulullah Mekkeye dahil olduğu

sh:» 1373

zaman Kâ'benin miftahdarı bulunan Osman ibni Talha ibni Abdüddar kapıyı kilidlemiş, anahtarını

Resulullah'a teslim etmekten imtina' edip «Resulullah olduğunu bilse idim men'etmezdim» demiş, derhal

Hazreti Ali de Osmanı tutmuş, kolunu bükmüş anahtarı alıp Kâ'benin kapısını açmış ve Resulullah girip iki

rek'at namaz kılmış idi. Çıktığı zaman amucası Hazreti Abbas anahtarın kendine verilmesini ve eskiden

uhdesinde bulunan sikayeti zemzem ile beraber zedânetin ya'nî miftahdarlığın cem'edilmesini talep etti.

Bunun üzerine bu âyet nâzil oldu. Binaenaleyh Resulullah anahtarları Osmana redd-ü teslimini ve

kendisine i'tizar eylemesini Hazreti Aliye emretti. Hazreti Ali de götürüb i'tizar edince Osman «ikrah ve

eziyyet ettin, sonra geldin ta'mire çalışıyorsun» dedi. Hazreti Ali de «senin hakkında Allah tealâ Kur'an inzâl

buyurdu» deyib âyeti okudu. Bunun üzerine Osman «

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ

deyib müsliman oluverdi. Miftahdarlığın müebbeden Osman evlâdında kalması hakkında bir de vahiy geldi

sonra Osman Mekkenen hicret edip miftahı biraderi Şeybeye verdi ki elyem Şeybe evlâdındadır.» Şübhe

yok ki sebebin hususu hukmün umumuna mani' değildir. Bil'âkis bu sebep « الْأَمَانَاتِ » in pek

şümüllü olduğunu gösterir.

Bakınız ﴿ إِنَّ اللَّهَ نَعَمًا يَعِظُكُمْ بِهِ ﴾ Allah size ne güzel va'z ediyor. Emaneti eda

adâletle hüküm bunlar ne güzel şeylerdir. Ve sizin ne kadar menfaatinizedir. Her halde bu emirleri tutmalı,

hıyanet ve zulümden ictinab etmeli. Zira ﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ dir.

Binaenaleyh hükümlerinizi işidir, emânat hakkında yaptıklarınızı görür.»

Bu suretle ümera ve hükkâm bütün evliyai umura umum içinde veya sureti mahsusada edai emânât ve

adalet ile icrayı hüküm-ü hükümet emredildikten sonra şimdi

sh:»1374

de sâir ehli iymana da bunları yapan ülül'emre itaati ve fakat sureti mustakillede değil Allaha ve

Peygambere itaat tahtinde itaat şu hitabı ammile emrediyor.

﴿٥٩﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ
وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ
وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ
وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾

Meali Şerif

Ey o bütün iman edenler! Allaha itaat edin, Peygambere de itaat edin sizden olan ülülemre de, sonra

bir şeyde nizaâ düştünüz mü hemen onu Allaha ve Resulüne arz ediniz: Allaha ve Âhret gününe

gerçekten inanır mü'minlerseniz.. O hem hayırlı hem de netice i'tibarile daha güzeldir

59

---

59. ﴿أَطِيعُوا اللَّهَ﴾ ey ehli iman ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Allaha itaat
﴿وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِيَ الْأَمْرِ مِنْكُمْ﴾ ve Resule itaat ediniz, sizden olan

ülülemre de.» - dikkat edilmek lâzım gelirken Allah ve Resulü hakkında « أَطِيعُوا وَأَطِيعُوا » diye

itaat ıtlakı üzere tasrih edildiği halde ülülemir hakkında ayrıca « وَأَطِيعُوا أُولِيَ الْأَمْرِ »

buyurulmayı bunlara itaat Resule atfen ve mahza itaati Resule tebaan emrolunmuş ve bu suretle tâbi'iyet

tahtinde itaatin hem aynı kuvvetle mutlak olduğu gösterilmiş hem de ısyân mevki'leri hükümden

sh:»1375

hariç bırakılmıştır « لَا طَاعَةَ لِمَخْلُوقٍ فِي مَعْصِيَةِ الْخَالِقِ » kezalik «

﴿انَّمَا الطَّاعَةُ فِي الْمَعْرُوفِ﴾ hadîsi şerifleri de bunu mübeyyindir. Şu halde âmirin her

emri me'muru mes'uliyetten kurtarmağa kâfi gelmez. Bil'farz bir me'mur âmirinin emrile rişvet asla veya

sirkat yapsa mes'uliyetten kurtulamaz. Bu ma'nâ «âmirin hılâfi kanun emri me'muru mes'uliyetten kurtarmaz» diye de ifade olunur.

Şayanı dikkat olan kayıtlardan birisi de mü'minlere hitaben «» kaydidir ki ma'nâsı vazıhdır.

Mü'minlerden olmiyan ülülemlre itaat diynen vacib kılınmamıştır. Bu hususta itaat değil varsa bir ahde riayet mevzuıbahs olacaktır. Fakat taatin ademi vücubundan behemehal ısyanın vücubunu anlamağa kalkışmamalıdır itaatin ademi vücubu ısyanın vücubunu müstelzim olmiyacağından itaat mecburiyyetinde bulunmakla ısyan mecburiyyetinde bulunmak arasında fark vardır. Hakkı ısyan başka vazifei ısyan yine başkadır. Binaenaleyh buradan gayrı mü'min bir muhitte bulunan mü'minlerin şuna buna karşı ısyankâr bir ihtilâlcı vaz'iyetinde telâkkı edilmemeleri ve belki mü'minlerin her nerede bulunurlarsa bulunsunlar Allaha ve Resulüne karşı ma'sıyyetten ictinab ve aynı zamanda kendilerinden olan ülülemlre itaat etmeleri ve Tagutlara boyun eğmemeleri lüzumunu anlamak lâzım gelir. Bu noktai nazardan tefsiri Taberide dahi mezkûr olduğu üzere şu hadîsler ne kadar mühimdir: İbni Zeydin babasından rivayet ettiği üzere Resulullah buyurmuştur ki «Taata taat, Taatta belâ da vardır. Fakat Allah dilemiş olsa idi emri hep Enbiyada kılardı» ya'ni Enbiya mevcut iken bile hükümdarlara emr nasîb etmiştir. Ve netekim Yahya Aleyhisselâmin katline hüküm bile etmişlerdir. Kezalik Ebu Hureyreden rivayet olunduğu üzere Hazreti Peygamber

buyurmuştur ki «benden sonra size bir takım valiler velâyet edecek, iyi iyiliğile velâyet edecek, fâcir de

fucuriyle velâyet edecek, hakka

sh:»1376

muvafık olan her hususda bunları dinleyin ve itaat edin ve arkalarında namaz kılın, iyilik yaparlarsa hem

sizin hem onların lehinedir. Kötülük yaparlarsa sizin lehinize onların aleyhinedir.» Kezalik Abdullah ibni

Ömer Hazretlerinden rivayet olunduğu üzere Hazreti Peygamber buyurmuştur ki «müslim olan kişinin taat

vecibesidir hoşlandığında da hoşlanmadığında da. Meğer ki masiyet ile emredilmiş olsun. Ma'siyet ile

emrolunana taat yok.» Surei Şuarada «

وَلَا تُطِيعُوا أَمْرَ الْمُسْرِفِينَ الَّذِينَ يُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ وَلَا

يُصْلِحُونَ» âyeti de bu babda sarıdır. Ebüssüud, tefsirinde bütün bunları şu vechiyle telhis etmiştir: «

وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» bunlar hulefai raşidîn ve onlara iktida eden ve doğru giden ümerai hak

ve vülâti adildir. Ümerai cevre gelince: Bunlar Allaha ve Resulullahı atfile vücbi tâate istihaktan

uzaktırlar.»

Âyette « وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ » buyurulması şayanı dikkattir. Bu

mefhum ümera ve hukkâma şamil olduktan başka emre bihakkın sahib olmak ve mercii umur bulunmak

mefhumunu da tazammun eder. Buna binaen eshab ve tabi'inden eslâfı müfessirîn bu babda bir kaç vecih

nakletmişlerdir:

1- Hulefai raşidîn,

2- Sebebi nüzulüne nazaran ümerai serâya yani kumandanlar,

3- «

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَىٰ أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ
يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

zikredilmiş ve bununla emrin yalnız askerî ve icraî haysiyete mahsus olmayıp daha ziyade kazaî ve teşriî

haysiyete aid bulunduğu da gösterilmiştir. Binaenaleyh Ebubekri Razînin dahi ihtar ettiği vechiyle

sh:»1377

gerek âyetin uslûbı beyanına ve gerek rivayatın hey'eti mecmuasına nazaran mes'eleyi daha ziyade bir

cem'iyyette mülâhaza etmek ıktiza eder. Bunun için Fahrüddini Razî bu esası tedkik ederek Allah ve

Resulullahdan sonra bir hey'eti ictimaiyye halinde itaati kat'iyyeleri vacib kılınan ülül'emirden murad erbabı

hall-ü akd denilen ve ittifakları bütün ümmeti temsil ederek kitab-ü sünnetten sonra re'sen bir delilli şer'î teşkil eden ehli icma' olması lâzım geldiğini, Allaha ve Peygambere itaatten sonra en mutlak tâatin ancak bu olabileceğini ve efradı ümera ve hukkâm ve ulemaya itaat de bunlardan birine müteferri' bulunduğunu müdellel ve mufassal bir surette beyan etmiştir.

Said ibni Cübeyrden rivayet edildiğine göre bu âyet Abdullah ibni Huzafet ibni Kays dolayısıyla nâzil olmuştur. O sırada ki Hazreti Peygamber bunu bir seriyyeye kumandan olarak gönderim idi. Süddinin rivayetine göre de Resulullah Halid ibni Velid kumandasında bir seriyye göndermiş idi ki içlerinde Ammar ibni yasir de vardı. Gittiler Geceleyin hedefi hareketleri olan kavme yakın bir yere kondular. Onlar da casuslarından aldıkları bir haber üzerine sabaha kadar kaçtılar. Yalnız içlerinden bir adam ehl-ü iyalenie eşyalarının toplanmasını emretmiş ve kendisi zulmeti leyde yürüyüb Halidin askerine gelmiş ve Ammar ibni yasiri sorub yanına varmış «ya eba Yakzan demiş ben müsliman oldum «

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ» diye

şehadet ettim, kavmim ise sizi işidince kaçtılar ben kaldım, benim müsliman olmam yarın bir menfaat verir mi, yoksa ben de kaçayım mi» diye sormuş, Ammar da «hayır kaçma menfaat verir» demiş o da kaçmamış idi, sabahleyin Halid akın etmiş, o adamdan başka kimseyi bulamamışlar, bunu malıyla beraber tutmuşlar,

Ammar haber alınca Halide gelmiş «o adamı bırak çünkü o müsliman oldu ve ben ona eman verdim»

demiş, Halid de «sen kim oluyorsun da adam

sh:»1378

kurtarıyorsun» diye çıkmış ve binaenaleyh birbirlerine söz atmışlar, nihayet Resulullah'a mürâfaa

olmuşlar. Ammarın emanına icazet vermiş ve bir daha emîre karşı böyle kendi kendine söz vermemesini de

ihtar etmiş, bunun üzerine Peygamberin yanında da atışmışlar, Halid «ya Resulallah bu abdi ecdadı bırakır

mısın ki bana sebbetsin» demiş, Resulullah da «ya Halid Ammara sebbetme, çünkü Ammara sebbedene

Allah sebbeder, Ammara buğzedene Allah buğzeder, Ammara lâ'net edene Allah lâ'net eder» buyurmuş,

Ammarda hiddetle kalkmış, binaenaleyh, Halid arkasından koşub elbisesinden tutmuş i'tizar etmiş, o da

razı olmuş idi. İşte « أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ »

» bunun üzerine nâzil oldu diye nakledilmiştir. Bu iki rivayetin halline göre âyet ümerai seraya ve umurı

askeriye sebebiyle nâzil olmuş ve fakat itaat mes'elesini umumî olarak bir düsturi esasîye raptetmiştir.

Binaenaleyh ﴿فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ﴾ ey mü'minler -gerek sureti umumiyyede

birbirinizle ve gerek ülülemr ile beyninizde, gerekse ülülemr olanlar arasında- her hangi bir şeyde niza'

ederseniz ﴿فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ﴾ onu Allaha ve Resulüne redd-ü irca' ediniz.

Ya'ni mücerred kendi kefy-ü arzunuzla halle kalkışmayınız, müsademelere düşmeyiniz, başkalarına da gitmeyiniz de evvelâ Allahı, saniyen Resulullahı kendinize merci' biliniz, bu hukme ve bu mahkemeye muracaat ediniz. Aranızda yegâne hakem ve hâkim Allah ve Peygamberi tanıyınız. Muhtelif hükümlerinizi fikirlerinizi Allahın âyâtına ve Resulullahın beyanatına tatbık ve tevfik ederek tevhid ediniz ki Allaha müracaat iymanı tevhid de ihlâs ile âyâtullahı taharri ve tetkik, Resulüne müracaat da zamanında kendisine ve ba'dehu sünnetine ve hulefasına arzı keyfiyyet ile olur.

sh:»1379

Zahiriyye buradan muhtelefün fihi olan mesailin her halde kitab ve sünnete reddi vacib olduğunu ve binaenaleyh kıyas ile amel caiz olmayacağını zannetmişlerse de bedihîdir ki kitab ve sünnette mansus olmıyan hususâtın inden'niza' kitab ve sünnete redd-ü ircaı için milâhazai esbab-ü ilel ile mukayesei emsalden başka bir yol yoktur. Kıyastan murad da zaten budur. Fikhü hikmet de budur. Demek ki islâmda dört nevi ahkâm vardır. Kitabda mansus, sünnette mansus, ülül'emrin ittifakıyla mücmeun aleyh ve kıyasi sahih ile müstenbat ahkâm. Maamafih bu dördüncüsüyle ihtilâf azaltılabilirse de tamamen tevhid olunamaz.

Bunda niza' edildiği zaman da ülülemin şûrasına ve nihayet İmamın emrine müracaat olunur ki bu da «

أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ» emri mucebince emri ilâhîye müracaattir. Ve « أَنْ تُوَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا » bunun da

mebdeidir. Ve her halde müslimanlar bir hâdisede ihtilâf ettikleri zaman evvelâ imanı tevhid, edai emanet

ve hukûm bil'adil vazifelerini derpiş edib kendilerini Allahın ve Peygamberin huzurunda müctemi' görerek

ona göre düşünmek ve fikirlerini arzularını Hak tealânın tahti tabiyyetine vermek ve dâima hakkın tariki

vahdetinde gitmek lâzım gelir ﴿انْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾

eğer Allaha ve Âhîret gününe hakikaten iman ediyorsanız böyle yaparsanız, Allaha ve Resulüne ve

ülül'emre itaat eder ve şayed bir şeyde niza'nınız olursa onu da Allaha ve Resulüne irca' edersiniz

﴿ذَلِكَ﴾ bu irca' ﴿خَيْرٌ﴾ sizin için hâlen mahzı hayırdır-. Niza'ı keser

﴿وَإِحْسَنُ تَأْوِيلًا﴾ meâlen: netice i'tibariyle de daha güzeldir.

Bu emirleri tesbitten sonra evvel emirde adlî ve teşrîf esaslar üzerinde cereyani itaati te'min ve

mü'minlerin adl ile hukme me'mur iken hılâfı adl-ü hak hukme

sh:»1380

talib olmamaları ve muhakeme mesailinde tuğyankâr bir vaz'iyet almamaları ve Tağutlar mahkemesine

müracaat etmemeleri lüzumu telkin ve mü'min namı altında Peygambere itaatten hoşlanmıyan ve onun

hukmüne razı olmayıb başka mahkemelere müracaat edenlerin münafık olduğu tefhim ve binnetice

Resulullahı itaati tahkim için nazarı dikkati celb ile buyuruluyor ki:

﴿٦٠﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ
إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَحَاكَمُوا إِلَى
الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿٦١﴾ وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ
وَأِلَى الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا ﴿٦٢﴾
فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ ثُمَّ جَاءُوكَ
يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا أَحْسَنًا وَتَوَفَّقًا ﴿٦٣﴾ أُولَئِكَ
الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ
فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا ﴿٦٤﴾

sh:»1381

﴿٦٤﴾ وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ
إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ
لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا ﴿٦٥﴾ فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّىٰ

يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا
قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ﴿٦٦﴾ وَلَوْ أَنَّا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ
اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ أَخْرِجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ
مِنْهُمْ وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَشَدَّ
تَثْبِيثًا ﴿٦٧﴾ وَإِذَا لَاتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٦٨﴾
وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا ﴿٦٩﴾ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ
فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ
وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ﴿٧٠﴾ ذَلِكَ
الْفَضْلُ مِنَ اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ عَلِيمًا ﴿٧١﴾

sh:»1382

Meali Şerifi

Bakmaz mısın şunlara: o hem sana indirilene' hem senden evvel indirilene iman ettiklerini söyler gezer

kimselere? Ki o tağuta (o azgın şeytana) muhakeme olmak istiyorlar Halbuki onu tanımamakla

emrolunmuşlardı, O Şeytan da onları bir daha dönemiyecekleri kadar uzak bir dalâle düşürmek istiyor 60

Allahın indirdiği hukme gelin, Peygambere gelin denildiği vakit da onlara görüyorsuin o münfıkları ki
senden çekiniyorlar da çekiniyorlar 61 Ya ellerinin yaptığı yüzünden başlarına bir musibet geldiği zaman
nasıl? sonra gelmişler de sana "billâhi muradımız sırf bir iyilik yapmak ve ara bulmaktan ibaret idi" diye
yemin ediyorlar 62 Onlar öyle kimseler ki kalblerinde olanı Allah bilir, onun için sen onlara aldırma da
kendilerine va'zet ve nefisleri hakkında kendilerine beliğ müessir söz söyle 63 Biz her hangi bir
Peygamberi gönderdikse mahzâ Allahın iznile itaat edilmek için gönderdik, eğer onlar nefislerine
zulmettikleri zaman sana gelseler de günahlarına mağfîret dileseler, Peygamber de kendileri için istiğfar
ediverse idi elbette Allahı tevvab, rahîm bulacaklardı 64 Yok, yok rabbına kasem ederim ki onlar aralarında
çıkan çapraşık işlerde seni hakem yapıp sonra da verdiğin hükümden nefislerinden hiç bir darlık
duymaksızın tam bir teslimiyyetle teslim olmadıkça iman etmiş olmazlar 65 Eğer onlara nefislerinizi
öldürün veya "diyarınızdan çıkın" diye yazsa idik pek azından ma'dası onu yapmazlardı, fakat kendilerine
va'zolunanı yapsalardı elbette haklarında çok hayırlı ve payidar kılmak i'tibarile de en sağlam bir hareket
olurdu 66 Elbette o zaman kendilerine ledünnümüzden pek büyük bir ecir de verirdik 67 Ve Elbette
kendilerine doğrudan doğru bir tarıkı müstekîme çıkarırdık 68 Öyle ya: Her kim Allaha ve Peygambere mutî'
olursa işte onlar Allahın kendilerine in'am eylediği: Enbiya, siddikîn, şüheda ve salihîn ile birliktedirler,
bunlarsa ne güzel arkadaş! 69 İşte bu fazıl, Allahdan: Elverir ki bilen Allah olsun 70

sh:»1383

60.

﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا
﴿أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ﴾ Baksan â, o sana inzal edilene ve senden evvel inzal olunana iman

ettiklerini zu'medenlere: o zahiren müsliman görünüb münafık olanlara

﴿يُرِيدُونَ أَنْ يُتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ﴾ muhakemeleri için tağuta, ya'ni

Allahdan korkmaz Şeytanekâr azgina Müracaat etmek istiyorlar

﴿وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ﴾ halbuki «

فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ
الْوَثْقَىٰ» medlûlünce Tağuta küfretmeğe memur bulunuyorlardı. Böyle iken Tağutun mahkemesine

gitmek istiyorlar. ﴿وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ Bu âyetin

sebebi nüzulü olmak üzere bir kaç vak'a rivayet olunuyor. Bir hayli müfessirinin İbni Abbastan merviy olan

beyanlarına göre bir Münafık ile bir Yehudî münazaa etmişler. Yehudî muhakeme için Hazreti Peygambere

muracaatı, Münafık da Yehudîlerin reisi olan Kâ'b ibni Eşrefe gitmeyi teklif etmiş. Çünkü Yehudî haklı, Münafık haksız imiş. Halkuki Hazreti Peygamberin ancak hakk-u adâletle hukmettiği, Kâ'b ibni Eşrefin rişvete düşkün bulunduğu tarafeynce ma'lûm olduğundan Yehudî Peygambere müracaatı, Münafık da Kâ'ba müracaatı arzu ediyormuş. Nihayet Yehudî ısrar etmiş, Resulullah'a müracaat etmişler, Yehudînin lehine Münafıkın aleyhine hüküm sadır olunca Münafık razı olmamış «haydi Ömere gidelim aramızda o hakem olsun» diye teklif etmiş. Varmışlar, Yehudî «Resulullah benim lehime hukm etti, bu onun hukmüne razı olmadı» diye anlatmış binaenaleyh Hazreti Ömer Münafıka «öyle mi?» diye sormuş, o da «evet» demiş, bunun üzerine «yerinizde durunuz azıcık dışarı çıkayım gelir hukmünü veririm» diyerek çıkmış, varub kılıcını kuşanmış gelmiş ve derhal Münafıkın boynunu vurmuş, işini bitirmiş, sonra «madem ki beni sh:»1384

hakem yaptınız, işte Allahın hukmüne ve Resulünün hukmüne razı olmiyan hakkında benim hukmüm budur» demiş, Yehudî kaçmış, binaenaleyh Münafıkın taallûkatı Hazreti Peygambere şikâyet etmişler, Ömeri celb ile vak'ayı sual etmiş, o da «hukmünü reddetti ya Resulullah» diye cevap vermiş, o zaman hemen Cibrîl aleyhisselâm gelib «Ömer, faruktur, hakk ile batılı tefrik etti» demiş, aleyhissalâtü vesselâm da Hazreti Ömere «**أَنْتَ الْفَارُوقُ** = sen faruksun» buyurmuştur. Bu surette demek ki Tağut Kâ'b ibni Eşrefe işarettir. Şa'bîden bir rivayete göre de bu Münafık hasmını Cüheyne kabilesinden bir kâhine de

da'vet etmiş, orada muhakeme olmuşlardı. Süddînin beyanına göre de hâdise Beni Kureyza ile Beni nadîr

arasında bulunan bir maktul hakkında vaki' olmuş, tarafeynden müsliman olanlar Hazreti Peygambere

gidib muhakeme olmak istemişler, Münafıklar da bundan imtina' edib kâhin Ebu Berdetül'eslemîye

müracaatle muhakeme talebinde ısrar etmişler ve ona gitmişlerdi. Netekim şöyle buyuruluyor: 61.

﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَىٰ مَا أَنزَلَ اللَّهُ وَإِلَى الرَّسُولِ﴾

onlara Allahın inzal buyurmuş olduğu şer'a ve Peygambere geliniz denildiği vakit da 62.

﴿رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا﴾ ya Muhammed münafıkları

gördün ki senden i'raz ve men'a kıyam ederler, Ederler amma

﴿فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ﴾ ellerile yaptıkları

bu cinayetten dolayı başlarına bir musîbet gelince nasıl oluyor?

﴿ثُمَّ جَاءُواكَ يَاحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِن آَرَدْنَا إِلَّا إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا﴾

sonra sana gelmişler billâhi bizim sui niyyetimiz yoktu, Maksadımız ihsan ve tevfikten ibaret idi diye Allaha

Yemin ediyorlar 63. ﴿أُولَٰئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ﴾ Bunlar

öyle kimselerdir ki kalbelindeki fenalığın derecesini Allah bilir ﴿أَعْرَضَ عَنْهُمْ وَعَظَّمَ﴾

binaenaleyh bunlara yüz verme

﴿وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا﴾ ve
acı ve müessir va'z ile ders ver ve

nefisleri hakkında öyle belîğ ve müessir bir söz söyle ki canlarına işlesin. Bunlar Peygamber ne demek

olduğunu anlamıyorlar. 64.

﴿وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ﴾ halbuki biz herhangi

bir Resulü gönderdik ise ancak Allahın iznile itaat olunmak için göndermişizdir. Binaenaleyh Peygambere

itaat Allahın emrine itaat, ona isyan Allaha isyandır. 65. ﴿فَلَا﴾ hayır ﴿وَرَبِّكَ﴾ ya

Muhammed, rabbına kasem olsun ki o kendilerini mü'min zu'medenler ﴿لَا يُؤْمِنُونَ﴾ mü'min

olmazlar ﴿حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ﴾ tâ ki aralarında çatallanmış, niza'lı

işlerde seni hakem yapıp hükümüne müracaat etsinler

﴿ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا قَضَيْتَ﴾ sonra verdiği

hükümden gönüllerinde hiç bir darlık duymasınlar ﴿وَيَسْلَمُوا تَسْلِيمًا﴾ ve teslimiyeti

kâmile ile zahiren ve batinen sana münkad olsunlar, işte o zaman hakikî mü'min olurlar. 66.

﴿وَلَوْ أَنَا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرَجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ﴾
﴿وَلَوْ أَنَا كَتَبْنَا عَلَيْهِمْ أَنْ اقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ أَوْ اخْرَجُوا مِنْ دِيَارِكُمْ﴾ eğer biz onlara kendinizi öldürünüz veya diyarınızdan çıkınız diye yazsa idik Beni İsrailde

olduğu gibi günâhtan tevbe ve halâs için kendi ellerile intihar etmeyi veya vatanlarından çıkıp gitmeyi farz

kılıb teklif etse idik ﴿مَا فَعَلُوهُ إِلَّا قَلِيلٌ مِنْهُمْ﴾ pek azı mustesna olmak üzere bunu

yapmazlardı. Fakat şer'i Muhamedîde böyle şedid bir mükellefiyyet yoktur. Bil'akis «

لَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ » vardır. Kendilerini ve vatanlarını ve dinlerini müdafaa ve tehlikeden,

musibetten sıyanet

sh:»1386

emirleri vardır. Binaenaleyh buna teslimi nefis etmemek, ihlâs ile mü'min olmamak, nefsine ve vatanına

﴿وَلَوْ أَنَّهُمْ فَعَلُوا مَا يُوعَظُونَ بِهِ لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ﴾ zulm etmektir.

eğer onlar verilen ve verilecek olan va'z-u nasihatları yapmış olsalardı her halde kendileri için hayır

﴿وَأَشَدُّ تَثْبِيتًا﴾ ve hayırda tesbitlerine pek ziyade sebep olurdu -biz burada makabli

karinesile şu ma'nayı daha muvafık buluyoruz: diyarlarından vatanlarından çıkmak şöyle dursun, onda

kuvvetle tesbit ve takrirlerine sebep olurdu 67. 68.

﴿وَإِذَا لَاتَيْنَاهُمْ مِنْ لَدُنَّا أَجْرًا عَظِيمًا، وَلَهَدَيْنَاهُمْ صِرَاطًا﴾
﴿مُسْتَقِيمًا﴾ ve bu takdirde tarafımızdan kendilerine muhakkak büyük bir ecir de verirdik. Hem onları

şüphesiz bir sıratı müstakîme hidayet ederdik. Çünkü 69.

﴿وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ الْخَيْرَ...﴾

Şu halde:

﴿٧١﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حِذْرَكُمْ فَانفِرُوا ثُبَاتٍ أَوْ
انفِرُوا جَمِيعًا ﴿٧٢﴾ وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ لَيُبَطِّئَنَّ فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ
مُصِيبَةٌ قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا ﴿٧٣﴾
وَلَعِنَ أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ
وَبَيْنَهُ مَوَدَّةٌ يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَأَفُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧٤﴾

sh:»1387

﴿٧٤﴾ فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا ﴿٧٥﴾ وَمَالِكُمْ لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ الَّذِينَ يَقُولُونَ
رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ
لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ نَصِيرًا ﴿٧٦﴾ الَّذِينَ آمَنُوا
يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ
الطَّاغُوتِ فَقاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ إِنَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ

ضَعِيفًا ﴿٧٧﴾ أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ
وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ إِذَا
فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً وَقَالُوا
رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ لَوْلَا أَخَّرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ قُلْ
مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِمَنِ اتَّقَىٰ وَلَا تُظْلَمُونَ

فَتِيلًا ﴿٧٨﴾

sh:»1388

﴿٧٨﴾ أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ
مُشِيدَةً وَإِن تَصِبْتُمْ حَسَنَةً يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَإِن
تُصِبْتُمْ سَيِّئَةً يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِكَ قُلْ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ فَمَالِ
هُؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا ﴿٧٩﴾ مَا أَصَابَكَ مِنْ
حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنَ نَفْسِكَ وَأَرْسَلْنَاكَ
لِلنَّاسِ رَسُولًا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴿٨٠﴾ مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ
فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ تَوَلَّىٰ فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا ﴿٨١﴾

وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ بَيَّتَ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ غَيْرَ
الَّذِي تَقُولُ وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبَيِّتُونَ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى
اللَّهِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿٨٢﴾ أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ
كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا ﴿٨٣﴾
وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَذَاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ
إِلَى الرَّسُولِ وَالِىَ أُولَى الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ
مِنْهُمْ وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا

قَلِيلًا ﴿٨٤﴾

sh:»1389

﴿٨٤﴾ فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا تُكَلَّفُ إِلَّا نَفْسَكَ وَحَرِّضِ
الْمُؤْمِنِينَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِ بِأَسَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَاللَّهُ أَشَدُّ
بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا ﴿٨٥﴾ مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً يَكُنْ لَهُ
نَصِيبٌ مِنْهَا وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً يَكُنْ لَهُ كِفْلٌ مِنْهَا وَكَانَ
اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُقِيمًا ﴿٨٦﴾ وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا

بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ
حَسِيبًا

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! hazırlığınızı görün de müfrezeler hâlinde harekete gelin yâhud toplu olarak seferber olun 71 Maamafih içinizden öylesi vardır ki her halde ağır alacaktır: bakar eğer size bir musîbet isabet ederse "cidden, der: Allah bana lütfetti zira onlarla beraber hâzir bulunmadım" 72 Ve eğer size Allahdan bir fazl nasîb olursa sanki kendisiyle aranızda hiç bir ülfet olmamış gibi mutlak diyecektir ki "ah, nolaydım onlarla beraber olaydım da büyük bir murada ireydim! 73 O halde seferber olun da o geçici Dünya haytî Âhiretin ebedî hayatına satacak olanlar çarpışsın, her kim Allah yolunda çarpışır da katlolunur veya galib gelirse iki surette de biz ona yarın pek büyük bir ecir vereceğiz 74 Hem siz neyinize çarpışmayasınız? Allah yolunda ve o zebun edilmiş erkekler, kadınlar, yavrular uğurunda ki "yarebbena, bizleri bu ahalisi

sh:»1390

zâlim memleketten çıkar, tarafından bize bir sahib gönder, tarafından bize bir yardımcı gönder, Diye

yalvarıp duruyorlar 75 İyman edenler Allah yolunda cenk ederler, küfredenler ise Tagutun yolunda cenk ederler, o halde siz Şeytanın yârânını öldürmeğe bakın, her halde Şeytanın hilesi çürüktür 76 Bakmaz mısın o: kendilerine ellerinizi çekin ve namaz kılın, zekât verin denilmiş olan kimselere? şimdi üzerlerine kital yazılınca insanlardan Allahdan korkarcasına veya daha bile ziyade korkuyorlar, ve şöyle dediler: "Ey bizim rabbımız! niçin üzerimize bu kitale yazdın! nolordu bizi yakın bir ecele tehir edeydin? de ki: Dünya zevkı ne olsa azdır Ahiret ise Allahdan korkanlar için sırf hayırdır hem kıl kadar hakkınız yenmez 77 Her nerede olsanız ölüm size yetişir eflâke ser çekmiş burclarda da olsanız; bununla beraber kendilerine bir güzellik erdimi "bu Allahdan" diyorlar, bir musibet de değdimi "bu senden" diyorlar, de ki: hepsi Allah tarafından, fakat neye bu adamlar söz anlamağa yanaşmıyorlar 78 Sana güzellikten her ne ererse bil ki Allahdandır, kötülükten de başına her ne gelirse anla ki sendendir, biz seni insanlara bir Resul olarak gönderdik, şahid ise Allah yeter 79 Kim Resule itaat ederse Allaha itaat etmiş olur, kim de yan bükerse üzerlerine seni gözcü de göndermedik 80 Baş üstüne diyorlar sonra da yanından çıktıklarında içlerinden bir takımı dediklerinin hilâfına tezvirat yapıyorlar, Allah da yaptıkları tezviratı kaydediyor, onun için sen yüzlerine vurmaktan vaz geç de Allaha havale et Allah vekil yeter 81 Hâlâ Kur'anı im'an ile teemmül etmezler mi? Eğer o Allahdan başkası tarafından olsa idi elbette içinde bir çok ahenksizlikler bulacaklardı 82 Hem emn-ü havfe dair bir haber geldiği vakit kendilerine onu yayıveriyorlar, halbuki onu Peygambere

ve içlerinden ülül'emrolanlara arzetseler elbette bunların istinbata kadir olanları onu anlar bilirlerdi, eğer

Allahın fazl-ü rahmeti üzerinizde olmasa idi pek azınızdan maadası Şeytana uymuş gitmişiniz 83 Onun için

Allah yolunda çarpış,

sh:»1391

ancak nefsinden başkasiyle mükellef değilsin, mü'minleri de çarpış, ancak nefsinden başkasiyle mükellef

değilsin, mü'mileri de çarpışmağa teşvik et, me'muldur ki Allah a küfretmekte bulunanların tazyikını defetsin,

Allah tazyikce de daha şiddetli tenkilce de daha şiddetlidir 84 Her kim güzel bir şefaatte bulunursa ona

ondan bir nasîb olur, her kim de kötü bir şefahatte bulunursa ona da ondan bir nazîr olur, Allah her şeye

nâzır bulunuyor 85 Size her hangi bir suretle sağlık verildiği zaman siz de ondan daha güzeli ile sağlık

verin veya aynıyle mukabele edin, Allah her şeyi hısaba çekmekte bulunuyorlar 86

---

71. ﴿حُدُوا حِذْرَكُمْ﴾ uyanık ihtiyatlı bulununuz: düşmandan sakınacak maddî ma'nevî

esbab ve vesaitinizi ittihaz ediniz, silâhınızı alınız da ﴿فَانْفِرُوا ثُبَاتٍ﴾ sübe sübe, ya'ni takım,

takım, bölük bölük harekete geliniz.»-

SÜBAT; sübenin cem'idir. Sübe ondan fazla ricalden müteşekkil cemaat demektir.

﴿أَوْ انْفِرُوا جَمِيعًا﴾ veya mec'muunuz birden seferberlik yapınız 72.

﴿لِيَبْطِئَنَّ﴾ ve her halde içinizden öyle kimseler vardır ki ﴿وَإِنَّ مِنْكُمْ لَمَنْ﴾

mutlaka betaet gösterir, ya'ni ağır alır. Geri kalır durur da ﴿فَإِنْ أَصَابَتْكُمْ مُصِيبَةٌ﴾ şayed

size bir musibet isabet ederse ya'ni muvaffak olmadığınız, meşakkatler çektiğiniz veya şehid olduğunuz

takdirde ﴿قَالَ قَدْ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيَّ إِذْ لَمْ أَكُنْ مَعَهُمْ شَهِيدًا﴾ ne iyi

Allah bana lûtf-ü in'am etti, çünkü onlarla beraber bulunmadım, der, mahzun olacak yerde memnun olur 73.

﴿وَلَعِنَّا أَصَابَكُمْ فَضْلٌ مِنَ اللَّهِ﴾ ve fakat Allah tarafından bir fadl-ü ihsana konar,

fütuhât-ü ganimete nail olursanız

sh:»1392

﴿لَيَقُولَنَّ كَأَنْ لَمْ تَكُنْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُ مَوَدَّةً﴾ sanki onunla sizin aranızda

hiç bir meveddet olmamış agyar gibi behemehal diyecektir ki

﴿يَا لَيْتَنِي كُنْتُ مَعَهُمْ فَافُوزَ فَوْزًا عَظِيمًا﴾ ah, ne olurdu keşke ben de

bunlarla beraber ola idim de büyük muradlara ereydim, yani sizin muvaffakkiyyet ve muzafferiyetinizden bir

ahbab memnuniyeti kadar memnun olamayacak, memnuniyyet yerine mahzuniyet duyacak, beraber

bulunmadığına Âhıret düşüncesiyle değil, mahza hubbi Dünya sevgiyle nedametler edecektir. Binaenaleyh

bunlar böyle yapa dursunlar 74.

﴿فَلْيُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يَشْرُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا
بِالْآخِرَةِ وَمَنْ يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيُقْتَلْ أَوْ يَغْلِبْ فَسَوْفَ
نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ hayatı Dünyayı Âhirete satan, bu güne aldanmayıb sonunu gözetin

ehli ihlâs daima hâzır bulunup muharebe etsin. İlh..»- Burada tedafûî harbden başka tecavüzî harbe de

işaret ve bunun ne gibi bir maksad ve hikmetle meşru' olabileceğini tefhim sadedinde buyuruluyor ki:

75. ﴿وَمَا لَكُمْ﴾ ne menfaatinız, ne hakkınız, ne ma'ziretiniz var ki

﴿لَا تُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ
وَالْوِلْدَانِ الَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَخْرِجْنَا مِنْ هَذِهِ الْقَرْيَةِ الظَّالِمِ
أَهْلُهَا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا وَاجْعَلْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ

﴿نَصِيرًا﴾ Allah yolunda, ve zulm-ü tazyik altında kalmış «ya rabbena bizi ehalisi zalım olan zalimler

elinde bulunan şu memleketten çıkar ve bize tarafından bize sever ve gözetir bir sahib ve veliyyülemir

gönder ve yine tarafından bize bu zalimlere karşı nusrat edecek bir nasîr, bir mededkâr gönder» deyib

duran zayıf ve biçare erkekler ve kadınlar ve çocukların tahlisi

sh:»1393

uğrunda muharebe etmiyeceksiniz?» - İşbu « الْقَرْيَةَ الظَّالِمِ أَهْلِهَا » Ümmül'kurâ olan

Mekkeye işaretir ki müşrik olan ehli Mekke zuafaya ve alel'husus içlerinde bulunan mü'minlere son derece

zulm-ü ezâ ediyorlardı ve zaten « إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ » medlülünce şirk bütün

zulümlerin başı olan bir zulmi azîmdir. Allah tealâ mazlumların dualarını kabul ve Peygamberi yedile

Mekkenin fethini nasıb edib velâyet ve nusratı Muhammediye ile bekâm etmiş ve muazzez kılmıştır. Demek

ki tecavüzî harb ancak böyle Allah rızası için mazlumları zalimlerin pençesinden kurtarmak ve halk

üzerinde Allah tealânın ahkâmı adl-ü rahmetini tatbik etmek için meşru' olabilir, yoksa zulm-ü istibdadı

ta'mim etmek ve memleketler istilâ eylemek gibi mahzû tecavüz ve taaddi için harb etmek asla meşru'

değildir. Vuzuhi tamm için bu noktai mühimme ya'ni gayei harb mes'elesi bir de şu suretle tansısan tesbit

olunuyor:

76. ﴿الَّذِينَ آمَنُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ iman edenler Allah yolunda
muharebe ederler ﴿وَالَّذِينَ كَفَرُوا يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ الطَّاغُوتِ﴾

kâfirler de Tagut yolunda: Allahın madununda perestîş edilen azıtganlar yolunda tuğyan-ü şeytanet

uğrunda muharebe ederler, binaenaleyh siz hazırlanınız da

﴿فَقَاتِلُوا أَوْلِيَاءَ الشَّيْطَانِ﴾ Şeytan dostlarına, Şeytan tarafdarlarına muharebe

ediniz ve korkmayınız ﴿انَّ كَيْدَ الشَّيْطَانِ كَانَ ضَعِيفًا﴾ zira hakka karşı

Şeytanın keyd-ü hiylesi ne olsa zayıftır.»

Müfessirîn diyorlar ki bunun için ehli hakk-u hayır hayatlarında fakr-ü ibtilâ içinde bulunsalar bile

ilel'ebed azîz olarak zikri cemilleri bakı kalır, bu gün olmazsa yarın behemehal mes'ud olurlar. Şerr-ü

şeytanet tuğyan-ü tezvir ile icrayı hukmeden cebabirenin tahakkümleri de

sh:»1394

ne olsa söner, yerlerinde yellere aser, şayed yad olunurlarsa la'netle yad olunurlar. «

﴿انَّ الْأَرْضَ يَرِثُهَا عِبَادِيَ الصَّالِحُونَ﴾ . ﴿تِلْكَ الدَّارُ الْآخِرَةُ
نَجَعْنَا لِلَّذِينَ لَا يُرِيدُونَ عُلُوًّا فِي الْأَرْضِ وَلَا فَسَادًا وَالْعَاقِبَةُ
لِلْمُتَّقِينَ﴾ » bir şairin dediği gibi:

Zulmün topu var dehşeti var savleti varsa

Hakkın da bükülmez kolu var kuvveti vardır.

Böyle iken:

77. ﴿أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ قِيلَ لَهُمْ كُفُّوا أَيْدِيَكُمْ﴾ baksan a o bir

vakitler kendilerine ellerinizi çekiniz, sakın harbe sebebiyet vermeyiniz

﴿وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾ ve siz hemen namazı ikame ve zekâti i'ta

ediniz denilenler, ya'ni harb-ü kıtalin zamanı değil iken «

﴿أَبْعَثْ لَنَا مَلَكًا يُقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ diyenler gibi harbe tarafdar olub da

sakın yapmayınız diye menedilenler ﴿فَلَمَّا كُتِبَ عَلَيْهِمُ الْقِتَالُ﴾ üzerlerine kıtal

yazılıb farz kılınca, harb bir vazifei kat'iyye halini alınca ﴿إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ﴾ bunlardan bir

kısmı ﴿يَخْشَوْنَ النَّاسَ كَخَشْيَةِ اللَّهِ أَوْ أَشَدَّ خَشْيَةً﴾ Allahdan korkar

gibi veya daha şiddetli bir surette insanlardan korkmağa başladılar ﴿وَقَالُوا﴾ kalen yâhud halen

﴿رَبَّنَا لِمَ كَتَبْتَ عَلَيْنَا الْقِتَالَ﴾ ey rabbımız bize kıtali niçin yazdın, niçin takdir

ettin veya niçin farz kıldın ﴿لَوْلَا آخَرْتَنَا إِلَىٰ أَجَلٍ قَرِيبٍ﴾ bizi çok değil yakın

bir vakte kadar te'hîr etse idin. Bir müddetcik daha bize mühlet verse idin de biraz daha yaşasak ne olurdu?

Dediler ﴿قُلْ﴾ ya Muhammed sen bunlara de ki ﴿مَتَاعُ الدُّنْيَا قَلِيلٌ﴾ Dünya meta'ı

ne olsa azdır, her halde gelir geçer ﴿وَالْآخِرَةُ خَيْرٌ لِّمَنِ اتَّقَىٰ﴾ Âhîret ise müttekî

olan, fenalıktan korunabilenler

sh:»1395

için daha hayırlıdır. ﴿وَلَا تُظْلَمُونَ فَتِيلًا﴾ kıl kadar zulüm de edilmezsiniz veya edilmezler.

« لَا يُظْلَمُونَ ».

FETİL; hurma çekirdeğinin şakkındaki ince iplik gibi çizgi demek olub azlık ve ehemmiyetsizlikte mesel

olarak kullanılır ki lisanımızda kıl kadar ta'bir olunur.

78.

﴿أَيْنَ مَا تَكُونُوا يَدْرِكَكُمُ الْمَوْتُ وَلَوْ كُنْتُمْ فِي بُرُوجٍ مُّشِيدَةٍ﴾
Her nerede olsanız ölüm size yetişir, müşeyyed burclarda bulunsanız da ya'ni yüksek

kal'alarda veya müstahkem saraylarda hattâ gökdeki yıldızlarda dahi bulunsanız yine gelir bulur.

Binaenaleyh ölüm korkusile vazifeden kaçınmak ma'nasızdır. Madem ki her halde bir ölüm vardır ona her

zaman amâde olmalı hayatı Dünyaya bağlanmamalı, vazifeyi seve seve yapmalıdır.

﴿وَإِنْ تُصِبْهُمْ حَسَنَةٌ﴾ Bir de ya Muhammed bir takım kimseler -ve bilhassa Münafıklar-

kendilerine bir hasene, bir ni'met veya her hangi bir güzellik nasıb olursa

﴿يَقُولُوا هَذِهِ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ﴾ bu, Allah tarafındandır diyorlar, Allahdan biliyorlar

﴿وَإِنْ تُصِبْهُمْ سَيِّئَةٌ﴾ ve eğer başlarına bir beliyye veya her hangi bir kötülük gelirse

Bu hususta şöyle rivayet olunmuştur ki «Resulullah Medineye teşrif buyurduğu zaman Medine bolluk ve ucuzluk olmuştu, da'veti Muhamediyye üzerine Yehudîlerin inadı ve Münafıkların nifakı zuhur ettiği sıralarda kaht-u galâ görölmeğe başladı -bunda belki Medinenin galabalanmağa başlamasının da bir alâkası mülâhaza edilse bile yağmurların hılâfı mu'dat az yağması, meyve ve mahsulâtın olmaması gibi ahvali afakiye de vardır- ki

sh:» 1396

«

وَمَا أَرْسَلْنَا فِي قَرْيَةٍ مِّنْ نَّبِيٍّ إِلَّا أَخَذْنَا أَهْلَهَا بِالْبَأْسَاءِ
وَالضَّرَّاءِ

âyetinde her Peygamberin gönderildiği memlekette bidayeten böyel bir şiddet ve zaruretin yüz göstermesi de âdeti ilâhiyye olduğu beyan buyurulmuştur. İşte o zaman Yehudîler ve Münafıklar «biz böyle şum bir adam görmedik bu geleli meyvalarımız az biter oldu ve es'arımız galâlandı, bahalandı»

diyorlar, bolluğu ve ucuzluğu Allaha, darlığı ve bahalılığı Peygambere isnad ediyorlardı. Netekim «

فَإِذَا جَاءَتْهُمْ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هَذِهِ وَإِنْ تُصِيبَهُمْ سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا
بِمُوسَىٰ وَمَنْ مَعَهُ

sebebi nüzulü bu olmuş, lâkin âyet siyakı beyan itibarile ahvali harbiyyeye dahi alâkadar olduğundan

hasene ve seyyie, bolluk veya darlık, sihat veya maraz, hayat veya memattan başka zafer veya

mağlûbiyyet gibi netayici harbiyyeye dahi şâmil bir surette irad olunmuştur.

﴿قُلْ﴾ ya Muhammed, de ki ﴿كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ﴾ başınıza gelen hasene ve

seyyienin hepsi Allah tarafındandır. Onun halk-u takdirelidir.» -Hasene Allahın bir ihsanı, seyyie de Allahın

bir hızlânıdır. Bu, böyle iken ﴿فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ﴾ bu adamların ne çıkarı var ki

﴿لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا﴾ bir sözü veya hâdiseyi fikihiyle ya'ni sirr-ü hikmetiyle

anlamağa yaklaşmazlar da Allah tarafından başlarına gelen felâketi Peygambere isnad etmeğe

kalkışırar.»- Şimdi de öyle bizi neye dine da'vet edib duruyorsun, küfür de Allahdandır demeğe kalkarlar,

çünkü söz anlamamak yüzünden «كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ» denilince bir taraftan bundan kesb-ü

iradei beşeri nefiy, e'fali ibadda cebr ma'nâsını çıkarmağa kalkışırar. Diğer taraftan öyle ise mes'uliyet

nerde kalır? Allah i'tikad ve imanın tabiat tasavvurundan ne farkı olur, Allaha seyyie nasıl isnad olunur.

Allahın muzırr olan bir şeyi yaratması nasıl caiz olur? Gibi şüphelere saplanırlar. Bu noktada ya

Muhammed, hitaba lâyük ve

sh:» 1397

kelâmı hakkı anlayacak olan sensin dinle: 79.

﴿مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ﴾ sana her ne hasene isabet eder, her ne

hayr-ü menfaat' taat-ü sevab nasıl olursa Allahdandır, Kesbin olsa da Allahdandır olmasada.» -Zira Allah

murad etmeyince hiç bir şey olmaz. Allah tealâ rahmanı rahîm olduğu için de hasenat onun irade ve

takdirine, halk-u tekvinine istinad ile beraber rızasına da tamamen muvafıktır. Bunun için kesbi beşerin

alâkadar olmadığı hasenat mahza ihsanı İllâhî olduğu gibi iradei beşerin taallûk ettiği hasenat da Allahın

takdir-ü tekvinine, tenfiz-ü tevfikına irade ve rızasına ıktiran etmiş olmak hasebile yine onun bir ihsanıdır.

Bunun için enfüsî afakî, maddî ma'nevî, kesbî gayri kesbî alel'itlak hasene Allahdan bilinmelidir. Fakat

﴿وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ﴾ sana her ne seyyie isabet ederse o da

kendinden, kendi nefsendendir, kendi günah veya kusurundandır.»- Gerçi «كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ»

mucebince bu da min indillâhdır, Allah takdir-ü irade etmemiş olsa idi bu da olamazdı. Fakat bunda fil veya

terk cihetinden behemehal senin bir sebebiyyetin vardır. Bunun menşei senin kendin, senin arzun veya

senin kusurun, senin hatan veya senin aczin, senin mahiyetindir. Zira sen evvel emirde kendi nefsinde ve

haddi zatında kadiri küil, mebdei vücud olsa idin elbette kendine hiç bir seyyie isabet ettirmezdin ve hiç bir

taftan sana bir zarar gelmek ihtimali olmazdı. Binaenaleyh birinci derecede seyyienin menşei, aslı adem

ve imkânı mahz olan mahiyeti mahlûkatının aczi zatısidir. Allah ona her hangi bir lâhzai vücudda ifazai

hasene etmemiş olsa o derhal mahv-ü helâk olur. Saniyen başa gelen seyyiatın bir kısmı arzu ve iradei

beşere müterettibdir. Beşer onu nefsinden tecelli eden bir irade ve ihtiyar ile bilerek veya bilmiyerek bizzat

veya dolayısıyla ister. Hatta ısrar da eder, irade ve ihtiyar kuvveti nefsinde

sh:»1398

bir hasene olduğu halde istenme murad, hasene de seyyie de olabilir. Allah tealâ da bahil olmadığından

kulunun iradesine izin verip tenfiz ederek muradını halk eder ve talep olunan seyyie yine min indillâh

gelmele beraber sebep-ü menşe', nefsi abid, kesbi abd olur ve mes'uliyet de buna aid bulunur. «

وَمَا أَصَابَكُمْ مِنْ مُصِيبَةٍ فَبِمَا كَسَبَتْ أَيْدِيكُمْ وَيَعْفُوا عَنْ كَثِيرٍ

» salisen umumî ma'nâsile seyyie günaha münhasır olmayıp mihnet-ü meşakkate de şamil olduğuna

nazaran bazı sıkıntılar, elemeler vardır ki tehzihi nefse sebep ve günahlara keffaret ve binaenaleyh

mukaddimeî hayr olur. Bu gibi seyyienin de başa gelmesi mücerred nefsin salâhı veya halâsı hikmetine

mebni olduğundan bu da min indillâh gelmele beraber buna « لِأَجْلِ نَفْسِكَ » ma'nasına «

مِنْ نَفْسِكَ» demek sahih olur ise de bunu hasenede saymak daha muvafıktır. Binaenaleyh her ne

suretle olursa olsun seyyie evvelâ abde nisbet edilmeli, insan onu kendisinden bilmeli ve maamafih «

مِنْ عِنْدِ اللَّهِ» olduğunu da unutmamalıdır. Bu âyetden Mu'tezilenin ef'ali ihtiyariyyede kul fi'linin

halıkı olduğunu istinbata kalkışmaları doğru değildir. Çünkü «

وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ» böyle bir da'vaya münafidir. Velhasıl «

كُلُّهُ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ» dır. Fakat bundan cebir anlamamalıdır. «

وَمَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ

نَفْسِكَ^ط » izahiyle mütenasib olarak ne cebir ne terk, «Emrün beyne emreyn» bir adalet ve mes'uliyet

anlamalıdır ki burada « اَمَنْتُمْ بِاللَّهِ » deki « خَيْرِهِ وَشَرِّهِ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى » fıkrî

iymaniyyesinin güzel bir şerhi vardır. Ve bu izah kendini iyi başkasını kötü, iyiliği kendinden, kötülüğü

başkasından bilen beşeriyeti cahile ve mağrurenin gururuna karşı bir ders olduğu gibi, kendisini ne iyilik

ne de kötülük hiç bir şeyle alâkadar addedmiyen beşeriyeti atılanın ataletine ve ilişiksizliğine karşı da bir

dersdir. Her halde şunu iyi düşünmek lâzım gelir ki hem « كُلُّ مَنْ عِنْدَ اللَّهِ^ط » hem de «

وَمَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ^ط » olması Allah ile insan arasında mühim bir

alâkanın mevcudiyyetine delâlet eder ki bu da « اِنِّى جَاعِلٌ فِى الْاَرْضِ خَلِيفَةً^ط »

nassı cehîlinde

sh:»1399

ifham olunan niyabet « اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ » beyanı kibriyasında arz olunan emanet

kazıyyeleridir. Nefis her ne zaman kendini ileri sürer, harekât-ü iradatını kendi lusabına yapmağa kalkışırsa

niyabet-ü emaneti sui isti'mal etmiş ve menşei seyyie olmuş olur. Ve her ne zaman iradatını hakkı emanetin

edası ve vazifei niyabetin icrası noktai nazarından sarfeder, kendini iradetullaha teslim eylerse o zaman da

mazharı hasenatı İlâhiye olur. Ve işte meratibi insaniyye bu iki haysiyyetin tezahüratına merbuttur. Ve

bunun en başında mertebî risâlet onun başında da risâleti âmme vardır. Bunun için burada Resulullahın

risâleti ammesi tenas olunarak mazharı hasenei külliyye olduğuna işareten buyuruluyor ki:

﴿وَأَرْسَلْنَاكَ لِلنَّاسِ رَسُولًا﴾ ve biz seni umum insanlara Resul gönderdik, sen

onlara nefsini değil, Rabbinin iradatını, kudreti bahiresini göstereceksin.»- Binaenaleyh senin nefsin kendi

hisabına zuhurdan müberradır. Sen hiç bir zaman men'şei seyyie olmazsın

﴿وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا﴾ ve buna şahid olarak Allah yeter. Emri bakka bizzat hakkın

şehadetinden daha belîği hiç bir şey yoktur. Sen akval-ü efal ve iradatında senin değil Allah tealânın

kudret-ü irade ve rızasını göstereceksin, hasenatı hakkı tecelli ettireceksin «

« شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ » olduğu gibi «
« شَهِدَ اللَّهُ أَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولَ اللَّهِ » olduğu da anlaşılacaktır.

Ma'lûmdur ki Resule itaat asîle itaattir. Bunun için 80.

﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ her kim Allahın Resulüne itaat ederse

Allaha itaat etmiş olur. ﴿وَمَنْ تَوَلَّى﴾ her kim de nefsinde uyar, itaatten yüz çevirise seyyiattan

muhafaza edeceğim diye uğraşma ﴿فَمَا أَرْسَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا﴾ çünkü biz seni

onların üzerine muhafız göndermedik, Resul gönderdik.» -Artık onlar menşe'i seyyie olan nefislerdir,

elbette seyyiat

sh:» 1400

musab olacaklardır. Sen onları seyyiattan, cezai seyyiattan muhafaza edemezsin 81.

﴿وَيَقُولُونَ طَاعَةٌ﴾ onlar « طاعة » ya'ni «baş üstüne» de derler.

﴿فَإِذَا بَرَزُوا مِنْ عِنْدِكَ﴾ sonra yanından çıktılar mı

﴿بَيْتَ طَائِفَةٍ مِنْهُمْ غَيْرَ الَّذِي تَقُولُ﴾ bir kısmı yatağında sana söyleyeceğinin

veya senin söyleyeceğinin hılâfını yatırır, ta'biri âharla: sana verdiği sözün veya senden aldığı emrin hılâfını

yapmak için beyt yapmağa çalışır gibi tezvirat uydurmakla uğraşır, « طاعة » dediği halde gönlünde

isyanı kurar, gaile çıkarmağa uğraşır, sinesinde daima bunu yatırır.»- «

﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ hukmüne karşı Munafıkların ba'zısı artık

Muhammed, rübubiyet da'vasına kalkışıyor demek istemişler, bu âyet nâzil olmuştur. Surei «Âli İmran»da

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي﴾ bak.

﴿وَاللَّهُ يَكْتُبُ مَا يُبْتَغُونَ﴾ onlar gönüllerinde ne yattırırlarsa Allah da onu yazar, vahy

ile sana bildirir, Kur'ana geçirir veya sırası gelince cezalarını vermek üzere defterlerine geçirir. Binaenaleyh

﴿فَاعْرِضْ عَنْهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ﴾ sen onlara bakma, her hususta Allaha

mütevekkil ol, bunları da ona havale eyle ﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ Allah tealâ kâfi bir

vekildir.

82. ﴿أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ الْقُرْآنَ﴾ bunlar Kur'anı tedebbür ve teemmül etmiyorlar mı?

﴿وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ﴾ eğer bu Kur'an yâhud senin söylediklerin Allahdan

başkası tarafından olsa idi ﴿لَوْ جَدُّوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا﴾ bunda bir çok tahallûf

bulacaklardı, bu suretle gaibden verilen haberin ve bahusus gizli gizli kalblerinde yatırdıkları şeyleri ihbar eden bu kadar haberlerin şaşan, doğru olmıyan, vakıa mutabık

sh:»1401

bulunmıyan yalanlarını yanlışlarını bulabilirdi, halbukî bulamıyorlar ve bulamazlar. Kendilerinden başka kimsenin agâh olmadığı ahval-ü efkâr ve esrarlarını Kur'anın ve Peygamberin aynen ve bila tahallûf haber verdiğini görüyorlar. Bunu tedebbür etmeleri ve Allah tarafından olduğunu tasdik eylemeleri ıktıza eder.

Kur'anın ne haberlerine ne va'd-ü va'îdinde tahallûf eden hiç bir şey bulunamamıştır ve bulunamaz.

Bundan başka Kur'an bir dâdi hakk olmasa idi, bunu baştan başa i'cazkâr, nâ kabili tanzir bir belâgat-ü

fesahat içinde cereyan etmiş gitmiş bulmazlar, ba'zısını fesih, ba'zısını rakik, ba'zısını kolay ve ba'zını zor

muaraza edilir ve fakat her halde edilir muhtelif, çok muhtelif bir surette bulurlardı, bu kadar tenevvüâtı

beyan ve tefavüti makamat ile beraber hepsini müteşabih ve mütenasık bir nizami fitrat, bir nazmi metin-ü

muhkem içinde bulmazlardı. Üslûbı beyanında cebrî tabiatten, tekellüfatı fikriyyeden, hakk-u hayrı, istikameti ruhi istihdaf etmiyen agrazı nefsiyye ve temayülâtı hevaiyyeden bir çok nişaneler bulurlardı.

Daha sonra kiraât ve ahkâmında ve süver-ü âyatında makasid-ü meaninin, hikem-ü masalihin, muktezayâtı ahvalin tefavut ve tahalüfü ile mütenasib ve hepsinde hükmi hakkın cereyanı mahsusunu gösteren ahenkdar bir tenevvü' ve ihtilâf bulmazlar. Muhtelif ve muharref Tevrat ve İncil nüshalarından açıktan açığa görüldüğü üzere mevzuı nesh-u tadil olmıyan aynı hadisede aynı zamanda ihtilâfı kesir ile muhtelif ve mütenakız nice haberler, hükümler bulurlardı. Evet, Kur'anda ezman ve emkine ve ahvalin ihtilâfı kesir ile muhtelif ve mütenakız nice haberler, hükümler bulurlardı. Evet, Kur'anda ezman ve emkine ve ahvalin ihtilâfına göre muhtelif ahkâm ve tenevvu'ı meani ifade eden kiraât ve elfaz vardır. Ve bu cihetle mütearız mevkî'de görenen âyet mevcuddur. Fakat bunların hiç biri vahdeti hakkı ihlâl eden aynı hadisede aynı zamanda, aynı şerait altında mütenakız ve perişan mecrâ üzerinde değil, peyderpey yekdiğerini beyanı takrir, beyanı tefsir ve

sh:» 1402

muktezayâtı ahvale göre beyanı tağyir ve tadil ve zaman zaman beyanı tebdil ve nesh ile beyan ederek giden ve ebedî bir hayatın cereyan ve hizmetini idame eden bir inkişafı mahsus-ü muntazam üzerinde yürür gider ve gülşeni hakikatte açılan bütün tecelliyatı fitrat ve mehasini hılkat gibi kesret içinde vahdetin

ve vahdet içinde tenevvu' ifade eden mütkan bir ittîrad ve mütenasık bir ihtilâf ve tenevvu' arzeder. Ve ilmi

Kur'anın en büyük ehemmiyeti ve zevki da ihtilâfı kesirden âri bulunna bu tenasüki mütenevvi' içinde

kemali tedebbür ile müteşabihati muhkemata irca' ederek âyatı Kur'andan ahkâmı hakkı, ve şüünü âlemden

vücuti hakkı okuyub bulmaktır. Meselâ « كَلُّ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ » ile «

مَا أَصَابَكَ مِنْ سَيِّئَةٍ فَمِنْ نَفْسِكَ » düsturları arasında zahir bir tearüz ve tenakuz

var zannedilebilir. Halbuki bunlar yekdiğerinin mütemim bir beyanı olarak beraberce düşünölmek ve

aradaki tenakuz noktaları atılıb ciheti vahdetleri mülâhaza edilmek üzere irad buyurulmuş ve «

فَمَالِ هَؤُلَاءِ الْقَوْمِ لَا يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ حَدِيثًا » ile de bu nokta bilhassa

ihtar olunmuş, burada da sebmeden ahkâmı muhtelifenin bu gibi tenevvü'ı beyanın hukûmde tenakuzdan

değil, hikem-ü masalih ve muktezayâtı ahval ile mutanasib ve mütenasık bir hıkmetten münbaıs olduğu

sureti mahsusada anlatılmak ve münafıkların tezvîratına tamamen sed çekilmek için ihtilâfı kesir nefyolunub

« لَوْجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا » buyurulmuş ve tedebbüre sevk olunmuştur.

Balâda « أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولَى الْأَمْرِ مِنْكُمْ » diye

itaatullah ile itaati Resulillah temyiz edildiği halde burada «

مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ » diye bittevhid Resule itaat, Allaha itaate irca'

olunduğu sırada hem ülü'emre itaat kazıyyesinin itaatı Resule merbut ve mülhak olduğu anlatılmak, hem

de müslimanların terbiyei siyasiyyesi yükseltmek için buyuruluyor ki:

83. ﴿وَإِذَا جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّعُوا بِهِ﴾ Bir de

kendilerine emniyyet veya havfe müteallık tatlı veya acı bir emir, bir haber, bir

sh.»1403

şey geldimi hemen neşr-ü ifşa ediveriyorlar, doğru mu değil mi, yahud neşrinde bir mazarrat var mı yokmu,

menafii umumiyye noktai nazarından neşri caiz mi yoksa ketmimi lâzım? düşünmeden danışmadan işaa

ediyorlar.» -Burada gazetecilerin de hallerine temass eden bir ihtar vardır.

﴿وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ﴾ bunlar bu işittikleri haberi

Peygambere ve ülü'emre yani o işe salâhiyyet ve ihtisası bulunan zevata veya ümeraya redd-ü irca'

etseler danışsalar veya havale eyleseler ﴿لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ﴾ onu

içlerinden malûmat ve tecribeleri ve hüsni nazar ve basiretleri sayesinde istinbat-u istihrac edebilecek

olanlar her halde bilirler, ne yapılacağı anlar anlatırlardı.»-

İSTİNBAT, « نَبَطَ » çıkarmaktır. Nebit de bir kuyu kazılırken ilk çıkan su demektir. İşte halli matlûb bir

hâdise, bir mes'ele karşısında mebadi ve malumatı mevcudeyi tetebbu' ve istikra, tetkik-u tenkîh ve mukayese ederek yeni bir ilim istihrac etmeğe dahi istinbat ve istihrac tabir olunur ki bu bir meleke ve ıktidarı mahsustur. Her hangi bir işte böyle bir ehliyyet ve ıktidarı haiz olanların o işin müctehidi ve bihakkın

sahibi ve indallah ülül'emirdirler. Bunun için balâda «

فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ» diye Allaha ve

Resulüne müracaat olunduğu gibi burada da Resulullah'a ve böyle ülül'emre müracaat tavsiye olunarak

bunlara itaatin itaati Resule merbut ve mülhak olduğu bir daha anlatılmıştır. Bundan dolayıdır ki icma'da

mu'teber olan re'iy bu gibi ülül'emrin re'yidir.

Bu âyet bize bilhassa şu hükümleri ifham ediyor:

1- Ahkâmı hâdisat içinde doğrudan doğru nass ile

sh:» 1404

ma'lûm olmayıb istinbat ile bilinecek olanlar da vardır.

2- İstinbat da bir huccettir.

3- İstinbata ehl olmayan avamının ahkâmı hâdisatta ehli ilme müracaatı ve taklidi vacibdir.

4- Resulullah dahi istinbat ile mükelleftir, zira «

« وَلَوْ رَدُّهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ » den sonra «
لَعَلَّمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ» Resule de şamil olduğunda şüphe yoktur.

Sebebi nüzule geelim: Münafıklar fırsat buldukça tezviat ve eracif neşrederler. Zuafayı müslimînden bir takım halk da Seriyelerin ahvaline müteallık tatlı veya acı her hangi bir haber işittikleri zaman sıhhatini, ademi sıhhatini tetkik etmeden ve önünü ardını saymadan doğrudan doğru neşr-ü işaaya kalkarlardı ve bu gibi saygısızlıklardan ba'zı mefsedetler hasıl olurdu. Ekser müfessirîn, bu âyetin bundan dolayı nâzil olduğunu beyan edilyorlar ki bu surette sebebi nüzul, ahvali harbiyye ve askeriyye olmuş oluyor. Diğer taraftan sahihi Müslimde Hazreti Ömerden ibni Abbas tarikıyla rivayet olduğuna göre Resulullah kadınlarından uzlet ettiği esnada bir günü Hazreti Ömer mescidde nâsın Resulullah bütün kadınlarını tatlık etmiş diye müteessirâne bir surette konuştuklarını görmüş ve bunu havsalası almadığından derhal koşub me'zuniyyet isteyerek huzurı risalete girmiş, biraz hasbi halden sonra bir vesileyle bulub «kadınlarını

boşadın mı» diye sūâl etmiş, hayır cevabını alınca çıkıp «ma'lûmunuz olsun Resulullah kadınlarını boşamadı» diye bir münadi gibi nidâ etmiş, bu âyet de bunun üzerine nâzil olmuştur ki Hazreti Ömerin hakikati istinbatına işaretle senasını da ihtiva etmiştir. Bu rivayete göre sebebi nüzul, sûrei Nisanın esas i'tibariyle muhtevi bulunduğu ahkâmı aile ile bir alâkayı haizdir. Fakat hukmi terbiyevîsi umumî olduğundan âyet daha ziyade ahvali harbiyye ve terbiyesi

sh.»1405

siyasiyeyi istihdaf eder bir siyakı nazımda iyrad buyurulmuştur. Çünkü bunlarda boş boğazlık daha çok yapılırdı ve daha ziyade muzırdı.

Ey müslimanlar, ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ﴾ sizin üzerinizde

Allahın bu fazl-u rahmeti, ya'ni böyle Peygamber ve istinbata muktedir ehli ilm ülül'emr ile tariki hakka irşad

ve hidayeti olmasa ﴿لَاتَّبَعْتُمُ الشَّيْطَانَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ muhakkak ki siz ekseriyetle

Şeytana, Şeytan gibi münafıklara uyardınız, onların aldadıcı re'y-ü fikirlerine tâbi' olur, fena yollara

sürüklenirdiniz, uymadığınız husus veya uymayan rical pek az olurdu, zira az çok akli olan her hangi bir

kimse her noktada Şeytana aldanmaz, arifi esrari kitab olan ve istinbaha muktedir ülül'emr ulemai

rasihînden bulunan zevat da hakk-u savabı bihavlihi tealâ temyize muktedir bulduklarından bunların da

Şeytana aldanması nâdir olur. Halbuki avammın aldanması galibdir. Maamafih ehli ilmin aldanması da

yine fazl-u rahmeti lâhiyye sayesinde. Bunun için diğeri bir âyette «

«وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَتُهُ مَا زَكَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ

buyurulmuştur. Binaenaleyh bu iki âyet beynindeki fazl-ü rahmetin farkı unutulmamalıdır. Birisi mutlak birisi

mukayyedir. Hal böyle olunca, ya'ni harb yazılmış, mazlûmlar inler, acı büyük, meta'ı Dünya az. Ölüm nasıl

olsa mukadder, hazırlık ve itaat lâzım olduğu halde Münafıklar itaat etmez, hile ve tezvire çalışır, bir

takımları da ağır alır harbden kaçırırsa ya Muhammed, 84. ﴿فَقَاتِلْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾

bizzat sen fi sebilillâh mukatele et ﴿لَا تُكَلِّفُ إِلَّا نَفْسَكَ﴾ sen ancak nefsinle

mükellefsin, kendi fi'inden mes'ulsün o halde yalnız da kalsan bu vazifeni ifa ile

﴿وَحَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ mü'minleri de teşvik-u terğib et ki

﴿عَسَى اللَّهُ أَنْ يَكْفِ بِأَسِ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ kâfirlerin zarar ve kuvvetini

sh:»1406

Allahın menetmesi kaviyyen me'muldür, ya'ni mev'uddur.»- Bu âyet Bedri suğra seferi hakkında nâzil

olmuştur. Surei Âli Imranda «

«الَّذِينَ قَالَ لَهُمُ النَّاسُ إِنَّ النَّاسَ قَدْ جَمَعُوا لَكُمْ الْخ

izah bulunduğu üzere Resulullah Uhud harbinin nihayetinde Ebu Süfyana karşı bir sene sonra Zilki'dede

Bedri suğra mevsimine muvaade etmiş söz vermiş idi. Miy'adı gelince nâsı da'vet etti ve fakat bir takımları

çekindi. Binaenaleyh bu âyet nâzil oldu ve Resulullah «ben yalnız kalsam yine giderim» buyurdu ve yetmiş süvari miyanında hareket etti, Allah tealâ da kâfirlerin kalbine bir korku verdi ve caydırdı «Merri Zahran» dan döndüler, Hazreti Peygamber de mar'yyetiyle birlikte Bedrde sekiz gün kaldılar ve ticaret yaptılar, bu suretle «Keffi be'si kefere» va'di ilâhîsi de keferei Kureyş aleyhine tahakkuk etti. Bunun sureti umumiyyede tahakkuku da nüzuli İsa mes'elesi olacağı söylenmiştir. Resulullah işbu «Bedri sugrâ» vak'asında bu emre tevfikân tek başına gitmeğe kıyam buyurduğu gibi buna imtisalen Hazreti Sıddık da vefatı Peygamberî üzerine zekâtta imtina' eden mürteddîne karşı böyle yapmış ve hılâfeti Resulullah'a istihkakını bununla da isbat etmiş ve muvaffak olmuş idi.

Evet, kâfirlerde be's-ü kuvvet bulunabilir ﴿وَاللَّهُ أَشَدُّ بَأْسًا وَأَشَدُّ تَنْكِيلًا﴾ ve

fakat Allah kuvvet-ü kudretce onlardan hem pek çok yüksek, hem de tenkil-ü ta'zibi onlarınkinden çok şiddetlidir. Binaenaleyh kâfirlerin kuvvetinden korkub da Allaha ısyân etmemeli, Allahın kudret ve azabından korkub da Allaha itaat etmeli ve kâfirlere karşı gelmelidir. Bunun için ya Muhammed, sen kendin fi sebîlillâh harb et ve mü'minleri tahris-u terğib de eyle, zira bu bir şefaât demektir. Halbuki 85.

﴿مَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً حَسَنَةً﴾ her kim güzel bir şefaât yaparsa, ya'ni Allah rızası için bir

hayra tavassut ve delâlet ederse ﴿يَكُنْ لَهُ نَصِيبٌ مِّنْهَا﴾ onun o şefaatten bir nasîbi,

güzel bir sevabı olur.» Hayra delâlet eden onu yapan gibidir

﴿وَمَنْ يَشْفَعْ شَفَاعَةً سَيِّئَةً﴾ ve her kim şer'a muhalif kötü bir şefaata yaparsa

﴿يَكُنْ لَهُ كَفْلٌ مِّنْهَا﴾ onun da ondan aynı nisbette kötü bir hissası olur.

﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ مُّقِيتًا﴾ Allah da her şey'e muktedir. Ve her şey'i

lâyıkıyla gözetir. İyiliği iyiliğinden, kötüyü kötülüğünden kadrine göre hissadar eder.»

Harb ve tahris emirlerinden sonra tenkil fıkrasını bu şefaata âyetinin vely etmiş olması ne kadar beliğdir,

binaenaleyh şafaati seyyieden sakınmak lâzım geldiği gibi her nevi' şafaati hasenede yapılmalı ve kabul

edilmelidir. Bu cümleden olmak üzere 86. ﴿وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ﴾ kimin tarafından olursa

olsun bir tahiyye ile tahiyyelendiğiniz bir selâm ile tekrîm edildiğiniz vakit de

﴿فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا﴾ siz ondan daha güzeli ile tahiyye ediniz, selâmlayınız

﴿أَوْ رُدُّوهَا﴾ ve ya onu geri veriniz, ya'ni gerisin geri mislile cevab veriniz.»

TAHIYYE; lûgatte milk ve beka ma'nasına gelir, netekim şair:

اسير به الى النعمان حتى انيح على تحيته بجند

demmiştir ki « عَلَى مُلْكِهِ » demektir. Bir kimseye « حَيَّاكَ اللَّهُ » diye dua etmeğe de tahiyeye

ta'bir olunur ki «Allah ömürler versin» yahud «Allah seni sahibi mülk kılsın» veya «mülkünde bakı kılsın»

ma'nalarına gelir. Cahiliyyede Arablar selâm mevkiinde « حَيَّاكَ اللَّهُ » derlerdi, sonraları bizde

şayi' olan «Allah ömürler versin» ta'biri bunun bir ihyası olmuştur. Fakat bunlar bir dua olmakla beraber

alel'ittlak

sh:» 1408

hayırlı bir dua değildir. Zira ömür, hayat, mülk behemehal selâmet-ü saadeti icab etmez, felâket içinde de geçebilir. Binaenaleyh bu suretle tahiyeye haddi zatında nakıs bir tahiyedir, hepsinin başı baş selâmetidir.

«Hayyâkellâh, Allah ömürler versin» denildiği zaman muhatab bu ma'nâ kasd edildiğini farz ederek

hoşlanabilirse de bir gaflettir. Çünkü kailin niyyeti ma'lûm değildir. Veyahud hiç düşünmemiştir. Bunun için

dini islâm, bu nakıs tahiyeleri selâma tebdil etmiş ve « حَيَّاكَ اللَّهُ » yerine Dünya ve Âhret

selâmet-ü müsâlemet neşreden « السَّلَامُ عَلَيْكُمْ » dua ve iltifatını ikame eylemiş olduğundan

islâmda « تحية » selâm olmuştur. Bunun için « وَإِذَا حَيَّيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ » size bir selâm verildiği

vakıt demek olur. Selâm bir tahiyeye ve iltifattır. Fakat her tahiyeye ve iltifat selâm değildir.

İşte cenabı Allah Peygamberini ve mü'minleri cihada terğib ederken islâmda harbın gayesi te'mini

müsalemet olduğunu bilhassa ihtar için şefaati haseneye terğibden sonra düşmanlar müsalemete talib

oldukları vakit siz de daha güzel veya onlar kadar müsalemete razı olunuz diye emretmiş oluyor.

Binaenaleyh burada « **وَإِذَا حِيْتُمْ بِتَحِيَّةٍ** » kavli İlahîsi «

« **وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلَامِ فَاجْنَحْ لَهَا** » mealini mutazammın veya müstelzimidir.

Demişlerdir ki, Nesârânın tahıyyesi elini ağzına koymak, Yehudîlerin birbirine tahıyyesi parmaklarla

işaret etmek veya baş kesib kış kırmak « **تَكْفِير** », Mecusîlerin tahıyyesi eğilmek, Arapların birbirine

tahıyyesi « **حَيَّاكَ اللَّهُ** » demek, mülûke tahıyyesi de « **أَنْعَمُ صَبَاحًا** » demek,

müslimanların birbirine tahıyyesi de « **السَّلَامُ عَلَيْكُمْ** » ve daha güzeli «

« **بِأَحْسَنَ مِنْهَا** » demektir. « **السَّلَامُ عَلَيْكُمْ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ** » buna

işarettir. Rivayet olunuyor ki bir adam Resulullah'a « **السَّلَامُ عَلَيْكَ** » demiş, cevaben «

« **عَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَتُهُ** » buyurmuş, diğer biri «

« **السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ** » demiş «

« **وَعَلَيْكَ السَّلَامُ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ** » buyurmuş, diğer biri de «

« **وَعَلَيْكَ** » buyurmuş, « **السَّلَامُ عَلَيْكَ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ** » demiş, buna da « **وَعَلَيْكَ** » buyurmuş,

sh:»1409

binaenaleyh bu adam « **نقصتني** » «Allah tealânın dediği nerde kaldı» demiş ve bu âyeti okumuş,

Resulullah da «sen bana fazla bir şey bırakmadın, ben de sana misliyle reddettim» buyurmuştur. Çünkü

bunda metalibin hepsi müderiştir, mazarrattan selâmet, menafin husulü ve sebatı. Velhasıl selâm pek

büyük bir şeydir. Hattâ « **السَّلَامُ** » Allah tealânın esmai hüsnâsındandır. Ve Kur'anda on iki mevzi'da

Allah tealâ mü'mine selâm vermiştir. Selâm almak farzı kifayedir. Nehâiden, selâm sünnet, reddi selâm,

ya'ni selâm almak farzdır diye merviydir. Hutbede, cehren tilââveti Kur'an, hadîs rivayeti, tedrisi ilim, ezan,

ikamet esnasında selâma cevap verilmez, oyun oynıyanlara, şarkı söyleyenlere, kazayı hacet eden,

hamamda veya diğer bir yerde çıplak bulunana selâm verilmez, sünnet olan yürüyenin oturana, rakibin

maşıye, atlının merkepliye, küçüğün büyüğe, azın çoğa selâm vermesidir. İki kişi karşılaşıncı ikisi de

mübaderet ederler. İmamı a'zamdan merviydir ki selâm alan sesini pek kaldırmaz. Hulâsa her kim

tarafından olursa olsun verilen tahıyyeyi, selâmı lâekal misliyle olsun reddetmeli, selâm verene hiç bir zarar

yapılmamalıdır. Müsalemet müsalemetle, ikram ikram ile karşılanmalı ve her hangi bir iyilik mümkün olduğu

kadar karşılıksız bırakılmamalıdır. Çünkü

﴿ **إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ حَسِيبًا** ﴾ Allah tealânın her şey üzerine

muhasib olduğunda şüphe yoktur. Bütün bu işlerde de ancak onun hıسابını düşünmelidir. İyi bilmeli ki:

﴿٨٧﴾ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ لِيَجْمَعَنَّكُمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ لَا رَيْبَ فِيهِ وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا ﴿﴾

sh:»1410

Meali Şerifi

Allah, başka tapılacak yok ancak o, Celâli hakkı için o sizi muhakkak kıyamet gününe toplayacak, onda

şüphe yok, Allahdan daha doğru sözlü kim olabilir? 87

Şu halde:

﴿٨٨﴾ فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿٨٩﴾ وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّى يُهَاجَرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَخُذُوهُمْ وَاقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وُلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿٩٠﴾ إِلَّا الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ

بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ أَوْ جَآؤُكُمْ حَصْرَتٌ صُدُّوهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ
أَوْ يُقَاتِلُوا قَوْمَهُمْ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ فَلَقَاتِلُوكُمْ
فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ وَالْقَوَا إِلَيْكُمْ السَّلَامُ فَمَا جَعَلَ
اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا ﴿٩١﴾

sh:»1411

﴿٩١﴾ سَتَجِدُونَ آخَرِينَ يُرِيدُونَ أَنْ يَأْمَنُوكُمْ وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ
كَلَّمَآ رُدُّوآ إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكَسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلُوكُمْ وَيُلْقُوا
إِلَيْكُمْ السَّلَامَ وَيَكْفُوا أَيَدِيَهُمْ فَخَذُوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ
تَقِفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿٩١﴾

Meali Şerifi

O halde siz neye Mûnafıklar hakkında iki fırka oluyorsunuz? Allah onları kazandıkları vebal yüzünden

terslerine döndürdüğü halde Allahın sapdırdığını yola getirmek mi istiyorsunuz? Her kimi Allah sapdırırsa

artık sen ona yol bulamazsın 88 Arzu ettiler ki kendilerinin küfre sapdıkları gibi siz de sapsınız da beraber olasınız, onun için onlar Allah yolunda hicret edinceye kadar içlerinden dost edinmeyin, yok aldırımlarsa o vakit bulduğunuz yerde kendilerini tutun ve öldürün, ve onlardan ne bir dost ne de bir yardımcı edinmeyin 89 Ancak şöylelerine dokunmayın ki sizinle aralarında misyak olan bir kavme vasıl olmuş bulunurlar, yahud ne size harb etmeği ne de kendi kavmlerine harb etmeği havsalarına sığdıramıyarak size gelmişlerdir, eğer Allah dilese idi bunları üzerinize musallat kıları da sizinle harb ederlerdi, o halde sizi bırakıb bir tarafa çekildikleri ve sizinle harb etmeyib sulha yattıkları takdirde de Allah aleyhlerinde size bir yol vermemiştir 90 Diğer bir takımlarını bulacaksınız ki hem sizden emin olmak hem de kavmlerinden emin kalmak isterler, fitneye

sh:» 1412

sevkedildikce de döner döner içine atılırlar, eğer bunlar sizden çekinmezler ve sulha yatıb taarruzdan ellerini çekmezlerse kendilerini bulduğunuz yerde yakalayın ve öldürün, işte bunlar aleyhinde size açık bir ferman verdik 91

Hasen ve Mücahidden rivayet olduğuna göre bir kavm, Medineye gelib ızharı islâm ettikten bir müddet sonra Medineden sıkıldıklarını behane ederek badiyeye çıkmak için Resulullahdan izin istemişler

ve çıkınca merhale merhale göçerek gitmişler, nihayet müşriklere iltihak eylemişler, müslimanlar da

bunların müsliman olub olmadığında ve harb nokati nazarından haklarında ne muamele yapılmak lâzım

geleceğinde ihtilâf etmişlerdi. Bu sebeble bunların esasen Münafık oldukları beyan olunarak sureti

umumiyyede hukukî harbe müteallık ba'zı ahkâm tebliğ olunmak üzere şu âyetler nâzil olmuştur:

88. ﴿فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ﴾ İmdi şefaati hasene sevab, şefaati

seyyie vebal, Allaha hesap vermek muhakkak, Allah bir, kıyamet gününde şübhe yok iken siz o Münafıklar

hakkında neye iki fırka oluyorsunuz? ﴿وَاللَّهُ أَرْكَسَهُمْ بِمَا كَسَبُوا﴾ halbuki Allah

onları kesbettikleri küfrü maasî sebeble terslerine çevirib reddetmiştir.

﴿أَتُرِيدُونَ أَنْ تَهْدُوا مَنْ أَضَلَّ اللَّهُ﴾ Siz Allahın dalâlet verdiğiine hidayet

vermek mi istiyorsunuz ﴿وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾ halbuki Allah

her kime dalâlet verirse, ya'ni her kimde dalâlet halk ederse ya Muhammed, sen bile artık ona bir yol

bulamazsın 89. ﴿وَدُّوا لَوْ تَكْفُرُونَ كَمَا كَفَرُوا فَتَكُونُونَ سَوَاءً﴾ onlar

kendileri nasıl kâfirlerse siz de öyle küfr etsenizde hepiniz kâfirlikte müsavi olsanız diye arzu etmektedirler.

sh:» 1413

Binaenaleyh

﴿فَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ أَوْلِيَاءَ حَتَّىٰ يُهَاجِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾

onlar fi sebilillâh hicret edinceye, bu suretle imanlarını isbat eyleyinceye kadar içlerinden dostlar

tutmayınız ﴿فَإِنْ تَوَلَّوْا﴾ imidi fi sebilillâh hicreti sahihai müstekime ile ızharı iman etmekten

istinkâf ederlerse ﴿فَخُذُوهُمْ﴾ onları tutunuz

﴿وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ﴾ ve bulduğunuz yerde, ya'ni Haremi şerff içinde de

olsa kendilerini katlediniz ﴿وَلَا تَتَّخِذُوا مِنْهُمْ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾ ve

bunlardan ne bir dost ne bir yardımcı tutmayınız, külliyyen ictinab ediniz 90. ﴿إِلَّا الَّذِينَ﴾

ancak şu iki halin birinde bulunanlar ahz-u katilden müstesnadır.

1- ﴿يَصِلُونَ إِلَى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ﴾ Sizinle aralarında bir misak

ve muahede bulunan her hangi bir kavme varib ahidlerine dahil olanlar.» -Böyle: muharibleri terk edib

gayrı muharib olan muahid bir kavmin ahd-ü emanına iltihak edenler o kavm ile olan muahedenin

hukmüne tâbi' olurlar.

2-

﴿أَوْ جَآؤُكُمْ حَصِرَتْ صُدُورُهُمْ أَنْ يُقَاتِلُوكُمْ أَوْ يُقَاتِلُوا﴾

﴿قَوْمَهُمْ﴾ yahud sizinle kıtale girişmekten veya size muharib olan kendi kavmlerine kıtal yapmaktan

göğüsleri sıkışarak, ya'ni ne sizinle ne kendi kavmlerile harb etmeyi havsalarına sığdıramayıb ne

lehinizde ne aleyhinizde harbe karışmamak, bî taraf kalmak arzusunda bulunarak soluk soluğa size gelmiş

olanlar.» - Bunlar da bervechi âti taarruzdan masundurlar.

Zira düşünmek ve takdir etmek lâzım gelir ki ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَسَلَّطَهُمْ عَلَيْكُمْ﴾

Allah dilemiş olsa idi elbette bunları,

sh:» 1414

ya'ni ne size, ne de düşmanınız olan kendi kavmleri ne harb etmek istemeyenleri üzerinize saldırdı

﴿فَلَقَاتَلُوكُمْ﴾ da bunlar da obirleri gibi sizinle muhakkak muharebe ederlerdi, mâdem ki böyle

olmadı bunun min tarafillâh size bir lûtf olduğunu anlamalı ve şükürünü eda etmelidir. Binaenaleyh

﴿فَإِنْ اعْتَزَلُوكُمْ فَلَمْ يُقَاتِلُوكُمْ﴾ bunlar sizden çekinirler de sizinle kıtale

girişmezler ﴿وَأَلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَامَ﴾ ve size arzı inkiyad eylerlerse

﴿فَمَا جَعَلَ اللَّهُ لَكُمْ عَلَيْهِمْ سَبِيلًا﴾ artık bunlar aleyhinde Allah size hiç bir

yol vermemiştir. Onları bir muahede sebketmedi diye ne öldürmeğe, ne esir etmeğe ne de her hangi bir

taarruza ma'ruz kılmağa hakk-u salâhiyyetiniz yoktur, harbden ictinab ile arzı inkiyad etmeleri taarruzdan

masuniyyetlerine sebebi kâfidir.» -Netekim Benu müdlic, Resulullahı bu suretle muharebeden ictinab

ederek gelmişlerdi.

91. ﴿سَتَجِدُونَ آخِرِينَ﴾ Diğer bir takımlarını bulacaksınız

﴿يُرِيدُونَ أَن يُبَاطِلُوا دِينَكُمُ وَيَكْفُرُوا بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ﴾ hem size emîn olmak hem de kendi

kavmlerine emîn olmak isterler. Ya iki tarafca da hoş görünmek, göze kırmek, el tutmak, zarar etmemek,

sirasını bulunca külâh kapmak için mü'min ile mü'min, kâfir ile kâfir olurlar veya mücerred zarar etmemek

maksadiyle bîtaraf olmak ve her iki tarafı muharibin husumetinden emîn kalmak, siyaset yapmak isterler.»-

Rivayet olduğuna göre Esed ve Gatafandan bir takımları Medineye gelirler, müslimanların emniyyet-ü

emanını celbetmek, bir harb vukuunda canlarını, mallarını te'min eylemek için ızharı islâm ederler. Ahidler

verirler, yerlerine gidince de küfrederlerdi. Deniliyor ki bu hal Benî Abdüddarın âdetleri idi. Bir de Nuaym

ibni Mes'udı

sh:» 1415

Eşcaî müslimanların müşrikler beyninde emîn bir vaz'ıyyette bulunur, Peygamber ile müşrikler arasında

söz götürür getirirdi. Sebebi nüzul bunlardan birisi olmuştur.

Böyleleri ﴿كُلَّمَا رُزُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ﴾ fitneye itildikce: küfr-ü şirke veya harb-ü ihtilâle

doğru da'vet veya sevk edildikçe ﴿أُرْكُسُوا فِيهَا﴾ ona tepe taklak atılır, fena halde dalarlar.

Her Őirreti yaparlar.» -Şu halde bunlar hakkında evvelâ iyi bir siyaset kullanmak, küfr-ü Şirke doğru itmemek

gerektir. Binaenaleyh bunlar sizden çekinirler ve sulh-u müsalemet talep ederler ve ellerini çekib usluca

otururlarsa febiha «وَأِذَا حِيَّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَلَا خُذُوا حِيَّتَهُمْ» . Fakat ﴿فَإِنْ لَمْ يَعْتَزِلْوكُمْ وَيُلْقُوا إِلَيْكُمُ السَّلَامَ وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ﴾

muharebede sizden çekinmezler ve size sulh-ü müsalemet arz etmezler ve ellerini çekmezler ise

﴿فَخُذُوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقْتُلُوهُمْ﴾ bunları tutunuz ve yakaladığınız yerde katlediniz ﴿وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ ve işte bunlara

karşı taarruz için size açık bir ferman ve salâhiyyet verdik.»

Bu âyetler sûrei Mümtehanedeki «لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ» ve «
«لَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ» إِنَّمَا يَنْهَيْكُمُ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ

beraber mulâhaza olunmak lâzım gelir ki tafsilâtı ve ahkâmı müteferriasi İmam Muhammedin Siyeri

kebirinde mebsuttur.

Muharebe sırasında olabilir ki bir adam diğer bir adamı görür, seçemez: harbî bir kâfir zanneder öldürür,

sonra da bir mü'min veya bir müahid olduğu tebeyün eyler, işte burada bu vakianın hükmü umumî bir

surette beyan olunmak ve ba'dehu muharebeye müteallık daha ba'zı ahkâma geçilmek üzere buyuruluyor

ki:

sh:»1416

﴿٩٢﴾ وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقتَلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا
خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ
يَصَّدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ
مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ
أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ
تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿٩٣﴾ وَمَنْ يَقتَلَ
مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا فَجَزَاؤُهُ جَهَنَّمُ خَالِدًا فِيهَا وَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ
وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا ﴿٩٤﴾

Meali Şerifi

Bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi olamaz meğerki hatâ ola ve kim bir mü'mini hatârâ öldürürse mü'min bir esir azad etmesi ve ölenin vârislerine teslim edilecek bir diyet vermesi lâzım gelir, meğer ki vârisler tasadduk edeler, eğer

sh:» 1417

öldürülen kendi mü'min olmakla beraber size düşman bir kavmden ise o zaman öldürenin bir esir azad etmesi lâzım gelir, ve eğer kendileriyle aranızda bir misak bulunan bir kavmden ise o zaman vârislerine teslim edilecek bir diyet vermek ve mü'min bir esir azad etmek lâzım gelir, bunlara gücü yetmiyen de Allah tarafından tevbesinin kabulü için ardı ardına iki ay oruç tutmak lâzım gelir, Allah alîm, hakîm bulunuyor 92 her kim de bir mü'mini müteammiden öldürürse artık onun cezası Cehennemde hulûddur, Allah ona gadab etmiş. Lâ'net etmiş azîm bir azab hazırlamıştır 93

92. ﴿وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا﴾ bir mü'minin bir mü'mini ibtidaen

katletmesi olur şey değildir. İyman buna mani'dir. ﴿إِلَّا خَطَاً﴾ meğer ki hataen olarak: kasıdda

veya fiilde bir yanlışlıkla kazara vuku' bula.» -Meselâ bir düşmana veya bir ava atarken kazara bir mü'mine rast gelir ki fiilde bir hatâdır. Yahud karşısındakinin mevkime veya kisvesine bakıp bir harbî zanneder atar vururki bu da kasd-ü niyyette bir hatâdır. Bunların dahi hiç biri mübah değilse de hatadan külliyyen ihtiraz

tâkati beşeriyye tahtinde olmadığından böyle bir hatâ, mü'minin de başına gelebilir. Netekim Ayyaş İbni Rebiatelmahzumî ki Ebu Cehlin ana bir kardeşi idi, müsliman olmuş ve akribasının şerrinden kaçarak hicreti seniyyeden mukaddem, muhacirîni evvelîn miyanında Medineye hicret etmiş idi. Bunun üzerine anası bu dönüb gelmedikçe yeyib içmemeğe ve tavan altına girmemeğe and içmiş, Ebucehil de yanına Hâris ibni zeyd ibni Ebi üneyseyi almış beraber gitmişler, onu Medinede bir dam başında «Utum» denilen kal'a gibi muhkem bir odada bulmuşlar. Ebucehil aşağıdan bunu kandırmak için dereden tepeden dolanarak «Muhammed, seni sılai rahime teşvik etmiyor mu? Binaenaleyh git anana iyilik et ve yine sh:» 1418

dininde kal» demiş, nihayet o da inmiş onlarla beraber gitmiş, Medineden açıldıkları zaman tutmuşlar, bunu bağlamışlar ve döğmüşler, yüzerden iki yüz değnek vurmuşlar, o da Hârise «bu benim kardeşim fakat sen kim oluyorsun, ya Hâris, eğer seni bir تنها bulursam öldürmek Allah için boynuma borc olsun» demiş velhasıl kolları bağlı olarak anasına gitmişler, bu defa da anası evvelki dinine dönmedikçe bağı çözülmemesine yemin etmiş, o da lisanen yapmış, sonra yine hicret eylemiş idi bilâhare Hâris dahi müsliman olub hicret etmiş, ayyaş da buna zahır «Kuba» da tenhaca rast gelmiş ve müsliman olduğunu bilmiyerek vurmuş öldürmüş, ba'dehu islâma geldiğini haber alınca yaptığına nedamet etmiş huzuri risalete gelib «onu katlettim fakat müsliman olduğunu bilmiyordum» demiş bu âyet de bunun üzerine nâzil

olmuştur diye rivayet olunuyor.

Kezalik yevmi «Uhud» de Huzeyfet ibnilyemanın pederi Yeman dahi askeri islâm tarafından bilinmiyerek hataen katlolunmuş idi ki sebebi nüzulün bu olduğu da mervidir. Binaenaleyh bir mü'minin bir mü'mini ibtidaen katletmesi diyin-ü iyman noktai nazarından yapılamazsa da katli hata müstesnadır, bu olabilir ve alehusus harb sırasında pek muhtemeldir ve her nerede olursa olsun hukmü de berveçhi âtidir:

﴿وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَاً﴾ her kim de bir mü'mini hatâen katlederse
﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ icabı bir mü'min köle veya cariyeye hurriyyet verib azad etmek
﴿وَدِيَّةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ﴾ ve maktulün veresesine teslim olunacak bir diyet verilmek-
Bu diyetin sureti te'diyesi ve mıkdarı için Fıkha müracaat. ﴿إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا﴾ meğerki

verese o diyeti tasadduk ya'ni afv-ü ibra etsinler.»

sh:»1419

Tahriri rakabe hakkulah olarak birkeffaret, diyet de hakkı abd olarak bir zamândır. Bir mü'minin katline

bu suretle biri hakkullah, biri de hakkı abd olmak üzere iki hak taalluk eder Hayat, evvel emirde hakkullahdır, hurriyyet de bir nevi' hayattır, bu da hakkullahtır. Allahın kullarından bir mü'minin hakkulah olan hayati ifna edilmesine mukabil diğer bir mü'min kula hurriyyet bahşederek yeni bir hayat kazandırmak hataen katil olan mü'minin günahını setre vesile olacak en güzel ve en münasib bir keffarettir ki bunda bir cihetten bir ceza, bir cihetten de bir ibadet ma'nâsı vardır. Katl, amden olsa idi bu günah keffaret ile örtülemezdi. Fakat hatâ az çok bir dikkatsizliği tazammun etmekle beraber külliyyen kabili ihtiraz olmadığundan katil, bir taraftan terbiyeye bir taraftan da tesliye ve muavenete lâyıktır. Bunun için keffareti afvi, mevzuı bahs olamaz. Sonra hakkullah olan hayattan maktulün bir hakkı istifadesi vardı, hakkı hayata malik idi, katil, hataen de olsa bunu selbetmiş bulunduğundan ve hiç bir hak heder edilemeyeceğinden buna karşı mahza bir zamân olarak üzere maktulün yerine kalıb malından müstefid olacak olan vârislerine bir diyet verilmek de bir hakkı abiddir. Ve katili muhtı bunda da muavenete lâıktır. Bunun için akilesi varsa diyete iştirak etmelidir. Vârislerin bunu afvi de bir muavenettir. Bundan dolayıdır ki afv-ü ibra yerine «tasadduk» ta'birile bu muavenete terğib edilmiştir. İşte dâri islâmda bir mü'mini hataen katlin hukmü ikidir keffaret, diyet. Ancak hataen katil gayrı müslim ise yalnız diyet lâzım gelir. Darı harbe gelince:

﴿فَإِنْ كَانَ﴾ İmdi hataen maktul ﴿مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ﴾ size düşman bir

kavmden hali harb kaim olan darülharb ehalisinden olur ﴿وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾ halbuki kendisi mü'min

ve böyle

sh:»1420

olduğu halde bir mü'min tarafından orada hataen katledilmiş bulunursa

﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ katilin bir rakabei mü'mine azad etmesi lâzım gelir.» -Burada

diyetten sükût edilmiştir. Demek ki lâzım değildir. Ve maa hazâ mevridi ictihaddır. Ba'zı müfessirîn bunun

ta'lilinde çünkü bu maktul ile ehl-ü akrıbası beyninde veraset yoktur demişler ise de bunun o dâri harbde

kendisi gibi mü'min bir varisi bulunabilmek de mümkün olduğu, sonra bu takdirde dâri islâmda maktul olub

dâri harbde gayrı müslim akrıbası bulunan bir mü'minin dahi diyeti alınmamak ve demi heder edilmek lâzım

geleceği cihetle bu ta'lil tam değildir. Diyet lâzım gelmemesinin asıl sebebi şudur: Çünkü dâri harb dâri

ismet olmadığından bu mü'min düşman bir kavm beyninden çıkmamış ve orada ikameti ihtiyar etmiş

olmakla kendi demini kendi heder etmiştir.

﴿وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ﴾ ve eğer maktuli hatâ, sizinle

aralarında -müebbed veya muvakkat her hangi- bir misak bulunan muahid bir kavmden ise -bu surette o

kavm gayrı müslim ise de maktulün müslim veya gayrı müslim olduğuna bakılmayarak- her halde

﴿فَدْيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ﴾ diyet de keffaret de lâzım

gelir.» Nakzı misak tevehhümünden tehaşi için diyetin te'diyesine müsaraati ihtar için burada diyet birinci fıkranın aksine olarak takdimen ifade edilmiştir. Şu halde dâri islâm tebaasından bulunan gayrı müslim bir zimmî veya tebaai ecnebiyyeden bulunan gayrı müslim bir müste'min veya bir müslim dâri islâm da bir mü'min tarafından hataen katl edilirse kezalik dâri islâm ile muahedei mahsusası bulunub hali darbde olmiyan ecnebî bir devlet tebaasından

sh:»1421

bir müslim ve belki gayrı müslim dâri islâm haricinde mensub olduğu memlekette bir mü'min tarafından hataen katlolunursa bunların hepsinde dâri islâm da hataen katlolunan her hangi bir mü'minde olduğu gibi

katile hem diyet hem keffaret lâzım gelecektir. Ya'ni birinci « مَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا » fıkrası mutlak

olmakla beraber tekabül kariyesile dâri islâm da katlolunan her hangi bir mü'min, ikinci «

فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ » adüvv olub muahid olmiyan bir devlet

tebaasından dâri harbde katlolunan bir mü'min hakkında, üçüncü «

مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ » fıkrası da dâri islâm da zimmî ve müste'min ile muahid

bir devleti ecnebiyye tebaasından bulunan ve orada katlolunan mü'min hakkında demek olur. Zira bu

mü'minin dâri islâm da katli evvelki fıkrada dahil bulunduğunda şüphe yoksa da dâri islâm haricinde katlinin

orada duhulü ikinci fıkradan dolayı -âmm ba'dettahsis mütebakıyde zannı ifade eder kaidesi mucibince-

şüpheli kalacağından burada bu şüpheyi def için zimmi ve müste'min ile beraber « مِثَاقٌ » mefhumu altında bir daha tekrar olunmuştur.

Bu üç cümlede hataen maktul olan şahsın mü'min veya gayri mü'min dâri islâmda veya haricinde olmasına nazaran bütün ihtimalât gösterilmiş ve fakat bütün bunlar da ancak mü'min olan katili muhtıynin vecibesi beyan olunmuştur. Maamafih bundan gayri müslim velâkin muahid bulunan katili muhtıynin vecibesi de diyet olacağı ve bunlara keffaret teklif olunmayacağı musteban olur. Çünkü keffarete ibadet ma'nâsı bulunduğundan gayri mü'minler iymandan evvel bununla mükellef değildirler.

Demek ki hataen katil olan bir mü'mine diyet gerek lâzım olsun gerek olmasın her halde keffaret olmak üzere bir rakabei mü'mine azâd etmek farzdır. Binaenaleyh ﴿فَمَنْ لَمْ يَجِدْ﴾ her kim ya'ni hataen katil olan her hangi bir mü'min azâd edecek bir mü'min rakabe bulamazsa: Ne sh:»1422

bir rakabei mü'mineye, ne de onu temellük edebilecek bir vasıtaya malik olmazsa

﴿فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ﴾ birbiri ardına hiç fasılasız iki ay oruç tutması lâzım gelir ki ﴿تَوْبَةً مِنَ اللَّهِ﴾ bu sıyam, Allah tarafından tevbe için tevbenin kabulü içindir. Diğer bir ma'nâ

ile: bu sıyam teklifi asıl ve aziymet olan tahrirden âcize karşı min tarafilâh bir ruhsat ve teshile rücu'dur, derecei saniyede bir keffarettir.» -Binaenaleyh ikisi de Allah tarafından mutalebe olunur. Kullar tarafından mutalebe olunamaz. Hakkı abd olan diyet makamına da kaim olamaz. Bir mü'min veya muahidin hakkullah olan hayatının ifnası hataen de olsa yine bir günâhtır. Demek oluyor ki tahriri rakabei mü'mine, ifna olunan hayat yerine kaim olabilecek bir nevi' ihya olduğu gibi sıyam da bir tahrir mesabesindedir. Filvaki' tahriri rakabe diğer bir nefsi kaydi rikk-u esaretten tahlîs olduğu gibi oruç da kendi nefsinin şehvata esaretten tahlîs-u tehzibdir. Binaenaleyh mü'min olan katili muhtı diğer bir rakabei mü'mineye hurriyyet vermekten âciz kalınca hiç olmazsa alettevali iki ay oruç tutarak nefsinin kaydi şehvattan azad etmeli ve kendine bir hurriyeti ma'neviye vererek günâhtan kurtarmalıdır. Çünkü o da bir rakabei mü'minedir.

﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ Allah tealâ her şey'e alîmdir. O katilin halini de bilir,

hakîmdir, teşri' etmiş olduğu bütün bu ahkâmı da hikmetile teşri' etmiştir. Orucun iki ay olmasının hikmetini de o bilir.

Katli hatânın ahkamı bu, amde gelince bunun hukmi Dünyevîsi sûrei Bakarede «

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الخ

» beyan olunmuş idi, hukmi Uhrevîsi de şudur:

93. ﴿وَمَنْ يَقْتُلْ مُؤْمِنًا مُتَعَمِّدًا﴾ mü'min veya kâfir her kim bir mü'mini

müteammiden, bile bile,

sh:»1423

hayatına kasdederek katlederse ﴿فَجَزَاوَهُ جَهَنَّمَ﴾ cezası Cehennemdir

﴿خَالِدًا فِيهَا﴾ orada pek uzun müddet ve belki ebeden mücazat olunur. Çünkü

﴿وَوَغَضِبَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَلَعَنَهُ وَأَعَدَّ لَهُ عَذَابًا عَظِيمًا﴾ Allah buna

gadab etmiş, lâ'netlemiş, şayanı merhamet görmeyib büyük bir azab hazırlamıştır.»

Bu âyetin sebebi nüzulü Mıkyes ibin Dababe namında bir mürtedd olmuştur. Şöyle ki işbu Mıkyes ibni

Dababetel'kinanî ve biraderi Hişam, müsliman olmuşlardı. Mıkyes bir gün biraderi Hişamı Beni Neccar

içinde maktul buldu gelib Resulullah'a kıssayı anlattı. Aleyhissalâtü vesselam da onunla beraber eshabı

«Bedr» den Zübeyr ibni İyazı Fihriyi Beni Neccara gönderdi, katili biliyorlarsa kısas etmesi için Mıkyese

teslim etmelerini ve eğer bilmiyorlarsa diyeti eda etmelerini emrediyordu «Allahın Resulüne sem'an ve

taaten, katili bilmiyoruz, lâkin diyeti veririz» dediler ve yüz deve getirdiler, onlar da aldılar Medineye

döndüler, yolda gelirken Şeytan Mıkyese şöyle bir vesvese verdi «kardeşinin diyetini kabul edeceksin de

kendine baş kakıncağı yapacaksın öyle mi? Yanındakini öldür cana can olsun, diyet de kâr kalsın» dedi ve

binaenaleyh fıhrînin bir gafletini gözetib kaya ile başını parçaladı, sonra develerin birine binib gerisini

sürerek ve küfredecek Mekkeye döndü gitti, şöyle diyordu:

قتلت به فهراً و حملت عقله
سراة بنى النجار
اصحاب قارع
وادركت ثارى واضطجعت موسداً
و كنت الى الاوثان
اول راجع

Âyet bu vak'a üzerine nâzil oldu Resulullahın fethi

sh:» 1424

Mekke günü eman verdiği eşhasdan istisna ettiği bu idi, bu katili mürtedd o gün Kâ'benin örtüsüne

yapışmış olduğu halde eman verilmeyib katledildi.

İşte katli mü'min büyük bir cinayet ve bervechi bâlâ muahid veya muahidlere mülhak veya mu'tezil ve

mülteci ve sulh-u müsalemet taraftarı kâfirlerin katli de memnu' ve haram ve hattâ katli hatâ da bile hukmü

mü'min gibi olduğundan:

﴿٩٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
فَتَبَيَّنُوا وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ آَلَىٰ إِلَيْكُمُ السَّلَامَ لَسْتَ مُؤْمِنًا
تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ كَذَلِكَ
كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ فَتَبَيَّنُوا إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا
تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿٩٤﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Allah yolunda adım attığınız vakit iyi anlayın dinleyin size islâm selâmı veren

kimseye -Dünya hayatının geçici metaini göz dikerek- sen mü'min değilsin demeyin, Allah yanında çok

ganimetler var, önce siz de öyle idiniz, Allah kerem buyurdu da sizleri iman

sh:»1425

ile tanıttı onun için iyi anlayın dinleyin, muhakkak ki Allah ne yaparsanız habîr bulunuyor 94

Ey ehli iman 94. ﴿إِذَا ضَرَبْتُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ Allah yolunda adım attığınız,

gaza için hareket ettiğiniz vakit ﴿فَتَبَيَّنُوا﴾ tebeyyün ve vuzuh arayınız, alel'acele şüphe ve

tevehhüm üzerin ve zaiyf te'villerle değil teennî ve yakîn ile kılıç vurunuz. -Hamze, Kisaî, Halefi âşir

kıraetlerinde sebattan « فَتَثَبْتُوا » okunduğna göre- iyi tutununuz ayağınızı denk alınız, sağlam

basınız, acele ile çürük tahtaya basmayınız ayağınız kaymasın

﴿وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْقَى إِلَيْكُمُ السَّلَامَ﴾ ve size islâm selâm veren, kendini

islâm gösteren kimseye -yâhud (ا ك ف ج ع ج ل) kıraetlerinde elifsiz « أَلْسَلَمَ »

okunduğuna göre- size teslimiyet ve inkıyad vesâili takdim eden kimseye ﴿لَسْتَ مُؤْمِنًا﴾ sen

mü'min değilsin demeyiniz.» -Mütebeyyin olan zahir olandır. Batın hakkında verilecek hüküm de

mütebeyyin olmak için bir deliyli zahire müstenid olmalıdır. Batına zahirden hukmolunur. Ve ümûri

hafiyede bir şeyin deliyli o şey makamına kaimdir. Selâm veya teslimiyet bir emri zahir ve mütebeyyin,

kalb ve vicdan ise hafiy ve batın olduğundan o zahir ve mütebeyyini bırakıb da kalb-ü vicdana bunun

maksadı şu veya bu diye zahirin hılâfına doğrudan doğru hukm etmeğe kalkışmak bilâ tebeyyün hareket

etmekdir. Bunun için bir kimsenin zahirde verdiği selâmı, gösterdiği teslimiyeti hiçe sayıb da onun hılâfına

tevehhümat ile doğrudan doğru kalbine hukmetmeğe kalkışmayınız, zahirine göre muamele ediniz bir

zahiri diğer bir zahir, bir mütebeyyini diğer bir mütebeyyin nakzederse o zaman da akva ve ahzer olanı

tercih etmek için tesebbüt ve ihtiyat ile muhakeme ediniz.- İsa ibni verdan kıraetinde ikinci

sh:» 1426

mimin fethiyle «مُؤْمِنًا» okunduğuna göre: «Sana eman verilmez» demeyiniz, böyle deyim de hemen

vurmuyunuz, maamafih hiç demeyiniz değil ﴿تَبْتَغُونَ عَرَضَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾

alçak hayatın bir araz olan, devam-ü sebatı yok geçici metain gönül vererek; zavallının maline göz dikerek

veya fânî bir maksad ta'kib ederek öyle demeyiniz» memnuiyet alel'itlak değil arazı Dünya garazından hâlî

olmayarak söylemeğe müteveccihdir. Bu da tebeyyünü terk ettiren ve aceleye sair olan hale işarettir.

Demek asıl siyakı nehiy zahirin hılâfına bilâ tebeyyün hükümden meni'dir. Binaenaleyh «mü'men değilsin»

denileceği zaman ağrazı Dünyeviyye ve nefsanıyyeden tecerrüd ederek ve hak gözü ile bakarak demeli

kılıcı da ona göre vurmalıdır. Böyle olursa ya'ni selâm verene arazı Dünya garazile sen mü'men değilsin

denilmez, bilâ tebeyyün hareket olunmazsa ﴿فَعِنْدَ اللَّهِ مَغَانِمٌ كَثِيرَةٌ﴾ Allah'ında

pek çok ganimetler vardır ki bunları o gibi katillere tenezzül etmeyenler ve tebeyyün ve tesebbüt ile hareket

edenler iğtinam eder.

Bu âyetin nüzulüne bir kaç hâdise sebep olmuştur:

1- Fedek ehalisinden Mirdas ibni Nehiyk tek başına müsliman olmuştu, kavminde ise bundan başka müslim yoktu. Peygamberin Galib ibni fudale kumandasında bir seriyyesi bunlara gitmiş idi, kavm, hep kaçdılar ancak Mirdas müsilmanlığına i'timad ederek kaldı. Atları görünce davarını dağın bir dolambacına sığındırdı vaktâ ki telâhuk ettiler tekbir aldılar, o da tekbir alıb indi ve «

لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ السَّلَامُ عَلَيْكُمْ» dedi. Fakat

Üsame ibni Zeyd bunu katli edib davarını sürdürdü, geldiler Resulullah'a haber verdiler. Binaenaleyh pek

ziyade darıldı şiddetle azarladı قَتَلْتُمُوهُ ارَادَةَ مَا مَعَهُ = siz onu beraberindeki mala göz

dikerek katlettiniz» buyurdu. Sonra bu âyeti Üsameye okudu, Üsame «ya Resulallah benim için istiğfar et»

diye reca etti

sh:»1427

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ» فَكَيْفَ وَقَدْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

demişken nasıl olur?» buyurdu, Usame kendisi demiştir ki «bunu mütemadiyen tekrar etti, hattâ o dereceye

geldi ki mukaddema müsliman olmamış bulunsa idim de bu gün olsa idim diye temenni ettim, sonra

hakkımda istiğfar eyledi ve bir rakabe azad et diye emretti.»

2- Abdullah ibni Ebihadret ve Ebukatade Hâris ibni Rib'ı ve Muhalleme ibni Cüsamete bni Kaysi leysî ve

daha bir kaç kişiyi Resulullah İdam (اضم) tarafına gördenmiş idi, İdam derecesinde Âmir ibni Azbatı

Eşceî rast gelmiş, tehiyyei islâm ile selâm vermiş, Muhallem ibni Cüsame ile bunun arasında Cahiliyyeden

kalma bir kin varmış, Muhallim bir ok atmış Âmiri katletmiş, Resulullah'a haber gelince gazablanmış,

Muhallemin istiğfar recasına karşı « لَا غُفْرَ اللَّهُ لَكَ » buyurmuş, Muhallem ağlıyarak

kalkmış aradan yedi gün geçmemiş vefat etmiştir.

2- Mikdad ibni Esvedde dahi Üsame vak'ası gibi bir vak'a olmuş, Mikdad demiştir ki ya Resulallah!

dedim: ne buyurursun küffardan birine rast gelsem, mukatele etsem o benim elimin birini kılıncıla vursa

sonra bir ağaca siper alıb « أَسَلَمْتُ لِلَّهِ تَعَالَى = Allaha müslim oldum» dese bundan sonra

onu katledeyim mi? Resulullah «etme» buyurdu, ben de ya Resulallah o benim kolumu kesdi dedim,

Aleyhissalâtü vesselâm «katletme çünkü edersen o senin onu katlinden sonraki menzilinde, sen de onun

söylediği kelimeyi söylemezden evvelki menzilesinde olursun.».

4- Bir takım Sahabe müşriklerle çarpışmışlar ve bozmuşlar birisi birine mızrağı saldırmış o da süngü

yetişince ben müslimim demiş, fakat dinlememiş katletmiş, ba'dehu keyfiyyet Resulullah'a arz edilince

«müslim olduğunu zuğmettiği halde katlettin ha» buyurmuş, o da «ya Resulallah, o, onu müteavvizen

söyledi» demiş bunun üzerine « هَلَّا شَقَّتَ قَلْبَهُ = ha, kalbini yaraidin» buyurmuştur.

sh:» 1428

İşbu « هَلَّا شَقَّتَ قَلْبَهُ » itabı daha bir kaç vak'ada irad buyurulmuştur

5- Buharî ve Müslimde rivayet olunduğu üzere Beni Selimden bir adam Sahabeden bir kaç zata rast gelmiş, yanında davar da varmış, selâm vermiş, onlar da bu selâmı teavvüz için verdi demişler ve katletmişler, davarını almışlar, Resulullah'a gitmişler bu âyet nâzil olmuş, işte bu hâdiselerin her biri âyetin sebebi nüzulü olmak üzere rivayet edilmiş ve beyinlerinde bir tenafıyde bulunmamış olduğuna nazaran deniliyor ki âyetin nüzulüne asıl sebep bu vâkıatın mütekarib bir zaman içinde taaddüdü olmuş ve herkes kendi vak'asını sebep bilmiştir.

Ey mücahidler ﴿كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ﴾ siz de ekseriyet i'tibariyle bundan evvel

bidayeten müsliman olduğunuz zaman tıpkı böyle idiniz: size selâm veren veya teslimiyet gösteren bu

adam gibi ağzınızdan çıkan bir kelime ile, bir kelimeyi şehadet ile islâma dahil oldunuz, oldunuz da

﴿فَمَنْ أَلَّهِ عَلَيْهِ﴾ Allah size in'am etti, canınızı malınızı taarruzdan masun tuttu, sonra

yükselttikçe yükseltti, sıdk-u istikametle mümtaz, kemali iyman ile benam kıldı, mahkûmiyyetten hâkimiyete

!lâ ve hazinei İlâhiyyesinde nice ganimetlere namzed eyledi şimdi iş başına geçib harekete geldiğiniz vakit

ağrazı Dünyeviyyeye dalarak bu ahvali unutmayınız da ﴿فَتَّبِينُوا﴾ tebeyyün gözetiniz -yâhud «

﴿فَتَّتَبْتُوا﴾ ihtiyatlı bulununuz- velev hali ikrahta olsun islâma gelenleri Allahın size yaptığı gibi ibtida

kelimeî zahiresiyle kabul ediniz, teslim alınız da sonra zuhur ve tebeyyün edecek hallerine göre muamele

ediniz. Bunun selâm vermesi veya şehadet getirmesi veya müsliman görünmesi korkusundan başını

kurtarmak veya hainliğinden kendini gizlemek için bir siper, bir halkandır diyerek ilk ağızda

sh:» 1429

katline kalkışmayınız ihtiyat ediniz, sonunu gözetiniz çünkü

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ dir. Hayr-ü şer hiç bir amel cezasız

kalmaz.

Mü'minleri techiz ederek seferber ederken böyle tebeyyün ve tesebbüte sevkeyliyen bu evamir ve

talimata karşı «o halde cihada gitmemek ve iştirak etmemek daha büyük bir ihtiyat ve yerinden ayrılmamak

daha hayırlı olacak» deyib de bilâ ma'ziretin oturub kalmamak için buyuruluyor ki:

﴿٩٥﴾ لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولَى الضَّرَرِ
وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ فَضَّلَ اللَّهُ

الْمُجَاهِدِينَ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً وَكُلًّا وَعَدَّ
اللَّهُ الْحُسْنَىٰ وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا
عَظِيمًا ﴿٩٦﴾ دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا
رَحِيمًا ﴿٩٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتَهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ
قَالُوا فِيهِمْ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ
تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ
وَسَاءَتْ مَصِيرًا ﴿٩٨﴾

sh:»1430

﴿٩٨﴾ إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ
لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا ﴿٩٩﴾ فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ
أَنْ يَعْفُو عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَفُورًا غَفُورًا ﴿١٠٠﴾ وَمَنْ يُهَاجِرْ
فِي سَبِيلِ اللَّهِ يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَاجِمًا كَثِيرًا وَسَعَةً وَمَنْ يَخْرُجْ
مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ
أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠١﴾

Meali Şerifi

Mü'minlerden özür sahibi olmaksızın oturanlar ve Allah yolunda mallariyle, canlariyle cihad edenler müsavi olamazlar, Allah, mallariyle ve canlariyle mücahid olanları oturanların derece itibariyle üzerine geçirdi, gerçi Allah ikisine de husnayı (Cenneti) vad buyurmuştur, bununla beraber Allah mücahidlere oturanların fevkında azîm bir ecir ihsan etmiştir 95 Tarafından derece derece rütbeler, ve bir mağfîret ve rahmet... Öyleya; Allah bir gafur, rahîm bulunuyor 96 O kimseler ki nefislerine zulmetmekdelerken melekler canlarını aldılar, "ne işde idiniz" dediler, "biz dediler: Bu arzda zebun idik", "ya, dediler: Allahın arzı geniş değil mi idi oraya hicret etsenizdi ya?" İşte bunların me'vaları Cehennemdir, ona gidiş de ne fena şeydir 97 Ancak hakikaten zebun olanlar: Hiç bir çareye gücü yetmiyen ve hicret için yol bulamiyan erkekler, kadın, çocuklar müstesna 98 Çünkü bunlardan Allahın o günahı afiv buyurması memuldür, Allah afvi çok bir gafur bulunuyor 99 Her kim Allah yolunda hicret ederse yer yüzünde gidecek çok yer de bulur, genişlik de bulur ve her kim Allaha ve Peygambere hicret kasdiyle evinden çıkar da sonra kendisine ölüm yetişirse muhakkak ki onun ecri Allaha düşer, Allah bir gafur, rahîm bulunuyor 100

Bir şeyden kalana' tekâsül edib oturana «kaid» denilir. Harbe gitmeyib geri kalanlara da «kaidûn»

yahud « **قعد** » ta'bir olunur. «kaidûne anilharb» demektir.

DARAR, bir şeye dahil olan eksiklikdir ki maraz veya körlük topallık gibi sakatlık demektir. Netekim

anadan doğma a'maya ve pek zaiyf hastaya darir denilir, levazım ve mühimmat tedarükünden âciz olmak

da bu ma'nadadır. Binaenaleyh « **أُولَى الضَّرِّ** » zararlılar; dertli, sakat, âciz, özürülüler, bunların

gayrı olan « **غَيْرُ أُولَى الضَّرِّ** » ise sahih ve salim ve kadir olanlar demek olur.

Bu âyetin bidayeten mutlak olub bu fıkranın sonradan nâzil olduğu rivayet olunuyor: Bera ibni Azibden

menkuldür ki bu âyet nâzil olduğu vakit Resulullah «levh ve divit getiriniz» diye emr edib «

« **لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ** » yazdırmış idi. Bu

sırada İbni ümme mektum gelmiş orada bulunuyordu ve darirülbasar, a'mâ idi «Allahım ben daririm, bana

ruhsat var mı?» Dedi, bunun üzerine « **غَيْرُ أُولَى الضَّرِّ** » nâzil oldu. Kâtibi Resulullâh Zeyd

ibni Sabitten dahi şöyle menkuldür: Resulullah «

« **لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ** »

» nâzil olmuşdu, bana imlâ ediyordu İbni Ümmi mektum geldi «ya Resulallah cihada istitaatım olsa idi

cihad ederdim, fakat a'mayım» dedi derken Resulullah'a vahiy baygınlığı geldi, ağırlaşıp gayş oldu, dizi

dizimin üstüne geldi ve öyle ağır basdı ki ezib ufalıyacak zannettim ve korktum, sonra açıldı «

غَيْرِ أُولِي الضَّرِّ» dedi sonra yaz «

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرِ أُولِي الضَّرِّ
وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ» buyurdu. İbni Abbastan dahi mervîdir ki «Bedr»

muharebesi olduğu zaman «Bedr» e çıkıp çıkmıyanlar hakkında «

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ
بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ» nâzil olmuştu. Abdulah ibni ümmi mektum işitti. Ebu Ahmed ibni Cahş

ibni Kaysil'esedi ile beraber «ya Resulullah biz a'mayız, bize ruhsat var mı» dediler «

لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرِ أُولِي الضَّرِّ - الی -
أُولِي الضَّرِّ» sakat «عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةٌ» nâzil oldu. Bunlar gösterir ki «

sh:»1432

olanlar ve istitaati bulunmıyanlar demektir ki bunların gayrı da sahih ve salim ve istitaatli olanlar demek

olur. Bundan başka İbni Abbastan «أُولِي الضَّرِّ، أَهْلُ الضَّرِّ» demektir diye

mervîdir. Bu mefhum ziyan ma'nâsına zarardan me'huz olarak mülâhaza olunursa daha eammdir. Zira ehli

zarar hem zarar çeken mütezarrırlara hem de zarar veren muzırlara şamil olur. Zararlı âciz bulunanlar

kendilerinde eksikli oldukları gibi bizzarure cihada gidemediklerinden dolayı sevabca mutazarrır, kudretleri

varken harbe gitmiyenler de ya kendilerine lüzum olduğu halde gitmedikleri veya ısyandan çekinmedikleri

takdirde hem harb ve âsâyişe muzır, hem de günahlarile mutazarrır olurlar. Özürlüler ehli zarar, zararlı

oldukları gibi bunlar da zararlı ve ehli zarardırlar. Ve şu halde ikisi de « **أُولِيَ الضَّرَرِ** » dırlar.

Binaenaleyh bunların gayrı olan ka'idun istitaati olduğu halde harbe gitmiyen ve gitmemekle beraber zararı

da olmıyan ehli salâh ve selâmet demek olur. Ve bunun içindir ki «

« **وَكَلَّا وَعَدَّ اللَّهُ الْحُسْنَى** » buyuruluyor.

İşte bunlar nefsinde husna ile mübeşşer oldukları halde mücahidîn ile ledelmukayese onlara müsavi

olamıyacakları ve mücahidînin derecesi Dünya ve Ahiret bunların fevkında olduğu ve sonra mağfiret ve

rahmeti İlâhiyye de gerek bu kaidîn ve gerek mücahidîninden her birinin kendi sınıflarında da bir çok derecat

ve meratibe munkasim buldukları anlatılmış ve bu suretle cihadın farzı kifaye olduğu ifham edilmiştir. Zira

cihad herkese farzı ayn olsa idi istitaati bulunan kaidune husnâ değil, ıkab mev'ud olurdu.

Görülüyor ki alel'umum kaidunun mücahidîn ile mukayesesı tecviz olunmamış bu mukayese «

« **غَيْرِ أُولِيَ الضَّرَرِ** » a kasredilmiş ve ulizzarar olanlar mukayeseden istisna olunmuştur. Çünkü

ânifen anlaşıldığı üzere ulizzarar olan ka'idun iki kısımdır. Bir kısmı özürlü bir kısmı da kadir ve âsî

sh:» 1433

ve muzırr olanlardır. Ehli özr olanlar bununla sureti umumiyede mükellefiyetten istisna edilmiş olduğu

gibi bunlar miyanında bir taraftan özr-ü ıztırabının şiddetine sabr-ü tahammül eylemek diğer taraftan

cihadın faziletini takdir ederek mücahidîn ile beraber bulunamadığından dolayı kederinden kanlı yaşlar

dökerek selâmet ve muzafferiyetlerine dua ve « إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ ط » irşadına

tevfikan Allah ve Resulullah için hayırhalklık etmek suretile mücahedei ma'neviyye içinde bulunanların

Ahirette mücahidîn derecesinde ecr-ü sevaba nail olabilmeleri ihtimali anlatılmak için bunlar ademi

müsavattan istisna olunmuştur.

Kadir ve âsî ve muzırrolanlar ise müstahıkkı derece değil, müstahıkkı ıkab olacaklarından fısebilillâh

mücahidîn ile şöyle dursun sulâhai kaidîn ile bile müsavî olamayacakları cihetle mukayesei fazilet

mevzuundan haric bırakılmışlardır. Velhasıl istisnada asıl, isbattan nefiy, nefiyden isbat olmayıp mücerred

ıhrac ve « حُكْمٌ بِالْبَاقِي بَعْدَ الثَّنِيَا سُ » olmasına mebni burada ademi müsavattan istisna

edilen « أَوْلَى الضَّرْرِ هَسِ » hakkında alesseviyye sabit bir müsavat hukmü lâzım gelemeyeceğinden

«ulizzararın gayrı olan kaidîn, mücahidîn ile müsavi olamazlar amma ulizzarar umumiyetle müsavi

olurlar» gibi bir ma'nâ anlamamalıdır. Belki «ulizzararın hukmi müşavati meskûtün anhtir. Onlar ya hiç müsavi olamazlar veya içlerinde müsavi olanların bulunması melhuzdur» diye anlamalıdır. Bundan başka şunu da nazarı dikkatten ayırmak lâzım gelir ki bu mukayesede mücahidîn dahi mutlak bırakılmamış evvel emirde iki kayd ile takyid olunmuştur. Birisi fı sebıllıh olmak, diğeri mallarile ve canlarile olmaktır. Esasen orfı şeri'de «mücahidîn» fısebıllıh harbedenler demek olduğu halde fısebıllıh kaydının bir daha tasrihi bu fazilete irmek için niyyetin pek ziyade hâlis olması lüzumunu ve her harb edenin değil her mücahidin bile bu mukayeseye dahil olamayacağını iş'ar eder.»

sh:»1434

«بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ» kaydı de hulûsi niyyetten sonra kaidînden efdal olabilmek için

ümcahidinde bu ikisinin birleşmesi de şart olduğuna işarettir. Mücahidînin sarfiyyatına kaidînin muaveneti maliyyeleri karıştığı takdirde o kaidînin dahi hissai cihadı bulunmuş olacağından o zaman tarafeyn beyinde ademi müsavat ve fazilet hukmü sureti kat'iyye ve umumiyede mevzuı bahs olamayacaktır.

Kaidîn arasında mücahidînden efdal olmasa bile müsavi olanlar bulunabilecektir. Ve fakat bu da

kuudundan dolayı değil, cihada malen iştirakinden dolayı olduğu için fazilet kaidîn tarafında değil,

mücahidîn tarafındadır. Şu kadar ki ba'zı zamanlar bu mücahidînin menba' ve mebdei fazileti bilfi'ıl saffi

harbde değil, arkalarındaki kaidîn içinde duran cihadı ekber mücahidleri miyanında bulunabilir. Netekim

Halid ibni Velid ve emsali mücahidîn müselyimetülkezzab ile çarpışırken hiç biri Medinede ikamet eden ve bütün bu cihadı sevk-u idare eyliyen Hazreti Sıddıktan daha mücahid ve daha efdal olmadılar. Kezalik Kisrâ ve Kaysar ordularıyla çarpıştıkları zaman ne Hazreti Ömer, ne de Hazreti Osman ve Hazreti Aliden daha mücahid ve daha efdal değil idiler.

Burada kaidîn ve mücahidîn kelimeleri ma'nâyı örfleri mucebince bil'ibare fisebilillâh muharebeye aid buldukları şüphesiz olmakla beraber asıl mefhumlarında kuud, ataleti müş'ır ve mücahede de bezli vus' ederek ve zahmetler çekerek uğraşmak ve çalışmak demek olduğu ve ma'nâyı örfiye itlakları bu mefhumdaki hususiyetlerinden nâşi bulunduğu cihetle bu mukayese sureti umumiyede çalışanlarla çalışmayanları dahi müsavi olamayacaklarını ve her hangi bir hususta fisebilillâh hüsni niyetle çalışanların oturanlardan efdal olduğunu ve şu kadar ki kötülük ve zarar için çalışanların bu mukayeseden haric bulduklarını bil'işare ifade eylemektedir. Bu işarete nazaran fisebilillâh mal-ü can ile mücahede mefhumunun

sh:»1435

«وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا» âyetinde olduğu gibi o kadar büyük

şumulü vardır ki harb mes'elesi bunun cüz'iyatından biri demektir. Bundan dolayıdır ki Resulullah harbden

avdet buyurdıkları zaman «

رَجَعْنَا مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ = küçük cihaddan

büyük cihada döndük» hadîsi Nebevîsile tehzibi nefis ve islahatı dahiliyye ile uğraşmanın cihadı ekber

olduğunu tebliğ buyurmuşlardır.

Hasılı 95.

﴿لَا يَسْتَوِي الْقَاعِدُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ غَيْرُ أُولِي الضَّرَرِ﴾

mü'minler den özürsüz ve zararsız olan kaidîn

﴿وَالْمُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِأَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ﴾ mallarile ve

canlarile fisebilillâh mücahede edenler ile müsavi olamazlar. Açıkcası

﴿فَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ دَرَجَةً﴾ Allah mücahede

edenleri oturanlara derece itibarile tafdil etti, çalışanlara çalışmayanların, fisebilillâh harb edenlere

etmiyenlerin üstünde fazla bir derece verdi ﴿وَكُلًّا وَعَدَ اللَّهُ الْحُسْنَى﴾ Maamafih

Allah hüsnâyı, ya'ni en güzel sevab olan Cenneti ikisine de va'd buyurdu ve buyurduğu halde böyle yaptı.»

-Bu böyle olunca hüsnâ mev'ud olıyan ve kuudları me'zunünfih olmayıb zarar ve ma'siyet teşkil ettiğinden

dolayı ikab mev'ud olan kaidînin mücahidîn ile müsavi olamayacakları evleviyyetle anlaşılır. İkisinin de

hüsni akıdeleri ve hulusı niyyetleri olduğu ve hüsnâ ikisine de mev'ud bulunduğu halde bile müsavi

değildirler.

﴿وَفَضَّلَ اللَّهُ الْمُجَاهِدِينَ عَلَى الْقَاعِدِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ Allah

mücahidini pek büyük bir ecr ile kaidine faik kılmıştır ki bu ecirde mücahidin beyninde alesseviyye bir

meritebe değil 96. ﴿دَرَجَاتٍ مِنْهُ وَمَغْفِرَةً وَرَحْمَةً﴾ Allahdan bir çok dereceler ve

mağfiret-ü rahmet olmak suretiledir. Ba'zısı

sh:» 1436

kaidinden bir derece fazla ise diğer ba'zıları derecelerle fazladır. Ve derecatı mücahidin müteaddid ve

mütefazıldır ve bu ecirlerin içinde Allahın büyük bir mağfiret ve rahmeti de vardır. Bu sayede geçmiş

günâhlar da bu ecr-ü derecatı tenkıs etmiyecektir. Muhakkak

﴿إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ dir.

Zararlı olan kaidinden bir kısmı mühimmin haline gelelim. 97.

﴿إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّيْتُمُ الْمَلَائِكَةَ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ﴾ o kimseler ki nefislerine

zulm ederlerken Melekler Dünyada canlarını alacak veya Âhirette kendilerini yakalayıp mahşere sevk

edeceklerdir, muhakkak ﴿قَالُوا﴾ Melekler onlara ﴿فِيمَ كُنْتُمْ﴾ siz ne halde idiniz,

dininize müteallık ne işte bulunuyordunuz diye itab edib soracaklar

﴿قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ﴾ onlar da biz bu yerde, şu bulunduğumuz

mevki'de zayıf addedilmiş kimseler idik, ya'ni kahr-u mağlûbiyyet altında acz-ü za'fımızdan nâşi bir şey

yapamıyorduk, zuafâ sayılırdık diye itizar edecekler ﴿قَالُوا﴾ Melâike de bunlara

﴿أَلَمْ تَكُنْ أَرْضُ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا﴾ Allahın Arzı geniş değil

mi idi -meselâ Medineye, Habeşistana hicret edib kendilerini kurtaranlar gibi- Yer yüzünde diğer bir tarafa

hicret etse idiniz ya? diyecekler ve itizarlarını kabul etmiyeceklerdir. ﴿فَأُولَٰئِكَ﴾ işte böyle

buldukları yerde vecibelerini iyfaya mani' olan kahr-u galebe altından çıkmak ve az çok müsaıd bir tarafa

gidebilmek kudretini olsun haiz oldukları ve binaenaleyh bütün ma'nâsile aceze ve zuafâdan

bulunmadıkları halde kendilerini her vechile âciz addedib yerlerinden kımlıdanmıyanlar bu suretle

sh:»1437

muktedir olabilecekleri vazifelerini terketmiş ve küfr-ü zulme müsaıd bulunmuş olacaklarından bunların

﴿مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ﴾ me'vaları Cehennemdir ﴿وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ ve bu gidiş ne

fena bir gidiştir veya o Cehennem ne fena yerdir!

Bu âyet Mekkede müsliman olmuş ve hicret farz bulunduğu esnada hicret etmemiş olan bir takım

kimseler hakkında nâzil olmuştur. Demek ki hicret vacib iken küffara mümaşat edib oturmak doğrudan doğruya küfür değil ise de her halde bir ma'siyet ve nefse bir zulümdür. Müfessirînin beyanına göre bu âyet bir yerde dinini ikameye imkân bulamıyan bir adamın oradan hicret etmesi vacib olduğuna delâlet etmektedir. Hadîsi Nebevîde sahihan varid olduğu üzere «her kim diniyle bir yerden bir yere firar ederse gittiği bir karış yer de olsa Cennete istihkak kesb eder, babası İbrahim ve Peygamberi Muhammed aleyhimeselâmın refîkı olur» rivayet olunuyor ki bu âyet nâzil olunca Resulullah bunu Mekke müslimanlarına göndermiş, Cündüb ibni Damre radiallahü anhde oğullarına «beni yükletiniz, çünkü ben de müstad'afinden ne de yolu bilmeyenlerden değilim, vallahi bu gece Mekke'de yatmam» demiş idi, oğulları bunu bir secdeye koyub Medineye müteveccihen yüklediler, pek ihtiyar bir zat idi yolda vefat etti.» İlh.

Demek oluyor ki lüzumunda hicret dahi bir nevi' mücahededir. Küffarın tahti kahrında ezilib kalmak ve dini hakkın inkişafına hizmet edememek, binnetice fena bir istihaleye sebep olabileceğinden az çok kudreti varken bundan kaçınmamak nefse bir zulümdür. 98. ﴿إِلَّا الْمُسْتَضَعِّفِينَ الْخ﴾ Ancak bir çare bulamıyacak, hicretin mütevakkıf olduğu esbaba güç yetiremeyecek ve bizzat yahud bilvasıta yolu doğrultub gidemeyecek olan hakikaten zayıf ve biçare

sh:»1438

erkekler ve kadınlar ve çocuklar müstesna 99.

﴿فَأُولَٰئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ﴾ çünkü bu gibi çaresizleri Allahın afv

etmesi kaviyyen me'muldür. Bunlar için de gitgide küfre istihale tehlikesi melhuz bulunduğundan alel'tlak

ma'fûv olur denemezse de çocuklar henüz mükellef olmadıklarından büyükler de kalblerindeki iymanı

muhafaza etmek şartıyla terki hicrette ma'zur bulduklarından dolayı şayanı afv-ü gufrandırlar.

﴿وَكَانَ اللَّهُ عَفْوًا غَفُورًا﴾ dir.

100. ﴿وَمَنْ يُهَاجِرْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ﴾ ve her kim -yolunu bilib de fisebilillâh

muhaceret ederse ﴿يَجِدْ فِي الْأَرْضِ مُرَآغَمًا كَثِيرًا وَسِعَةً﴾ Arzda bir çok

gidecek, sığınacak veya düşmanlara rağm edecek yer ve genişlik bulur.» -Binaenaleyh yerinde bir nevi'

rahat ve refahı bulunanlar oradan ayrılınca behemehal meşakkatlere ve darlıklara düşeceğini zannedib de

korkmamalıdırlar. Bir de

﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ her kim Allaha ve

Resulüne muhacir olarak evinden çıkar da ﴿ثُمَّ يَدْرِكُهُ الْمَوْتُ﴾ sonra maksadına vasıl

olmadan ölüm kendisine yetişirse ﴿فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾ ecri Allah üzerine

düŖer, ya'ni amelini tamam etmiş gibi baliğan ma belağ ecrine nail olur.»- Binaenaleyh bu babda

«yerimden ayrılırsam maksada ya vasıl olurum ya olamam, iyisini elimdekini de zayi' etmeyeyim, dimyata

pirince giderken evdeki bulgurdan da olmayayım diye düşünmemelidir. Allah için hareket eden

hasbelkader yarı yolda da kalsa yine tamam ecre nail olacağını bilmelidir.

﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾

sh:»1439

Anifen nakledildiği üzere Cündub ibni Damre Medine ye gelirken yolda «ten'ıym» nam mevkia

vardıklarında vefat edeceğini hissedib sağ elini sol eline koymuş «Allahım, Ŗu senin, Ŗu da Resulünün,

Resulün sana ne ile biy'at ettiyse ben de öyle biy'at ediyorum» demiş ve teslimi ruh etmiş idi. Bu haber

Eshabı Peygamberiye vasıl olduğu zaman «Medinede vefat etseydi ecir etemm olurdu» demişler, bu âyet

de bunun üzerine nâzil olmuştur. Talebi ilim veya hacc veya cihad veya bunlar gibi her hangi bir masdal

dinî ile livechillâh vakı' olan her hicret Allaha ve Resulüne hicret olunduğunu da beyan etmişlerdir.

Mücahidîn ile kaidînin mukayesesinden sonra mücahidîn hakkındaki tahfifâtı İlâhiyye cümlesinden

olmak üzere seferde, hali havfte ve düşman karşısında ve belki maraz ve matar gibi alel'umum mevakı'ı

zarurette nemazın keyfiyyetini beyan ve bu suretle hem cihadın hem nemazın dindeki ehemmiyeti

kat'iyelerini tansis için buyuruluyor ki:

﴿١٠١﴾ وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ
تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ
الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُوًّا مُّبِينًا ﴿﴾

sh:» 1440

﴿١٠٢﴾ وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ فَأَقَمْتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ فَلْتَقُمْ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ مَعَكَ وَلِيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ فَإِذَا سَجَدُوا فَلْيَكُونُوا مِنْ
وَرَائِكُمْ وَلَتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ
وَلِيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ
أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً وَلَا جُنَاحَ
عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أذى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى أَنْ تَضَعُوا
أَسْلِحَتَكُمْ وَخُذُوا حِذْرَكُمْ إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُهِينًا
﴿١٠٣﴾ فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ فَادْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقَعُودًا

وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ ۖ فَإِذَا اطْمَأَنَّتُمْ فَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ ۚ إِنَّ الصَّلَاةَ
كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا ﴿١٠٤﴾ وَلَا تَهِنُوا فِي
ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ ۗ إِنْ تَكُونُوا تَأْلَمُونَ فَإِنَّهُمْ يَأْلَمُونَ كَمَا تَأْلَمُونَ
وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١٠٥﴾

Meali Şerifi

Sefer ettiğiniz vakit o küfredenlerin size bir fenalık yapmalarından korkuyorsanız namazdan kısmanız

artık size bir

sh:» 1441

günah olmaz muhakkak ki kâfirler size açık bir düşman bulunuyorlar 101 Ve o vakit sen içlerinde olub da

onlara namaz kıldırıldığında içlerinden bir kısmı seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da yanlarına

alsınlar, bunlar secdeye vardıklarında diğer kısım arkanızda beklesinler, sonra o namaz kılmamış olan

diğer kısım gelsin seninle beraber kılsınlar ve ihtiyatlı bulunsunlar ve silâhlarını yanlarına alsınlar, kâfirler

arzu ederler ki silâhlarınızdan ve eşyanızdan bir gafil bulunsanız da size birdenbire bir basgın bassalar,

eğer yağın yağmurdan bir eziyyet varsa veya hasta iseniz silâhları bırakmanızda beis yoktur, bununla

beraber ihtiyatı elden bırakmayın çünkü Allah kâfirler için mühiyn bir azab hazırlamıştır 102 O korkulu
zamanda namazı kıldınız mı gerek ayakta ve gerek otururken ve gerek yanlarınız üzerinde hep Allahı
zikredin, derken korkudan itmi'nan buldunuz mu o vakit namazı tam erkâniyle eda edin çünkü namaz
mü'minler üzerine muayyen vakıtlarla yazılı bir farz bulunuyor 103 Düşmanınız olan kavmî ta'kib etmekte
za'f göstermeyin, eğer siz elemleyorsanız şüphe yok ki sizin elemlendiğiniz gibi onlar da
elemleniyorlardır, kaldı ki siz Allahdan onların ümid edemeyecekleri şeyler umuyorsunuz Allah da alîm,
hakîm bulunuyor 104

﴿وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ﴾ yer yüzünde sefer ettiğiniz vakit.» -Görülüyor ki burada

fisebillâh kaydı tasrih olunmamıştır. Binaenaleyh zahirine nazaran gerek cihad ve gerek hicret gerek
ticaret ve gerek her hangi bir sebep ve maksadla vakı' olan seferlerin hepsine şamil olur ve bunun için
âyetin alel'itlak seferî namaz hakkında olduğu söylenmiştir. Maamafih âyetin yine seferi cihad ile alâkadar
olduğu da siyakından zahirdir. Ve bunun için burada alel'itlak seferî namazlara bir iyma bulunsa bile asıl
mâ siyaka leh havfi düşmanla alâkadar olan harb veya hicret seferi olduğundan hukmi âyet

sh:» 1442

salâti seferîden ziyade mevakî'i zarurette salâti havfe nazırdır.

Ya'ni seferber olub yürüdüğünüz vakit

101.

﴿فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ أَنْ خِفْتُمْ أَنْ يُفْتِنَكُمْ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾
kâfirlerin sizi fitne ve mihnete düşüreceklerinden korkarsanız

namazı biraz kısa kesmenizde günah yoktur.»

Ma'lûmdur ki kasr, çekib uzatmanın zıddı olarak kısib kısaltmak demektir. «

﴿أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ﴾ da kasr minessalât iki suretle mutasavverdir. Birisi rek'atların

adedini kısaltıb dört yerine iki kılmak ya'ni kemmiyyeten kasr etmektir ki bir hısım müfessirîn bu ma'nâyı

vermişlerdir. Fakat bu ma'nâ her namazda cereyan etmez, akşam ve sabah namazları haric kalır. Biri de

kiyam yerine kuud veya rükub, rüku' ve sücud yerine iyma ile iktifa eylemek gibi namazın hududunu ve

evsaf-ü keyfiyyatını kısaltmak, keyfiyyeten kasretmektir. Diğer cihetten kasr, habs-ü tevkif ma'nasına da

gelir. Bu suretle de kasr minessalât namazın ba'zısını kazaya bırakmak demek olur. Zahiriyye evvelki

ma'naya, ya'ni kasrı rek'ate hasr etmiş ve bu âyet mucebince seferde kasrı salâtın hali havfe mahsus

olduğuna ve binaenaleyh seferî olan bir adamın hali emniyyette namazını tam kılması lâzım geldiğine kail

olmuşlardır. Şafî'iyye de bu ma'naya hamletmiş ve fakat havf ile takyid etmeksizin seferî olan bir adamın dört rek'atli namazları tansif etmesi caiz ve fakat itmam eylemesi evlâ olduğuna kail olmuştur.

Hanefiyyeye gelince: burada üç ma'nâ muhtemil olmakla beraber kasırdan murad ikinci ma'nâ keyfiyyeten kasr olması lâzım geleceğine ve esasen seferde dört rek'atlıların iki re'kat kılınması bir kasr değil bir itmam olduğuna ve binaenaleyh fazlası caiz olmadığına kail olmuşlardır. Zira sahibi Buhârîde dahi merviy olduğu üzere

sh:» 1443

namaz ilk farz kılındığı zaman hizada ve seferde ikişer rek'at olmak üzere farz kılınmış ve bil'ahare hizada öğle, ikindi, yatsu namazları dörde iblâğ edilerek tezyid kılınmış ve salâti sefer, hali aslî üzere bıkırılmıştır. Ve bu hüküm kitab ile değil sünnet ile sabittir. Bu âyet ise bilhassa hali havf ile meşrut bulunduğundan bu cihetten sakittir. Bunun için alel'ittlak ahkâmı seferi buradan istinbata kalkışmak doğru değildir. Ve hali havften maadasının âyette meskûtün anh olduğu Şafî'iyyece de müsellemdir. Binaenaleyh seferde kasrı kemmiyyet derecei saniyede meşru' bir ruhsat gibi görünürse de hakikatte derecei ulâda meşru' bir azimet mahiyetinde olduğundan burada ruhsat verilen kasrın kasri keyfiyyet olması lâzım gelir.

Bu tefsir Tavustan ve İbni Abbastan dahi merviydir. Resulullahın bütün seferlerinde gerek hali havf ve

gerek hali emniyette adeti rekeâtı kasr etmiş olduğunda hiç ihtilâf edilmemiştir. Demek ki her hangi bir

müsafirin farzı esasen iki rek'attır. Hazreti Ömerden merivî olduğu üzere seferde hali emniyette kasr «

صَدَقَةٌ تَصَدَّقَ اللَّهُ بِهَا عَلَيْكُمْ فَاقْبَلُوا صَدَقَتَهُ» hadîsi Nebevîsi

mucebince kabulü lâzım gelen bir sadakai lâhiyyedir. Hali havfteki kasr ise buna munzammolan bir kasrı

keyfiyettir ki sûrei Bakaredeki «فَإِنْ خِفْتُمْ فَرِجَالًا أَوْ رُكْبَانًا» âyetinde olduğu gibi

havfin derecesine göre mâşiyen edaya veya iymaya, bunlar da olamadığı takdirde kazaya bırakmaya

müsaiddir. (O âyete bak).

Şimdi düşman müvacehesinde vaz'iyetin müsaadesine göre kasrı salâtin cemaat ile yapılabilecek bir

sureti mahsusasına gelelim:

102. ﴿وَإِذَا كُنْتَ فِيهِمْ﴾ ya Muhammed, sen bu hali havfte bulunan ve kasrı salâta

me'zun olan mücahid'inin içinde bulunub da ﴿فَاقْمَتَ لَهُمُ الصَّلَاةَ﴾ onlara namaz

kıldırığın vakit ﴿فَلْتَقِمْ طَائِفَةً مِنْهُمْ مَعَكَ﴾ içlerinden bir kısmı

sh:» 1444

seninle beraber dursunlar, ya'ni askeri evvelâ iki kısım yap, bir kısmı düşman karşısında beklesin, bir kısmı

da seninle beraber namaza dursunlar ﴿وَلْيَأْخُذُوا أَسْلِحَتَهُمْ﴾ ve namaza duranlar dahi

silâhlarını bırakmayıp yanlarına alsınlar ﴿فَإِذَا سَجَدُوا﴾ bunlar secde edib rek'ati bitirdiler mi

﴿فَلْيَكُونُوا مِنْ وِرَائِكُمْ﴾ arkanızdan düşman karşısına çekilsinler

﴿وَلَتَأْتِ طَائِفَةٌ أُخْرَى لَمْ يُصَلُّوا﴾ ve kılmamış olan diğer kısım gelsin ikinci

rek'ati de ﴿فَلْيُصَلُّوا مَعَكَ﴾ seninle beraber bunlar kılsınlar.» -Demek ki kılınan namaz iki

rek'attir. Ve her rek'ate bilmünavebe bir kısım iştirak etmiştir. Şu halde her birinin ikinci rek'atleri ne olacak?

Kıtalın başlaması gibi havfin iştidadını müstelzim olan bir hali cedid tahaddüs etmedikce ikinci rek'atın de

her biri tarafından yine bilmünavebe itmam edilmesi lâzım gelecektir. Ve böyle olduğu sünneti Nebeviyye

ile de beyan olunmuştur. İbni Ömer ve ibni Mes'ud Hazaratından rivayet olduğu üzere Hazreti

Peygamber sallallahü aleyhi vesellem salâti havfi kıldırıldığı zaman âyette olduğu gibi ilk taife ile bir rek'at ve

diğer taife ile de bir rek'at kılmış, sonra bu taife düşman karşısına gitmiş yine evvelki taife gelib ikinci rek'ati

kıraetsiz kaza etmiş ve selâm vermiş, sonra bunlar gidib yine ikinci taife gelmiş birinci rek'ati kiraet ile kaza

etmişler ve selâm vermişler ve bu suretle her taife iki rek'at kılmışlardır. Maamafih bu noktada diğer kaviller

ve rivayetler de vardır.

﴿وَلْيَأْخُذُوا حِذْرَهُمْ وَأَسْلِحَتَهُمْ﴾ Ve bu ikinci taife namaza gelirken teyakkuz ve

ihtiraz üzere bulunsunlar ve silâhlarını üstlerine alsınlar.» -Evvelkinde yalnız silâhlarını alsınlar demekle

iktifa edildiği halde burada teyakkuz ve ihtiyat-ü ihtiraz demek olan

sh:»1445

«hizr» in dahi ilâve edilmiş olması düşman karşısında yerlerini berikilere terkederlerken pek ziyade ihtiyat

ile hareket etmek lüzumunu iş'ar içindir. Çünkü ﴿وَدَّ الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ kâfirler öyle arzu

etmektedirler ki ﴿لَوْ تَغْفُلُونَ عَنْ أَسْلِحَتِكُمْ وَأَمْتِعَتِكُمْ﴾ siz esliha ve

emtianızdan, levazim ve mühimmatı harbiyyenizden gaflet etseniz, boş bulunsanız da

﴿فَيَمِيلُونَ عَلَيْكُمْ مَيْلَةً وَاحِدَةً﴾ üzerinize birden bire bir saldırı verseler.»- İbni

Abbas ve Cabirden rivayet olduğuna göre Resulullah Eshabiyle öğle namazını kılmış, müşrikler de bunu

görmüş idi. Sonradna «biz ne fena yaptık, neye o sırada hücum edivermedik» dediler ve diğer bir namaz

esnasında baskın etmeğe azmeylediler. Allah tealâ da bu âyet ile Peygamberine onların esrarını bilirdi.

Maahaza

﴿وَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ كَانَ بِكُمْ أَذًى مِنْ مَطَرٍ أَوْ كُنْتُمْ مَرْضَى﴾
﴿أَنْ تَضَعُوا أَسْلِحَتَكُمْ﴾ ve eğer size yağmur kabilinden bir eziyyet olur veya hasta

bulursanız silâhlarınızı bırakmanızda günah yoktur. Yağmur ve hastalık gibi bir sebepten naşî silâhları

üstünüze almanız pek zahmet verir veya silâhı bozmak ihtimali bulunursa o zaman namaz kılarken

üstünüze almiyabilirsiniz ve bu almamak günah olmaz.» -Demek ki böyle bir eziyyet ve zarar

bulunmadıkca silâhı üzerinde bulundurmak vâcib de elden bırakmak günahdır ve bırakmak câiz olduğu

zaman da ﴿وَوَحِّدُوا حِذْرَكُمْ﴾ her halde hizrinizi tutunuz, kuşkulu durunuz namaz kılariken

dahi düşmandan teyakuz ve tahaffuz ve ihtiraz üzere bulununuz, uyanık ve ihtiyatlı olunuz, gafil

avlanmamak için ne lâzımsa yapınız düşmanın bağıteten

sh:»1446

hücumuna ma'ruz kalmıyasınız.»- Burada Fahrüddîni Razî der ki «bu âyet düşmandan hazer vâcib

olduğunu anlattığından maznun olan mazarratların kâffesinden hazer ve ihtirazın vücubuna dahi delâlet

eder. Bu suretle deva ile mualeceye ikdam etmek ve defî mazarrat için kendi eliyle çalışıp çabalamak,

vebadan ihtiraz eylemek maili inhidam bir duvar altında oturmakdan sakınmak vacibdir.» İlh. Ve bunu «

لا عدوى» hadîsi şerifine muâriz zann etmemelidir. Akidei diniyye noktai nazarından sirayeti maraz

ve vafat için bir müessiri hakîkî ve zarurî i'tikad etmek başka, onu halık tealânın meşiyetile icrayı te'sir eden

her hangi bir sebebi adî gibi görmek ve bu cihetle ihtiraz eylemek yine başkadır. Netekim düşmandan

hazer emredilmekle beraber bunu hakıykaten düşmanın kuvvet-ü kudretine haml ettirmemek ve bu suretle

vehm-ü halecana düşürmemek ve kalbleri ancak Allaha rabt ettirmek ve maamafih esbabada ithimam

emrini te'yid eylemek için ﴿إِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾

buyurulmuştur. Ki Allahın kanunlarına küfredib ihmal etmek dahi bu vaidde dahildir.

Kelbînin Ebu Salihten rivayetine göre «Resulullah Benî emmare harb için gazaya çıkmıştı, vardılar bir menzile kondular, düşmandan hiç bir kimse görmiyorlardı, nâs silâhlarını koydular, Resulullah da silâhını bırakıb kazai hacete çıktı, dereyi geçti, hava çileyor, yağmur serpiyordu, derken vadiy Resulullah ile Eshabının arasında bir hail oldu, binaenaleyh Resulullah oturmuştu. «

غورث بن الارس المحاربى» bunu gördü ve «seni katletmezsem Allah beni katletsin» deyip kılıcı yanında dağdan indi, Resulullah baktı ki herif gelmiş kılıcı çekerek baş ucuna dikilmiş «şimdi ya Muhammed, seni benden kim kurtaracak?» diyordu derhal Resulullah «Allah azze ve cell» buyurdu ve «اللَّهُمَّ اكْفِنِي غَوْرَثَ بِنِ الْحَارِثِ بِمَا شِئْتَ» dedi Gavres de Peygamberi vurmak için kılıcıyla saldırdı ve fakat iki küreğinin arasına

sh:»1447

bir sancı saplanıb yüzü koyun sürctü ve kılıcı elinden fırladı, hemen Resulullah kalkıb kılıcı aldı ve «ey

Gavres şimdi seni benden kim meneder?» buyurdu, o da «lâahad = hiç kimse yok» dedi, o zaman

aleyhisselâtü vesselâm «

«أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَ رَسُولُهُ» diye

şehadet getirirsen ben de kılıcını sana veririm» buyurdu. O «hayır ve lâkin ilelebed sana kital

yapmayacağıma ve aleyhinde hiçbir düşmana muavenet eylemeyeceğime şehadet ederim» dedi

Resulullah da kılıcı verdi, bunun üzerine Gavres «vallahı, sen benden çok hayırlısın» dedi, Resulullah da

ben ona senden ehakkım» buyurdu, binaenaleyh Gavres dönüb arkadaşlarına gitti vak'ayı anlattı, ba'zıları

iman ettiler o sırada vadiy durmuştu Resulullah da geçib Ashabına vak'ayı haber verdi. İşte «

حُدُوا حُدْرَكُمْ» emri böyle ansızın bir baskına uğramaktan tahaffuz içindir.

Bu âyette beyan buyurulan salâthavf Resulullaha hitaben varid olmuş bulunduğu ve Resulullahın

imametiyle namaza ivaz bulunamayıp diğer imam da bulunabileceği için bir rivayette imam Ebi Yusuf

bunun Resulullaha mahsus olduğuna ve Resulullahdan sonra salâthavf böyle bir imam ile kılınmayıp

lâekal iki imam ile diğer namazlar gibi kılınacağına kail olmuş ki Malikiyyeden ibni Uleyyenin dahi mezhebi

bu imiş. Fakat cumhur, Resulullahdan sonra eimmenin o makama kaim naibi Nebevî olmaları hasebiyle «

حُذِّ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا» emrinde olduğu gibi

hitabın Peygamberden sonra ümeraya dahi mütenavil bulunduğunu beyan etmişlerdir. Netekim Said ibni

As Taberistan da salâthavf kılmak istediği zaman «içinizde Resulullah ile bir salâthavfa hazır ve şahid

olan kim var?» diye sormuş, Huzeyfetübniyeman kalkıp ta'rif etmiş, o da o suretle kıldırılmış idi ki içlerinde

bir çok Sahabe de vardı. Kezalik Abdullah ibni Semüre maiyyetinde Babile gaza ettikleri zaman bu da salâtihavf kıldırımı idi.

sh:»1448

103. ﴿فَإِذَا قَضَيْتُمُ الصَّلَاةَ﴾ İmdi bu namazı eda ettiğiniz, yani salâtihavfi kıldığınız:

kılıp bitirdiğiniz vakit ﴿فَاذْكُرُوا اللَّهَ قِيَامًا وَقُعُودًا وَعَلَىٰ جُنُوبِكُمْ﴾

arkasında ayakta ve otururken ve yatarken cem'îi ahvalde Allahı zikir ve yad ediniz ve hatta kitale

giriştiğiniz de bile ayakta kılıç çalarken, dizleyib endaht yaparken, yaralanıb yere düştüğünüzde Allahı

kalbinizden çıkarmayınız, dilinizden bırakmayınız.» -Diğer bir manâ ile- ba'dehu ahval şiddetlendiği zaman

namaz kılmak istediğinizde her biriniz bulunduğunuz vaziyete göre meselâ ayaktakiler ayakta, oturanlar

oturduğu, yatanlar yattığı yerde olarak nasıl rast gelirse öylece iyma ile kılınız ve bu hal içinde Allahı

zikrediniz, ba'zı müctehidîn burada bil'fiil kital halinde bile böyle iyma ve zikrile namazın kılınacağını

anlamışlarsa da eimmei Hanefiyyenin muhtarına göre bil'fiil kital ile iştigâl namaza mani'dir. O zaman

namaz kazaya bırakılır netekim yevmi «ahzab» da Resulullah dört vakit namazı kazaya bırakmıştı.

﴿فَإِذَا أَطْمَأْنَنْتُمْ﴾ Ba'dehu harb bitib itminan hasıl ettiğiniz kalbleriniz sükûnet bulub

ahvalden emin olduğunuz da ﴿فَاقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾ vakti gelen namazı bütün erkân ve

şeraitiyle güzelce kılınız, yâhud harb esnasında kılamadığınız namazları kazâ ediniz.» -İmamı Şafî

Hazretleri o karışık zamanlarda kılınan namazların hepsine tamamilen kaza ediniz demiş ise de bu ma'nâ

müsteb'addir. Zahir olan vakti gelenlerin edası veya kılınamayanların kazasıdır.

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا﴾ zira namaz

mü'minler üzerine bir kitabı mevuttur. Ya'ni müretteb ve muayyen vakitlerde yazılı bir farzı kat'îdir.»- Ki bu

evkat Kur'anda «

﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنِ
الْفَجْرِ﴾ . ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ﴾ .
﴿وَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ قَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ وَقَبْلَ غُرُوبِهَا وَمِنْ
أَنَاءِ اللَّيْلِ فَسَبِّحْ وَأَطْرَافَ النَّهَارِ﴾ . ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ
تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ وَلَهُ الْحَمْدُ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ
وَعَشِيًّا وَحِينَ تُظْهِرُونَ﴾

sh:» 1449

gibi âyetlerde öğle, ikindi, akşam, yatsı, sabah, beş vakit olmak üzere ta'yin kılınmış ve hududı

mahsusasiyle tahdid ve ta'rifi de tarafı risaletten beyan ve tafsıl olunmuş ve o vakittenberi teamülen de müslimanlar beyninde zaruriyyatı diniyyeden olarak mazbut bulunmuştur. Namazın böyle evkatı hamse ile takdiri ma'kulât noktai nazarından şu veçhile izah da edilmiştir.

Âlemin cereyanı hayatında her şey beş mertebe geçirir: birincisi, hudus ve vücude duhul mertebesidir.

Netekim insan da doğar ve bir müddet neşv-ü nema devresi yaşar ve bu müddete sinni neşv-ü nema denilir. İkinci mertebe devri tevakkuftur ki bir müddet artıb eksilmiyerek sıfatı kemali üzere kalır ve bu müddete sinni şebab denilir. Üçüncü mertebe, devri kühûlettir ki insanda gizli bir noksan yüz gösterir ve bu müddete sinni kühûlet denilir. Dördüncü mertebe devri şeyhuhat ki insanda açıktan açığa bir takım noksanlar zuhur etmeğe başlar ve ölünceye kadar gider. Buna da sinni şeyhuhat ve ihtiyarlık denilir.

Beşinci mertebe, öldükten sonra bir müddet âsârı bâkı kalıb bil'ahare bu âsâr da mahv-ü zail olur ve ortada nam-ü nişanı kalmaz. İşte âlemde bu beş mertebe gerek insanda ve gerek sair hayvanat veya nebatat hâdisatının hepsinde caridir. Tulû' ve gurubuna nazaran güneş de bu beş hal ile alâkadardır. Meşrıktan doğduğu sırada hali insanın doğduğu zamanki halini andırır, peyderpey yükselir, nuru kuvvetlenir, harareti şiddetlenir, nihayet Semanın ortasına gelir bir lahzai tevakkuf geçirir, sonra inmeğe başlar ve hafî noksanlarla tedricen ikindiye kadar gider. Sonra noksanları tezahür eder, ziyası harareti zayıflar, inhitatı

artar ve sür'atle guruba teveccüh eyler, gurubdan sonra üfukı garbîde şafak denilen ba'zı âsârı kalır, sonra bu da muzmahil olur ve güneş sanki âlemde mevcud değil imiş gibi

sh:»1450

bir hale gelir. Herkesin görebileceği bütün bu ahval, Allahdan başka hiç bir kudretin hâkim olamayacağı umurı acibe olduğu için Allah tealâ bu beş halden her birini bir emri ilâhîye alâmet kılarak her birinde bir namaz farz kılmış ve bu beş vakit namazı her günkü tahavvülâtı ta'yin ve irae eden bir takvim gibi nâzımı vazife bir kitabı mevkut yapmıştır. Bunun içindir ki mü'minlerin namazları ne kadar muntazam olursa halleri de o nisbette muntazam olur. Namaz hem bir vesilei intizam, hem de gayeyi inşirah olan bir vazife şükrandır. Havf halinde ümidi, emniyyet halinde şevki tezyid eder. Fakat o zaman da vazife bundan ibaret zannedib de kalmamalıdır. Namazı güzelce kılınız. Bununla beraber 104.

﴿وَلَا تَهِنُوا فِي ابْتِغَاءِ الْقَوْمِ﴾ o kavmi küffarı taleb-ü ta'kıbde gevşeklik de
etmeyiniz, zaiyf kalbli olmayınız, ﴿إِنْ تَكُونُوا تَأْمُونًا﴾ eğer siz bundan müteellim
oluyorsanız bilmelisiniz ki ﴿فَانَّهُمْ يَأْمُونُ كَمَا تَأْمُونُ﴾ onlar da sizin

elemlendiğiniz kadar elemlemlenirler. Fazla olarak

﴿وَتَرْجُونَ مِنَ اللَّهِ مَا لَا يَرْجُونَ﴾ siz Allahdan onların ümid edemeyecekleri

şeyler umarsanız. Onlar metaı kalil olan hayatı Dünyayı ararken siz nâmütenahi sevab ve Âhıret istersiniz,

sizin sahai ümidiniz onlardan çok vasi'dir. Bunun için siz onlardan çok yüksek bir azm-ü şavk ile mücahede

etmelisiniz. ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ Allah ise alîm ve hakîmdir. Binaenaleyh

Allahın emirlerini imtisal edib ilm-ü hikmet dairesinde hareket ediniz ki umduklarınıza nail olasınız.

Burada dini islâmın ruhu ve kitabın hikmeti nüzulü olan pek mühim bir mes'ele vardır ki hak ve ihkakı

hak

sh:»1451

kazıyyesidir. Kâfirlere karşı böyle mücadele ve ta'kib emirlerini görüb de onlara hıyanet etmeyi, haksızlık

yapmayı, yapmadıkları şeyi isnad ile iftira etmeyi muktezai diyanet zannetmemelidir. Hak, kâfire dahi

taallûk etse yine haktr. Ve bir dinin kemali telâkkiyatı hukukiyyesinin şumulü ve ciddiyetinde ve islâmın en

büyük inkişafı adil kuvvetinin tecelliyatında aranmak lâzım gelir. Kâfirin küfrü, hukukuna tecavüzü mübah

kılmaz. Dini hakkın icabı kâfirin dahi lehinde aleyhinde ancak Allahın inzâl buyurduğu kanunı hak ve

ahkâmı ma'dilet ve esbabı ilmile hukmetmektir. Çünkü ya Muhammed:

﴿١٠٥﴾ اِنَّا اَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ
النَّاسِ بِمَا اَرَىكَ اللهُ وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا ﴿١٠٦﴾

وَاسْتَغْفِرِ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٠٧﴾ وَلَا تُجَادِلْ
عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا
أَثِيمًا ﴿١٠٨﴾ يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ
وَهُوَ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ وَكَانَ اللَّهُ بِمَا
يَعْمَلُونَ مُحِيطًا ﴿١٠٩﴾

sh:»1452

﴿١٠٩﴾ هَآأَنُتُمْ هُوَآَاءِ جَادَلْتُمْ عَنْهُم فِى الْحَيَوَةِ الدُّنْيَا فَمَنْ
يُجَادِلِ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا
﴿١١٠﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ سُوْءًا أَوْ يَظْلِمْ نَفْسَهُ ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ يَجِدِ
اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١١١﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ
عَلَى نَفْسِهِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا ﴿١١٢﴾ وَمَنْ يَكْسِبْ
خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا فَقَدِ احْتَمَلَ بُهْتَانًا وَإِثْمًا
مُبِينًا ﴿١١٣﴾ وَلَوْ لَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ
مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنفُسَهُمْ وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ

شَيْءٌ وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ
تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا ﴿١١٤﴾ لَا خَيْرَ فِي
كَثِيرٍ مِنْ نَجْوَاهُمْ إِلَّا مَنْ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ
بَيْنَ النَّاسِ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ
أَجْرًا عَظِيمًا ﴿١١٥﴾

sh:»1453

﴿١١٥﴾ وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى
وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصَلِّهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ
مَصِيرًا ﴿١١٦﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا
﴿١١٧﴾ إِنْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ إِلَّا إِنَاثًا وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا
شَيْطَانًا مَرِيدًا ﴿١١٨﴾ لَعَنَهُ اللَّهُ وَقَالَ لَأَتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ
نَصِيبًا مَفْرُوضًا ﴿١١٩﴾ وَلَا ضَلِيلَنَّهُمْ وَلَا مَنِينَهُمْ وَلَا أَمْرَنَهُمْ
فَلْيَبْتَئِكُنَّ آذَانَ الْأَنْعَامِ وَالْأَمْرَنَهُمْ فَلْيَغْيِرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ وَمَنْ يَتَّخِذْ

الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا ﴿١٢٠﴾
يَعْدُهُمْ وَيَمْنِيهِمْ وَمَا يَعْدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا ﴿١٢١﴾
أُولَئِكَ مَاوِيَهُمْ جَهَنَّمُ وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا ﴿١٢٢﴾
وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ
تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَعَدَّ اللَّهُ حَقًّا وَمَنْ أَصْدَقُ
مِنَ اللَّهِ قِيلًا ﴿١٢٣﴾

sh:»1454

﴿١٢٣﴾ لَيْسَ بِأَمَانِيِّكُمْ وَلَا أَمَانِيٍّ أَهْلِ الْكِتَابِ مَنْ يَعْمَلْ
سُوءًا يُجْزَ بِهِ وَلَا يَجِدْ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا
﴿١٢٤﴾ وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أُنْثَىٰ وَهُوَ
مُؤْمِنٌ فَأُولَئِكَ يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظْلَمُونَ نَقِيرًا ﴿١٢٥﴾ وَمَنْ
أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ وَاتَّبَعَ مِلَّةَ إِبْرَاهِيمَ
حَنِيفًا وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا ﴿١٢٦﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي
السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُحِيطًا ﴿١٢٧﴾

Meali Şerifi

Elhak biz sana bihakkın kitab indirdik ki insanlar arasında Allahın sana gösterdiği vechile hukm edesin;

hâinlere müdafaa vekili olma 105 Ve Allaha istiğfar eyle, çünkü Allah gafur, rahîm bulunuyor 106

Nefislerine hıyânet edib duranlar tarafından mücâdeleye kalkışma, çünkü Allah vebal yüklenen, hıyanetkâr

olan kimseleri sevmez 107 İnsanlardan gizlemeğe çalışırlar da Allahdan gizlemeği düşünmezler, halbuki

onun

sh:»1455

razı olmayacağı tevizatı tertib ederlerken o yanı başlarında, hem Allah her ne yaparlarsa muhîf bulunuyor

108 Haydi siz öyle yaptınız: bu Dünya hayatta tuttunuz taraflarından kim mücadele edecek? Veya

üzerlerine kim vekil olacak? 109 Halbuki kim bir kötülük yapar veya nefesine zulm eder de sonra Allahın

mağfiretine sığınırsa Allahı bir gafur, rahîm bulur 110 Maamafih kim bir vebal kazanırsa onu sırf kendi

aleyhine kazanır, Allah alîm, hakîm de bulunuyor 111 Her kim de bir cinayet veya bir vebal kazanır da

sonra onu bir bîgünahın üzerine atarsa şüphesiz bir bühthan ve açık bir vebal daha yüklenmiş olur 112

Allahın fazl-ü rahmeti üzerinde olmasaydı onlardan bir taife seni bile hükümde haktan şaşirtmayı

kurmuşlardı, maamafih onlar yalnız kendilerini şaşırırlar, sana hiç bir zarar edemezler, nasıl edebilirler ki

Allah sana kitab ve hikmet indirmekte ve bilmediklerini sana bildirmektedir, hem Allahın senin üzerinde

fazlı çok büyük bulunuyor 113 Onların fııldaşmalarının çoğunda hayır yoktur, ancak sadaka vermeyi veya

bir ma'ruf işlemeyi veya insanların arasını düzeltmeyi emreden başka, ve her kim bunu Allahın rızasını

arayarak yaparsa yarın biz ona büyük bir ecir vereceğiz 114 Her kim de kendisine hak tebeyyün ettikten

sonra peygambere muhalefette bulunur ve mü'minler yolunun gayrısına giderse biz onu gittiğine bırakırız

ve kendisine Cehennemi boylatırız ki o ne fena gidiştir 115 Doğrusu Allah kendine şirk koşulmasını

mağfiret buyurmaz, ondan berisini ise dilediğine mağfiret buyurur, kim de Allaha şirk koşarsa hakıkatte pek

uzak bir dalâle sapmıştır 116 Onu bırakıb da sade dişilere tapıyorlar, ve sade yalâbık bir Şeytana tapıyorlar

117 Ki Allah onu la'netledi, o da şöyle dedi: Celâlin hakkı için kullarımdan bir mukadder pay alacağım 118

Ve lâbüd onları sapıtacağım, ve her halde onları ümniyelere düşürüb olmayacak kuruntularla

aldatacağım, ve lâbüd onlara emr edeceğim de hayvanların kulaklarını dilecekler ve lâbüd onlara

emredeceğim de Allahın

sh:»1456

halkını tağyir edecekler, ve her kim Allahı bırakıb Şeytanı veliyy ittihaz ederse şüphesiz açıktan açığa

husrana düşmüştür 119 O, onlar va'd verir, ümniyelere ümidlere düşürür fakat Şeytan onlara kuru bir

aldatmadan başka ne va'd eder? 120 İşte onların varacakları yer Cehennemdir, ve ondan halâsa hiç bir çare bulamıyacaklardır, iyman edib de iyi iyi işler yapan kimselere gelince yarın onları altından ırmaklar akar Cennetlere koyacağız, ebediyyen onlar da kalacaklar 121 Hakka Allah va'di, Allahdan daha doğru sözlü kim olabilir? 122 O, sizin kuruntularınızla da değil, ehli kitabın kuruntularıyla de değil, kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır ve Allahdan beride ne bir veliy bulabilir ne de bir nasîr 123 Gerek erkeklerden gerek dişi her hangi bir gişi de mü'min olarak iyi işlerden bir iş tutarsa işte böyleler Cennete girerler ve zerrece hakları yenmez 124 Hem kimdir o kimseden daha güzel dinli ki özü muhsin olarak yüzünü tertemiz islâm ile Allaha tutmuş ve hanîf (sâde hakka boyun eğer muvahhid müslim) olarak İbrahim milletine uymuştur, Allah ki İbrahimi halil edindi 125 Halbukî göklerdeki ve yerdeki hep Allahındır ve Allah her şey'i muhîf bulunuyor 126

---

105. ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ﴾ Biz sana «lâraybefih» olan bu

kitabı ekmeli, bu Kur'anı azimüşşanı hakk ile, hak tealânın insanlar üzerinde insanların ferden veya cem'an yekdiğeri beynindeki hukukun künhünü muhtevi, velhasıl hakkı mübeyyin, batıldan ve eğrilikten müberrâ ve mahza şer'i hakkı ve adl-ü sıdkı gösteren bir düstûri hidayet olarak inzâl eyledik ki

﴿لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَىكَ اللَّهُ﴾ alel'umum insanlar arasında Allahın

sana gösterdiği ilmi hak ve vahyi mutlak ile hukmedesin: insanlar arasında itikadî veya ameli her nevi'

münazeatin hallinde kitabullahı düstur ve vahyi medari hüküm ittihaz edib hakk-u hakikatle bihakkın hâkim

sh:»1457

olasın ve alesseviyye her kese müstahıkk olduğu hakkını veresin.» -Yani kitâbın asıl hikmeti- nüzulü

beynennas hukm-ü hâkimiyet için hakkı gösteren bir esas olması ve bunun Peygambere inzâl edilmiş

olmasının hikmeti de Peygamberin mintarafillâh varid olan vahyi ve vahiyden mütehasıl ilmi müstakillen

medarı hukm ittihaz etmesi ve vahiy varid olan hususatta buna muhalif diğer esbab ve delâili nazarı itibare

almamasıdır. Zira delâili saire sırf zahirî olduğu halde vahiy künhi hakka muntabık bir ilmi zarurîdir.

Demek ki hâkimin vazifesi ne kendinin, ne de şunun bunun rey ve arzusunu değil, ancak hakkı takib

etmesi ve yakînen bildiği bir hakkın hılafına asla hukmetmemesidir. Burada ilmi hâkimin muteber olduğuna

bir delil vardır. Fakat bunun bir rey-ü ictihad değil, bir ilmi şuhudî olması şarttır. Bunun için Hazreti Ömer

demmiştir ki «Allahın bana verdiği rey ile hukmettim» demeyiniz, zira «بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ» vahiydir

ve Peygambere mahsustur. Sizin reyiniz ise ilim değil, nihayet bir zandır.» Binaenaleyh hâkimler mücerred

rey-ü kanaatlarıyla hukmedemezler. Esbab ve vesaitü sübutiyye taharrisine ve onların delâletine ittibaa

mecburdurlar. Bununla beraber maksadı aslî hakka isabet olduğundan hâkimin ilmi şuhudî ile ma'lûmu

olan bir hususta ilmi hilâfına hukmetmesi asla caiz olmaz.

İşte ya Muhammed, sen Allahın gösterdiği vahiy ile hukmet

﴿وَلَا تَكُنْ لِلْخَائِنِينَ خَصِيمًا﴾ hâinler lehine hasîm olma: Yani kim olursa olsun

velevse ümmetinden bulunsun hainleri müdafaa için beri' olanlara velevse milleti âharden olsun husumet

etme, daha açıkcası hâinler namına müdafaa vekili olma, avukatlık etme.»- Bu âyetlerin Beni übeyrık

vak'ası hakkında nâzil olduğuna müfessirînin ittifakı naklolunuyor. Ebuhayyanın nakline göre Kirmanî

demiştir ki «bu âyetlerin Beni Zafer ibni Haristen Tu'metibni

sh:»1458

Übeyrık hakkında nâzil olduğunda müfessirînin icması vardır. Ancak ibni Bahr demiştir ki münafıklar

hakkında nâzil oldu ve bu «فَمَا لَكُمْ فِي الْمُنَافِقِينَ فِئَتَيْنِ» kavli İlahîsine

merbuttur.» ilh.. Übeyrıkın Beşir, Bişr, Mübeşşir namında üç oğlu bulunduğu ve bunlardan Beşirin

başkalarına isnad ederek Sahabe hakkında hecviyye söyler bir münafık olduğu rivayet edildiğine ve Tu'me

denilen de bu Beşir olduğuna göre İbni bahrın sözü dahi bu ittifaka münafi değildir. Bunun için Razî itlakı

üzere der ki bu âyetlerin ekserîsi Tu'metibni Übeyrık hakkında nâzil olduğunda müfessirîn müttefikidir. Fakat

vak'anın keyfiyyetinde bir kaç rivayet vardır: Birisi; Tu'me zırlı bir gömlek sirkat etmiş, talep olununca sirkati

bir Yehudîye affetmiş, ikincisi: Zırh kendisine vedia bırakılmış, şahid de yokmuş, taleb olununca inkâr etmiş.

Üçüncüsü: Taleb edildiği zaman Yehudînin çaldığını iddia etmiş ilh... Ekser müfessirinin muhtarına göre

rivayetlerin hasılı şudur: Ensar miyanında Beni Zaferden Tu'metibni Übeyrik namında birisi komşusu

Katadetibni Nu'mandan bir gece bir un dağırcığı içinde bir dır'ı -zırh- çalmış, dağırcığın yırtığından un

dökülerek götürmüş, Zeyd ibni Semin namında bir Yehudînin nezdine bırakmış, Tu'me aranmış zırh

bulunmamış, almadığına ve bilmediğine yemin etmiş bırakmışlar, un izini ta'kib etmişler, Yehudînin evine

varmışlar ve bulmuşlar, Yehudî bunu kendisine Tu'menin getirib bıraktığını söylemiş ve buna Yehudîlerden

şehadet edenler de olmuş. Beni Zafer Resulullah'a gitmişler, tu'menin beraetine ve Yehudînin hırsızlığına

şahadet etmişler ve Tu'meyi müdafaa edib müslimanlık namına Yehudîlerde mücadele eylemesini reca

eylemişler. Resulullah da zahirde müsliman olan Tu'menin yeminine ve bunların şahadetine binaen öyle

yapmak istemiş, bunun üzerine min tarafillâh bu âyetler nâzil olmuş ve hâin ile müteberriyi doğrudan doğru

bildirerek Resulullahı irşad ve

sh:» 1459

hatadan sıyanet buyurmuştur. Buna karşı Tu'me hakka teslim olub tevbekâr olacak yerde Mekkeye kaçmış

ve irtidad etmiş. Evvelâ, Sülâfe binti Sa'd namında bir kadının yanına inmiş, Hazreti hassanın bir şi'rinden

dolayı kadın bunu def etmiş, sonra Beni Selimden Haccac ibni allât namında birinin yanına gitmiş orada da

bir sirkat yapmış tardolunmuş, daha sonra yine hırsızlık için bir evin duvarını delerken duvar yıkılmış altında

kalmış, bir rivayette bununla da ölmemiş, Mekkedden çıkarılmış, Arablardan bir tüccar kafilesine karışmış,

bunlardan bir meta' çalmış kaçmış ve fakat tutmuşlar, feci' bir surette öldürmüşler, bundan dolayı da

islâmda irtidad edenlerin hal-ü akıbetini gösteren «

«وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ أَخِي» . . .

nâzil olmuştur. Şu halde sebebi nüzule nazaran hâinînden murad bu Tu'me ve buna muavenet edenler,

sureti umumiyede de bu gibi haksızlar ve ahlâksızlardır.

Şimdi hakkı hâkimiyet mes'alesinin ehemmiyetini, hâkimlerin, şahidlerin, da'va vekillerinin

mes'uliyetlerindeki dehşeti anlamalı ki Allah tealâ islâmi zahîrîye ve kavminin taleb ve şهادetine binaen

Tu'meyi müdafaaya meyletmış olmasından dolayı Peygamberi hatadan sıyanet ederken, daha doğrusu

kendisine gaibi ihbar eden bir mu'cize bahşederken bir hâkimin velev bilmiyerek olsun velevse esbabı

zahireye aldanarak olsun bir hâin lehine meyledib beriüzzimme olan bir kimseye husumet etmesi haddi

zatında bir kusur olduğunu iş'ar için o hâinlere hasîm olma 106. ﴿وَاسْتَغْفِرِ اللّٰهَ﴾ ve Allaha

istiğfar et. Çünkü ﴿اِنَّ اللّٰهَ كَانَ غَفُوْرًا رّٰحِيْمًا﴾ Allah mağfîret isteyenlere gafur,

rahîmdir diye istiğfara da'vet etmeden diğêr ihtarata geçmemiştir. Fadl-ü rahmeti ilâhiyye ile hikmet ve

nübüvvet sayesinde böyle bir kusur ve hatâdan sıyanet buyurduğu bil'ahare

sh:» 1460

minnet ile yadedilecekse de evvel emirde istiğfara da'vet edilmesi her hâlde bir itabı belîğ müş'irdir.

Binaenaleyh bu itabı belîğ hâinlerin hıyanetlerini, haksızların haksızlıklarını bile bile zulm-ü hıyanete

muavenet edenlere ve bir hissi menfaat veya saikai taassub ve müdahene ile haksızlığa terğib ve teşvik

eyliyenlere ve kezalik hükmünde ahkâmı hakkı esas ittihaz etmeyib re'y-ü arzusuna tabi' olanlara karşı

şiddetini tasvir kabil olmiyan gayet dehşetli bir tehdid-ü inzarı ve tevbeye terğibi tazammun eder. Bunun

için bu şiddet-ü cezaletle ihtarata devam olunarak buyuruluyor ki:

107. ﴿وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمُ الْخُ﴾

nefislerine hıyanet edenler tarafından veya onlardan dolayı mücadele etme, böylelerinin ne vekili

muhamisi ol, ne şهادetleriyle hukm et.»-

NEFSİNE HIYANET, kendini aldatmak, bir menfaat celbediyor zu'mile bir zarar getirmektir. Bunun için bir

insanın ma'siyete ıkdam ile kendini ikaba ma'ruz kılması kendini aldatmak ve emaneti ilâhiyye olan nefse

hıyanet etmektir. Hâine tarafdar olmak da nefesine bir hıyanettir.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ مَنْ كَانَ خَوَّانًا أَثِيمًا﴾ HAVVAN, pek hâin ESİM,

pek günahkâr, ya'ni hıyanetten sakınmıyan ve gûnahtan çekinmiyen demektir. Bu ifadede ısrar ve

ı'tiyaddan tahzir ve tevbeye bir teşvik vardır. 108. ﴿يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ الْخ﴾

burada nefse hıyanetin bir suretini izah ve nefislerine hıyanet edenlerden bir kısmı mahsusun tasviri vardır

ki bunlar ﴿اذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَىٰ مِنَ الْقَوْلِ﴾ Allahın razı olmayacağı sözler

tebyit ederler ve bunu yaptıkları vakit Allah yanlarında iken ondan gizlemezler, Allaha karşı bunu

yapmaktan çekinmezler de insanlardan gizlerler.» Yukarılarda da beyan olduğu üzere TEBYÏT,

beytutetten

sh:» 1461

veya beytten me'huzdur. Beytutetten olduğuna göre bir işi geceleyin tedbir etmek, gecelemek, gece

karanlığında yapmaktır. Beytten olduğuna göre de bir sözü manzum bir beyt, bir şi'ir yapar gibi uğraşib

uydurmak, tanzım etmeğe çalışmaktır. Bu gibi kimseler de zihinlerinde veya aralarında fena fikirler tertib

ederler. Bunları herkesten gizli tutmak için geceleri kendilerine mahsus hafiy yerlerde ictima' ederek veya

veznine mevzununa uydurub beyt tanzım eder gibi çalışarak ve süsliyerek Allahın razı olmayacağı bir takım

kararlar verirler, tezvirat uydururlar ve bunları yaparken Allahdan korkmazlar, onu hiçe sayarlar da

insanlardan son derece çekinirler ve onları aldatmağa çalışırlar. Halbuki

﴿وَكَانَ اللَّهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطًا﴾ onlar ne yapıyorlarsa Allah hepsini muhîttir.

Hiç birini kaçırmaz, irinde gecinde cezalarını verir, böyle yapanlar binnetice kendilerini aldatmış nefislerine

hiyanet etmiş olmaktan başka bir şey yapmış olmazlar. Yaptıkları fenalık buldukları muhîtin içindedir.»-

Tu'me gibi hâinleri müdafaa ve himaye etmek isteyenler de bu gibiler miyanında bulunduğu için bu tasvir

üzerine telvini hitab ile ve onlara tevcihi kelâm ile buyuruluyor ki:

Ey hâinleri müdafaa edenler! 109. ﴿هَآءَآنْتُمْ﴾ işte siz ﴿هَآءَآءَآ﴾ onlarsınız, o kendilerini

aldatan, nefislerini hiyanet eden kimselersiniz ki

﴿جَادَلْتُمْ عَنْهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا﴾ bu hayatı Dünyada o hâinler tarafından

mücadele ettiniz, haydi Dünyada bunu yapabilirsiniz, fakat böyle yapmakla onları hakikaten kurtardınız mı?

﴿فَمَنْ يُجَادِلُ اللَّهَ عَنْهُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ sonra «

﴿يَوْمًا لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئًا﴾ olan Yevmi kıyamette o hâinler tarafından

kim mücadele edecek? ﴿أَمْ مَنْ يَكُونُ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا﴾ veya

sh:» 1462

onlar üzerine kim vekili muhammi olacak? Bütün o amelleri muhît olan Allah tealânın azabına karşı

olanların himayesini, avukatlığını kim der'uhde edecek düşünmüyorsunuz? binaenaleyh siz dünyadaki

bu mücadelenizle o hâinleri kurtarmış olmadığınız gibi bil'akis onların mes'uliyetlerine iştirak ederek

nefsinize hıyanet etmiş ve kendinizi aldatmış oluyorsunuz. Ve Allah tealâ Peygamberine «

﴿وَلَا تُجَادِلْ عَنِ الَّذِينَ يَخْتَانُونَ أَنفُسَهُمْ﴾ buyurduğu için, kendinizi onun

şefaatinde de mahrum etmiş bulunuyorsunuz. Maamafih bu böyledir diye me'yus olub da kendinizi

büsbütün hıyanete kaptırmayınız, hemen tevbe ve istiğfar ediniz. Çünkü 110.

﴿أَوْ يَظْلِمُ نَفْسَهُ﴾ her kim başkasına bir kötülük yaparsa ﴿وَمَنْ يَعْمَلْ سُوءًا﴾

ve yâhud kendine zulm eder de ﴿ثُمَّ يَسْتَغْفِرِ اللَّهَ﴾ sonra Allaha istiğfar ederse

﴿يَجِدِ اللَّهَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ Allahı gafur, rahîm bulur. Lâkin adam sende Allah gafurı

rahîmdir diye mahrurlanıb da günahı istihfaf etmemelidir. Zira 111.

﴿وَمَنْ يَكْسِبْ إِثْمًا فَإِنَّمَا يَكْسِبُهُ عَلَى نَفْسِهِ﴾ her kim bir ism kazanırsa

onu ancak nefesine kazanmış olur. O günah ile bozulan kendi nefsidir. Ve onun zarar-ü vebalini çekecek

olan ancak kendisi olur. Ve bunun için her günah nefse bir hıyanettir. Günahdan ihtiraz etmek lâzım gelir.

Çünkü Allah gafurı rahîm olmakla beraber ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾ dir de ilmiyle

her şeyi, herkesin her maksadını, gizli aşikâr her günâhını bilir, hikmetinden dolayı da her günâhı failine

isnad eder, cezasını ona çektirir. O halde 112. ﴿وَمَنْ يَكْسِبْ خَطِيئَةً أَوْ إِثْمًا﴾ her

kim bir hatie veya isim kesb eder de ﴿ثُمَّ يَرْمِ بِهِ بَرِيئًا﴾ sonra bu meksubunu hiç alâkası

olmayan

sh:»1463

beri bir kimseye atarsa ﴿فَقَدْ اِحْتَمَلَ بُهْتَانًا وَاِثْمًا مُّبِينًا﴾ muhakkak bir bũthan

ve açık bir ism yüklenmiş olur.»- Hasagîre, ism kebîredir. İkincisi, hatie yalnız yapanda kalan zenbi kâsır, ism ise zulm-ü katil gibi başkasına tecavüz eden zenbi müteaddîdir. Üçüncüsü, hatie gerek aniden olsun gerek hataen yapılması lâyük olmayan, ism ise amden husule gelendir. Demek ki başkasına iftira edilen günâh gerek büyük gerek küçük olsun her iki takdirde iftiranın kendisi pek büyük bir günâhtır. Mahiyeti iftira birdir. Başkasına yapmadığı bir fenalığı bũthan etmek haddizatında ağır bir kebîre olduğu gibi kendi günâhını başkasına atfetmek o günâha bu ağır kebîreyi ilâve etmektir. Binaenaleyh bütün bunlardan ihtiraz etmek ve şayed böyle bir şey olmuşsa derhal tevbe ve istiğfar edib halallaşmak lâzım gelir.

Bu ihtirattan sonra böyle nefislerine hıyanet edib tebyiti kavı ile meşgul hâinlerden bir kısmının Resulullahı bile iğfal ve idlâl etmek istediklerini ihbar ve buna mukabil Resulullahın bifadlıhi tealâ ismetini ilân ve ulüvvi kadrini beyan ile şükür-ü mücahedeye sevk için itabı sabıkın mahzı ni'met olduğunu gösteren bir minnet-ü iltifatı mahsus ile buyuruluyor ki.

Ya Muhammed! 113. ﴿وَلَوْلَا فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ وَرَحْمَتُهُ﴾ üzerinde Allahın

fadlı, yani her ni'metten fazla bir ni'met olan nübüvveti ve rahmeti, ya'ni hıfz-u ismeti olmasa idi

﴿لَهَمَّتْ طَائِفَةٌ مِنْهُمْ أَنْ يُضِلُّوكَ﴾ o hâinlerden bir guruh seni mutlaka şaşkırtmak

istemişlerdi.»- Zira Tu'menin kavmi onun sârik olduğunu bildikleri halde Peygambere gelmişler, onu

müdafaa ve mücadele ile beraet ettirmesini ve sirkati Yehudîye isnat etmesini talep etmişler ve bu suretle

sh:» 1464

batıl ve hata bir hüküm verdirmek istemişlerdi. Halbuki onlar

﴿وَمَا يُضِلُّونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ﴾ bununla başkasını değil, ancak kendilerini idlâl

ediyorlardı. İsm-ü udvana teavün ve yalan yere şehadet ve bühtan ile kendilerini dalâlete düşürüyorlar,

﴿وَمَا يَضُرُّونَكَ مِنْ شَيْءٍ﴾ halde ve istikbalde sana bir zarar yapmış olmuyorlardı.

Çünkü sen hükmünü zahiri hale bina edecektin ve hılafı ma'lûm ve müsbet olmadıkça bir hâkimin vazifesi

de zahir ile hukmetmek olacağından o hükmün mes'uliyeti sana aid olmayacaktı. Halbuki sen bu kadarla

kalmış değilsin ﴿وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾ Allah sana kitab

ve hikmet indirdi ﴿وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ﴾ ve bilmediğin esrar-ü hakaiki sana

bildirdi.- kitab, her delilin fevkında bir delil, hikmet, ilm-ü amelde hakk-u savaba isabet için en büyük bir

haslet ve bu ilmi ledün zevahirin maverasını gösteren ve zahir-ü batında hatadan ve zarardan sıyanet eden

bir rahmeti İlahiyye, bir ayni yakîn ﴿وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا﴾ ve bu

suretle Allahın sana fadli azîm oldu. Binaenaleyh sen, nübüvveti âimme ve riyaseti tamme ile zahir-ü

batında hatadan ma'sum olarak hukmedersin ve sana hiç bir vechile bir zarar gelmek ihtimali yoktur.

O hâinlere bakma 114. ﴿لَا خَيْرَ فِي كَثِيرٍ مِّنْ نَّجْوَاهُمْ﴾ onların fısıltılarının,

tebyiti kavli için ictima' edib gizli konuşmalarının çoğunda hayır yoktur

﴿إِلَّا مَنَ أَمَرَ بِصَدَقَةٍ أَوْ مَعْرُوفٍ أَوْ إِصْلَاحٍ بَيْنَ النَّاسِ﴾ ancak

bu miyanda sadaka veya bir ma'ruf veya beynennas bir islâh emredenler, bu üç maksaddan biri için

toplanıb gizlice konuşanlar müstesna.

﴿وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ ابْتِغَاءَ مَرْضَاتِ اللَّهِ﴾

sh:» 1465

ve her kim bunları Allah rızası için yaparsa ﴿فَسَوْفَ نُؤْتِيهِ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ yarın ona

büyük bir ecir veririz.»- Demek ki başka bir maksadla değil, Allah rızası için olmak şartıyla bu üç maksadla

değil, Allah rızası için olmak şartıyla bu üç maksaddan birisi için akdi ictima' edib gizlice konuşmak

müşavere ve müzakere etmek caiz ve hatta medubdur. Bunların haricindeki ictimaat ve müzakeratı

hafıyyede ise hiç bir hayır yoktur. Mü'minlerin bunlardan sakınmaları ve bu gibi ictimaata iştirak etmemeleri

ve hattâ men' eylemeleri lâzım gelir.

SADAKA, MA'RUF, ISLAHI BEYN; Bu üç kelime a'mali hayriyenin hepsine şamildir. Zira nâsa müteaddi

olan ameli hayr ya iysali menfeat veya defî mazarrat içindir. Menfeat ise ya mal vermek gibi cismanîdir.

Sadaka ile bu nev'a işaret olunmuştur. Veya ruhanîdir. Emir bilma'ruf ile de bu nev'a işaret olunmuştur.

Islâh beynennâsda defî zarar kısmına işaretir. Görülüyor ki bütün bunlarda va'di ecir emre değil, «

وَمَنْ يَفْعَلْ» diye fi'le ta'lîk edilmiş ve Allah rızası için olmakla da takyid olunmuştur. 115.

﴿وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ﴾ her kim bu

suretle kendisine hak tebeyyün ettikten -ya'ni berveçhi balâ kitaû hikmet ve ilmi ledünnî ile izharı hakikat

ederek risalet ve hâkimiyeti Muhammediyyeyi isbat ve il'ân eden mu'cizeî gaybiyye ve hidayeti ilâhiyye

anlaşıldıktan- sonra Peygambere şikak eder ﴿وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ﴾ ve

mü'minler yolunun gayrısına ittiba' ederse ﴿نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى﴾ biz onu döndüğü tarafa çevirir

﴿وَنُصَلِّهِمْ﴾ ve Cehenneme basarız ﴿وَسَاءَتْ مَصِيرًا﴾ ve fakat bilir misiniz

o cehennem ne fena

sh:»1466

bir yerdir?» -Bu âyet balâda nakl edildiği üzere Tu'menin hıyaneti beyanı ilâhî ile tebeyyün edince hakka

teslimi nefis etmeyib Mekkeye firar ve irtidad etmesi üzerine nâzil olmuştur.

ŞİKAK VE MÜŞAKKA, şakk dan, ayrılıp muhalefete geçmektir.

Sebili mü'minîn, i'tikad ve amelde mü'minlerin tuttuğu tarıkı tevhid ve diyini kayımdır ki Allaha ve

Resulullah ve ü'lül'emre itaat yoludur. Bunun gayrisına tabi' olmak da tarıkı tevhidden çıkmaktır. Mü'minler

yolu olamayacağı ma'lûmdur. Binaenaleyh Resulullah'a şıkak mü'minler yolunun gayrisına gitmek demek

olacağı aşikâr olduğu halde bunun « وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ » diye ayrıca tasrihi

elbette şayanı dikkattir. Demek ki Resulullah'a ittiba' gibi sebili mü'minîne ittiba' dahi sarahaten matlûbdur.

Resulullahdan nassı kat'î varid olan hususatta Resullulaha şıkak ile mü'minler yoluna gitmemek mütelâzım

ve aynı şey ise de nass varid olıyan hususatta bu telâzüm zahir değildir. Mü'minler «

وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ
يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ

mü'minlerin tuttuğu bu yola muhalefet ettikleri halde Resulullah'a doğrudan doğru şıkak ve muhalefet

mevkiinde bulunmamış olduklarını iddia edebilirler. İşte «

وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ

« وَيَتَّبِعِ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ » kaydinin tasrihi bu ikisinin bizzat matlûb ve mütelâzım

bulduğunu, ya'ni Resulullah'a şikâk mü'minler yoluna gitmemek demek olduğu gibi mü'minler yoluna gitmemek de Resulullah'a şikâk demek olduğunu sarahaten anlatmış ve binaenaleyh icma' ümmet ile dahi hüdânın tebeyyün edeceğini ve ona da ittibain vücbunu göstermiştir. Bunun için ulema' Ehli sünnet ve cemaat bu fıkrayı icma' ümmete ittibain vücbunu ifade için sevkolunmuş bir nass olarak anlamışlar ve vechi delâleti muhtelif suretlerle izah eylemişlerdir. «İttiba'» kelimesi

sh:»1467

de asıl mes'elenin tabiiyet esası üzerinde deveran ettiğini gösterir.

İSLÂ, bir şey'i yakmak için ateşe atmak ve ateşe atıp durdurmaktır. İşte hüda tebeyyün ettikten sonra Resule şikâk eden ve mü'minler yolunun gayrisına ittiba' eden mürteddin akıbeti budur. Buna muvakkat sanmamalı ve yalnız Tu'me gibi mürtedlere mahsus da zannetmemelidir. Çünkü 116.

﴿إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ dir. Yukarıda ve yine bu Sûrede bu âyetin nazırı ehli kitab hakkında geçmiş ve izah olunmuş

idi. Burada da Tu'me gibi mürtedlerle beraber Ehli kitabın gayri olan Ehli küfr-ü şirk noktai nazarından sevk

olunmuştur. Bunun için orada «الْمَسِيحُ ابْنُ اللَّهِ» «عَزِيرُ ابْنِ اللَّهِ» gibi ibin

isnad ve iftirasına işaretle «وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا»

buyurulduğu halde burada şöyle buyuruluyor:

﴿وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ her kim Allaha şirk ederse

artık dalâli baîd ile dalâlete düşer gider, ya'ni öyle sapıtır öyle sapıtır ki tarıkı haktan pek uzaklara düşer,

mağfiret ve rahmeti lâhiyyeden uzaklaştıkca uzaklaşır.» -Binaenaleyh şirk hem hakka bir iftira ve ismi azîm,

hem de bir dalâli baîddir. Ve her iki surette zulmi azîmdir. Maamafih ba'zı müşriklerde iftira haysiyyeti bariz,

ba'zılarında da dalâl haysiyyeti barizdir. Bunun için her birinde ademi mağfiret makamına göre ta'lil

olunmuştur. Ehli kitabın şirki dalâletten ziyade bir eseri iftira, diğerlerinin şirki iftiradan ziyade bir eseri

dalâlettir. şu halde biri ahlâksızlığa, biri de cehalete raci' demektir. Ve bunların her ikisi de tevbesiz kabili

mağfiret değildir. Fakat cehaletten münbais olan şirk erbabının terakkıyatı ilmiyye ve akliyye ile şirkten vaz

geçmeleri melhuz olduğu halde mahza ahlâksızlıktan münbais şirk erbabı ilmide

sh:»1468

terakki ettikçe bağy-ü tuğyanını artırır, iftirasına devam etmek için daha ziyade vasıta bulmuş olur. Bundan

dolayıdır ki Ehli kitab hakkında «

وَمَا اخْتَلَفَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ
الْعِلْمُ» buyurulmuştur. Gerçi ilmin tehzihi ahlâk hususunda büyük ehemmiyeti vardır. Lâkin ahlâk işi

ilimden ziyade bir irade ve ihtisâs işi olduğundan iman için sade ma'rifet kâfi olmadığı gibi te'minati

ahlâkıyye için de sade ilim kâfi değildir. Eğer kâfi olsa idi hiç bir kimse hakkı bilirken yalan söylemez, hılâfına hareket edemezdi. Bir gaflet, bir şefvet, bir gadab, bir hased, bir i'tiyad, bir ümid, bir yeis, bir gurur, bazan bir kimseye pek iyi bildiği bir hakikatın ve hatta bütün bildiklerinin hılâfını yaptırmağa kâfi gelir, insan bir hakkı anlar da kabul etmez olur mu? Deyenler, her hangi bir yalancının doğrusunu bilib dururken yalancılık ettiğini ve her hangi bir dolandırıcının bilerek dolandığını düşünemiyenlerdir. Bunlara öyle ise kesenizi önünüze gelene adama teslim eder misiniz? denilse hayır diyeceklerine şüphe yoktur. Kezalik bütün fenalığın başı cehalette ve maarifsizliktedir» deyenler» zeki veya tahsil görmüş eşirranın şirretinden daha çok korktuklarını hesap etmeyenlerdir. İblis bunun en büyük misali, şeytanet de bu ma'nanın menba' ve masdarıdır. Cahillerinin şirki de esasında böyle şeytanetkâr hâinlerin tahriki ile tezvir ve iftiralara aldanıp kapılmalarının eseridir. Vesaiti iğfaliyyenin en müesserii şehvet ve dâiyei şehvetin en müheyyici

ise kadındır. « زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ »

İşte sûrei Nisada Ehli şirkin iki nev'i mütemasil iki âyette iftira ve idlâl haysiyetleriyle ta'lil olunarak ademi mağfirette birleştirildikten ve bu suretle buradan yukarı ircaı nazar ettirildikten sonra bunların dalâli baîdleri sûrei Nisa mevzuu ile mütenasib olmak üzere şu suretle izah olunuyor:

117. ﴿انْ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ اِلَّا اِنَاثًا﴾ Allaha şirk edenler Allahı bırakarak

ancak inâse dua ederler,

sh:»1469

kancıklara çağırır, kancıklara taabbüd ederler, onların en ziyade perestiş ettikleri, gönül verib yalvardıkları

veya namına da'vet ettikleri ma'budları kancıklar olur.»- Bunların nazarında ilâh mefhumu ma'bud

tasavvuru her şeyden evvel bir kadın hayalidir. Ve bunun içindir ki putlarının ekserisi inâs suretinde inas

ismindedir. Bunlar nefislerinden başka bir fail görmek istemediklerinden ma'budlarını müessir, hâkim, fa'al

olmak üzere değil, kendilerine mutavaat mekiinde bulunacak, hevalarına râm olacak dişi unsurlarda

münfail mahiyetlerde ararlar ve bu hâletiruhiyyeden dolayıdır ki bir işte kendilerine bir reis intihab edecek

olsalar böyle yumuşakları ve âcizleri seçerler. Müfessirîn burada inâs kelimesini müennesi gayrı hakikî

ma'nâsile asnam diye te'vil etmişler ve bununla inâs suretinde süslenir, müennes isimleriyle yad edilir bir

takım asnama perestiş edildiğini göstermişlerdir. Arab müşriklerinin ellât, el'uzzâ, menat gibi inâs

isimleriyle müsemmâ bir çok putları vardı ki ellât, ellâhin müennesi, el'uzzâ, el'azîzîn müennesidir ve

denilmiştir ki Arabın her kabîlesinin bir sanemi vardı ve onları beni fülânın ünsası, beni fülânın ünsası diye

yad ederlerdi, ya'ni saneme ünsa derlerdi. **اهـ** Yunanlılar ve saire gibi put perest akvamın ekser

asnamları da dişi olduğu ma'lûmdur. Binaenaleyh bu ma'nâ haddi zatında sahihdir. Fakat bunu anlamak

için inâs kelimesini ma'nâyı hakîkîsinden çıkarmağa lüzum yoktur. Her hayal bir neticesi olarak mülâhaza

edilmek ve inâsı ma'nâyı hakîkîsile mutalea etmek hem asıldır hem de âyetin ruhı mazmununa daha

muvafıktır. Ya'ni müşrik ruhunun gayei ma'budı kadındır. Onun nazarında taabbüdün en büyük misali

taabbüdi nisvandır (كوله دوفام) (Culte de femme) o bütün zevkini, bütün ilhamını kadından

almak ister, kadın zevki onun için azami lezzât olur. Onun bütün hayalâtının başında bir kadın hayali vardır.

Ve bundan

sh:» 1470

dolayı her oturduğu yerde, her hurmet edeceği mevkî'de güzel bir kadın resmi arar. Asnamın ve hele ekser

ansamın kadın ismile tesmiye edilmiş olması da kadın taabbüdünün ruha hâkim olmasından münba'istir.

Asnamın mevkii buna bir remz, bir timsal olmaktan ibarettir. Bu suretle fevkal'âde veya muhayyel güzellerin

suretleri ta'mim olunarak onların hayalleri karşısında diğer kadınlar tahkır edilir. Ve en çirkin bir kadın, en

güzel bir puttan daha kıymetli olmak lâzım gelirken ma'budunu kadın telâkkı eden müşriklerin elinde hakîkî

kadınlar öyle bir ibtizale düşerler ki hurmet şöyle dursun en basit hukukî insaniyyeden bile mahrum

edilirler. Da'vaya bakarsınız kadın her şeydir. Fi'liyyata bakarsınız kadın oyuncakların en sefli olmuştur. Bu

hal müşriklerin öyle bir dalâleti ve Şeytanların öyle bir desisesidir ki her hangi bir şey'i sevecek olsalar ona

mutlaka bir kadın tasavvuru karıştırırlar. Güneşe taparlar dişi tasavvur ederler. Yıldızla taparlar dişi tasavvur

ederler, Melâikeye taparlar, inâs tasavvur ederler ve bu suretle bütün zevkî taabbüdü şehevatta toplayıb

hakları hakikatleri hayallere feda ederek kadın hayalleri karşısında hakikî kadınları paymal ederler.

Burada şunu da ihtar etmek lâzım gelir ki taabbüdün bir mahabbet ve ümid bir de mahafet ve haşyet vichesesi vardır. Dua evvel emirde mahabbet ve ümid ifade eden bir taabbüddür. Halbuki müşriklerin havf-ü haşyet ma'budları da yok değildir. Ve böyle korku ve dehşet ma'budları da ekseriyetle erkelerden intihab olunmuştur. Netekim Arabların dahi « هبل » ve « ذى الخليفة » gibi erkek isimli sanemleri de vardı. Bunlardan kaçılır ve şerlerinden kurtulmak için taabbüd edilir. Bu hakikî bir taabbüd değil, bir nevi müdahenedir. Bunlar bir « ولى » olmaktan ziyade bir « نصير » gibi tutulur ve birinin şerrinden diğerinin kuvvetine iltica olunur. Müşriklerin karşısında birer

sh:»1471

kadın kesilirler ve bir kahramana arzı endam veya dehalet eden kancık bir kadın halinde döşenir yalvarır yaltaklanırlar. Binaenaleyh « إِلَّا أَنَا » kasrı nasıl sahih olur denilmemelidir. Evvelâ böyle bir sual varid olmamak için alel'itlak « أَنْ تَعْبُدُونَ » buyurulmamış « أَنْ يَدْعُونَ » buyurulmuş ve bununla müşriklerin dalâli be'îdleri asıl mahabbet ve ümid yolundan başlamış olduğu anlaşılmiştir. Saniyen

« إِلَّا أَنَا » istisnai müferrağî duanın mefulü olduğu gibi failinden hal olması da caiz olacağından

müşriklerin Allahı bırakmakla onun mâdunundaki kuvvetler karşısında inâs haline düştüklerine dahi işaret olunmuş olur.

Evet, müşrikler Allahı bırakırlar da ancak inâse dua ve taabbüd ederler. Veya Allahın madunundakilere

kadın gibi yalvarırlar ﴿وَإِنْ يَدْعُونَ إِلَّا شَيْطَانًا مَرِيدًا﴾ ve böyle yapmakla

Allahı bırakıp bir Şeytanı meride dua ve taabbüd etmiş olmaktan başka bir şey de yapmış olmazlar.»- Bunu

onlara yaptırın, teşvik eden Şeytandır. Onların inase tapmaları ya Şeytana tapmanın aynı veya

mukaddimesi veya neticesidir. Aksayı mahabbetlerini bir Allaha hasretmeyib de kadınlara hasretmiş

olanlar, Şeytana aldanmaktan, Şeytana kul olmaktan kurtulamazlar. Netekim «

النِّسَاءُ حَبَائِلُ الشَّيْطَانِ = kadınlar Şeytanın ağılarıdır» denilmiştir. Şeytanlar başka tarık

ile aldadamadıklarını en ziyade kadınla aldatırlar. Bu suretle müşriklerin asnama perestişleri de Şeytanın

emridir. Kezalik bütün havl-ü kuvvetin men'bai olan Allahı bırakıp da onun madunundakilere kadın gibi

yalvaranlar kendilerini bir Şeytanı meride teslim etmiş olmaktan başka bir şey yapmış olmazlar.

MERİD, MARİD, hayr ile alâkası yok demektir. Türkçe bunun tahrifi olarak «meret» ta'bir olunur. Bu

maddenin asli terkibi kaypaklık ma'nâsile alâkadardır. Netekim «امرد» yalabık «

صَرَحٌ مُّمَرَّدٌ مِنْ قَوَارِيرٍ» yalçın sırça seray, «مرداء», ot

sh:»1472

bitmez kumsal yer veya kasiğında kıl bitmez kadın, « شجرة مرداء » yaprağı dökülmüş çıplak ağaç demektir.

Öyle bir Şeytanı merîd ki 118. ﴿لَعْنَةُ اللَّهِ﴾ Allah onu la'netlemiş, hayr ile alâkasını kesib

kendinden uzaklaştırmıştır. ﴿وَقَالَ﴾ o da Allaha kasem ile demiştir ki

﴿لَاتَّخِذَنَّ مِنْ عِبَادِكَ نَصِيبًا مَفْرُوضًا﴾ elbette ben senin kullarından mefruz,

mukadder bir nasîb alacağım 119. ﴿وَلَا أُضِلُّنَّهُمْ﴾ ve elbette onları haktan şaşırıp saptıracağım

﴿وَلَا مَسِينَهُمْ﴾ ve elbette onları ümniyelere düşüreceğim, ya'ni dipsiz emeller boş ümidler, yalan

sevdalar, batıl mefkûreler, idealler, umumcamalarla imrendireceğim ﴿وَلَا أَمُرُّنَّهُمْ﴾ ve elbette

emredeceğim ﴿فَلْيَسْكُنَّ أَذَانَ الْأَنْعَامِ﴾ de hayvanların kulaklarını doğrayacaklar, bu

veçhile Allahın halâl kıldığı haram kılacaklar.»- Arablar bir dişi deve beş defa doğurur ve beşincisi erkek

olursa kulağını dilerler ve artık ondan intifai haram addederlerdi. Ba'zı müfessirîn de demişlerdir ki putlara

ibadet için kurbanlık nişanesi olmak üzere en'amın kulaklarını keserler ve bu, bir küfr iken ibadet

zannederlerdi. ﴿وَلَا أَمُرُّنَّهُمْ﴾ ve elbet emredeceğim ﴿فَلْيَغَيِّرَنَّ خَلْقَ اللَّهِ﴾ de

Allahın hilkatini tağyir edecekler.»- Hilkatın suretini veya sıfatını değıştirerek vechini tahvil edecekler, fitrati

kemaline götürecek yerde bozacaklar çığırından çıkaracaklar. Tefsirlerde varid olan misallere nazaran kadını erkek, erkeği kadın yapmağa çalışacaklar, kadın yerine erkek, erkek yerine kadın kullanacaklar, bıyıklarını sakallarını yolacaklar suratlarını boyayacaklar, kılıklarını değiştirecekler, kulak burun kesib göz çıkaracaklar, erkekleri iğdiş edib hadım ağası yapacaklar, a'zalarını vezaifi

sh:» 1473

hıkkıyelerinin hılâfına kullanacaklar, nikâh yerine sifah edecekler temizi bırakıb pisliklere koşacaklar, menfeati bırakıb mazarratı ihtiyar edecekler, ciddiyâtı atıb eğlenceye heves edecekler, vazifeden kaçıb oyuna gidecekler, doğuruluğu budalalık, eğriliği hüner sayacaklar, halâla haram harama halâl, iyiye kötü, kötüye iyi diyecekler, hayır yerine şerr işleyecekler, 'mar edilmesi lâzım geleni tahrib, tahrib edilmesi lâzım geleni 'mar edecekler, kanunı istifayı sui isti'mal ile hilkat hılâfına i'tiyadlar edinecekler, kanunı hilkat hılâfına işler yapacaklar, ruhlarının fitratındaki selâmet-ü safvetlerini bozacaklar, kanunı hakkı «

فِطْرَةَ اللَّهِ الَّتِي فَطَرَ النَّاسَ عَلَيْهَا» olan diyni kayyımı, sıratı mustakımı, hak

perestliği bırakacaklar, mahlûkı hâlık yerine koyacaklar, tevhidden çıkacaklar, batıl dinler ve fikirler

arkasında koşacaklar, şuna buna taabbüd edecekler, şeytanet peşinde dolaşacaklar, «

لَا تَبْدِيلَ لِخَلْقِ اللَّهِ» olduğunu bilmeyecekler, bilseler bile tanımayacaklar.

O merid mel'un Şeytan la'netlenince Allaha karşı bu beş sözü hâlen veya kalen kasem ile söyledi, bu suretle Allahın kullarına musallat olarak onlardan maktu' bir hissa almağa karar verdi ki işte şirkin başı ve dalâlin menbai budur. Kâinat içinde insanlara hasm olan ve insanların kalbine nufuz ederek onları hakk-u hayırdan şaşırان mel'un bir kuvvei sariye vardır ki Allahın emrine ilk isyan eden ve insanların aklını şaşırان odur. Ve o Şeytanı merid Allahın la'netine bu sözleri söylemek şenaatini cami' böyle bir mel'undur. Ve müşrikler inase perestiş etmekle veya inas vaz'ıyyetine düşmekle böyle bir Şeytana perestiş etmiş olmaktan başka bir şey yapmazlar. Halbuki:

﴿وَمَنْ يَتَّخِذِ الشَّيْطَانَ وَلِيًّا مِنْ دُونِ اللَّهِ﴾ Allahı bırakıp da Şeytanı

veliyül'emr ittihaz edenler Allahın emrini dinlemeyib Şeytana itaat edenler

﴿فَقَدْ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا﴾ artık pek açık bir surette ziyan ederler.

sh:»1474

Zira 120. ﴿يَعِدُهُمْ وَيَمْنِيهِمْ﴾ Şeytan onlara mütemadiyen va'dler eder, ümniyyeler verir,

ağızlarının suyunu akıtır, fakat ﴿وَمَا يَعِدُهُمُ الشَّيْطَانُ إِلَّا غُرُورًا﴾ o mel'un

Şeytan onlara gururdan başka bir şey va'd etmez.»-

GURUR, insanın pek hoş bir şey buldum zannile keyflenib sonra onun pek fena bir şey olduğunu

anıyarak müteallim olması, önceden yalan yere sevinib sonradan cidden yirinmesi, ya'ni aldanmasıdır ki

Şeytanın bütün va'dleri ve ümniyyeleri hep böyle bir gururdan başka bir şey ifade etmez 121.

﴿أُولَئِكَ﴾ işte bunların, o Şeytanı veliy ittihaz eden mağrurların Şeytanlar beraber

﴿مَأْوِيَهُمْ جَهَنَّمُ﴾ me'vaları, sonra varıb girecekleri yer Cehennemdir.

﴿وَلَا يَجِدُونَ عَنْهَا مَحِيصًا﴾ ve ondan kurtulub kaçacak hiç bir yer bulamayacaklardır.

Şeytan, mel'un olduğu için ilel'ebed mağfiretten hissası yoktur. Şeytanın hissasına düşmüş, tuzağına

geçmiş olan o müşrikler de o mel'unun arkasında dalâli beid ile dâll ve mağfiretten mahrumdurlar. Meğer ki

fursat elde iken tevbe ve istiğfar edib şirkten ve Şeytanı veliy ittihaz etmekten vaz geçmiş olsunlar. O zaman

﴿وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ﴾ hükmüne dahil olurlar.

Bunlara mukabil 122.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَنُدْخِلُهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرَى مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا﴾ iman edib iyi işler, salih ameller

yapanları da altlarından ırmaklar akan Cennetlere koyacağız, orada ilel'ebed muhalled olarak kalacaklar

﴿وَعَدَ اللَّهُ حَقًّا﴾ bu da Allahın verdiği va'ddir. Ve hakkolduğunda hiç şüphe yoktur. Çünkü

﴿وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا﴾ Allahdan daha doğru sözlü kim olabilir?.

sh:»1475

Ey müslimanlar 123. ﴿لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِيَّ أَهْلُ الْكِتَابِ﴾

Allahın bihakkın vadettiği bu Cennete duhul gayesi ne sizin ümniyelerinizle olur, ne de Ehli kitabın ümniyeleriyle.»- Naklolunuyor ki Müslimanlarla Ehli kitab birbirlerine karşı tefahur etmişler, her biri indallah kendilerinin daha evlâ olduğunu iddia etmiş, Ehli kitab «bizim Peygamberimiz sizin Peygamberinizden evvel, kitabımız kitabınızdan mukaddemdir. Ve biz dini İbrahim üzereyiz» demişler, Yehudîler Cennete ancak Yehudî olanlar girecek, Nesarâ da ancak Nesarâ olan girecek diye iddia etmişler, Müslimanlar da «bizim peygamberimiz sizin Peygamberinizden sonradır. Ve Hatemül'enbiyadır Kitabımız da sizin kitâbınızdan sonra ve onlara hâkimdir. Ve biz İbrahim ve İsmail ve İshar dini üzereyiz ve Cennete ancak bizim dinimizde olanlar girecek» demişler, bunun üzerine bu âyet ve ma'badi nâzil olmuş ve böyle kuru kuru tefahurlerle mücerred arzular, kuruntular, ümidler, temennilerle Cennete girilemeyeceği anlatılmış ve onun yolu gösterilmiştir. Allahın bu va'dine irmek için sade ümniyye ve temenni kâfi gelmez, zira:

﴿مَنْ يَعْمَلْ سُوءًا يُجْزَ بِهِ﴾ gerek Müsliman ve gerek Ehli kitab ve gerek saireden

her kim bir kötülük yaparsa onunla cezalanır, ya Dünyada veya Ahirette veya her ikisinde onun bir cezasını

﴿وَلَا يَجِدُ لَهُ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا﴾ ve kendisine görür

Allahdan başka ne dehalet edecek bir veliy ne de kurtaracak bir yardımcı bulamaz 124.

﴿وَمَنْ يَعْمَلْ مِنَ الصَّالِحَاتِ مِنْ ذَكَرٍ أَوْ أَنْثَىٰ وَهُوَ مُؤْمِنٌ﴾

erkekten olsun dişiden olsun her kim de mü'min olarak salih salih ameller işler yaraşıklı işler yaparsa

﴿يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ وَلَا يُظَلَّمُونَ نَقِيرًا﴾ işte bunlar ﴿فَأُولَٰئِكَ﴾

sh:»1476

Cennete girerler ve bir nıkır kadarlık bile zulmedilmezler, Ya'ni en cüz'i, en ehemmiyetsiz bir miktarda

bile hakları kesilmez. İşte Cehennem görmeden Cennete dühul hususunda Allahın hakkolan va'di kat'isi

bunlar hakkındadır.»-

NEKİR; Esasen hurma çekirdeğinin zahrında beyaz çukurcuğa denilir ki fidan bundan biter. Netekim

yarğıındaki ipliğe fetil, çekirdeğe yapışık ince kabuğa da kıtmır denilir ve bunlar evzan ve mekadiri

hakıreden kinaye olur. Lisanımızda da pek ufak tefek yerinde nıkır kıtmır ta'biri ma'ruftur. İyman ve ameli

salih yapmak için en güzel din hankisidir? Diye münakaşaya, mübahaseye de lüzum yoktur. 125.

﴿وَمَنْ أَحْسَنُ دِينًا مِمَّنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ﴾ dince o kimseden daha güzel kim

olabilir ki özünü yüzünü tertemiz Allaha tutmuş, teslim etmiş ﴿وَهُوَ مُحْسِنٌ﴾ ve bu halde her ne

yaptise güzel yapmış hasenat işlemiş, seyyiat yapmamış, işlediği hasenatı da Allah huzurunda yaptığını

bilerek gücü yetebildiği kadar en güzel surette yapmış ﴿وَاتَّبَعَ مَلَّةَ إِبْرَاهِيمَ حَنِيفًا﴾ ve

haniyf ya'ni diğer dinlerken yüz çevirmiş bir müvahhid olarak İbrahim milletine, İbrahim'in izince giden

hey'eti içtima'iyeye ittiba' etmiştir. Çünkü ﴿وَاتَّخَذَ اللَّهُ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا﴾ Allah

İbrahimi halil edinmiştir.» -Binaenaleyh ona ittiba' eden hey'eti içtimaiyye «

الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا» dir.

HALİL, bir kimsenin umur-ü esrarı arasına giren ve mahabbeti, kalbinin eczasına nüfuz eden dostu

demektir ki hiç bir haleli olmıyan meveddet ma'nâsına hulletten me'huzdur. Ve Allahın İbrahimi halil

edinmesi onu

sh:» 1477

bir halil gibi istifayı mahsus ile tekrim etmiş ve mazharı esrarı rabbanî kılmış olmasından mecazdır. Allah

tealâ İbrahim aleyhisselâmı bir takım kelimat ile imtihan etmiş o da onları itmam eylemiş olmağla «

﴿إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا﴾ tekrimiyle imami enam yapmış, sirri ihyaya, melekûti a'lâ ve

süflâyâ muttali' kılmış, o da kavmini alettevali tevhibi lâihîye da'vet etmiş, esnama, nücuma, Şems-ü

Kamere ibadetten men'eylemiş, Taguta karşı gelmiş Allah uğurunda ateşlere atılmaktan, oğlunu kurban etmekten, malını müsafirlere feda eylemekten çekinmemiş, ahlâkı İlahiyye ile tahallukta selefin hepsini geçmiş, ıstıfai insanînin en yükseği onda ve onun âlinde tecellî etmiş, zürriyeti -zalimler müstesna olmak üzere- mülk-ü nübüvvetle mübeşşer ve bekâm olmuştur. Böyle bir halilullahın milletine tâbi' olan zat da o haliliyyetten elbette hissayab olacaktır. İşte o zat «**أَسَلَّمْتُ وَجْهِي لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِي**» diyen Muhammed aleyhisselâm ve etbai sahihası ve bu din, dini islâmdır. Ve bundan güzel hiç bir din yoktur. Aleyhissalâtü vesselâm demiştir ki «Allah İbrahimi halil, Musayı neciyy -ya'ni kelîm- ve beni habib ittihaz etti, sonra buyurdu ki izzet-ü celâlim hakkı için habibimi halilime ve kelimime muhakkak iysar ve tercih edeceğim» Filvaki' meşhur Mı'rac hadislerinde sabit olduğu üzere leylei Mı'racda Resulullah Musayı altıncı, İbrahimi yedinci Semâda görmüş ve kendisi bunları geçib makamı Cibrîl olan Sidrei müntehaya ve sonra onun da maverasına geçmiştir. Mukayesei edyan noktai nazarından Hıristiyanlar tealimi nasraniyyenin daha güzel ve daha ulvî bir ruh telkîn ettiğini ve binaenaleyh islâmdan daha ince ve daha güzel olduğunu iddia ederek: «Bir Efendinin oğlu kulundan kıymetli ve şereflidir. Bunun için İsa hakkında ibnullah ta'biri büyük bir teşrif ve i'zazdan mecazdır. İsa nezdi İlahîde makbul bir kul payesile değil bir evlâd nisbet ve payesile i'zaz edilmiş olduğundan bir hıristiyanın teslis

ile nazarı da Allahın makbul kulları değil evlâd gibi bu mertebeyi izzetten hissamend olmaktır. Şu halde bir Efendinin makbul bir kulu ile oğlu arasındaki fark ne ise Müslümanlık ve Hıristiyanlık arasındaki fark odur.»

Netekim Yuhanna İncilinin on beşinci babında «eğer size emrettiğim şeylerin cümlesini icra ederseniz dostlarım olursunuz, artık size kul tesmiye etmem, zira kul Efendisinin ne ettiğini bilmez amma, size dost tesmiye ettim, zira pederimden işittiğim şeylerin cümlesini size bildirdim» diye yazılıdır» diyorlar. Ve işte «

وَاتَّخَذَ اللَّهُ اِبْرَاهِيمَ خَلِيْلًا» fıkruhu bilhassa bu noktayı da mukayese edib mes'elenin

ruhu mahabette olduğunu göstererek Hıristiyanların ta'limatındaki sirk şaibelerini takbih etmiş ve islâmın şeref ve izzetçe de yüksek ve her dinden güzel olduğunu anlatmıştır. Evvelâ «ibnullah» ta'birinin mecaz

olarak ta'lim edildiği farz olursa bile Allaha karşı böyle bir mecazda husûn yok küfür vardır. Çünkü ibin

ta'biri Allaha mücaneset ve hakikati İlahiyyeye işiraki iyham eder ve İsa da dahi üluhiyyet vardır demek

olur. Ve netekim tesliste bu i'tikad tasrih de ediliyor. Bu ise Allaha iftirai azîm olan şirkdir. Saniyen bir

Efendinin nazarında oğlu behemhal makbul bir kulundan daha kıymetli ve daha yüksek olması da'vası

doğru değildir. Ne oğullar vardır ki köleye köle olmağa değmez, Hazreti Nuhun oğlu bunun en bariz

misalidir. Salisen Yuhanna İncilinin bu on beşinci babının bilhassa son âyetleri İsadın sonra «fâriklitin ve

ruhi hakkın ve şahidinin» geleceğini beyan ederek dini islâmı ve bi'seti Muhammediyyeyi tebşir etmiş ve

mes'elenin ruhu oğullukta değil dostlukda olduğunu göstermiştir. Ve hem de Allaha kulluğu değil İsa'ya

kulluğu nefyeylemiştir. Bütün bunlar aslındaki tahrifattan kat'ı nazarla türkce tercemelerinde görölmekte olan tahrifatı zaide içinden anlaşılmaktadır. Nezdî İllâhîde mazharı mahabbet ve kurbet olmanın en şaibesiz ve en yüksek

sh:» 1479

derecesini gösteren Resul, veliy, halil, habib gibi evsafı âliyeyi bırakıp da şirk mazmunları üzerinde dolaşmak ve Allaha kulluktan kaçınmak ma'nâyı diyanete mugayir bir dalâl ve iftiradır. Ubudiyeti inkâr, ma'budu inkârdır.

Şimdi bu beyan üzerine acaba Allahın İbrahimi halil ittihaz etmesi haricden kendisine bir dost tedarküüne ihtiyacından mıdır? Şayed öyle ise hakıkatte şirk tasavvurundan kurtulmak ve hanîf olarak tevhid üzerinde yürümek nasıl mümkün olur? Ve bu surette bütün bütün Allaha teslimi nefsetmek onun haricindeki kuvvetleri ihmal ile onlara karşı kendisini tehlikeye koymak demek olmaz mı? Ve sonra ortada bir hissai mefruzı almağa karar vermiş ve Allahın kullarını bedbaht etmeğe azm eylemiş bir Şeytanı mel'un bulunduğuna göre şerrinden kurtulmak için biraz da onâ müdara etmek lâzım gelmez mi? Gibi bir takım tevehhümata meydan bırakmamak üzere bu âyet ve bütün mebahisi sabıka şu âyetle itmam olunuyor:

126. ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ Göklerde her ne var ve

Yerde her ne varsa hepsi Allahındır. Allahın mahlûku, Allahın milkidir. Ulviyyat da Allahın, süfliyyat da

Allahındır.» -Binaenaleyh İbrahimin haliliyyeti ne milki İlähî haricinden bir intihab, ne de milki İlähîden bir

ihracdır. O bir gayei ubudiyyetidir. Buna mukabil Şeytanın mel'unıyyeti de ne milki İlähîden bir ihrac, ne de

milki İlähîden harice bir muameledir. Mukadder olan hissai azabını almak için milki İlähî içinde hayr-u

rahmetten mahrumıyyet ve bir gayei şekavettir. Kezalik Allaha teslimi nefis etmiyenler milki İlähîden çıkacak

değil, milki İlähî içinde şekavet etmiş ve mel'una iştirak eylemiş bulunacaktır. Zira milki İlähîden hariç bir

şey yoktur. ﴿وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا﴾ Ve Allah her şeyi muhîttir. Yalnız

Semavat ve Arzdakiler değil onların maverasında

sh:» 1480

gerek âlemi zihinde ve gerek âlemi haricde şey denilebilen hiç bir mevcut yoktur ki evvel-ü âhirinden,

zahir-ü batnından Allah tealânın ilm-ü kudreti ve hukmi ülûhiyyetile muhat olmasın.»- Binaenaleyh enfüs-ü

afakda, ulviyyat ve süfliyyatta, maddiyyat ve ma'neviyyatta, Dünya ve Ahırette ihatai İlähiyyeden hariç bir

şey tasavvur etmek bir tenakuz bir hayali batıldır. Vücut ve ilmi hakkın karşısında ahzı mevki' etmeğe

çalışan tenakuzlar, hayallar bile o kudreti muhitanın haricinde değil, onun te'siri hukmü altında cereyan

eder. Bütün kâinatı mümkinede silsilei kazâ ve kader, onun icadı, onun tekvini onun ibdaı onun

mahkûmudur. Milk onun, bütün hakkı tasarruf ve hüküm onundur. Bütün cereyanı vücud, onnu ilm-ü kudreti ve ahkâmı ülûhiyeti tahtindedir. Bütün silsilei mevcudat böyle bir malik ve hâkimi muhitin tecelliyatı saltanatıdır. Ve bunda ancak onun nizamı, onun kanunları, onun ahkâm ve tekâlif, onun rahmet-ü gadabı, onun sevab-ü ikabı icrayı hukm eder. Allah deyince başka türlü düşünmek cehl-ü dalâlden başka bir şey değildir. Artık her âkil kendisine tahsis edilen sahai iradede onun tekâlifine ve onun emr-ü nehyine münkad olmalı özünü yüzünü tertemiz ona tutmalı ve onun mahabbet ve rızasına nâil olmak ve bu devleti hıkkatte bir mertebai husnâ İhraz etmek için her yaptığını güzel yapmalı ve onu sevenlerin yoluna gitmelidir. Ve bunun için ahkâmı adl-ü hakka pek iyi riayet etmeli, hükmi adil bu dini ahsenin ahseni ameli olduğunu bilmeli, mü'mininin kâfirin hukukunu gözetmeli, teşehhiyyat ile, heva ve hevesle, arzular, ümniyyeler ile değil her şeyde kavanini hak ile amel olmalı ve onunla hükmetmelidir. Müşriklere, kâfirlere, münafıklara karşı muharebelerden, mücahedelerden maksad da bu hukmi adlin te'minidir. Sirri ba's budur ve kitab bunun için inzâl buyurulmuştur. Ve bunun için her amelde, her hükümde şer'i hakkı aramalı ve onu

sh:» 1481

gözetmelidir. Ve bu din, terbiyei aile ve milliye ve insaniyyenin esası olmalı ve yalnız kalblerde kalmayıb yüzlerde de okunmalıdır.

Bu tenvirat üzerine yine Sürenin eveline ircaı nazar ettirerek ve ba'zı Eshabı kiramın miras ve saireye

müteallik sual ve istifalarına cevab olarak buyuruluyor ki

Ya Muhammed:

﴿١٢٧﴾ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ فِي يَتَامَى النِّسَاءِ الَّتِي لَا تُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا ﴿١٢٨﴾ وَإِنَّ امْرَأَةً خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا أَوْ إِعْرَاضًا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا وَالصُّلْحُ خَيْرٌ وَأُحْضِرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ وَإِنْ تُحْسِنُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٢٩﴾ وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمِيلِ فَتَدْرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ وَإِنْ تُصْلِحُوا وَتَتَّقُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا

رَحِيمًا ﴿١٣٠﴾

﴿١٣٠﴾ وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ وَكَانَ اللَّهُ
وَاسِعًا حَكِيمًا ﴿١٣١﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ
وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ أَنْ
اتَّقُوا اللَّهَ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي
الْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا حَمِيدًا ﴿١٣٢﴾ وَلِلَّهِ مَا فِي
السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿١٣٣﴾ إِنْ
يَشَاءُ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ وَيَأْتِ بِآخَرِينَ وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ
قَدِيرًا ﴿١٣٤﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابٌ
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا ﴿١٣٥﴾

Meali Şerifi

Bir de senden kadınlar hakkında fetvâ istiyorlar, de ki onlar hakkındaki fetvâyı size Allah veriyor:

Yazılmış hakları olan mirası kendilerine vermediğiniz ve nikâhlamayı istemediğiniz öksüz kızlar

hakkında,ve mağdur çocuklar hakkında, ve

sh:»1483

yetimlere insaf ile bakmanız hakkında kitabda yüzünüze karşı okunub duran âyetler var, daha da hayra

dâir ne yaparsanız şüphe yok ki Allah ona da alîm bulunuyor 127 Ve eğer bir kadın kocasının

serkeşliğinden veya yüz çevirmesinden endişe ediyorsa bir sulh ile aralarını düzeltmelerinde kendilerine

bir günâh yoktur, sulh hep hayırdır, nefislerse kıskançlığa hazırlana gelmiştir, eğer arayı düzeltir ve

geçimsizlikten sakınırsanız şüphe yok ki Allah her ne yaparsanız habîr bulunuyor 128 Kadınlarınız

arasında her veçhile âdil davranmıya ne kadar hırs besleseniz yine muktedir olamazsınız, bâri büsbütün

meyledib de ötekini askıda kalmış gibi bırakmayın, ve eğer arayı düzeltir ve haksızlıktan korunursanız

şüphe yokki Allah gafur, rahîm bulunuyor 129 Yok eğer ayrılırlarsa Allah kudretiyle her birini diğerinden

müstağni kılar, Allah kudreti geniş bir hakîm bulunuyor 130 Allahındır bütün göklerdeki, yerdeki, celalim

hakkı için sizden evvel kitab verilenlere de tavsiye ettik size de ki Allahdan korkun, ve eğer tanımamazlık

ederseniz haberiniz olsun ki Allahındır bütün Göklerdeki ve Yerdeki, ve Allah bir ganiy, hamîd bulunuyor

131 Allahındır bütün göklerdeki, yerdeki; dayanılacak (vekil) de Allah yeter 132 Dilerse sizleri giderir de ey

insanlar! Başkalarını getirir, Allah ona da kadîr bulunuyor 133 Kim Dünya sevabı isteyorsa bilsin ki Dünya

sevabı da Ahiret sevabı da Allahın yanındadır, ve Allah bir semî basîr bulunuyor 134

İSTİFTA'; Fetvâ istemektir. «Mes'elede filana istifta ettim, şöyle ifta etti» denilir ki fetvâ verdi demektir, davâ vezninde fetvâ, rü'ya vezninde fütyâ, ifta ma'nasına mezvü isimlerdir. İfta ise sual olunan bir müşkili hall-ü izhar etmektir ki, kaviy ve mükemmel, gene ve dine olan « فتي » dan me'huzdur. Ve gencleştirib kuvvetlendirmek gibidir. Sanki bir kimsenin müşkilini halleden onu dinc bir genç gibi kuvvetlendirmiş olur. Binaenaleyh fetvâ bir hâdisei müşkilede hükmi hakkı izhâr ile amel edecek kimsenin kalbine bir kuvvet vermektedir. Müfti de

sh:»1484

bu kuvveti verebilmek için ehliyyetine ve salâhiyyetine ve ahlâk-u metanetine bihakkın itimad olunur bir zat

olmak lâzım gelir ki bu da « مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ » mazmunu üzere

sahibi islâm ve ihsan olmak ve « لَعَلَّمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ » medlûlü üzere

istinbata muktedir ulemadan bulunmak ile mümkün olur. Fakat müşrikler, kâfirler gibi kuvvetini hakdan değil

batıldan almak ve yalnız kendi arzularına kuvvet vermek emelinde bulunanlar yapacakları işlerde ya hiç

kimseden istiftaya tenezzül etmezler veya müftilerini âcizlerden, müdahinlerden ve mâcinlerden intihab

ederler. Bunlar da ya hukmi hakkı bilmezler veya bilseler bile müsteftinin arzuyu nefesine hizmet için asılsız

veya zaiyf zaify fetvâlar verirler, ve binnetice bundan salâh yerine fesad ve kuvvet yerine za'f hasil olur.

Bunun için burada asıl iftanın Allaha raci' olduğu ve Peygamberin bile iftayı İlâhî ile ifta etmesi lâzım geldiği

ve asıl hüküm ve kuvvet, Allahın bulunduğu « وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطًا » akibinde
« وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ » beyaniyle beyan olunmuştur.

Ya'ni ya Muhammed: 127. ﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ﴾ kadınlar hakkında senden istifta
da ederler ﴿ قُلِ ﴾ sen onlar de ki ﴿ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ﴾ onlar hakkında Allah size
berveçhi âti ifta eder ﴿ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ ﴾ ve kitabda size tilâvet

olunan âyetler de suallerinizin bir kısmı bundan böyle hallolunacak ve bir kısmı şimdiye kadar tilâvet

olunmakta bulunan âyatı kitab ile hallolunmuştur.» -Bu ma'nâya göre «

﴿ وَيَسْتَفْتُونَكَ فِي النِّسَاءِ ﴾ • ﴿ قُلِ ﴾ • ﴿ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ﴾ fi'linin failine matuf ve yahud «

﴿ وَمَا يُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ يُفْتِيكُمْ فِيهِنَّ ﴾ takdirinde haberi mahzuf

mübteda olarak atfi cümledir. Fakat müfessirînin beyanına göre « وَمَا » مبتدا « فِي الْكِتَابِ »

» Levhî mahfuz ma'nâsına haber olmak üzere bir cümle mu'tariza veya kaseem olmak caizdir.

sh:»1485

Ve bu surette ma'nâ: «Allah size berveçhi balâ ve berveçhi âti ifta eder ve bu size tilâvet olunan şeyler

kitabda, ya'ni Levhî mahfuzdadır.»- Binaenaleyh bu beyan olunan ve olunacak olan hukukda adl-ü insaf,

müraat ve muhafazası vacib umuri azîmedendir. -Yahud bu kitabda tilâvet olunan âyata kasem ederim ki

Allah size bunlar hakkında berveçhi balâ ve berveçhi âti ifta eder.- Balâdaki ifta bilhassa şunlar

hakkındadır: ﴿فِي يَتَامَى النِّسَاءِ﴾ Kadın yetimleri, yahud yetime kızlar ve kadınlar

hakkında ﴿الَّتِي لَاتُؤْتُونَهُنَّ مَا كُتِبَ لَهُنَّ﴾ ki siz onlara yazılmış, farz olan

miras, mehir ve saire gibi hukuklarını vermezsiniz ﴿وَتَرْغَبُونَ أَنْ تَنْكِحُوهُنَّ﴾ bir de

onları kendinize nikâh etmeğe rağbet edersiniz veya kimseye nikâh etmek istemezsiniz ve her iki surette

sefaletе düşürürsünüz.» -Bunun sebebi nüzulü yukarıda «

﴿وَأَنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَقْسِطُوا فِي الْيَتَامَى فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ﴾

âyetinde Hazreti Aişeden rivayeten nakledilmiş idi. Balâdaki iftanın bir de

﴿وَالْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الْوِلْدَانِ﴾ baliğ olmiyan sağır çocuklar hakkındadır.»- ki

bunlara miras vermiyorlardı « يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ » buyuruldu. Bir de

﴿وَأَنْ تَقُومُوا لِلْيَتَامَى بِالْقِسْطِ﴾ alel'umum yetimler hakkında adalet ile kaim

olmanız, işlerine adalate ile bakmanız hakkındadır. -ki « يُوصِيكُمُ اللَّهُ فِي أَوْلَادِكُمْ »

gibi âyattır. ﴿وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ﴾ Gerek bunlar ve gerek saire hakkında her ne hayır

yaparsanız ﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِهِ عَلِيمًا﴾ Allah her halde onu bilir ve mukâfatını

verir.»

Gelelim bundan böyle beyan olunacak olanlara:

128. ﴿وَإِنْ امْرَأَةٌ خَافَتْ مِنْ بَعْلِهَا نُشُوزًا﴾ Ve eğer bir karı Efendisinin

nüşuzundan -yani

sh.»1486

kocasının kendisini hoşlanmayı surat ve geçimsizlik ederek yanına yaklaşmamasından ve hakkını

menetmesinden ﴿أَوْ اعْرَاضًا﴾ yahud i'razından- ya'ni her hangi bir sebeble musahabet ve

müânesetini azaltıp yüz çevirmesinden -korkarsa- «الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ»

(âyetine bak) o zaman ﴿فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يُصْلِحَا بَيْنَهُمَا صُلْحًا﴾

beyinlerini bir sulh ile islâh eylemelerinde veya -«يَصَالِحَا» kırâetine göre- muselaha olmalarında

-meselâ ezvacı Resulullahdan sevde binti zem'anın telâktan endişe ederek nevbetini Hazreti Aişeye terk

etmesi gibi kadının erkeği cezbetmek için hakkı olan merhinde veya kasm ve nevbetinde tenzilât ve

fedakârlık yaparak veya bir şey rişvet gibi bir günah olmaz. ﴿وَالصُّلْحُ خَيْرٌ﴾ Sulh her halde

müfarakattan ve geçimsizlikten hayırlıdır ﴿وَأَحْضَرَتِ الْأَنْفُسُ الشُّحَّ﴾ nefisler ise

şuuh-u imsake ihzar olunmuştur, tab'an buhl-ü hırsla mail ve hazırdırlar. Kadın nevbetine haris olur hakkını

vermek istemez, erkek de onun çirkinliğine veya her hangi bir eksikliğine karşı kendini çeker, husni

muaşerette hasıs davranır. Binaenaleyh buna karşı diğer taraftan cüz'î bir semahat ibraz ediliverirse mucibi

memnuniyyet olur. Ve arayı düzeltir. Fakat ﴿وَإِنْ تَحْسَبُوا﴾ ey erkekler siz ihsan eder hüsni

muaşerette bulunur ﴿وَتَتَّقُوا﴾ nüşuz-ü i'razdan sakınırsanız

﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ Allah tealâ her halde sizin yaptıklarınıza

agâh olur ve ecrini zayi etmez. 129.

﴿وَلَنْ تَسْتَطِيعُوا أَنْ تَعْدِلُوا بَيْنَ النِّسَاءِ وَلَوْ حَرَصْتُمْ﴾ bir de

sh:»1487

kadınların arasını denk tutmağa ya'ni mahabbet de dahi müsavat üzere adalet yapmağa hırs da etseniz

her halde muktedir olamazsınız. Hepsini alesseviyye bir derecede sevemezsiniz, buna gücünüz yetmez.»

-Yetmiyince de « لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا » medlülünce Allah bunu teklif

de etmez. Binaenaleyh - ﴿فَلَا تَمِيلُوا كُلَّ الْمَيْلِ فَتَذَرُوهَا كَالْمُعَلَّقَةِ﴾

bütün meylinizi diğerine verib de zevcelerinizin ba'zısını muallaka ya'ni muallakta kalmış ve kocalı ne

kocasız bir kadın gibi mühmel bırakmayınız,»- ki işte «

﴿فَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً﴾ emri mucebince korkulması lâzım gelen cevri

adaletsizlik budur. Ya'ni kadınlar hakkında iki nevi' adalet vardır. Birisi infak ve kasm denilen neveti

beytutet gibi hukukta adalet ve musavattır ki bu vüs-ü iktidarı beşerîden haricdir. Çünkü mahabbet umuru iztirariyedendir. « فَلَا تَمِيلُوا الخ » karinesiyle burada adaletten mürad da budur. Ve bundan meni' teklifi malâyütaktır. Binaenaleyh teklif olunan adalet, mümkün olan hukuk da adalettir ve korkulması lâzım gelen adaletsizlik diğerini muamelei zevciyyeden bil'külliyye mahrum edib büsbütün muallak ve mühmel gibi bırakmak suretiyle cevirdir. Ya'ni taamı, kisve ve süknasiyle nefakasını vermek ve nevbeti beytutte müsavi tutub musahabet ve müâneset eylemek kâfi değildir. Kadının ara sıra hazzı nefsanîsini de vermek tahsîn etmek lâzımdır. Ancak bu noktada müsavat teklifi malâyütak olduğundan mevzuı bahs değildir. Hatta böyle bir teklif erkeğe cevirdir. Adalet denince her halde müsavat düşünmemelidir. Elyakı lâyıkı tercih etmek de bir hak bir adalettir.

Görülüyor ki burada umuru ihtiyariyye ile umuru iztirabiyyenin hükmü tefrik edilerek «

فَإِنْ خِفْتُمْ إِلَّا تَعَدُّوا فَوَاحِدَةً» emrinin bir izahı vardır. Ve işte mahabbetin böyle

umuru iztirariyeden

sh:»1488

olması kazıyesidir ki zinâdan tevakkî için müteaddid zevcata mesağ veren esbabı zaruriyyeden birisi

olmuştur. Buna karşı «sevsin ve her fenalığı yapsın da nikâh etmesin» demek büyük bir zulümkârlık olacağı

aşikârdır. Bunun için burada vahdeti zevceye teşvik eden nassın izahiyle beraber teaddüdiz evcenin şerait

ve ilcaati zaruriyyesinden en mühimmi de anlatılmıştır. Hadîsi şerifte de varid olmuştur ki «

مَنْ كَانَتْ لَهُ امْرَأَتَانِ يَمِيلُ مَعَ أَحَدِهِمَا جَاءَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَاحِدٌ
شَقِيهٌ مَائِلٌ = iki karısı olub da birine büsbütün meyleden kimse yevmi kıyamette bir şıkkı mail olarak

gelir.»

﴿وَإِنْ تَصْلِحُوا﴾ Ve eğer hasbelzarure böyle bir hal olunca beyinlerini islâh eder, bozulan

cihetlerini düzeltir ﴿وَتَتَّقُوا﴾ ba'dema meyilden sakınırsanız

﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ Allah gafur ve rahîm olduğundan geçmişe

mağfîret eder. Ve sizi rahmetile bekâm eyler.

130. ﴿وَإِنْ يَتَفَرَّقَا﴾ Ve eğer sulh-u islâh ve hakem-ü tavassut ve saire her «hangi bir suretle

karı koca beyni tevfiq olunamaz da, her ikisi arzularile birbirlerinden ayrılırsa

﴿يَغْنِ اللَّهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ﴾ Allah tealâ kendi vüs'ati, ginâ ve kudretile her birini,

diğerinden müstağni kılar, onu ona muhtaç etmez, onu da ona. Çünkü

﴿وَكَانَ اللَّهُ وَاسِعًا حَكِيمًا﴾ Allah vasi' ve hakîmdir. Çünkü 131.

﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ dır.»- Demek olur ki tefrika iki

tarafın rızasile olmaz» birinin diğerinde gözü bulunursa bu iğnâ mev'ud değildir. Kadın ayrılmak istemez geçinmek arzu ederse erkeğin onu tatlık etmesi günahdır. Kezalik erkek bırakmak istemez, geçinmek arzu ederse hul'a cebr etmek veya kuvvei cebriye ile tefrik eylemek de günahdır. O zaman bir taraf zalim mevkinde kalır ki bundan son derece sakınmak lâzımdır.

sh:» 1489

﴿وَلَقَدْ وَصَّيْنَا الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ وَإِيَّاكُمْ﴾ Ey

Müslimanlar kasem olsun ki hem sizden evvel kendilerine kitab verilmiş olanlara ve hem size

﴿أَنْ اتَّقُوا اللَّهَ﴾ Allah ittika ediniz, azabından korkunuz diye

﴿وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ ve

şayed küfr ve küfran edecek olursanız biliniz ki Semavat ve Arzda her ne varsa hepsi Allahındır.

﴿وَكَانَ اللَّهُ غَنِيًّا﴾ ve Allah her şeyden ganiy ve sizin ibadetinizden müstağnîdir

﴿حَمِيدًا﴾ o kendi zatında hamîddir. Siz gerek hamd ediniz, gerek etmeyiniz o haddi zatında

mahmud ve müstehakkı hamddir. Ne mahlûkatın küfr-ü ma'siyetlerle mutazarrır, ne de şükr-ü taatları ile

müntefi' olur. Ve hamîd olduğundan dolayı mahzı rahmetile menafiinizi te'min ve sizi zarardan vikaye için

ittika ve küfr-ü küfrandan ihtiraz emr eder diye tavsiye ettik.

Filvaki' 132. ﴿وَلِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ Semavatta her

ne var o Arzda her ne varsa bütün bunlar halkan ve mülken, evvelen ve âhîren Allahındır. Bütün bunlar da bihukmilülûhiyye icad ve i'dam, ihya ve imate, taltif-ü tekdir, sevab-ü ikab vesaire ile keyfe mayeşa tasarruf eden ancak odur. Ve bu tasarruf ancak onun hakkıdır. Allah bunların bizzat sahibi olduğu gibi

﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ hepsinin umurunu ve umurun hepsini tedbir ve idare etmekte ve

her birini kendi hesabına görüb gözetmekte vekil olarak dahi Allah kâfidir. Binaenaleyh herkes ona tevekkül

ve i'timad etmeli ve kendi umurunda muvaffak olmak için ona müracaat edib teslim olmalıdır. Zira 133.

﴿إِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ أَيُّهَا النَّاسُ﴾ eyyühennas! bilmiş olunuz ki Allah

sh:» 1490

dilirse sizi ortadan kaldırır, defeder ﴿وَيَأْتِ بِآخَرِينَ﴾ ve yerinize diğerlerini getirir.

﴿وَكَانَ اللَّهُ عَلَى ذَلِكَ قَدِيرًا﴾ Allah buna da kadirdir, hem pek kadirdir. «

﴿وَإِنْ تَتَوَلَّوْا يَسْتَبَدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ﴾ Rivayet

olunuyor ki bu âyet nâzil olduğu zaman Resulullah yedi saadetini Selmanı Farisînin arkasına vurmuş

«onlar bununun kavmi» buyurmuştur.

134. ﴿مَنْ كَانَ يُرِيدُ ثَوَابَ الدُّنْيَا﴾ Her kim dünya sevabı isterse bilmeli ki

﴿فَعِنْدَ اللَّهِ ثَوَابُ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ﴾ Dünyanın da Âhretin de sevabı ancak

Allahın indindedir. Dünya sevabını da verecek olan başkası değil yine Allahdır. Bunun için de Allaha ve

Allahın kanunlarına müracaat etmek lâzımdır. Fakat bunun karşısında bir de Âhret sevabı vardır. Şu halde

Allaha müracaat edip de yalnız Dünya sevabına göz dikmek ne kadar himmetsizlik ne kadar budalalıktır.

« رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً »

diye ikisini de istemeli veya eşref-ü a'lâsına nasbı nazar edip Dünyayı kale almayı Âhreti istemelidir.

« مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ » medlülünce

Âhreti isteyen fazla olarak Dünyadan da nasibedar olur. Netekim Allah için mücadele eden Dünya

ganimetinden mahrum kalmaz, onunla beraber Âhret sevabına da erer. Lâkin ganimet için harbe gidenler

gibi sırf Dünya peşinde koşanlar bunu bulurlarsa diğerlerinden mahrum kalırlar. Çünkü

﴿وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا بَصِيرًا﴾ Allah semî ve basîrdir: söylenenleri işidir, yapılanları

görür, herkesin garaz-u maksadını bilir ve ona göre muamele eder. Bunun için şu emr-ü vasayayı İlahiyeyi

iyi dinleyiniz:

﴿١٣٥﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ شُهَدَاءَ
لِلَّهِ وَلَوْ عَلَىٰ أَنفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ إِن يَكُنْ غَنِيًّا
أَوْ فَقِيرًا فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىٰ أَن تَعْدِلُوا وَإِن
تَلَّوْا أَوْ تُعْرَضُوا فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا ﴿١٣٦﴾
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ
عَلَىٰ رَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِن قَبْلُ وَمَن يَكْفُرْ بِاللَّهِ
وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا
﴿١٣٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ
ازْدَادُوا كُفْرًا لَّمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا
﴿١٣٨﴾ بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٣٩﴾
الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَيَبْتَغُونَ
عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا ﴿١٤٠﴾

﴿١٤٠﴾ وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتَ
 اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا
 فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ
 وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا ﴿١٤١﴾ الَّذِينَ يَتَرَبَّصُونَ بِكُمْ
 فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فِتْحٌ مِنَ اللَّهِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ وَإِنْ كَانَ
 لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُمْ مِنَ
 الْمُؤْمِنِينَ فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ
 لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا ﴿١٤٢﴾ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ
 يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَهُوَ خَادِعُهُمْ وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا
 كَسَالَى يُرَآؤُنَ النَّاسَ وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٤٣﴾
 مُذَبْذَبِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضِلِلِ
 اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا ﴿١٤٤﴾ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا
 لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أَتُرِيدُونَ أَنْ
 تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا ﴿١٤٥﴾

﴿١٤٥﴾ اِنَّ الْمُنَافِقِيْنَ فِي الدَّرَكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ وَلَنْ تَجِدَ
لَهُمْ نَصِيْرًا ﴿١٤٦﴾ اِلَّا الَّذِيْنَ تَابُوْا وَاَصْلَحُوْا وَاَعْتَصَمُوْا
بِاللّٰهِ وَاَخْلَصُوْا دِيْنََهُمْ لِلّٰهِ فَاُولٰٓئِكَ مَعَ الْمُؤْمِنِيْنَ وَسَوْفَ يُؤْتِ
اللّٰهُ الْمُؤْمِنِيْنَ اَجْرًا عَظِيْمًا ﴿١٤٧﴾ مَا يَفْعَلُ اللّٰهُ بِعَذَابِكُمْ
اِنْ شَكَرْتُمْ وَاٰمَنْتُمْ وَاَنْتُمْ وَاَمَنْتُمْ وَاَنْتُمْ وَاَمَنْتُمْ ﴿١٤٨﴾

Meali Şerifi

Ey o bütün iman edenler! Hakaniyetle durub adaleti yerine getirmeğe uğraşır hâkimler, Allah için
şahidler olunuz, gerekse nefislerinizin, veya ebeveyninizin veya en yakınlarınızın aleyhine olsun, gerek
zengin ve gerek fakır bulunsun, çünkü Allah ikisinden de akdemdir, onun için haktan udul edib de nefsin
arzusuna tabi' olmayın ve eğer dilinizi eğer veya çekinirsiniz şüphe yok ki Allah her ne yaparsanız habîr
bulunur 135 Ey o bütün iman edenler! Allaha ve Resulüne de, Resulüne tenzil buyurduğu kitâba da, daha
evvel inzâl buyurduğu kitâba da iman getirin, her kim Allaha ve Meleklerine ve kitaplarına ve Resullerine
ve Âhiret gününe kâfirlik ederse uzak pek uzak bir dalâl ile sapmış, sapmış gitmiştir 136 şunlarki iman

ettiler, sonra tuttular küfre gittiler, sonra yine iman ettiler, sonra yine küfre gittiler, sonra da küfürde ileri gittiler Allah onları mağfiret edecek de değil, doğru bir yola çıkaracak da değildir 137 Müjdele münafıklara ki onlara elîm bir azab var 138 Onlar ki mü'minleri bırakarak kâfirlerin velâyetine tutunuyorlar, izzeti onların yanında mı arıyorlar?

sh:» 1494

Fakat izzet tamamile Allahındır 139 O size kitabında şunu da indirmiştir: Allahın âyetlerini işittiniz mi hakları inkâr ediliyor ve onlarla eğleniliyor, artık o hariflerin yanlarında oturmayın tâ'ki başka bir lâkırdıya dalsınlar, çünkü o zaman siz de onlar gibisinizdir. Şüphesiz ki Allah o Münafıklarla kâfirleri Cehennemde toplayacak topunu bir 140 Onla ki sizi gözetiyorlar: eğer Allahdan size bir feth olursa "beraber değilmiydik?" diyecekler ve eğer kâfirlere bir nasîb düşerse "biz sizden üstün gelmedik mi? sizi mü'minlerden kurtarmadık mı?" diyecekler, artık kıyamet günü Allah beyninizde bir yol verecek değil 141 her halde münafıklar Allaha hud'a yapmağa çalışırlar, Allah da hud'alarını başlarına geçirir, namaza kalktıkları vakit da üşene üşene kalkarlar, halka gösteriş yaparlar, yoksa Allahı pek az hatıra getirirler 142 Arada müzebzeb bir haldedirler: ne onlara, ne onlara, her kimi de Allah şaşırtırsa artık ona sen yol bulamazsın 143 Ey o bütün iman edenler! mü'minleri bırakıp da kâfirleri başlarınıza geçirmeyin, ister misiniz ki Allah için aleyhinizde açık bir saltanat husule getiresiniz 144 Ancak tevbe edib hallerini düzelden ve Allaha sarılıb dinlerini Allah için hâlis kılan

kimseler müstesna, çünkü bunlar mü'minlerle beraberdir, mü'minlere ise Allah azîm bir ecir verecektir 146

Siz şükreder, iman ederseniz Allah size azabı nidecek? Halbuki Allah şükürü bilir, bir alîm bulunuyor

147

135. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Ey iman edenler, yalnız kadınlar üzerinde kavram

olmakla kalmayınız, her hususta ﴿كُونُوا قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ﴾ kavramîn bil'kîst olunuz,

adaletle kaim ve müstakîm hâkimler olub adl-ü hakkaniyyeti ikame ediniz ﴿شُهِدَاءَ لِلَّهِ﴾ Allah

için nümunei imtisal olacak

sh:»1495

şahidler olunuz, hakka dos doğru şehadet ediniz.

﴿وَلَوْ عَلَىٰ أَنْفُسِكُمْ أَوِ الْوَالِدِينَ وَالْأَقْرَبِينَ﴾ velev kendinizin veya

ebeveyn ve akrabânızın aleyhinde dahi olsa böyle olunuz.» -Ki bunda iki ma'na vardır: birisi; başkasının

sizde bir hakkı varsa kendiniz ıkrar ve i'tiraf ediniz ve ananız, babanız ve akrabânız aleyhine de olsa

hükümden şehadetten kaçınmayınız demektir. Birisi de şahsi salis aleyhine şehadet kendinizin ve

taallûkatınızın bir zararını da intac edecek olsa yine dos doğru şehadet ediniz demektir.

﴿إِنْ يَكُنْ غَنِيًّا أَوْ فَقِيرًا﴾ aleyhine veya lehine şehadet ettiğiniz kimseler zengin olsa

da böyle yapınız, fakîr olsa da, ne zengine müdahane etmek, ne de fakîri gözetmek için şehadetten imtina'

etmeyiniz, istikametten ayrılmayınız. Çünkü ﴿فَاللَّهُ أَوْلَىٰ بِهِمَا﴾ ganiyye de fakîre de Allah

daha evlâdır. O onları daha iyi gözetir. Binaenaleyh

﴿فَلَا تَتَّبِعُوا الْهَوَىَٰ أَنْ تَعْدُوا﴾ hakdan udul ile hevaya uymayınız, keyf-ü

arzuya tâbi' olmayınız yâhud adâlet ediyoruz zu'miyle hevaya uyub fakîri ganiyye, akribayı yabancıya tercih

ederek hakkı ketm veya tahrif etmeyiniz ﴿وَإِنْ تَلَّوْا﴾ ve şayed ikamei hakta veya şehadette

dillerinizi eğer büğerseniz ﴿أَوْ تُعْرَضُوا﴾ veya büsbütün i'raz ederseniz

﴿فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا﴾ Allah her halde hepinizin yaptıklarınıza

habîrdir. Hiç biriniz yakanızı kurtaramazsınız.»- ﴿وَإِنْ تَلَّوْا﴾ Hamze ve ibni Âmir kiraetlerinde «

« تَلَّوْا » okunur ki evvelkisi « وَاو » in zammile ve « لَام »

« وَلَىٰ ، وَلِيًّا ، وَلَا يَةَ » den, bu da « لَوَى ، يَلْوَى ، لِيًّا » dendir. Bu

surette ma'nâ: «Ve eğer şehadete me'mur olur da bihakkın eda eylemez veya edadan i'raz ve imtina'

ederseniz her iki halde Allah yaptıklarınıza habîrdir.

sh:»1496

Birinde ecrini birinde de cezasını verir» demek olur. İşte Müslimanlar böyle hevaya uymaz, âdil ve

müstekim « قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ » hak gû, hakperest, « شُهَدَاءَ لِلَّهِ » olmalıdır. O halde:

136. ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا﴾ Ey imana gelenler

﴿آمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَالْكِتَابِ الَّذِي نَزَّلَ عَلَى رَسُولِهِ﴾
﴿وَالْكِتَابِ الَّذِي أَنْزَلَ مِنْ قَبْلُ﴾ Allah ve Resulüne, ya'ni Muhammed

aleyhisselâma ve Allahın bu Resulüne tenzil buyurduğu: vakit vakit, kısım kısım indirmekte olduğu bu

kitâba, ya'ni Kur'ana ve bundan evvel inzal buyurduğu cinsi kitâba iman ediniz. Bunların ba'zısına iman

ettiğiniz gibi hepsine de iman ediniz. -İbni kesîr, Ebu amr, ibni Âmir kiraetlerinde meçhul sıgasile « نَزَّلَ

» ve « أَنْزَلَ » okunur. - Bunlara cidden iman ediniz. Zira

﴿وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ her

kim Allaha ve Melâikesine ve kitaplarına ve Peygamberlerine ve Ahiret gününe küfr eder, bunlardan birini

inkâr eylerse ﴿فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا﴾ dalâli baîd ile dalâlete düşmüş, haktan

uzaklaşmış, artık yolunu bulamayacak derecede şaşırmış, maksadı gaib etmiş olur.» - Bununla küfrün

biaynihi « وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا » hükmüne mülhak

bulunduğu, ya'ni her küfrün şirk demek olduğu vâzihan gösterilmiştir.

Rivayet olduğuna göre Ahbari Yehuddan bir cemaat, Resulullah'a gelmişler «ya Resulâllah biz sana

ve kitâbına ve Musâya ve Tevrâta ve Uzeyre iman ediyoruz ve bunlardan mâada kitabları ve

Peygamberleri tanımıyoruz.» demişlerdi, Resulullah da «hayır, Allaha ve bütün Peygamberlerine ve

Muhammede ve kitabı Kur'ana ve ondan evvelki her kitaba iman ediniz» buyurdu, «yapmayız» dediler, bu

âyet nâzil oldu ve hepsi iman ettiler. Şayânı dikkattir ki iman fıkrasında Allaha, Resulüne, Resulüne tenzil

kılınan kitâba, ondan evvel inzâl kılınmış

sh:»1497

olan kitâba diye dört şeye iman tasrîh olunmuştur. Bu da iman billâh, iman birresul, iman bilkütüb diye

üç mertebede hulâsa olunabilir. Halbuki küfür fıkrasında küfür billâh, küfür bimeleiketihî, küfür bikütübihî,

küfür birusülühi, küfür bilyevmil'âhîr diye Melâike ve yevmi Âhîret de zamm olunarak beş şey tasrih

olunmuş, hem de Resule diğer Resuller de ilâve olunarak cemi' sığasiyle «رُسُلُهُ» buyurulmuştur.

Bununla Allah ve Peygambere ve alel'umum kitaplara iman her halde bütün Peygamberlere ve Melâikeye

ve yevmi âhirete imanı mutazammın bulunduğu gösterilmiş ve bir insanın Allaha ve Peygambere ve

kitablara iman iddia edip de Peygamberlerden birini veya Melâikeyi veya Âhîreti inkâra kalkışması ve bu

babda varid olan âyatı te'vile çalışması ihtimali bulunduğundan bunları münkir olanların kâfiri billâh

oldukları bilhassa tansıs olunmuştur.

Bütün bunlar müşrikler gibi dalâli baîd ile sapmış olanlardır. Şu da muhakkak ki 137.

﴿إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَزْدَادُوا﴾

﴿كُفْرًا﴾ evvelâ iman etmiş, sonra küfr etmiş, sonra iman etmiş, sonra yine küfr etmiş ve tamamen

küfre dalmış olanlar, böyle immandan küfre, küfürden imana dönerek nihayet küfürde karar kılmış ve bu

suretle küfrü tezyid etmiş olanlar yok mu?

﴿لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا﴾ hiç bir veçhile

Allahın bunları mağfiret etmesine ve doğru yola sevk eylemesine ihtimal yoktur. Ya'ni iman ederlerse

kabul etmez değil, fakat ekseriyetle bunlar matbuul'kulûb olduklarından haleti nez'a gelmedikçe iman

etmezler ve belki o zaman bile etmezler. Ve iman etmeyince de « لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ »

medlûlünce asla mağfiret yüzü görmezler. Tevbenin makbul olabileceği bir zamanda tevbe edib ihlâs ile

iman etseler, gelecek olan « إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا وَأَصْلَحُوا » istisnası mucebince

sh:» 1498

kabul edilir ve mağfur olabilirlerdi amma etmezler ki... Bunun için 138.

﴿بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ Münafıklara müjde et ki onlara

elîm bir azab muhakkaktır.»- Bu fıkra bu âyetin doğrudan doğru veya dolayısıyla Münafıklara taallukunu

ifade eder. Filvaki Münafıklar zahiren iman ederler sonra gizli gizli küfürler yaparlar, sonra mü'minleri

görünce yine «amennâ» derler, sonra Şeytanlarını bulunca biz sizinleyiz derler. Nifak-u fesadda ısrar ederler. Maamafih âyetin zâhiri açıktan açığa iymandan küfre küfürden iymana mükerreren tahavvül gösteren ve nihayet küfürde karar kılan ferdler ve cemaatler hakkındadır ki Münafıklar da bunlara mülhaktır. Ve rivayet olunduğuna göre bunun asıl sebebi nüzulü Yehudîlerdir. Zira Yehudîler evvelâ Hazreti Musâya iman ettiler, sonra icle taptıkları zaman küfrettiler, sonra Hazreti Musâ avdet sonra da Hazreti Muhammed aleyhisselâma küfrile küfürlerini arttırdılar ki âyet bunların bu hallerini tasvir ve böyle olanları da bunlara ilhak eylemiş, Münafıklar da bunlara benzediği ve bunlara dost oldukları için «بَشْرُ الْمُنَافِقِينَ» diye inzar mevkiinde tebşir ile tehakküme tabi' tutulmuşlardır. Demek oluyor ki bu gibi televvünat sade efrad hakkında değil, cemaatler hakkında da sebebi felâkettir. Zira Yehudîlerin âyette tasvir olunan bu halleri ferdleri İsâya ve Hazreti Muhammede küfreden ferdler, icle perestiş eden ve ondan evvel iman eyleyen ferdlerin aynı olmadığı ma'lûmdur. Lâkin bu tahavvül ve televvün o milletin bir hasleti umumiyyesi olmuştur. Binaenaleyh burada bir zamanlar dini islâma hizmet etmiş olub da bil'ahare kâh küfür ve kâh iman şuraya buraya bocalayarak sonunda küffara istihale etmiş olanların halâs ve selâmet bulmalarına asla ihtimal olmadığı da anlatılmış

sh:» 1499

oluyor. Netekim endelüste irtidad edenlerin hiç biri Dünyalarını kurtaramamışlar, hepsi muzmahill

olmuşlardır. Ya'ni;

139. ﴿الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ﴾

onlar ki Mü'minleri bırakıp kâfirleri dost ittihaz ederler ve onların arkalarından giderler.»- Münafıklar

Mü'minlere karşı Yehudîlerle müvalât ediyorlardı, bunlar ﴿أَيَّبْتَغُونَ عِنْدَهُمُ الْعِزَّةَ﴾ o

kâfirlerin yanında izzet ve kuvvet mi arıyorlar? Onlara dost olmakla izzet ve şeref bulacaklarını, galebe

edeceklerini mi zannediyorlar? Ne kadar yanılıyorlar ﴿فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾ çünkü

bütün izzet Allahındır. Ve ancak ondan alınır, Allahın izzet vermediği kimseler hiç bir veçhile azîz

olamazlar, Allah ise Mü'minleri i'zaz etmiştir «وَلِلَّهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ».

Binaenaleyh kâfirlerin dosluğundan izzet beklemek ne kadar ma'kûstür.

140. ﴿وَقَدْ نَزَّلَ﴾ Âsım ve Ya'kub kiraetlerinden maadasında meçhul sıgasiyle «

﴿عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ﴾ halbuki mukaddema size kitabda Allah size

şöyle tenzil buyurmuş, şöyle indirilmiş idi:

﴿أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيَسْتَهْزَأُ بِهَا﴾ ki Allahın

âyâtını küfredilirken ve istihza olunurken işittiğiniz vakit ﴿فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ﴾ o kâfirler ve

müstezhilerle beraber oturmayınız ﴿حَتَّىٰ يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ﴾ tâ ki başka

lâkırdıya dalsınlar. O halde onlarla beraber oturmaktan bile sakınmak ve izzeti iymanı muhafaza etmek

lâzım gelirken onlarla müvalât etmek ve onlardan izzet beklemek nasıl olur?»-

Mekke de müşriklerin ahvaline karşı Peygambere hitaben «

وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّىٰ
يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ

sh:»1500

nâzil olmuştu. Medinede de ahbarı Yehud buldukları meclislerde Kur'andan küfr-ü istihza ile bahs

ederler ve Münafıklar da onlarla beraber bulunur dinlerlerdi. Bundan dolayı o âyet mealen tekzir olunmuş

ve bu suretle Peygambere hitabın bütün ümmetine hitab demek olduğu anlatılmış ve buyurulmuştur ki

﴿إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلَهُمْ﴾ bu takdirde, ya'ni Allahın âyetleriyle küfr-ü istihza edilirken

beraberlerinde oturduğunuz surette siz onların, o kâfir müstezhilerin mislisinizdir. O vakit siz de onlar gibi

kâfir olursunuz.»- Bu âyetin zâhirine nazaran âyatullah ile istihza küfr olduğu gibi o sıra mücerred onların

yanında oturmak dahi küfr olacağı anlaşılıyor. Maamafih ulemai akaid bunu rıza ile takyid etmişlerdir ki

buna karine de sebebi nüzulün Münafıklar hakkında olmasıdır. Fakat rıza, terki i'tiraz demek olduğuna göre

sarahaten veya zimnen i'tiraz edilmedikçe küfürden kurtulunmamak lâzım gelir. Kalkıp gitmek de bir i'tiraz

demektir. Meğer ki « **إِلَّا مَنْ أٰكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ** » olsun. -Oturur onlar

gibi olursa ne mi olur?

﴿ **إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا** ﴾

şüphesiz ki Allah Münaflıklarla kâfirlerin mecmuunu Cehennemde cem'edecektir. Dünyada âyâtullahı

istihza etmekte içtima' ederler.

141. ﴿ **الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ بِكُمْ** ﴾ O münaflıklar ki sizi gözetir beklerler

﴿ **فَإِنْ كَانَ لَكُمْ فَتْحٌ مِنَ اللَّهِ** ﴾ derken Allah tarafından size bir fütihat oluverirse

﴿ **قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ** ﴾ biz sizinle beraber değil mi idik derler, hemen ganimete

konmak isterler ﴿ **وَإِنْ كَانَ لِلْكَافِرِينَ نَصِيبٌ** ﴾ ve şayed nasîb kâfirlerin olur, zafer

kâfirlere nasîb oluverirse o zaman da onlara

﴿ **قَالُوا أَلَمْ نَسْتَحِذْ عَلَيْكُمْ وَنَمْنَعَكُم مِّنَ الْمُؤْمِنِينَ** ﴾

sh:»1501

biz size üstün gelmedik mi? Ve sizi mü'minlerden sıyanet eylemedik mi? Derler. Onlara minnet edib bir

hissa kapmak isterler.»- Bu kelâm başlıca iki ma'nâya müsaiddir. Birisi «fursat elimizde değil mi idi? Biz de

mü'minlerle beraber olub size harb etse idik sizi mağlûb ve perişan etmez mi idik? Halbuki siz dışarıdan uğraşırken biz kal'ayı içinden feth ettik, mü'minlere yardım etmedik. Sizin hesabınıza onlara propaganda yaptık, aldattık kalblerine za'f düşürdük ve nihayet bu sayede siz muzaffer oldunuz. Binaenaleyh bu bizim mevkimiz sizden yüksektir» demek olur ki ekser müfessirîn bunu tercih etmişlerdir. Diğeri de «siz Müslimanları kuvvetli zannedib Müsliman olacak iken biz sizi men'etmedik mi? Muhammedin işi zayıfleyecek siz kuvvetleneceksiniz diye sizi iymandan vaz geçirmedik mi? Bakınız işte dediğimiz oldu, bizim re'yimiz size galib çıktı binaenaleyh galebe, asıl bizimdir. Bu zaferin ganimetine sizden ziyade biz lâyıktız» demektir ki ba'zı müfessirîn de bu ma'nâyı ihtiyar etmişlerdir.

﴿فَاللَّهُ يَحْكُمُ بَيْنَكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ﴾ Binaenaleyh bu böyle kalmıyacak, yevmi

Kıyamette Allah beyninizde hukm edecek, o zaman mü'min ile Münafık tamamen seçilecektir. Dünyada zâhir ile hukmolunur zâhirde kelimeî şehadeti söyleyib Müsliman görünene Müsliman muamelesi yapılır.

Fakat Âhret için ise böyle değildir. Şunu bilmelidir ki

﴿وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا﴾ Allah kâfirler

için mü'minler üzerine ka'fiyyen yol vermez.» -Dünyada ba'zan kâfirler zafer kazansalar, mü'minlere hâkim

görünseler bile bu bir yol, bir kanun, bir şeriat değil, muvakkat ve arızî bir imtihan ve istidracdır kalblere

nüfuz edecek hucdet ve bürhandan mahrum, gelib geçici şeylerdir. «قَوَّامِينَ بِالْقِسْطِ», «

شُهَدَاءَ لِلَّهِ» olan

sh:»1502

ehli hakk-u adil behemhal onlara galebe eder. Dünyada olmazsa Âhirette galebe eder. Şer'i İlähîde

kanunı hakta mü'min kâfirde daima azîzdir. Onun altında kalmaz. Ona payimal olmaz, izzetiyle ölür, izzeti

hakkı çiğnetmez. Ve işte bu hikmete mebindir ki bir mü'minenin kâfire tezvici caiz olmaz, küfrolur. Çünkü

onu ona tezvic etmek, mü'min üzerine kâfire yol vermek, o mü'mineyi kâfirin istilâsına terk etmektir. Allah ise

«وَلَنْ يَجْعَلَ اللَّهُ لِلْكَافِرِينَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ سَبِيلًا» buyurmuştur.

142. ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ يُخَادِعُونَ اللَّهَ﴾ şüphe yok ki Münafıklar Allaha hud'a

yapmağa kalkışıyorlar. Kalblerinde küfür saklayıb zâhirde mü'min görünüyorlar ve sanki bununla Allahı

aldatmak istiyorlar. ﴿وَهُوَ خَادِعُهُمْ﴾ halbuki Allah onların hud'alarını kendi başlarına

geçirmiştir. (Sûrei Bakarenin başında Münafikîn âyetlerine bak.).

﴿وَإِذَا قَامُوا إِلَى الصَّلَاةِ قَامُوا كُسَالَى﴾ bunlar namaza kalktıkları vakit

tenbel tenbel, istemeye istemeye keselân ile kalkarlar. Çünkü bunlar ﴿يُرَآؤْنَ النَّاسَ﴾ nasa

gösteriş yaparlar ﴿وَلَا يَذْكُرُونَ اللَّهَ﴾ ve Allahı hatırlarına getirmezler yad etmezler

﴿إِلَّا قَلِيلًا﴾ yad ederlerse pek az ederler ki o da ağızlarındadır. Bunlar bunu yaparken 143.

haldedirler. ﴿لَا إِلَىٰ هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَىٰ هَؤُلَاءِ﴾ ne onlara, ne de onlara, ya'ni ne

mü'minlere mal olurlar, ne de kâfirlere, ikisi arasında bocalar dururlar, çünkü bunları Allah şaşırmıştır.

﴿وَمَنْ يُضِلِّ اللَّهُ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ سَبِيلًا﴾ Allahın şaşırdığında da artık bir yol

bulamazsın. Nerede kaldı ki ona hidayet edebilesin. Şu halde:

sh:» 1503

144.

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ
﴿الْمُؤْمِنِينَ﴾ Ey mü'minler siz mü'minleri bırakıp da kâfirlere dost ittihaaz etmeyiniz

﴿أَتُرِيدُونَ أَنْ تَجْعَلُوا لِلَّهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ Münafık

olduğunuza dair Allah için aleyhinizde açık ve müdafaası gayrı kabil bir huccet ve bürhan vermenizi ister

misiniz? Elbette istemezsiniz değil mi? Halbuki mü'minleri bırakıp kâfirlerle müvalât etmek Münafıklığın açık

bir bürhanıdır. 145. ﴿إِنَّ الْمُنَافِقِينَ فِي الدَّرَكِ الْأَسْفَلِ مِنَ النَّارِ﴾

Münafıklar hiç şüphe yok ateşin en alt tabakasındadırlar.» -Bunlar kâfirlerin en habisi, en sefilisi

olduklarından yerleri de Cehennem dibidir. ﴿وَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ نَصِيرًا﴾ ve artık onları

buradan kurtaracak bir yardımcı bir halaskâr bulamazsın 146. ﴿إِلَّا الَّذِينَ تَابُوا﴾ ancak

nifaktan tevbe edenler ﴿وَأَصْلَحُوا﴾ tevbe edip islâhı hal eyleyenler

﴿وَأَعْتَصَمُوا بِاللَّهِ﴾ islâhı hal edip Allaha tutunanlar

beraberdirler. ﴿وَسَوْفَ يُؤْتِي اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ Allah da

mü'minlere muhakkak bir ecri azîm verecektir, binaenaleyh o tevbe edenler de bundan hissadar

olacaklardır.

﴿مَا يَفْعَلُ اللَّهُ بِعَذَابِكُمْ إِن شَكَرْتُمْ وَآمَنْتُمْ﴾ siz Ey insanlar, 147.

şükr eyler ve iman ederseniz Allah size azabı ne yapacak?» -Çünkü vaz'ı îlâhîde azabın hikmeti küfr-ü

küfrandan tahzir ve şükr-ü iymana sevk içindir. Binaenaleyh şükr-ü iman hasıl olduktan sonra Allah

kullarını ta'zib edib ne yapacak?

sh:»1504

﴿وَكَانَ اللَّهُ شَاكِرًا عَلِيمًا﴾ Halbuki Allah şâkir ve alîmdir: şâkirdir, ya'ni azacık bir

tâate büyük sevab ile mukabele eder, alîmdir, ya'ni pek büyük bir kadirdandır, şükr-ü imanınızın kadri

bilir, takdir eder, o halde ihlâs ile tevbekâr olub ıshalı hal eden ve Allahın dînine sarılıb şükr-ü iman yolunu

tutanların ecr-ü sevabdan mahrum kalmaları nasıl tasavvur olunur? -Demek azab, küfür ve küfranda ısrarın

ve vaz'ı îlâhîye muhalefetin bir neticesi ve hikmeti îlâhiyye mes'elesidir. Vaz'ı vücud, rahmeti îlâhiyye içindir,

şükr-ü iman da bunun tarikidir. Küfr-ü küfran ile Allahdan kaçanlar bu tarikten sapmağa, bu vaz'ı hakkı

bozmağa ve Allah için mücadele etmeğe savaşmış olduklarından dolayı Allahdan ve rahmeti îlâhiyyeden

tebaüd etmiş olurlar. Milki İlahîden huruc mümkün olmadığı için azab da işte bu vaz'ın ve bu tebaüdün bir nefîcei lâzimesi olur. Bu netice esasen hakk ile bâtil, hayr ile şer, husn ile kubh beyindeki fark-u temayüze müterettibdir. Bu da Allah tealânın vücubî vücudile şerikinin imtınâ beyindeki nisbeti tekabülün fer'idir. Binaenaleyh küfr-ü küfrandan sonra da olsa şükr-ü iyman ile Allaha takarrüb yolu tutulunca artık azâb için hiç bir sebep kalmaz. Şâkir ve alîm olan Allah behemehal o şükr-ü iyman yolunu tutub Allaha doğru gidenler de behemehal rahmeti hakka vâsıl olurlar. Şu halde cereyanı hayat yürüyüb dururken «artık ben vazifemi yaptım» deyib de Allaha mağrur olarak şükr-ü iymandan sonra lâübaliliğe, küfr-ü küfrana sapmak caiz olamayacağı gibi, «ben şimdiye kadar küfr-ü küfran yolunda dolaştım, günahlara müstağrak oldum, ba'dema halâs ihtimali kalmamıştır» diye me'yus olub da henüz fırsat

sh:» 1505

elde iken tevbe ve islahtan sarfı nazar etmek de caiz değildir. Derhal seyyiattan tevbekâr olub şükr-ü iyman yolunu tutmalıdır. Zira Allah şâkir ve alîmdir.

Şükr-ü iyman ile küfr-ü küfranın hükümlerini takdir sırasında beyanatı sabıkanın mütemmimi ve beyanatı lâhikanın mukaddimesi olmak üzere şu ahlâkî İlahiyyeyi bilmek ve tevbekâr olanlara mazîden dolayı zemm-ü kadihte bulunmamak iktiza eder:

﴿١٤٨﴾ لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ إِلَّا مَنْ ظَلَمَ
وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا ﴿١٤٩﴾ اِنْ تَبَدُّوا خَيْرًا اَوْ تَخَفُوهُ
اَوْ تَعَفُّوا عَنْ سُوِّ فَاِنَّ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا ﴿١٥٠﴾

Meali Şerifi

Allah fena sözün açıklanmasını sevmez, mazlûm olan başka, Allah semî, basîr bulunuyor 148 Bir hayrı

açıklar veya gizlerseniz yâhud bir kötülüğü afvederseniz şübhe yok ki Allah afvi çok bir kadîr bulunuyor

149

148. ﴿لَا يُحِبُّ اللَّهُ الْجَهْرَ بِالسُّوءِ مِنَ الْقَوْلِ﴾ Allah kötü sözün i'lân

edilmesini sevmez: Kötü fiil şöyle dursun kötülüğün söz kabilinden olarak bile meydana konulmasını

istememez, buğzeder.» - Gerçi Allah ne fi'len, ne kavlen, ne gizli, ne aşikâr kötülüğün hiç birini sevmez. Fakat

velev sözle olsun i'lân-ü izhar edildiği zamandır ki bilhassa gazab ve ta'zib eder. Ve işte azabı İlahînin

sirr-ü hikmeti bu noktada, ya'ni Allahın kötülüğü sevmemesindedir. ﴿الَّا مِنْ ظُلْمٍ﴾ Ancak

mazlûm olan müstesna.

sh:» 1506

Zulmedilmiş, hakkına tecavüz olunmuş olan kimse feryad edebilir, zalim aleyhine bağıra bağıra bed dua

eyliyebilir ve yâhud ondan tezellüm ederek kötülüklerini söyleyebilir, hatta kötü sözlerine mukabele

bilmisilde bulunabilir. ﴿وَكَانَ اللَّهُ سَمِيعًا عَلِيمًا﴾ ve Allahın mazlûmun feryadını

dinler halini bilir.»

Bu âyetin sebebi nüzulünde deniliyor ki bir gün huzurı risalette bir adam Hazreti Ebi Bekrin yüzüne karşı

şetm etmiş, o da bir kaç kerre sükût ettikten sona nihayet reddeylemiş idi, reddedince aleyhissalâtü

vesselâm meclisten kıyam buyuruverdi. Hazreti Ebi bekr «o bana şetm ederken oturuyordunuz ben

reddedince kıyam buyurdunuz» dedi. Resulullah da «bir melek senin tarafından cevap veriyordu sen

reddedince o melek gitti Şeytan geldi, Şeytan gelince ben de oturmadım» buyurdu ve bunun üzerine bu

âyet nâzil oldu. Bir rivayete göre de bir kavme bir müsafir gelmiş, yemek vermemişler, şikâyet etmiş,

şikâyetinden dolayı da ıtab edilmiş, bunun üzerin bu âyet nâzil olmuş, hakkına riayet edilmeyen müsafirin

mazlûmlar miyanında bulunduğu ve Őikâyete hakkı olduğu beyan buyurulmuştur.

149. ﴿انْ تَبَدُّوا حَيْرًا اَوْ تُخَفُّوهُ﴾ siz kavlen veya fi'len her hangi bir hayrı açık

veya gizli yapar. ﴿اَوْ تَعْفُوا عَنْ سَوْءٍ﴾ veya kendinize karşı yapılan bir kötölüğu

afvederseniz, ya'ni bilhassa afvetmek hayrını yaparsanız

﴿فَانَ اللّٰهَ كَانَ عَفُوًّا قَدِيْرًا﴾ Şübhe etmeyiniz ki Allah afüvv-ü kadîrdir. Afvi çok,

kudreti pek büyüktür. Binaenaleyh ahlâkı İlähiyye ile mütehallık olunuz da gücünüz yeterken afvediniz ki

madallah mazharı afvolasınız ve ecrinizi alasınız.

Lâkin bu afvi İlähîye kimlerin nâil olabileceğini iyi anlamak lâzım gelir Şöyle ki:

sh:»1507

﴿١٥٠﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ يَكْفُرُوْنَ بِاللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَيُرِيْدُوْنَ اَنْ يُفْرَقُوْا
بَيْنَ اللّٰهِ وَرَسُوْلِهِ وَيَقُوْلُوْنَ نُوْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيْدُوْنَ
اَنْ يَتَّخِذُوْا بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيْلًا ﴿١٥١﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ الْكٰفِرُوْنَ

حَقًّا وَاعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ آمَنُوا
بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يَفْرُقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ أُولَٰئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ
أُجُورَهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا ﴿١٥٣﴾

Meali Şerifi

O kimseler ki ne Allahı tanırlar ne Peygamberlerini, ve o kimseler ki Allahı tanımak lâkin Peygamberlerini tanımayıb ayırmak isterler, ve o kimseler ki Peygamberlerin ba'zısına inanırsız ba'zısını tanımayız derler ve böyle küfr ile iman arasında bir yol tutmak isterler 150 İşte bunlar hakka kâfirdirler, biz de kâfirler için mühîn bir azab hazırlamışızdır 151 Allaha ve Peygamberlerine iman eden ve Peygamberlerinden hiç birinin arasını ayırmıyan kimselere gelince işte bunların yarın kendilerine ecirlerini vereceğiz, ve Allah gafur, rahîm bulunuyor 152

---

150. ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ﴾ - Bu âyetten anlaşılıyor ki

kâfirler başlıca üç

sh:»1508

kısımdır. Birisi, ne Allah, ne Peygamber tanımayan, hiç birine iman etmeyenler, ikincisi iymanda Allah ile Peygamberi tefrik edenler, ya'ni Allaha iman iddiasında bulunub da Allahın gönderdiği Resullere inanmayanlar, üçüncüsü, Peygamberlerin ba'zısını tanıyıp da ba'zısını tanımayanlar ki Ehli kitabdan Yehud ve Nesârâ bu kısımdandır. Ve bu âyet doğrudan doğru bunlar hakkında nâzil olmuş, iman ile küfr arasında mutavassit bir mertebe, bir yol bulunmadığı ve Peygamberlerden ba'zısını tanımamak hepsini tanımamak ve hepsini tanımamak Allahı da tanımamak demek olduğunu göstermiştir. Ya'ni Allaha ve Resullerine küfredenler, fakat bunu tasrih ederek değil re'y-ü mezhepleri bu küfrü ıktıza eden.

﴿وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾ ve Allah ile Resulleri arasında

iymanda tefrik etmek isteyenler, hattâ bunu da alel'ittlak ve suretu umumiyede tasrih etmeyib sözleri bunu

istilzam eden ﴿وَيَقُولُونَ نُوْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ﴾ biz ba'zısına inanırız ve

ba'zısına inanmayız diyenler, meselâ Musâ, Uzeyr fülân ve fülân Peygamberlere ve Tevrata inanırız lâkin

İsâya ve Muhammede, İncile ve Kur'ana inanmayız diyen Yehudîler, kezalik Musâya ve İsâya, Tevrata ve

İncile inanırız amma Kur'ana ve Muhammede inamayız diyen Nesârâ ve kezalik Yahudiler miyanında

Muhammed bir Peygamberdir amma bizim Peygamberimiz değildir diye kaçamak yapan

﴿وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا﴾ ve bu suretle iman ile küfür

beyninde bir yol tutmak isteyenler 151. ﴿أُولَٰئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا﴾ işte bütün

bunlar muhakkak kâfirdirler ve küfürleri hakkalyakîn sabittir. Zira iman ile küfür, hakk ile bâtil beyinde bir

meretebe yoktur. Bir Peygambere küfretmek

sh:»1509

Peygamberliğe küfretmektir. Peygamberliğe küfretmek bütün Peygamberlere küfretmektir ve bütün

Peygamberlere küfretmek Allaha küfretmektir. Çünkü Allahın bir emrine küfretmek alel'itlak Allaha

küfretmektir. ﴿وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا مُّهِينًا﴾ biz de kemali kudret-ü

azemetimizle alel'umum kâfirlere mühîn, ihanetli, zillet verici bir azab hazırlamışızdır, sırası gelince

tadacaklardır. Binaenaleyh mev'ud olan afv-ü ecir böyle küfr-ü küfran erbabına değildir 152.

﴿وَالَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَلَمْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ﴾

Allaha ve peygamberlerine iman edip bunlardan hiç birinin arasını ayırmıyanlar yok mu

﴿أُولَئِكَ سَوْفَ يُؤْتِيهِمْ أَجْرَهُمْ﴾ işte bunlara muhakkak ecirlerini vereceğiz

﴿وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا﴾ geçmiş olan günâhlarına da Allah gafur, rahîmdir. O

va'di mağfiret ve rahmet işte bunlardır.

Bu temhiden sonra Ehli kitabın küfürlerini bittafsıl tahkik ve taannüdlarini beyan ve ibtal için

buyuruluyor ki:

﴿١٥٣﴾ يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنزِلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ
السَّمَاءِ فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ فَقَالُوا أَرِنَا اللَّهَ
جَهْرَةً فَأَخَذَتْهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا
جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ وَأَتَيْنَا مُوسَىٰ سُلْطَانًا

مُبِينًا ﴿١٥٤﴾

sh:»1510

﴿١٥٤﴾ وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا
الْبَابَ سُجَّدًا وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ
مِيثَاقًا غَلِيظًا ﴿١٥٥﴾ فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ وَكُفْرِهِمْ بِآيَاتِ
اللَّهِ وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بَغَيْرِ حَقٍّ وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ بَلْ طَبَعَ
اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا ﴿١٥٦﴾ وَبِكُفْرِهِمْ
وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا ﴿١٥٧﴾ وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا
الْمَسِيحَ عِيسَىٰ ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ
وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ

بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتَّبَعَ الظَّنَّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا ﴿١٥٨﴾ بَلْ رَفَعَهُ
اللَّهُ إِلَيْهِ وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٥٩﴾ وَإِنْ مِنْ أَهْلِ
الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ
شَهِيدًا ﴿١٦٠﴾ فَبِظُلْمٍ مِنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ
أُحِلَّتْ لَهُمْ وَبِصَدِّهِمْ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا ﴿١٦١﴾

sh:»1511

﴿١٦١﴾ وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ وَأَكَلِهِمْ أَمْوَالَ النَّاسِ
بِالْبَاطِلِ وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا ﴿١٦٢﴾ لَكِنَّ
الرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ
وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ
وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ أُولَئِكَ سَنُؤْتِيهِمْ أَجْرًا

عَظِيمًا ﴿١٦٣﴾

Ehli kitab senden üzerlerine Semadan bir kitab indirivermeni istiyorlar, çok görme Musâya bundan daha büyüğünü teklif ettiler, "Allahı bize açıktan göster" dediler de zulümlerile kendilerini yıldırım çarptı, sonra kendilerine o kadar açık mu'cizeler gelmişken tuttular danaya taptılar, derken biz bunlardan afvettik de Musâya kahir bir saltanat verdik 153 Ve misaka bağlanmaları için Turu üstlerine kaldırdık da "girin secdelere kapanarak o kapıya" dedik onlara, hem "sebt günü tecavüz etmeyin" dedik de onlara kendilerinden ağır bir misak aldık 154 Bunun üzerine misaklarını nakzetmeleri ve Allahın âyâtına küfürleri ve Enbiyayı nâhak yere katilleri ve "kalblerimiz gılıflı" demeleri sebebiyle -ki doğrusu Allah o kalblerin üzerini küfürlerle tab'etmiştir de onun için iymana gelmezler meğer ki pek az 155 Yine küfürleri ve Meryeme karşı azîm bir bühtan söylemeleri 156 Ve "biz Allahın Resulü Mesih İsâ ibni Meryemi katlettik" demeleri sebebiyle- halbuki onu ne katlettiler ne salbettiler ve lâkin kendilerine bir benzetme yapıldı, ve filhakıka onda ihtilâf edenler bundan dolayı şekk

sh:»1512

içindedirler, ona dair bir ilimleri yoktur ancak zann ardında giderler, halbuki onu yakînen katletmediler 157 doğrusu Allah onu kendine doğru refeyledi, Allah bir azîz, hakîm bulunuyor 158 Ve Ehli kitabdan hiç biri yoktur ki celâlim hakkı için ölümünden evvel ona mutlak iyman edecek olmasın, kıyamet günü de o

aleyhlerine şahid olacak 159 Hâsılı o Yehudî olanların zalimlikleri ve bir çoklarını Allah yolundan çevirmeler 160 ve nehyedildikleri halde riba almaları ve halkın emvalini haksızlıkla yemeleri sebebleriledir ki evvelce onlara halâl kılınmış bir çok pâk ve hoş ni'metleri kendilerine haram ettik ve kâfir kalanlarına elîm bir azab hazırladık 161 Lâkin içlerinden ilimde rûsûhu olanlarla mü'minler senden evvel indirilenle beraber sana indirilene de iyman ediyorlar, hele o namaza devam eden kullarıma bak, onlar ve zekât verenler, Allaha ve Âhret gününe inanan bütün mü'minler işte hep bunlara yarın azîm bir ecir vereceğiz 162

153.

﴿يَسْأَلُكَ أَهْلُ الْكِتَابِ أَنْ تُنزِلَ عَلَيْهِمْ كِتَابًا مِنَ السَّمَاءِ﴾

Ya Muhammed Ehlî kitab -senin risaletine inanmak için Allah tarafından Kuranın sana kelâm halinde indirilmiş olmasını kâfi görmiyorlar ve bunu kütübi Semaviyyeden addetmek istemiyorlar da- senden kendilerine Semadan bir kitab indirivermeni talep ediyorlar.» -Bir kerre Allahın değil, senin indirmeni istiyorlar, saniyen başkasına değil, kendilerine, kendi üzerlerine indirmeni istiyorlar ki bununla risaleti kendilerinde müşahede ve kendilerinde Peygamberliği tecrube etmedikçe iyman etmiyeceklerini anlatmış oluyorlar. Salisen kitabın ma'nâ veya nazm ve ma'nâ olarak vahyen kalbe nâzil olmasına ve ba'dehu onun kullar tarafından yazılmasına kani' olmayıb Semadan bir hatt ile yazılmış elvah veya sahaif halinde bir cismi

mahsûs olarak şü maddî gökten düşüvermesini arzu ediyorlar, kitabın ulviyyet ve semaviyyeti ancak böyle

bir şekli

sh:»1513

maddî ve cismanîde müşahedeleri tahtinde tasdik olunabileceğini iddia ediyorlar. Halbuki bu şeriat

altında her cisim canibi kudreten bir kitab olduğunu ve fakat okumasını bilmediklerini düşünmüyorlar.

Âyetin zâhirinden de anlaşılacağı üzere ekser müfessirînin beyanına göre bu Ehli kitabdan murad

Yehudîlerdir. Rivayet olunuyor ki Kâ'b ibni eşref ve Finhas ibni azurâ gibi ahbarı Yehud mahzâ tahakküm

ve taannüt için huzurı risalete gelmişler, «eğer sen Peygamber isen bize Hazreti Musâ gibi Semadan ve

topu birden bir kitab indir» demişler. Ba'zıları bu kitabın Tevrat gibi levh üzerine ve bir hattı Semavî ile

muharrer olmasını, diğer ba'zıları nâzil olurken kendilerinin de muayene ve müşahede etmelerini, diğer

ba'zıları da fülân ve fülân diye bizzat kendilerine indirilmesini ve bunun içinde «Muhammed Resulullah»

diye muharrer bulunmasını söylemişler, bu âyetler de bunun üzerine nâzil olmuştur.

Buyuruluyor ki:

Ya Muhammed! sen bunların bu suallerini i'zam etme, bunu bunlara çok görme

﴿فَقَدْ سَأَلُوا مُوسَىٰ أَكْبَرَ مِنْ ذَلِكَ﴾ çünkü bunlar Musâdan bundan daha

büyüğünü istediler ﴿فَقَالُوا ارِنَا اللَّهَ جَهْرَةً﴾ bize Allahı açıktan göster dediler,

dediler de ﴿فَأَخَذْتَهُمُ الصَّاعِقَةُ بِظُلْمِهِمْ﴾ bu zulümleri sebeble kendilerini yıldırım

çarptı [sûrei Bakareye bak].

﴿ثُمَّ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ﴾ sonra bunlara

beyyinat geldikten, ya'ni Hazreti Musânın Fir'avne karşı gösterdiği asa', yedi beyza ve farkı bahır mu'cizati

gösterildikten sonra -ki henüz Tevrat nâzil olmamıştı- da tuttular icle taptılar

sh:»1514

﴿فَعَفَوْنَا عَنْ ذَلِكَ﴾ böyle iken biz bundan afvettik

﴿وَأْتَيْنَا مُوسَى سُلْطَانًا مُبِينًا﴾ ve Musâya bir sultanı mübin, ya'ni üzerlerinde

nüfuzu zâhir bir sültaî hâkime verdik»- öyle ki isyanlarına tevbe olmak için nefislerini katletmelerini

emreyledik 154. ﴿وَرَفَعْنَا فَوْقَهُمُ الطُّورَ بِمِيثَاقِهِمْ﴾ ve misaklarını anlak için dağı

-gölgelik gibi- tepelerine kaldırdık ﴿وَقُلْنَا لَهُمْ ادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا﴾ ve

kendilerine kapıdan usluca boynunuzu eğib secde ederek giriniz dedik

﴿وَقُلْنَا لَهُمْ لَا تَعْدُوا فِي السَّبْتِ﴾ ve Sebt, ya'ni Cum'a irtesi günü kımlıdayın,

ta'biri âharla bu günün hurmetine tecavüz etmeyin, balık malık avlamayın dedik

﴿وَأَخَذْنَا مِنْهُم مِيثَاقًا غَلِيظًا﴾ ve böyle tazyık ve ilca ile bunlardan ağır bir misak

aldık»

Beni İsrailin misaklarını almak için Turun bir zulle, bir gölgelik gibi başlarına kaldırılıp dikilmesi mucizesi hakkında bir kaç kavil vardır. Ba'zıları bu Turdan murad Turî seynâ olduğunu söylemişler, ba'zıları da kelimenin asıl ma'nasile bir dağ demek olduğunu beyan etmişlerdir. Maamafih anlaşılıyor ki Kur'anda bu refî Tur vak'ası bir tazyık ve ilca ma'hâsını ifade siyakında irad buyurulmaktadır. Sûrei Bakarede geçen «

خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ

» bunun sarîh bir ifadesi olduğu gibi burada da «

سُلْطَانًا مُّبِينًا

» deki sültaı izah sırasında zikrolunmuştur. Binaenaleyh asıl maksad refî turun keyfiyeti değil, gayesidir. Ya'ni Allah tealâ bunları kemali iyman ile değil, dağın altında kafalarını ezecek gibi bir vaziyette maddî kuvvetle tazyık ederek dine rabtetmiş ve pek ağır bir surette misaklarını almıştır.

Bunlar bu ağır misaka rabtedildikten ve böyle zabt-u rabt altına alındıktan sonra sebat ettiler mi? Hayır,

sh:»1515

bilâkis misakı nakz ettiler ve nice cinayetler yaptılar ve Allahın gazabına da asıl bundan sonra uğradılar.

Bunu beyan için buyuruluyor ki: 155. ﴿فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمُ الْخ﴾ ba'dehu

misaklarını nakzetmeleri ve bervechi âtfi ta'dad olunan cinayetleri irtikâb eylemeleri sebebiyle...»- Bu

nazımda «bâ» nın müteallakı olan kelâm hafzedilmiştir ki» biz de belâlarını verdik: Şu şu sebeplerden

dolayı kendilerine lâ'net ve gazab ettik» demektir, Netekim sûrei Maide de «

فَبِمَا نَقْضِهِمْ مِيثَاقَهُمْ لَعَنَّاهُمْ» diye musarrahtır. Bu gibi hafifler sükût için de zihni

sâmia mümkün olan her hatırayı ilka ederek gayet belîğ bir tevhil ifade eder.

Ya'ni misaklarını nakzetmeleri ﴿وَكُفِّرِهِمْ بآيَاتِ اللَّهِ﴾ Allahın âyetlerine, ahkâm ve

evamirini gösteren delâili zâhire ve mu'cizatı bâhiresine küfretmeleri

﴿وَقَتْلِهِمُ الْأَنْبِيَاءَ بغيرِ حَقٍّ﴾ ve bir takım Enbiyayı bigayri hakkın katleylemeleri
﴿وَقَوْلِهِمْ قُلُوبُنَا غُلْفٌ﴾ ve bizim kalblerimiz «غلف» tür demeleri sebebiyle -ki

bunda iki manâ vardır. Birisi bizim kalblerimiz ilim mahfazalarıdır. Binaenaleyh ilmimiz sayesinde biz artık

Enbiyadan, filandan müstağniyiz» demek, diğeri «bizim kalblerimiz kabuklu, kaşerlidir, ne söylense

müteessir olmaz. Binaenaleyh yapılan da'vet ve telkinatın hiç biri kulağımıza girmez» demektir. Burada bu

söze karşı bir cümle muteriza halinde şöyle buyuruluyor: ﴿بَلْ﴾ Hayır bunların kalbleri ilim

mahfazası ve fitraten kabuklu olduğundan değil, belki ﴿طَبَعَ اللَّهُ عَلَيْهَا بِكُفْرِهِمْ﴾

Allah o kalblerin üzerine küfürlerini tabetmiş, küfrü ısrar ve i'tiyadları hasebiyle artık onlara tabiat yapmış da

﴿فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا﴾ ondan dolayı iman etmezler,

sh:»1516

ancak pek azı müstesna. Yoksa ne ilim insanı dinden, iymandan, Allahdan, Peygamberden müstağni kılar,

ne de asli fitratte kalbi beşer bu kadar katı ve bu kadar zalim olur. Bir bu sebeblerle 156.

﴿وَبِكْفُرِهِمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَى مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا﴾ bir de böyle tabiat

edindikleri küfürleri ve Meryem aleyhinde pek büyük bir bühtan söylemeleri» -Bunlar Hazreti Meryeme zina

isnat etmek suretiyle büyük bir bühtanda bulunmuşlar, bu da Allah tealânın messi beşerî olmaksızın bir

çocuk halketmeğe kudretini inkâr etmelerinden dolayı olmuştur. Bunu inkâr ise kıdemi tabiat davasıyla

Allaha küfürdür «وَبِكْفُرِهِمْ» buna işarettir.- Bu küfürleriyle o büyük bühtana kail olmaları 157.

﴿وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ﴾ ve

Allahın Resulü olan Mesih İsâ ibni Meryemi biz katlettik demeleri, ya'ni vasfı risaletle istihza' ve böyle bir

zati katlettik diye ifihar etmeleri sebebiyle»- dir ki Allah bunları gadab-ü zillete düçar etmiş, belâlarını

vermiştir. ﴿وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ﴾ Halbuki bunlar onu hakikatte ne katlettiler ne selb»

-Çünkü hakikatı İsâ bir kelime bir ruh idi, bunu ise ne katledebildiler ne de selb

﴿وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ﴾ ve lâkin şüpheye düşürüldüler, onlara öyle gibi gösterildi»

Bu teşbih mes'elesinde muhtelif rivayetler vardır ki başlıca iki vecih zikretmişlerdir:

1- Mütakellimînin bir çoğu demiştir ki Yehudîler Hazreti Isâyı katletmek istedikleri zaman Allah onu Semaya refetti. Rûesayı Yehudda avammın fitneye düşmesinden korktular, bir insan tuttular, katl-ü salb ettiler ve nâsa Mesih işte bu diye telbis ederek i'lân eylediler. Çünkü ekser halk onu şahsan değil, ancak ismen tanıyorlardı.

sh:»1517

2- « شَبَهَ لَهُمْ » demek Isânın şebehi birine ilka olundu, başka bir insan ona benzedilti, ona benzer

bir surete konuldu demektir demişler ve bunda dört vecih nakleylemişlerdir:

1- Yehudîler Hazreti Isânın Eshabiyle beraber fülân hanede bulduklarını öğrendikleri zaman başlarında bulunan Yehuza kendi adamlarından Taytayus namında birine haneye girib Isâyı katledilmek üzere çıkarmasını emretmiş o da girmiş, Allah tealâ da Hazreti Isâyı evin tavanından çıkarıp o adamı ona benzettirmiş, binaenaleyh o zannetmişler, tutub salb-ü katleylemişler.

2- Isâyı gözetmek için bir adam ta'yin etmişler, Isâ aleyhisselâm dağa çıkmış ve refolunmuş ve Allah o gözcüyü ona benzettirmiş, onu yakalamışlar katletmişler, ben Isâ değilim diye görmüşse de dinlememişler.

3- Yehud Hazreti Isâyı tutmağa azmettikleri zaman Eshabından on kişi beraberinde bulunuyormuş, onlara «benim kılığım sokulmağa razı olub Cenneti satın alacak olan kim var?. Diye sormuş, içlerinden birisi de ben demiş, binaenaleyh Allah onu Isâya benzettirmiş, çıkarılmış katledilmiş ve Isâ refolunmuş.

4- Birisi Isâ aleyhisselâmın Eshabından olduğunu iddia edermiş ve münafıkmiş, gitmiş Hazreti Isâ aleyhine Yehudîlere delâlet etmiş ve onu tutmak için Yehudîlerle beraber girmiş, Allah tealâ da onu ona benzettirmiş, binaenaleyh o katl-ü salb olunmuş. Fakat görülüyor ki Fahrüddini Razînin dediği gibi «bu vecihler yekdiğerile mütearız ve mütedafî'dirler.», Binaenaleyh âyeti tefsirde ihticaca salih değildir:

Nesârâ Filâtüs devrinde Hazreti Isânın Yehudîler tarafından katl-ü salb edildiğine ve sonra kıyam edib Semaya refolduğuna kâildirler. On ikî Havariyyundan biri bulunan Yehuda Esharyutının Yehudî kâhinlerinden

sh:»1518

para alarak Hazreti İsâya hıyanet ve katline delâlet eylediği ve bil'ahare pişman olub kendini asdığı
İncillerde nakledilmektedir. Fakat Nesârâ diğer taraftan başlıca üç fırka olarak katlin Mesiha keyfiyeti
taallûkunda ihtilâf etmişlerdir: Bir kısmı kat'-ü salbın hem nâsute hem lâhute vakı' olduğuna ve fakat lâhuta
bilmübaşere değil, ihsas ve şuur ile vasıl olduğuna kail olmuşlar ki bunlara Melkâiyye denilir. Diğer kısmı
katl-ü salbın iki cevherden mütevellid olan cevheri Mesiha vakı' olduğuna kail olmuşlardır ki bunlara da
Ya'kubiyye denilir. Üçüncü bir kısmı da Mesihin nâsutu katlolundu lâhutu suûd etti demişler ki bunlara da
Nestûriyye derler.

İmam Fahrudini Razî der ki «ekser hukema bu kavle karib bir reiydedirler. Zira sabittir ki insan şu
heykelden ibaret değildir. Belki ya bu beden içinde bir cismi şerif veya zatında mücerred ve bu bedeni
müdebbir olan bir cevheri ruhanîdir. Binaenaleyh katil, o heykel üzerine vakı' olmuş, hakıkatte İsâ
aleyhisselâm olan nefis ise maktul olmamıştır. Buna karşı «her insan böyle değil mi? O halde bunu İsâya
tahsısın vechi nedir?» de denilemez, çünkü nefsi İsâ kudsî, ulvî, Semavî, envarı İlâhiyye ile şedidülüşrak,
ervahı Melâikeye pek yakın bir nefis idi, böyle bir nefsin de katl-ü tahribi beden ile büyük bir teellümü olmaz
ve zulmeti bedenden infisal ettikten sonra da halâs olub fûshati Semavata ve envari âlemi celâle yükselir,

behçet-ü saadeti büyük de büyür. Ve ma'lûmdur ki bu ahval her kesde olmaz ve belki Âdem âleyhisselâmin

mebdei hilkatinden kıyamete kadar pek az zevata nasîb olmuştur. Isâ âleyhisselâmin bu hale tahsisinde

ma'nâ işte budur. « اهـ ».

Bu ihtilâfat hakkında buyuruluyor ki ﴿وَإِنَّ الَّذِينَ اِخْتَلَفُوا فِيهِ﴾ bu hususda, bu Isâ işinde ihtilâf etmiş olanlar da ﴿لَفِي شَكٍّ مِنْهُ﴾

sh:» 1519

muhakkak bundan dolayı şekk içindedirler. ﴿مَالَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ﴾ buna dair hiç bir ilimleri

yokdur ﴿إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ﴾ lâkin zanna tabi' olmuşlardır.

﴿وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا﴾ halbuki biz Mesihî katlettik deyenler onu yakinen katletmediler»-

binaenaleyh katl cinayetile iftihar etmeleri de bir yalandır. Çünkü bir işten maksad ne ise hüküm ana

göredir. Onların ise katle teşebbüsten maksadları asla hasıl olmadı. Gerçi ortada bir cesedin maktul

olduğu mahsûs idi fakat onların katletmek istedikleri Mesih bu değil idi, asıl Mesihî öldüremediler 158.

﴿بَلْ رَفَعَهُ اللَّهُ إِلَيْهِ﴾ belki Allah onu kendine refeyledi, onların izale etmek istedikleri

Isâyı göklere çıkardı da kendilerini bednam etti ﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ ve Allah

ezelden bir azîz ve hakîmdir.

159. ﴿وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لِيُؤْمِنَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ﴾ Ehli

kitabdan gerek Yehud ve gerek Nesârâ hiç biri yoktur ki ölümünden evvel İsâya iman edecek olmasın, her

halde edecektir, etmek mecburiyetindedir. Çünkü ölüm zamanında imanın faidesi olmayacak

﴿وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكُونُ عَلَيْهِمْ شَهِدًا﴾ ve yevmi kıyamette İsâ aleyhlerinde şahid

olacaktır.»- Ekser müfessirinin beyanına göre «به» zamiri İsâya «قَبْلَ مَوْتِهِ» zamiri de iman

edecek olan Ehli kitaba raci'dir ve İbni abbastan da böyle menkuldür, yani İsâ ölmezden evvel demek

değil, Ehli kitabdan her biri ölmezden evvel demektir. Fakat her halde iman edecek olunca İsâ ne için

aleyhlerinde şahid olacak: denilirse, buna karşı «

وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمْ
الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْعَنَ» âyetinde geçtiği üzere imani yeis makbul olmadığından

dolayı bu imanlarının kendilerine faidesi olamayacağı söylenmiştir. Fakat âyette «حِينَ مَوْتِهِ»

sh:»1520

buyurulmayı «قَبْلَ مَوْتِهِ» buyurulduğuna nazaran bu cevap âyetin zahirine pek de muvafık

değildir. Binaenaleyh âyetin meali ölümden evvel Yehudîler tekzibden, nesârâ uluhiyyet isnadından tevbe

ederek her halde İsaya iman etmek mecburiyetindedirler, ya'ni iman ile mükelleftirler. Ölüm gelmeden,

tevbe kapısı kapanmadan, hali iztirara düşmeden evvel tevbe edib imana gelmelidirler. Yoksa o zaman imanın da faidesi olmayacak İsâ yevmi kıyamette aleyhlerinde şahid olacak, yehudîler aleyhinde «yarabbi bunlar, beni tekzib ettiler» diye, Nesarâ aleyhinde de «yarabbi bunlar bana ilâh ve ibnillah dediler» diye küfürlerine şehadet edecekler. Demek olur ki bunda hem rifati İsâyı hem izzeti İlâhiyyeyi beyan vardır.

Demek ki Fransız feylesoflarından «Ernest Renan» ın tedkikatı tarihiye davası altında Hazreti İsâyı nübüvvet ve risalet iddia etmemiş ancak ahali hem Roma hükûmetine hem de yehudî rüesasına olmak üzere iki vergi altında ezilmekte olduklarından dolayı Roma hükûmetinin tanınmış yehudî rüesasına vergi verilmemesi hakkında ahaliye teşvikat ve tahrikâtda bulunmuş olduğundan dolayı Yehudîler tarafından katledilmiş alelâde bir şahsolarak tasvir etmesi Nasraniyyetten kaçmak için Yehudîlerin Hazreti İsâyı tekzib ve katil davasına iştirakden başka bir şey değildir.

160. ﴿فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا﴾ yine bu Ehli kitabdan Yehudî olanların, ya'ni

buzağıya tapmaktan pek acı bir surette nefislerine öldürerek Tevbe edenlerin mahza zulümlerinden

dolayıdır ki ﴿حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أَحَلَّتْ لَهُمْ﴾ kendilerine her kes gibi halâl

kılınmış olan tertemiz ni'metleri haram kıldık onları o tayyibattan mahrum ettik»- Ali imranda geçen «

﴿كُلُّ الطَّعَامِ كَانَ حَلَالًا لِّبَنِي إِسْرَائِيلَ﴾ sûrei Enamda gelecek olan «

﴿وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا كُلَّ ذِي ظُفْرٍ وَمِنَ الْبَقَرِ وَالْغَنَمِ

حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ شُحُومَهُمَا إِلَّا مَا حَمَلَتْ ظُهُورُهُمَا أَوِ الْحَوَايَا
أَوْ مَا اخْتَلَطَ بِعَظْمٍ ذَلِكَ جَزَيْنَاهُمْ بِبَغْيِهِمْ
» Âyetine bak.

sh:»1521

Bu mahrumiyetleri, o pâk halâl ni'metleri yemekten memnu'iyetleri hep zulümleri sebebiyle

﴿وَبَصَدَّهُمْ عَنِ سَبِيلِ اللَّهِ كَثِيرًا﴾ ve Allah yolundan pek çok menetmeleri 161.

﴿وَأَخَذَهُمُ الرِّبَا وَقَدْ نُهُوا عَنْهُ﴾ ve ribadan nehyedilmiş oldukları halde riba

almaları ﴿وَأَكَلِهِمُ أَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ﴾ ve nasın mallarını bâtil tariklerle

yemeleri sebebiyle oldu. Bundan başka

﴿وَأَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ مِنْهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا﴾ bunların kâfirlerine, ya'ni

küfürlerinde ısrar edib sana iyman etmiyenlerine Âhirette pek elîm bir azab da hazırladık. 162.

﴿لَكِنَّ الرَّاْسِخُونَ فِي الْعِلْمِ مِنْهُمْ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ Lâkin ya Muhammed!

bu Ehli kitabdan -Abdullah ibni Selâm ve arkadaşları gibi- ilimde rûsuhu bulunanlar ve sahihan ehli iyman

olanlar ﴿يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلِكَ الْخ﴾ hem

sana inzâl olunana hem de esnden evvel inzâl olunana iyman ederler

﴿وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالْمُؤْمِنُونَ﴾ -ilk nazarda « وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ﴾

atflariyle ahenk noktai nazarından bunun da her halde « وَاو » ile « وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ »

olması iktiza ederdi gibi zannolunur. Fakat sûrei Bakarede « لَيْسَ الْبِرَّ » âyetinde «

وَالْمُوفُونَ بِعَهْدِهِمْ إِذَا عَاهَدُوا وَالصَّابِرِينَ فِي الْبَأْسَاءِ
وَالضَّرَّاءِ

hususiyet vererek celbi dikkat etmek istediği zaman i'rabı tahvil ederek şuna bilhassa i'tina ediyorum»

ma'nâsına bir « أَعْنَى =a'ni» takdiriyle nasben okur ki buna medh üzere nasb tabir olunur. Ve hattâ

mevsuf ile sıfat beyninde mutabakat vacib iken bu nasb bazan bir sıfatta bile yapılır da «

الْكَرِيمَ » sıfatı mansub okunabilir. İşte burada da « مَرَرْتُ بِزَيْدِ الْكَرِيمِ

sh:»1522

«وَالْمُقِيمُونَ الصَّلَاةَ» salâtin faziletini iş'ar için ikamei salâta bilhassa i'tina olunarak «

«وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ» buyurulmuştur ki bunun hasılı «

«وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ واعنى وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ» demek gibidir. Bundan

başka bir de imamı Kisaînin ihtiyar ettiği vecih vardır ki o da bunun mansub olmayıb «

«مَا» deki «بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ»

iyman edenler miyanında değil, iyman olunanlar miyanında irad edilmiş bulunmasıdır ve bu suretle ikamei

salat edenlerden murad lâmi ahdile Enbiya veya melâike demek olur. Maamafih evvelki vecih daha

müraccah görülmüştür. Şu halde ma'nâ: o rasihûn mü'minûn ve ikamei salât edenler ki bilhassa şayanı

﴿وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾ Ve zekâtlarını verenler

﴿وَالْمُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ﴾ ve Allaha ve Âhırette iman edenler

﴿أُولَئِكَ سَنُوْتِيهِمْ أَجْرًا عَظِيمًا﴾ İşte Ya Muhammed biz o kâfirlere mukabil bütün

bünlara muhakkak büyük bir ecir vereceğiz.»

Hazreti Musânın elvahını ileri sürerek Kur'anı hiçe sayıb üzerlerine Semadan bir kitab indirilmesini talep

eden ve bu olmadığı takdirde nübüvveti Muhammediyenin sabit olamayacağı iddiasında bulunan Ehli

kitab bu talepleriyle ma'nen aleyhlerinde bir kitabı İlahînin nüzulünü istemiş olduklarından tercemei

hallerini ve mazî ve istikballerini tasvir ve tefhim eden bu âyâtı beyinat inzâl buyurulduktan sonra o

suallerinde dermiyan etmek istedikleri şüphenin hem ilmî ve hakikî, hem de iknaî ve ilzamî bir surette

cevabı izah olunarak buyuruluyor ki:

Ya Muhammed:

﴿١٦٣﴾ اِنَّا اَوْحَيْنَا اِلَيْكَ كَمَا اَوْحَيْنَا اِلَى نُوْحٍ وَالنَّبِيِّنَ
مِنْ بَعْدِهِ وَاَوْحَيْنَا اِلَى اِبْرٰهِيْمَ وَاِسْمٰعِيْلَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوْبَ

وَالْأَسْبَاطِ وَعِيسَى وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ وَآتَيْنَا دَاوُدَ
زَبُورًا ﴿١٦٤﴾

sh:»1523

﴿١٦٤﴾ وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ وَرُسُلًا لَمْ
نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ﴿١٦٥﴾ رُسُلًا
مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ لِئَلَّا يَكُونَ لِلنَّاسِ عَلَى اللَّهِ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ
وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا ﴿١٦٦﴾ لَكِنِ اللَّهُ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ
إِلَيْكَ أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا
﴿١٦٧﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ قَدْ ضَلُّوا
ضَلَالًا بَعِيدًا ﴿١٦٨﴾ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا وَظَلَمُوا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ
لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴿١٦٩﴾ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ
خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا ﴿١٧٠﴾

Filhakıka biz sana (ya Muhammed) öyle vahiy indirdik ki Nuha ve ondan sonra gelen bütün

Peygamberlere vahy ettiğimiz gibi: hem İbrahime, İsmâile, İshaka, Ya'kuba, Esbata, İsâya, Eyyuba, Yunüse,

Haruna. Süleymana vahy ettiğimiz

sh:»1524

hem Dâvûda Zeburu verdiğimiz gibi 163 Hem gerek sana evvelce naklettiğimiz Resulleri, ve gerek

nakletmediğimiz Resulleri gönderdiğimiz gibi, hem de Allahın Musâya kelâm söylemesi gibi 164 Hep

rahmet müjdecileri azab habercileri olarak gönderilmiş Peygamberler ki artık insanlar için Allaha karşı

Peygamberlerden sonra bir itizar behanesi olamasın, Allah azîz, hakîm bulunuyor 165 Lâkin Allah

bilhassa sana indirdiğiyle şehadet ediyor ki onu kendi ilmi sübhanîsiyle indirdi, melekler de şehadet

ediyorlar, maa hazâ Allahın şâhid olması kâfidir 166 Şübhesiz ki küfredib Allah yolundan men'edenler

haktan sapdılar uzak sapdılar 167 Şübhesiz küfredib haksızlık edenleri Allah mağfîret edecek değil,

Cehennem yolundan başka bir yola çıkaracakda değil, onlar ebediyyen onda muhalled, bu da Allaha

nazaran kolay bulunuyor 168

163.

﴿إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّنَ مِنْ بَعْدِهِ﴾

Muhakkak ki biz sana tıbkı Nuha ve ondan sonraki bütün Peygamberlere vahyettiğimiz gibi vahyettik.»

-Ya'ni mücerred bir ilham, bir sâniha, bir firaset değil, bütün Enbiyada kanun olan bir vahy ile vahyettik.

Sana olan vahiy o Peygamberlerde cereyan eden ve onları Peygamber tanıtan vahiylerin bütün evasını haiz

ve onların hey'eti mecmuasına mümasildir. Binaenaleyh seni onlardan tefrik etmek küfr-ü inaddan başka

hiç bir şey değildir. Sen ilk gelen bir Peygamber değilsin, Nuhtan sana gelinceye kadar nice Peygamberler

gelmiştir. Ve bunların içinde Ehli kitabın tasdikını iddia ettikleri bir takım meşahiri Enbiya vardır ki şimdi

isimleri zikrolunacaktır. Ve bunlar öyle hep Semadan birer kitab indirmemişlerdir. Musânın elvahı mu'cizesi

hepsinde olmamıştır. Ve nübüvvetin levazimi zaruriyyesinden değildir. Nübüvvetin künhü bir Allah vergisi

olan vahiy mahsustur. Bütün Peygamberler böyle vahiy İlähî ile Peygamber olmuşturlar sana da bütün

sh:» 1525

onlara vahyolunduğu gibi vahyolunmuştur ve sende onların cümlesinin sureti vahiy tecelli etmiş ve sana

indirilen kitab bu suretle indirilmiştir. Böyle iken o Ehli kitabın diğer Peygamberleri tasdik iddia edip de seni

onlardan ayırmağa kalkışmaları ve Allahdan böyle bir vahy ile indirilen bir kitabı nübüvvet ve risalet için kâfi

görmeyip de üzerlerine Semadan bir kitab indirmeni talep etmeleri yalnız sana inanmamak değil, hiç bir

Peygambere inanmamaktır, bu da Allaha inanmamaktır.

İyha, vahiy göndermektir. İbni esirin Nihayede ve Süyutfinin Dürri nesirde zikrettikleri vechile vahiy

lûgatte risalet, kitabet, işaret, ilham, kelâmı hafiy ma'nalarına gelir. Ve aslı madde, sūr'at ma'nâsıdır.

اهـ Ragıbın müfredatta, Feyruz abâdînin Besâirde tavzîhlerine göre vahiy aslı lûgatde işareti seria

demektir. Bu ma'nâ kâh remiz ve ta'rız tarikiyle kelâm ve kâh terkiyeden mücerred savt ve kâh cevahihten

birile işaret ve kâh kitabet ile olur. Netekim «

فَاَوْحَىٰ إِلَيْهِمْ أَنْ سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا» kavli ilâhîsi bu ma'nâyâ mahmuldür ki

remiz veya i'tibar veya kitabet denilmiştir. «

يُوحَىٰ بَعْضُهُمْ إِلَىٰ بَعْضٍ زُخْرَفَ الْقَوْلِ غُرُورًا» kezalik «

وَأَنَّ الشَّيَاطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰ أَوْلِيَائِهِمْ» âyetlerinde de vahiy bu vücuh

üzerindedir ki « مِنْ شَرِّ الْوَسْوَاسِ الْخَنَّاسِ » nazmı mecîdinde işaret olunan vesvese ile

olur. Bir de vahiy Allah tealânın Enbiya ve Evliyasına ilka olunan kelimeyi İlâhiyyeye itlak olunur. Bu da «

وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحِيًّا أَوْ مِنْ وَرَائِ حِجَابٍ
أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بآذَنِهِ مَا يَشَاءُ» kavli ilâhîsinin delâlet ettiği üzere bir

kaç nevi'dir ki ya kavli ilâhîsinin delâlet ettiği üzere bir kaç nevi'dir ki ya Cibril aleyhisselâmın Hazreti

peygambere sureti muayyenede tebliği gibi zati görölür ve kelâmı işidilir bir Resuli meşhud vasıtasile veya

Hazreti Musânın kelâmullahı işitmesi gibi mingayri müâyenetin semai kelâm ile veya «

ان روح القدس نفث في روعي» hadîsi nebevîsinde beyan olunduğu üzere rua,

ya'ni samimi kalbe nefis ile veya « وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ أُمِّ مُوسَىٰ أَنْ أَرْضِعِيهِ » gibi ilhâm ile veya « وَأَوْحَىٰ رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ » gibi teshîr ile veya rüyayı saliha ile olur. Netekim aleyhissalâtü vesselâm « انْقَطَعَ الْوَحْيُ وَبَقِيَتِ الْمَبَشِّرَاتُ رُؤْيَا الْمُؤْمِنِ »

»

sh:»1526

buyurmuştur. Âyeti mezkûrede ilham teshîr, rüya « الْآ وَحِيًّا » ile, semai kelâm «

« أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا » ile ifade ile « أَوْ مِنْ وَرَائِي حِجَابٍ » ile tebliğ Cibril de «

olunmuştur. «

وَمَنْ أَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرَىٰ عَلَى اللَّهِ كَذِبًا أَوْ قَالَ أُوحِيَ إِلَيَّ وَلَمْ يُوحَ إِلَيْهِ شَيْءٌ

hakkındadır اهـ . Hasılı bir çok âyetlerde vahiy bu muhtelif ma'nâlarda isti'mal olunmuştur ki bunların

hepsinde işareti seria ma'nası vardır. Zeccac vahyin lügaten ma'nayı umumîsini «

الْإِعْلَامُ عَلَى سَبِيلِ الْخَفَاءِ = gizli bir surette bildirmek» diye ta'rif etmiştir. Zira sûrat bir

hafayı de istilzam eder. Şu halde kim olursa olsun diğere gizli bir surette ma'lûmat verir, bir ilim ilka

ederse ona umumî ma'nâsile bir vahiy yapmış olur. İ'lâm ilimden mehuz olduğuna ve ilim ise muhtelif

meratibe mütehammil olmakla beraber hataya şamil olamayacağına nazaran vahyin tariki hafiy olmakla

beraber behemehal binnetice musib bir telkin ve is'ar olmasi icktiza eder. Ve gayri musib olanlarda isti'mali mecaz olur. Ancak gayesinin hayrolmasi sart degildir. Bunun icin bir mufsidin gizliden gizli bir fesad belletmesine ve Seytanlari tesvilatina dahi umumî ma'nâsile vahiy denilebilir. Binaenaleyh hakikî ma'nâsile vahiy denildiği zaman sür'at, gizlilik mefhumlarile beraber bir kıymeti ilmiyye dahi matlûbdur ki bu kıymeti ilmiyye, o ilâm ve isareti yapanin hal-ü şanına ve alanin kabiliyyeti irfanına göre meratibi muhtelifede tasavvur olunabilir.

Demek ki alel'umum vahiy, evvel emirde ikiye ayrılmak lâzım gelir ki biri mâsivallahdan olan isaret ve ilâm, diğeri de Allah tarafından olan isaret ve ilâmdır. Vahiy esasî lûgatta bunlari hepsine şamil ise de örfi lûgatta ancak Allah tarafından olan isaret ve ilâma isim olmuştur. Alelittlak vahiy denildiği zaman da bu anlaşılır. Bunun da « وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ » âyetinde anlaşildiği üzere envai muhtelifesi ve bunlari

Peygamberlere mahsus olub olmiyanlari da vardır. Şu halde umumî ma'nâsile vahiy Peygamberlere

sh:»1527

mahsus degildir. Fakat Enbiyaya mahsus olan bir tarzi vahiy vardır. Bu ma'nâyı hassile vahiy nübüvvet diğer ulûmi beşeriyyenin fevkinde bir keyfiyyeti mahsusa ve zarureti kat'iyye ile hakkalyakîn bir ilim telkîn eden tecellii hakkın ismi mahsusudur. Şer'an vahiy denildiği zaman da bu ma'nâ kastedilir. Diğer aksami

vahiy hem Peygamberlerde hem de sairlerinde bulunabilir. Fakat tam ma'nâsile nübüvvet hangi nevi'de olursa olsun hiç şaşmıyan bir vahyi mahsus ile başlar ve bittecribe ta'ayyün eder. Diğer aksamı vahy ise bunu bilistidlâl mülâhaza ve tasavvur edebilmek için bir sebebi kâfi teşkil eder. Ya'ni her vahiy bir hadisei ruhiyyedir. Gerek meşari zâhire ve gerek meşari bâtineden kalbe bir tariki hafiy ile seri' bir şu'ur telkîn eden bir nüzuli ruhanîdir. Eğer bu nüzulün bir Ruhi emîn ile olduğu bittecribe ma'lûm bulunursa tam ma'nâsile vahiy tahakkuk etmiş ve o zat makamı nübüvveti ihraz eylemiş olur: Netekim «

«نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ عَلَى قَلْبِكَ لِتَكُونَ مِنَ الْمُنذِرِينَ

buyurulmuştur. Fakat Ruhi emîn ile olduğu ma'lûm olmaz, kâh isabet eder kâh da etmezse o ya hiç vahiy değildir veya vahiy olsa bile hak nübüvvet bahşeden vahyi tam ve mahsus değildir. İşte burada «

«إِنَّا أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ كَمَا أَوْحَيْنَا إِلَى نُوحٍ وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ

buyurulmasında evvelâ bu vahyin vahyi ilâhî olduğuna ve saniyen vahyi enbiyanın bu temayüzi

mahsusuna işaret buyurulmuş ve salisen aleyhissalâtü vesselâmin bütün Enbiyada cereyan eden envai

vahiyden her nev'ine mazhar bulunduğu da ifade kılınmıştır.

Şimdi bunu daha ziyade tavzih ve Ehli kitabı ilzam edecek noktaları tasrih ile buyuruluyor ki:

﴿وَأَوْحَيْنَا إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ

﴿وَعِيسَىٰ وَأَيُّوبَ وَيُونُسَ وَهَارُونَ وَسُلَيْمَانَ﴾ ve biz Nuhtan sonraki o Enbiya

miyanında alel'husus -Ehli kitabca dahi ma'ruf ve meşhur olan- İbrahime, İsmâile, İshaka, Yakuba, Esbata,
yani evlâdı

sh:»1528

Yakuba, İsâya, Eyyuba, Yunusa, Haruna, Süleymana vahyettik ﴿وَأَتَيْنَا دَاوُدَ زَبُورًا﴾ ve

bunlar miyanında Davûda bir zebur da verdik»- Vahiden maada bir kitab ile de ikram ettik, halbuki Ehli
kitab umumiyetle i'tiraf ederler ki bu ta'dat olunan Enbiyanın hiç biri onların taleb ettikleri veçhile Semadan
bir defada bir kitab indirmediler, Gerçi Davûda Zebur verildi, lâkin bu da defâten Elvah ile nâzil olmadı.

Bununla beraber bunların hepsi meşahiri Enbiyadırlar. Zebur, Hamze kıraetinde « زَا » nın zammıyla
okunur ki zübürün cem'idir, zübür, kezalik feth ile zebur, mezbur ma'nâsına kitab demektir. Tefsiri Kurtubî
de der ki: Zebur yüz elli sûredir. Ve içinde hiç ahkâm yoktur. Hepsi hikmetler, mev'ızalar ve Allah tealâya
tahmid, temcid, senadan ibarettir.

Müfessirîn diyorlar ki Hazreti Nuh mintarfillâh lisanından ahkâmı şer'ıyyei İlahiyye teşri' kılınan

Peygamberlerin evvelidir. Ve ilk evvel ümmeti ta'zib olunan Peygamber de odur. Bunun için evvelâ o

zikrolunmuş, sonra cemi'i Enbiya' icmal edildikten sonra ba'zıları tasrih olunarak tafsil edilmiş ve bunda

ülil'azim Peygamberlerin evveli bulunan Hazreti İbrahimden bed'olunub Hazreti Musâ bunlar miyanında

ta'dad olunmayıb en nihayete bırakılmıştır. Zira bunların ta'dadından asıl maksad inzali kitabda Hazreti

Musâ gibi olmiyan ve ehli kitabca müsellemler bulunan meşahiri bunlara münhasır olmadığını beyan ve «

وَالنَّبِيِّينَ مِنْ بَعْدِهِ» icmalinin tafsilini itmam ve aynı ma'nasının nası min tarafillâh da'vete

me'mur olmak demek olan risalet mefhumile de cereyanı tefhim için buyuruluyor ki:

Bunlardan başka 164. ﴿وَرُسُلًا قَدْ قَصَصْنَاهُمْ عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ﴾ sana

sh:»1529

bundan evvel haber verdiğimiz bir takım Resuller ﴿وَرُسُلًا لَمْ نَقْصُصْهُمْ عَلَيْكَ﴾ ve

sana haber vermediğimiz daha nice Resuller de gönderdik»- Binaenaleyh Allahın vahy ettiği enbiya',

gönderdiği Resuller gerek burada ve gerek bundan evvel isimleri, kıssaları bildirilmiş olan ma'lûm ve

meşhur zevata munhasır zannedilmemelidir. İnsanlara daha bir çok Peygamberler gönderilmiştir ki

bunların adedlerini, isimlerini, mahallerini, kavmlerini, kıssalarını ancak Allah bilir. Cenabı Allah bu izah ile

de kâfirlerin ta'kib ettikleri bazı teşkikâtı kat'etmiştir. Zamanımızda bazı kimselere tesadûf olunuyor ki

bunlar gûya Enbiya hakkında bir şek uyandırmak için mütemadiyen şu suali dermiyan ediyorlar: «Allah

Rabbül'âlemîn değil mi? Acaba Peygamberlerini niçin mahdud yerlerden ve mahdud akvamdan intihab

etmiş? Neden hep Peygamberler Arzı mukaddesten ve civarından zuhur eylemiş? Arzın diğer kıta'atındaki insanlar Allahın mahlûkları değilmidirler? Çinden, Japondan, Avrupadan, Amerikandan Peygamber niçin gönderilmemiş?» diyorlar ve bununla felsefe namına edyana bir i'tiraz ettikleri fikrinde bulunuyorlar.

Halbuki böyle bir sual esas i'tibarile hıkkatte ıstıfayı mahsûsı bilmemekten neş'et eden ve hiç bir kıymeti fikriyye ve ilmiyyesi olmiyan vâhi bir sözden ibarettir. Böyle olduğunu göstermek için buna mukabil şunları

sormak kâfidir: «bütün Dünyadaki insanlar Allahın mahlûkları değil midir? Niçin hepsini alesseviyye

yaratmamış, ya niçin akl-ü dehada, kudret-ü kiyasette müsavı kılmamış, niçin tarihte mazbut olan büyük

hukema bir kaç kavme mahsus eşhası kalile olmuştur? Niçin her kavmdede eazım mahdud-u ma'dud

kimselerden ibaret bulunuyor? Niçin her kıt'ada, her memlekette, her kavmdede kâşifler, fatihler mebzul

olmıyor? Niçin her zamanda Dünyanın zimamı

sh:»1530

siyasetini bir kıt'a, bir millet tutuyor? Niçin meselâ bu günkü Avrupa her yerden ziyade ulûm-ü fûnunun,

medeniyyet ve siyaset avamilinin merkezi oluyor? Niçin ve niçin... İlh». Şu halde emsilesi pek çok olan bu

gibi hususiyetler diğerleri hakkında garib görülmiyor da en büyük bir ihtisası İlâhî olan nübüvvet-ü risalet

hakkında niçin istiğrab ediliyor?

Kur'an daha evvel bu gibi hatıraları «

إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ

» âyetinde iradei ilâhiyyeyi ve istifa' kanununu göstererek hal ve def eylemiş idi. Bundan başka burada « وَرَسُولًا لِّمَنْ نَّقْضُصُهُمْ عَلَيْكَ ط

zevata munhasır olmadığını anlatarak Enbiyanın Arzı mukaddes ve civarına mahsus zevatı kalileden ibaret

olması hakkındaki faraziyyenin de kizbi mahz olduğunu anlatmış ve bununla mes'eleyi kökünden kal'

etmiştir. Cemi Enbiyanın adedi yüz yirmi dört bin veya bir milyon dört yüz yirmi dört bin olduğu hakkında

bazı rivayetler varsa da doğrusu Enbiya ve rüsûlün adedi gayri ma'lûmdur. Zira «

« وَرَسُولًا لِّمَنْ نَّقْضُصُهُمْ عَلَيْكَ ط

iyman erkânı iymandan bulunduğu cihetle bütün Enbiya bildirilmiş olsa idi müslimanlar bunlara her tefsil

iyman ile mükellef olmak lâzım gelecek, bu da dinde bir harci azîm olacaktı. Binaenaleyh istifayı ilâhînin en

yüksek meratibinde bulunan eazımı Enbiyanın beyaniyle iktifa edilmesinde iyman icmalînin kifayeti gibi

büyük bir lûtfi mahsus vardır.

Hasılı isimleri, kıssaları bildirilen veya bildirilmeyen daha bir çok Peygamberler gönderildi ﴿و﴾

bütün bunlar arasında ﴿كَلَّمَ اللَّهُ مُوسَىٰ تَكْلِيمًا﴾ Allah tealâ Musaya -verai

hicabdan, ya'ni « لَنْ تَرَانِي » müeddası üzere kendini göstermeden- hakikaten kelâm ile söyler»

-ki böyle bilâ vasıta tekellümi İlâhî meratibi vahyin müntehasıdır. Musâya

sh:»1531

verilen kitabda da bundan daha yüksek bir sureti vahy olmamıştır.

İşte ya Muhammed! Nuhtan sana gelinceye kadar gönderilen Peygamberlerin hepsine biz böyle meratibi muhtelifede vahy ettik, sana da onların mecmuuna yaptığımız gibi envai vahyin hepsile vahyettik. İmdi diğer Enbiya miyanında Musânın müntehayi meratibi vahy olan teklîmi İlâhîye ihtisası obirlerinin sıhhati nübüvvetlerinde ne bir şübheyi istilzam etmiş, ne de iymanda ve mahiyyeti nübüvvette tefriklerini ıktıza eylemiştir. Binaenaleyh Tevratın ona bir defada nâzil olması, her Peygamber için de böyle olmasını neden icab etsin? Ve ona öyle oldu diye ehli kitab her Peygamberden o suretle nâzil olmuş bir kitab talep etmek hakkını nereden almış? Sana böyle enva'ı vahy ile nübüvvet ve risalet verilmiş iken hikem-ü mesaliha göre peyderpey Kur'an inzâl olunub dururken bu kitabı İlâhîyi tanımayı Semadan kitab isteyenler ve seni diğer Peygamberlerden ayırmağa kalkışanlar artık küfür-ü dalâletten başka bir şey yapmış olmazlar. Ve bu babda şayanı kabul hiç bir ma'zeret de serd edemezler. Çünkü 165.

﴿رُسُلًا مَّبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ﴾ biz bütün insanlara böyle mübeşşir ve münzir olarak, ya'ni

iyman ve itaat edenlere âhirette ecr-ü sevâb ile müjde vermek, küfr-ü isyan edenlere azabı narı haber verib

tahzir etmek üzere Resuller gönderdik ki

﴿لَيْسَ لَكَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا مِنْ دُونِكُمْ حُجَّةٌ بَعْدَ الرُّسُلِ﴾ bu Resullerden

sonra Allaha karşı insanların i'tizara vesile olacak hiç bir hucyeti, bir tutamağı olmasın»- Azabı gördükleri

zaman «yarabbi vaktile bize bunları bildirse idin, ahkâmını, şeriatını, kanunlarını bildiren bir Resul

gönderse idin de bilmediklerimizi öğrenib onlara tâbi' olsa idik ve bu felâketler başlarımıza gelmese idi ne

olurdu? «

لَوْلَا أَرْسَلْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا فَتَتَّبِعَ آيَاتِكَ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَذِلَّ
وَنَخْزِي» diye i'tizar etmeğe

sh:»1532

﴿وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا﴾ hakları kalmasın Allah ezelden böyle bir azîz ve

hakîmdir. Hukmüne karşı gelinmez, yaptığını hikmetiyle muhkem yapar.» - Binaenaleyh böyle mertebe

mertebe müteaddid Peygamberler göndermiş ve o kitabların keyfiyeti nüzulde ve ba'zı şerai' ve ahkâmda

birbirlerinin aynı olmaması mahza hikmetinden ve ümmetlerin ahvali tabakatı muhtelife üzere

bulunmasındandır. Çünkü tekâlifi ilâhiyyenin medarı ahval ve mesalihi ibaddır. Allah tealâ hikmeti tekvîni

muktezasınca ümmetleri muhtelif ve mütegayir etvar ve hasail ile yaratmış olduğu gibi hikmeti teşrii

muktezasiyle de bunlara maaş ve maadlarında hal-ü şanlarına lâyük muhtelif ve müteğayir olan

isti'dadlarile mütenasib şerayi' ve ahkâm emr-ü teklif eylemiş ve arzı i'tiraz etmelerine vecih bırakmamıştır.

Buna karşı kâffeî nâsa meb'us olan bir Peygambere Semadan top yekûn bir kitab indirmesini teklif etmek

hem izzeti İlâhiyyeye bir tecavüz ve hem hikmeti İlâhiyyeye muhalif bir talebi fasiddir.

Hakikat böyle iken o zalimler, o matbuul'kulüb kâfirler buna şehadet etmezler de hâlâ Semadan kitab

isterler 166. ﴿لَكِنَّ اللَّهَ يَشْهَدُ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ﴾ lâkin Allah sana inzâl

ettiğiyle kendi şehadet ediyor ki ﴿أَنْزَلَهُ بِعِلْمِهِ﴾ o sana onu kendine mahsus olan ilmiyle inzâl

buyurdu.» - Bu öyle bir te'lifi bedi, ve kelâmî İlâhîdir ki buna Allahdan başka hiç kimsenin ilm-ü kudreti

yetişemez, evvelîn-ü âhîrîn muarazasından âcizdir. Allah bunu öyle bir sun'î i'caz ile inzâl buyurdu ki nazmı

beliğindeki esrarı belâğat, mazmunundaki envarı kudsiyye, meânii gaybiyyesindeki hakaikî âliyye,

ahkâmındaki hikem-ü mesalih, gayesindeki saadeti mutlaka ilmi İlâhîden başkasının kudreti ihtatasından

haricdir. Bu ne keyfe mettefak vakı' oluvermiş bir tesadûf,

sh:»1533

ne de cahil bir tabiatın lâ şuurî bir fevranıdır, her şeyi bilen ve her yaptığını bilerek yapan Allah tealânın

ilmi ezelsiyle inzâl buyurduğu bir fermanı hak, bir mu'cizeî bâhiredir. Buna Allah böyle şehadet ettiği gibi

﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَشْهَدُونَ﴾ Melâike de şehadet eder. Çünkü Melâike şehadeti İlâhiyyenin

hâmillerdir. Bunun inzâli Cibrili emînin risaleti ve onun maıyyetindeki bütûn Melâikenin tebcilâtı içinde vaki'

olmuştur. Ve onlar « لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ » dirlir. Maahaza başka şâhide ihtiyac da yoktur

﴿ وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيدًا ﴾ şâhid olmak üzere Allah yeter. Allah senin sıdkı nübüvvetine öyle

beyyinatı bâhire ve huceci zâhire nasb-ü ikame etmiştir ki bunlar diğer şâhidlerle istişhaddan muğnidir.

Muhammed ve Kur'an: Bunlarda zuhur eden tecelliyatı hak diğer şâhidlerden müsteğnidir. Hakın kendine

kendi tecelliyatıyla şehadetinden daha belîğ hangi şehadet olabilir? «

﴿ قُلْ أَيُّ شَيْءٍ أَكْبَرُ شَهَادَةً قُلِ اللَّهُ ﴾ buna karşı 167.

﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ Allahın şehadet ettiği her hangi bir hakikate küfr edenler

﴿ وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ﴾ ve Allah yolundan, ya'ni tarikı hakk olan dini islâmdan men'

eyleyenler ﴿ إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا ﴾ dırlar. 168. ﴿ قَدْ ضَلُّوا ضَلَالًا بَعِيدًا ﴾

böyle küfedib ﴿ وَظَلَمُوا ﴾ zulm eyleyenler, ya'ni nübüvvet ve risaleti Muhammediyyeyi inkâr etmek

gibi haksızlıkta bulunanlar muhakkak ki ﴿ لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ ﴾ Allahın bunları

ne bir vechile mağfiret ﴿ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ طَرِيقًا ﴾ 169.

﴿ إِلَّا طَرِيقَ جَهَنَّمَ ﴾ ne de Cehennem yolundan başka bir tarika hidayet etmesi ihtimali

yokdur. Ya'ni bunlar « إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ » hükmüne tâbi'dirlir.

﴿ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ﴾

sh:»1534

Cehennemde müebbeden kalacaklardır. Bu kadar azgın kâfirler nasıl mağlûb edilirler de Cehenneme

tıkılırlar? Diye istib'ade de mahal yoktur. Çünkü ﴿وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا﴾

bunu yapmak Allaha pek kolaydır. Zaten kurmuş olduğu nizamın hükmü budur. Onlar ona kendi ayaklarıle

koşa koşa gideceklerdir.

Duydunuz ya:

﴿١٧٠﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ مِنْ رَبِّكُمْ
فَأْمِنُوا خَيْرًا لَكُمْ وَإِنْ تَكْفُرُوا فَإِنَّ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ
وَالْأَرْضِ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا﴾

Meali Şerifi

Ey insanlar! hakikat size Rabbinizden hakk ile Resul geldi, hakkınızda hayr olmak için hemen ona

iyman edin ve eğer küfr edecek 169 olursanız şüphe yok ki Göklerde ve yerde ne varsa Allahın ve Allah

alîm, hakîm bulunuyor 170

Bilhassa bu insanlar içinde:

﴿١٧١﴾ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقِيهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ فَآمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولَهُ وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةً انْتَهَوْا خَيْرًا لَكُمْ إِنَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا ﴿﴾

sh:»1535

﴿١٧٢﴾ لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ وَلَا الْمَلَائِكَةُ الْمُقَرَّبُونَ وَمَنْ يَسْتَنْكِفْ عَنْ عِبَادَتِهِ وَيَسْتَكْبِرْ فَسَيَحْشُرُهُمْ إِلَيْهِ جَمِيعًا ﴿١٧٣﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَيُوَفِّيهِمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدُهُمْ مِنْ فَضْلِهِ وَأَمَّا الَّذِينَ

اسْتَنْكَفُوا وَاسْتَكْبَرُوا فَيُعَذِّبُهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا وَلَا يَجِدُونَ لَهُمْ مِنْ
دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا ﴿١٥٣٦﴾

Meali Şerifi

Ey Ehli kitab! dininizde gulüvvetmeyin, Allaha karşı hakk olmıyanı söylemeyin, Mesih İsâ ibni Meryem sade Allahın Resulü ve Meryeme ilka eylediği gelimesi ve ondan bir ruhtur, başka bir şey değil, gelin Allaha ve Resullerine iyman getirin "üç" demeyin, vaz geçin hakkınızda hayırlı olur, Allah ancak bir tek ilâhtır, o sübhan bir veledi olmaktan münezzehtir, Göklerde ve yerde ne varsa onun vekil de Allah yeter 171 Hiç bir zaman Mesih de Allahın bir kulu olmaktan çekinmez, Melâikei mukarrebîn de, ve her kim ona ibadetten çekinir ve kibirlenirse bilsin ki o yarın hepsini

sh:» 1536

toplayıp huzuruna haşredecek 172 İşte o zaman o iyman edip salâh işlemiş olanlara ecirlerini tamamille ödeyecek, hem de fazlından onlara ziyadesini verecek, amma, o kibirlerine yediremeyip çekenleri elîm bir azab ile ta'zib edecek, ve Allaha karşı kendilerine ne bir hâmi, ne de bir yardımcı bulamayacaklar 173

171. ﴿يَا أَهْلَ الْكِتَابِ﴾ Mefhumi âmm olmakla beraber yukarıda daha ziyade Yehud

istihdaf edildiği gibi burada da bilhassa Nesârâ istihdaf olunmuştur. Ya'ni ey umum insanlardan ve insanlar

içinde Ehli kitabdan bir kısım olan Nesârâ ﴿لَا تَغْلُوا فِي دِينِكُمْ﴾ dininizde gulüvv

etmeyiniz, Isâ aleyhisselâmin şanı rıfatını balâda beyan olduğunu üzere inkâr ve tenzil etmeğe, veledi

gayri meşru' Mechul «incannu» diye kazf eylemeğe kalkışan Yehudîlerin tefritlarına mukabil siz de onun

hakkında ulûhiyyet iddiası ile ifrata gitmeyiniz

﴿وَلَا تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقُّ﴾ ve Allaha karşı haktan başka hiç bir şey

söylemeyiniz. Allah tealâyı hulûl, inkılâb-ü ittihad, arkadaşı ve veled ittihazı ve saire gibi muhal ve bâtil olan

evsaf ile tavsif etmeyiniz de böyle şaibelerden tenzih eyleyiniz ve her hususta hakkı takib ediniz, hak

söyleyiniz. Çünkü ﴿إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ﴾ Mesih Isâ ibni Meryem başka

bir şey değil ancak ﴿رَسُولُ اللَّهِ﴾ Allahın bir Resulüdür ﴿وَكَلِمَتُهُ﴾ ve bir kelime

tekviniyye veya tebliğiyesidir ki ﴿الْقِيَامَ إِلَى مَرْيَمَ﴾ onu Meryeme ilka etmiş «

« إِنَّ اللَّهَ يَبْشُرُكَ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ

medlûlü üzere Melekleriyle Meryeme bildirib tebşir etmiş, nefhı Cibril ile rahimi meryeme bırakıb «

﴿وَرُوحٌ مِنْهُ﴾ ve Allah tarafından bir ruhtur, ki « كُنْ فَيَكُونُ

Allah bununla bir çok ölü kalblere hayat vermiştir.»- Risalet, kelime, ruh, işte Mesih İsâ ibni Meryemin son

hakikati bunlardan ibarettir. İsâ katl-ü salb olunmadı veya henüz ölmedi, Semaya ref olundu denildiği

zaman bu hakıktan başka bir şey anlamamalıdır. Binaenaleyh ﴿فَامِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ﴾

Allaha ve bütün Resullerine iman ediniz, Allahı Allah, Resulleri Resul tanıyınız

﴿وَلَا تَقُولُوا ثَلَاثَةٌ﴾ ve üç demeyiniz, ne «ilâhlar üçtür: Allah, Mesih, Meryemdir» diye şirki

sarih ile ne de «Allah üçtür: Eb, ibin, ruhulkudus, ekanimi selâse, eşhası selâse olarak cevheri vahiddir»

gibi bir şirki müevvel ile teslise kail olmayınız ﴿انْتَهَوْا﴾ teslisten vaz geçiniz ki

﴿انَّمَا اللَّهُ إِلَهٌ وَاحِدٌ﴾ Allah ancak sizin için hayırlı olur. Zira ﴿خَيْرًا لَّكُمْ﴾

bir ilâhdır, hiç bir vechile şirki kabul etmez, zatinde her türlü taaddüden münezze ve ülûhiyyetde

münferiddir ﴿سُبْحَانَهُ أَنْ يَكُونَ لَهُ وَلَدٌ﴾ haşa onun için bir veled olmak ihtimali

yoktur. Onu böyle bir şaibeden tesbih ve tenzih ederim, çünkü

﴿لَهُ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ﴾ Semavatta ve Arzda, yukarılarda ve

aşağıda her ne varsa hepsi onundur. Halk onun, mülk onun, hukm-ü tasarruf onundur. İsâ da dahil olduğu

halde eşyadan hiç bir şey onun mülk-ü melekütünden haric değildir.

﴿وَكَفَى بِاللَّهِ وَكِيلًا﴾ Allah vekil olarak da kâfidir. Ya'ni bütün bunları halk-u tedbir ve

kendi namına zabt-u idare de Allahın hiç bir kimseyi vekil tutmağa ihtiyacı yoktur. O bizzat ve bilesale

hukm-ü tasarrufa kadir gani anilâlemîndir.

sh:» 1538

Bununla beraber mahlûkâtın umurunu onların hesab ve menfaati en güzel tedbir ve idare eden ve edecek

olan da odur. Onlar vazifelerini yapıp kendisine tevekkül ve itimad ederek tefvizi umur ettikleri takdirde

işlerini tesviye ve arzû ve emellerini tatmin etmek için kendilerini başka bir vekîle muhtac da etmez. Hasılı o

bütün mahlûkâtın tedbiri umuruna ve kendine istinad etmesine kâfidir ve işinde bir vekîle muhtac değildir.

O her şeyin yerini tutar, hiç bir şey onun yerini tutamaz ve ona istinad etmeden duramaz. Binaenaleyh

Allahın milki haricinde bir şey, Allahın yerini tutacak bir veled, makamına kaim olacak bir vekîl, Allahdan

başka tefvizi umur edilecek bir merci', bir ma'bud tasavvuru tasavvuru muhaldir. Bu gibi şeyler ancak fâniler

ve âcizler hakkında tasavvur olunur. Resul denildiği zaman da bir vekîl değil ancak nâkıllı kelâm bir emr

kulu anlamalıdır. Buna karşı ey Nesârâ Mesih, nasıl kul olur? demeyiniz 172.

﴿لَنْ يَسْتَنْكِفَ الْمَسِيحُ أَنْ يَكُونَ عَبْدًا لِلَّهِ الْخ...﴾

Nesârâ Resulullah'a gelmişler «bizim sahibimize niçin ayıb isnad ediyorsun?» demişler, «sahibiniz kim?»

buyurmuş «İsâ» demişler «ne dedim» buyurmuş «o Allahın abdi ve Resulüdür diyorsun» demişler.

«Allaha abd olmak bir âr değildir» buyurmuş ve bu âyet bunun üzerine nâzil olmuştur diye merviydir.

Gördünüz ya:

﴿١٧٤﴾ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ بُرْهَانٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَأَنْزَلْنَا
إِلَيْكُمْ نُورًا مُبِينًا ﴿١٧٥﴾ فَأَمَّا الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَاعْتَصَمُوا
بِهِ فَسَيَدْخُلُهُمْ فِي رَحْمَةٍ مِنْهُ وَفَضْلٍ وَيَهْدِيهِمْ إِلَى صِرَاطٍ
مُسْتَقِيمًا ﴿١٧٦﴾

sh:»1539

Meali Şerif

Ey insanlar! bâkın size rabbınızdan bürhan geldi, size açık bir nur indirdik 174 İmdi kimler Allaha iman

edib buna sarılırlarsa yarın onları tarafı İlâhîsinden mutlak bir rahmet içine koyacak bir de fazl, ve onları

doğru kendisine varan bir yolun yolcusu edecek 175

BÜRHAN, zatı Muhammedî sallallahü aleyhi vesellem, NURI MÜBÎN, Kur'an.

SIRATI MÜSTAKİM, Din ve şeriatı islâmdır ve bundan sonraki sûrelerde bu hidayetin istikmalî beyan

olunacaktır.

Şimdi sûrenin başındaki « يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمْ » hitabı bu bürhanı rabbanî

ile inkişaf ede ede böyle bir nuru mübîne müntehey olduğu ve sıratı müstakîmi tenvir ettiği bu noktada ölüm

ile alâkadar olan ve Sûrenin evvelindeki ahkâmı emval ve mirası itmam eden bir âyet ile âhırî evvele irca'

etmek üzere buyuruluyor ki:

Ya Muhammed! bu sıratı müstakîme hidayet arzusunda bulunanlar:

﴿١٧٦﴾ يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ ۚ إِنَّ امْرَأًا
هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ وَهُوَ يَرِثُهَا
إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا
تَرَكَ وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً فَلِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ
يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمُ الْآيَاتِ وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ﴿١٧٦﴾

Meali Şerif

Senden fetvâ istiyorlar, de ki Allah size kelâle (babası ve çocuğu olmayan) hakkında şöyle fetvâ veriyor;

"Bir kişi ölür, çocuğu yok bir kız kardeşi var: buna terikesinin yarısı, o da buna varis olur bunun çocuğu

yoksa, eğer iki kız kardeşi varsa bunlara onun terikesinden üçde ikisi, eğer erkekli dişiler kardeşleri varsa o

vakit erkeğe iki dişî payı kadar" şaşırıyorsunuz diye Allah size beyan buyuruyor, Allah her şey'e alîmdir

176

Kelâlenin ma'nâsı sûrenin baş tarafında « **وَإِنْ كَانَ رَجُلٌ يُورَثُ كَلَالَةً** » geçmiş idi

[bak] Bir rivayete göre evvelkisi kışın bu ikinci âyet de yazın nâzil olmuş ve bunun için buna «âyeti sayf»

denilmiştir. O yaz « **وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ** » âyetin nâzil olmuş, Resulullah

Mekkeye gitmek için techizat yapıyordu. Bu sırada, ya'ni hiccetülvedaa gidilirken Medineden çıkılmadan ve

ba'zılarının kavlince yolda bu âyet nâzil olmuşdur. Bera ibni Azib radiyallahü anh bunun en son nâzil olan

âyet, « **بِرَاءة** » in en son nâzil olan sûre olduğunu ve Sahabeden bir çoğu da son nâzil olan sûre

olduğunu ve Sahabeden bir çoğu da son nâzil olan âyetlerden olduğunu söylemişlerdir. Sebebi nüzul

hakkında da Cabir ibni Abdullah radiyallahü anhten merviydir ki «Resulullah iyadetime gelmiş idi, hasta

idim «ya Resulâllah ben kelâleyim malimi ne yapayım? - Diğer bir rivayette «miras kimindir? Bana ancak kelâle varis olacak»- dedim, bu âyet bu sebeble nâzil oldu.» Hazreti Sıddîk radiyallahü anh bir hutbesinde demişdir ki «Allah tealânın Sûrei «nisa» da feraız hakkında inzâl buyurduğu âyetlerden birincisi veled ve valid hakkındadır. İkincisi zevc ve zevce ve ana bir kardeşler hakkındadır. Üçüncüsü ana baba bir veya baba bir kardeşler hakkındadır. Sûrei enfalin nihayetindeki âyet de «zevil'erham» hakkındadır.

Binaenaleyh:

sh:»1541

176.

﴿إِنْ أَمْرًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾

oğlan veya kız bir çocuğu bulunmayan bir adam ölür ve - لَابٍ yahud لَابَوَيْنِ - bur hemşiresi

bulunursa, terikesinin nisfı hemşiresinin farz hakkıdır» -diğer nisf, asabesi varsa ounn, yoksa reddin yine

hemşiresinindir. Oğlu bulunursa hemşire sakıt olur, kızı bulunursa hemşirenin bir farzı muayyeni olmaz «

اجْعَلُوا الْأَخَوَاتِ مَعَ الْبَنَاتِ عَصَبَةً» hadîsi şerifi mucebince asabe olur.

Amudi nesebin gayrını ifade eden kelâle mefhumunda «veled ve valid olmamak» mu'teber olduğundan

dolay «لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ» validi olmadığı gibi veledi de olmiyan demek olur. Ya'ni baba bulunursa

alel'umum kardeşler sakit olur, miras alamazlar. Hazreti Ömer bu noktada biraz tereddüd etmiş ise de

sünnet bu vech üzere takarrür etmiş ve böyle olduğuna icma' hasil olmuştur. Fakat ana «

وَإِنْ كَانَ لَهَا إِخْوَةٌ فَلِأُمَّهِ السُّدُسُ» medlülünden anlaşıldığı üzere kardeşleri

iskat etmez. Bu mes'ele İlimi feraizde şöyle ifade olunmuştur: «

وَبَنُوا الْأَعْيَانَ وَالْعَلَّاتِ كُلُّهُمْ يَسْقُطُونَ بِالْأَبْنِ وَأَبْنِ الْأَبْنِ وَ
«إِنْ سَفَلَ وَبِالْأَبِ بِالِاتِّفَاقِ وَبِالْجَدِّ عِنْدَ أَبِي حَنِيفَةَ

﴿وَهُوَ يَرِثُهَا إِنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلَدٌ﴾
Birader vefat ederse böyle olduğu gibi

bil'âkis o, kalır kız kardeşi ölür çocuğu -kezalik babası- bulunmazsa o birader de ona varis olur, ya'ni bütün

terikesini alır.» = Fakat oğlu veya babası bulunursa sakit olur. Kızı bulunursa tamamını alamaz bâkıyı alır.

﴿فَإِنْ كَانَتَا اثْنَتَيْنِ﴾ Eğer aynı şerait altında kalan hemşireler iki veya daha ziyade iseler

﴿فَلَهُمَا الثُّلُثَانِ مِمَّا تَرَكَ﴾ farz hakları terikeden sülûsan, ya'ni üçte ikidir.» - Bâkı,

asabe varsa ona verilir. Yoksa farzan değil, reddin yine onların olur.

﴿وَإِنْ كَانُوا إِخْوَةً رِجَالًا وَنِسَاءً﴾ ve eğer kalanlar

sh:» 1542

-yine aynı şerait altında- erkekli dişili muhtelit kardeşler ise, ya'ni hem birader ve hem hemşire varsa o

zaman ﴿فَلِلذِّكْرِ مِثْلُ حَظِّ الْأُنثِيَيْنِ﴾ taksim olunur-

﴿أَنْ تَضِلُّوا﴾ ve emsalini Basriyyun «
﴿يُبَيِّنُ اللَّهُ لَكُمْ أَنْ تَضِلُّوا﴾ işbu «
﴿لئَلَّا تَضِلُّوا﴾ diye takdir ederek tefsir
﴿كَرَاهَةً أَنْ تَضِلُّوا﴾ diye, Kûfiyyun da «

etmişlerdir ki evvelkisine göre ma'hâ: «Allah şaşırmanızı istemediği için size beyan ediyor» demek olur.

Bizim lehcei lisanımıza göre «şaşırsınız diye Allah size beyan ediyor» demek de aynı ma'nâyı ifade eder.

Fakat bu da «beyan etmezse şaşırırsınız» demek olduğundan daha uzun bir takdiri muhtevidir. Halbuki bir

harfi nefiy takdiri böyle bir cümle şartıyye takdirinden elbette evlâdır. «يَسْتَفْتُونَكَ» istifasile bu

beyan fıkrası gelecek olan sûrei «Maide» beyanatına da bir tavihtedir.

﴿وَاللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾ dir. Sizin hayat ve mematınıza müteallık ahvalinizi de pek iyi

bildiğinden masalih-ü menafiinizi tazammun eden ahkâmını size beyan etmiştir. Binaenaleyh siz de bunları

biliniz ve ilm-ü nur ile sıratı müstakimde yürüyünüz ki mâide ilâhiyyeye konasınız.

